

ÁLTALÁNOS VÁLLALKOZÁSI FŐISKOLA

TUDÁS, TUDAT, HAMIS TUDAT

Esszé a
tömegkommunikációról

TANULMÁNYOK:

- a magyar politikáról
- az internetről
- a fiatalok munkahelyi beilleszkedéséről
- az egyensúly zavarairól
- a közösségi postai szolgáltatásokról
- a drogfogyasztás jogi szabályozásáról
- Szomáliáról

18.

TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK

2007 SZEPTEMBER

EDDIG MEGJELENT KÖTETEINK:

- 1. Globalizáció, átalakulás, vállalati környezet (2000)**
- 2. Átmenet, felzárkózás, versenyképesség (2000)**
- 3. Verseny Európa küszöbén (2001)**
- 4. Nemzetközi kapcsolatok – külgazdaság (2001)**
- 5. Oktatás, kutatás, gyakorlat (2001)**
- 6. Kis- és középvállalkozások Magyarországon (2002)**
Special issue: On the Way to the European Union (angol nyelven, 2002)
- 7. Információ, tudás, versenyképesség (2003)**
- 8. Fiatal kutatók két nemzedéke (2003)**
- 9. Európaizáció, globalizáció, reformok (2003)**
- 10. A világ 2001 után (2004)**
- 11. Számok – Piacok – Emberek (2004)**
- 12. Az integráció társadalmi-gazdasági hatásai (2005)**
- 13. Új Európa (2005)**
- 14-15. Kis és közepes vállalkozások Magyarországon az EU-csatlakozás után (2006)**
- 16. Európai útelágazások (2006)**
- 17. Tudástársadalom, vállalkozások, Európa (2007)**

**TUDÁS,
TUDAT,
HAMIS TUDAT**

ÁLTALÁNOS VÁLLALKOZÁSI FŐISKOLA

Budapest, 2007 szeptember

SZERKESZTETTE:

G. Márkus György főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

LEKTOR: Hámori Balázs egyetemi tanár

Lipécz György főiskolai tanár

MAGYAR NYELVI LEKTOR: Honfi Márton

KIADJA AZ ÁLTALÁNOS VÁLLALKOZÁSI FŐISKOLA

Felelős kiadó: Antal János főigazgató

Felelős szerkesztő: G. Márkus György

Kiadványszerkesztő: Németh Zsuzsa

ISSN 1585-8960

TARTALOM

<i>Gellért Kis Gábor: Hit, hitel, bitelesség Filozofikus esszé a tömegkommunikáció kilátástalan kilátásairól</i>	7
<i>Benkő Péter: Vázlat Magyarország politikai régióiról</i>	13
<i>G. Márkus György: Törésvonalak és politikai antiszemitizmus Magyarországon (angol nyelven)</i>	29
<i>Karcsics Éva: Pályakezdő fiatalok munkabelyi beválásához szükséges kompetenciák (angol nyelven)</i>	41
<i>Szakolczai György: A magyar gazdaság egyensúlyzavarai és a megoldás elvi lehetősége</i>	49
<i>Papp Ferenc: Az internet és az emberi tényező szerepe a XXI. század tudásalapú gazdaságában</i>	65
<i>Böcskei Elvira: A bevétel optimalizálásban rejlő lehetőségek, alkalmazásának feltételei a szállodaiparban</i>	79
<i>Békési Gábor: Biztonságos webszolgáltatások</i>	87
<i>Kertész Gábor: A közösségi postai piac fejlődésének egyes kérdéseiről</i>	93
<i>Kóti Réka Ágnes, Opitz Éva: Drogfogyasztás és jog Az elterelés jogi szabályozása és eredményessége Magyarországon</i>	105
<i>Váróczi Violetta: Az oktatás és a képzés szerepe a foglalkoztatásban</i>	115
<i>Lehmann Kristóf: Szomália – a sötétben hagyott nemzet</i>	127
<i>Lengyel Anikó: A fiatalok és a politika – főiskolások, egyetemisták véleménye a politikáról Magyarországon (Részletek a 2007. évi Tóth Antal Emlékdíjas szakdolgozatból)</i>	139
<i>Szakdolgozati annotációk</i>	151

CONTENTS

<i>Gábor Gellért Kis: Belief, trust, credibility – a philosophical essay on the gloomy prospects of mass media</i>	7
<i>Péter Benkő: An outline of the political regions of Hungary</i>	13
<i>György G. Márkus: Political cleavages and antisemitism in Hungary (in English)</i>	29
<i>Éva Karcsics: Competences for career starters ‘to perform well’ (in English)</i>	41
<i>György Szakolczai: Equilibrium problems of the Hungarian economy and a proposal for solution</i>	49
<i>Ferenc Papp: The internet and the human factor in the knowledge-based economy of the 21st century</i>	65
<i>Elvira Böcskei: Opportunities and conditions of revenue optimalization in the hotel industry</i>	79
<i>Gábor Békési: Safe web services</i>	87
<i>Gábor Kertész: On some questions of the evolution of the European postal market</i>	93
<i>Réka Ágnes Kóti – Éva Opitz: Drug consumption and legal regulation</i>	105
<i>Violetta Váróczi: The role of education and training in employment</i>	115
<i>Kristóf Lebmann: Somalia – the nation left in dark</i>	127
<i>Anikó Lengyel: Young people and politics – students’ attitudes to politics in Hungary</i>	139
<i>Graduate students’ selected thesis summaries</i>	151

ELŐSZÓ

Intézményi kutatásaink sokszínűségét ezúttal is tükröző kiadványunk témái kapcsán a szerkesztő számára az tűnt fel: a beérkezett cikkek zöme ezúttal a politikai és a társadalmi viszonyok, attitűdök, az ideológiák, a mass media és a tudat, a tudás (tudástársadalom) kérdéseit érinti. Egy sor cikk foglalkozik közvetetten vagy közvetve a politikai viszonyokkal, tudatformákkal.

Benkő Péter Magyarország politikai térképével ismertet meg minket. Gellért Kis Gábor egy filozofikus esszé műfaját választva a (poszt)modern tömegtájékoztatás lehetséges útvesztőire figyelmeztet. A Tóth Antal Emlékdíjjal kitüntetett végzős hallgató, Lengyel Anikó igen eredeti módon mutatja be a magyar fiatalok és a politika viszonyát. G. Márkus György a törésvonalak szerkezetének kontextusában értekezik a politikai antiszemitizmusról.

Karcsics Éva – empirikus kutatásait bemutatva és továbbgondolva – a gazdaság mikroszintjének egy tudati-társadalomlélektani kérdéskörét járja körül: milyen kompetenciák szükségesek a pályakezdők munkahelyi bevalásához. Papp Ferenc az információs társadalom tudással kapcsolatos változásait és tudati viszonyait taglalja. Az oktatás és a képzés munkaerőpiaci relevanciájáról szól Váróczi Violetta cikke. A kóros tudatmódosítás, vagyis a drogfogyasztás jogi szabályozásának következményeit, sajátosságait tárja fel Kóti Réka Ágnes és Opitz Éva.

Szakolczai György folytatja az egyensúlytalansági csapda mibenlétét analizáló tanulmányainak sorát.

Böcskei Elvira arról értekezik, hogyan profitálhat a magyar szállodaipar a Yield Menedzsment módszerének alkalmazásából. Békési Gábor a biztonságos webszolgáltatásokról ír. Kertész Gábor az európai postai piac evolúcióját elemzi. Lehmann Kristóf a szomáliai államkudarc tipikusnak tekinthető esetét tárja az olvasó elé.

Felsorolásunkból kiderül: az ÁVF oktatói-kutatói gárdája ismét a magas szakmai színvonal és a diverzitás kettősségének jegyében mutatkozik be.

Oktatásunk közvetlen eredményességét érzékeltetve ezúttal is közlünk válogatást az idén végzett hallgatók legsikerültebb szakdolgozatainak annotációiból.

Budapest, 2007. július

*G. Márkus György
felelős szerkesztő*

Gellért Kis Gábor*

HIT, HITEL, HITELESSÉG

Filozofikus esszé a tömegkommunikáció kilátástalan kilátásairól

Játék a szavakkal. A legnagyobb játék. Ám játszani nem könnyelmű szórakozás, sőt, a véresen komolyan vett játék az igazi – különösen a szavakkal. Mert mi is a *hit*? Pállal szólván „*a reményelt dolgok valósága, és a nem látott dolgokról való meggyőződés*” (Zsid. 11.1.).

A jól ismert páli definíció korántsem teszi könnyen megközelíthetővé a hit tartalmát, noha első hallásra, olvasásra szinte evidenciának tetszik. Pál kiváló kommunikátor, ha lehet ilyen sorrendet megállapítani az öntelt utókor nevében, hatékonyságát tekintve valamennyi apostol közül a legkiválóbb, ezért a felszínes első benyomás után azonnal fel kell tenni a kérdést: Minéműek lehetnek azok a fent említett reményelt dolgok és a nem látott dolgok: materiálisak, szociálisak, intellektuálisak, spirituálisak; intézményesek vagy nem hivatalosak? Hiszen könnyen belátható: vannak, lehetnek szemmel nem érzékelhető, ám tulajdonságaikat illetően nem kétségesen anyagi természetű, dolgok, javak – ideértve az emberi közösségek ilyen-olyan alakulásának belső folyamatait, amelyek reményeink tárgyai. Azaz a fizikailag létezők és létezhető, amelyek azonban nem ismertek, beleértendő-e az apostoli felsorolásba (a szellemileg létezők és létezhető nyilvánvalóan!)? A kontextus – vagyis az előző és a következő részek – nem adnak egyértelmű választ a kérdésre, valószínűleg azért, mert a közlő – Pál – nem is kíván egyértelmű lenni: tudatában van annak, hogy az egyértelműség a hit kérdéseiben szükségképpen bántó leegyszerűsítéshez vezet.

Játsszunk tovább!

Mi is a hitel? S rendjén van-e, hogy egy pénzügyi tranzakcióra alkalmazott kifejezés etimológiailag arra a bizalomra vezethető vissza, amely alaphelyzetben nem vonja kétségbe a másik ember szavainak s szavaiban megfogalmazódó szándékainak tisztességét, igazságát? Nos, alighanem helyes, mert arra a paradicsomi időre emlékeztet, amikor az adott szó elégséges fedezetként szolgált ígéretnek beváltására éppúgy, mint egy kölcsönösszeg visszafizetésére. Az emberek közti minimális bizalom minden közösség létezésének és fennmaradásának alapja. Az a hit ugyanis, hogy akármilyen bajok, gyötrelmek, konfliktusok árán, de te és én, mi és ők – együtt, közösen – csakugyan képesek és érdemesek vagyunk magunkból kihozni valamit, ami által létrejön a közjó (vagy annak kicsinyített mása). Vagyis a hitel nem más, mint egy ígérvényre adott pozitív válasz – s ebből a szempontból majdnem mindegy, hogy az ígérvény pénzügyi vagy kommunikációs formát ölt.

A szögörgetés utolsó tagjára térve a játék harmadik lépésében a hitelesség tartalmai következnenek s nem pusztán szótani-etimológiai értelemben. Mi által lesz hiteles valaki? Az ember gondolatait, szavait, cselekedeteit a meggyőződés teszi elfogadhatóvá mások számára: az a belső biztonságérzet, hogy ami az agyamban megfogalmazódik, amit mondok és teszek, az összhangban van a világ rendjével. Bármilyen meggyőződés épülhet téves alapokra, képviselote mégis hiteles, mert a gondolat, a szó és a tett mögött ott van az a bizonyos belső biztonságérzet, ami a kommunikáció során kisugárzik, s amiből kiviláglik az igazság, a helyénvalóság, a tisztesség ígérete, az az ígérvény, amelyet a hitelről szólván említettem. (A tévedés ettől még tévedés, de erkölcsi értelemben nem felróható.) *Korunk társadalmi kommunikációjának a legfontosabb kérdése épp ez. A hitelesség.*

* Főiskolai adjunktus, Általános Vállalkozási Főiskola

A közvetlen kommunikáció, vagyis az emberek egymás közti, személyes információcseréje mérhetetlenül, azaz nagyon is mérhetően beszűkült. Bizonyos vizsgálatok szerint az embert naponta elérő információk több mint kilencven százaléka mediálisan, másként fogalmazva: technikai értelemben meghatározott közvetítő-eszköz segítségével jut el tudatunkig vagy tudattalanunkba; mi több, a közvetlen kommunikáció révén szerzett információk jelentős hányada ugyancsak *mediális* úton jut a közlő tudomására. Ami azt jelenti, hogy a személyközi kommunikáció tartalmainak forrása is nagyjából valamilyen médium. Körülményes, csaknem lehetetlen pontosan megmérni a bennünket közvetlenül, illetőleg közvetetten elérő információk arányát, de – elsősorban amerikai vizsgálatok alapján – nem túl kockázatos az 5: 95 viszonyszámot leírni. Ebből könnyű levezetni, milyen és mekkora a felelőssége azoknak, akik a társadalmi kommunikáció nyomásztóan *túlsúlyos* intézményrendszere, a tömegkommunikáció médiumaiból ontják az információkat az olvasók, hallgatók, nézők millióira.

Az európai gondolkodás hajnalán – a babiloni, egyiptomi, zsidó, hellén, római társadalmakban – az ősi közösségek életét döntően a közvetlen, vagyis a személyközi kommunikáció határozta meg. Erről tanúskodnak a fennmaradt terjedelmesebb szöveggyűjtemények a Gilgámestől a Biblián és a Naphimnuszon át Homéroszig és tovább. Ami egészen természetes, hiszen az egymástól több napi vagy heti járásra letelepedett népcsoportok csak úgy tájékoztathattak vagy tájékozódhattak, ha küldöncöt küldtek vagy küldönc érkezett hozzájuk. Ez egyszersmind jelzi is az ókor társadalmi kommunikációjának időigényét. A fent említett klasszikus szövegek a szájhagyományban alakultak ki és maradtak fenn, vagyis a közvetlen társadalmi kommunikáció termékének kell tekintenünk őket. Lejegyzésük egyúttal le is zárta azt a periódust, amikor a közösség tagjai tovább formálhatták volna ezeket a textusokat. Jelen írás kereteit meghaladja annak a ténynek az elemzése, hogy a legősibb írástörödékek többnyire gazdasági természetű utalásokat, információkat hordoznak, s hogy az első összefüggő és rendszerezett szöveg az emberi együttélés szabályait tartalmazó joganyag: Hammurapi törvénykönyve. Legyen elég annyi, hogy ezek a korai dokumentumok a magántulajdon megjelenéséről és az ahhoz szorosan kötődő társadalomszervezés előrehaladott voltáról tudósítanak, azaz a jól elkülöníthető tevékenységként értelmezett politika megjelenéséről (minthogy a politika eredendő társadalmi feladata nem más, csakis a társadalom életének megszerzése).

Látható a láthatatlanból

A bevezetőben idézett páli levél 3. verse szerint „*Hit által értjük meg, hogy a világ Isten beszéde által teremtett, hogy a mi látható, a láthatatlanból állott elő.*” Tárgyunk szempontjából kevésbé a teológiai, sokkal inkább az evilági, főként *társadalmi, kommunikációs jelentések* a vizsgálандók. Biblikusok számára közhely, hogy a teremtés folyamata egy kommunikációs aktussal veszi kezdetét. A Magábanvaló azt mondja, „*Legyen*”, és csak az után következik be a „*lesz*”. Egyébiránt ma sincs másként: hiszen amennyiben tudósok feltevései, sejtései beigazolódnak, részecskék, csillagok, jelenségek, folyamatok nevet kapnak, s attól kezdve válnak számunkra valóságosan létezővé. Tehát a névadás teszi világnk részévé a gondolkodás, a cselekvés, az indulat és az érzés mindennemű tárgyát és megnyilvánulását. Ennek egyik legszebb példája a fekete lyuk, a *Black Hole*, amely maga a létező nemlétező. Létező, amennyiben tudomásunk van róla, de nemlétező, amennyiben egy űrbeli objektum kollapszusának hűlt helyét érzékelik a földi műszerek, az ember meghosszabbított érzékszervei. Vagyis, ahol a fekete lyuk van, ott nincs semmi, noha volt valami. Mi azonban a semmit érzékeljük, ennek a semminek adunk nevet, miáltal ez a semmi válik nevesítve teremtett valósággá. Csekély blaszfémiával azt szűrhetjük le, hogy olyasmire vagyunk képesek, amit még a Teremtő sem tesz. Ha ugyanis Ő alkot valamit, az vitathatatlanul létezik, a „vanságával” tüntet, míg az imént említett ember alkotta fekete lyuk éppen a nemlétezésével fészkel be magát tudatunkba, s szorít ott helyet magának. Ha e blaszfémiát továbbgondolásra érdemesnek tartjuk, rögtönzött felsorolásba kezdhetünk, vagyis kitalálhatunk olyan nemlétezőket, amelyek pusztán verbális konstrukcióként jelennek meg. Ilyen például a vizilópintyőke, a csigapásztor, a trombitaszó stb. Jól ismerjük az „abszolút nem mindegy” kettőseit, pl. abszolút nem mindegy, hogy valaki hímnős vagy nő hímnős. A nyelvi játékok mind a teremtés játéka. S hogy a Jóisten nem bocsátkozik ilyesmibe, az aligha a képességek hiánya miatt van, hanem mert a Teremtő a beszéddel fizikai és szellemi értelemben is csak létrehoz: jókedvében is csak alkot. A játék örömét meghagyja nekünk, s ha mi tudunk örülni a magunk teremtette játékoknak, bizonyára Ő is örül, hogy a teremtés művének betetőzéseként

színre lépő ember ön maga előtt hiábavalóságnak tetsző játékokkal reprodukálja a teremtés szépségét. A nyelvi abszurdok azonban nem a jelölt lény, tárgy, fogalom létezését idézik elő – az már beavatkozás volna a gondviselésbe, illetéktelenség és mindenféle, büntetőjogilag is értelmezhető hatásköri túllépés –, egyszerűen csak a szellem kalandozásai, amire viszont egyenes és egyetemes felhatalmazásunk van – a világ birtokbavételére sürgető felszólítás ugyanis (1. Móz.1.28.). Mindazáltal a nyelvi játék nem hiábavalóság, ellenkezőleg: a léttel teli léttelenség kalandvágy által motivált felfedezése minden szóban elkövetett abszurd, közte a játék is – efemer voltával együtt.

Ám a dolog fordítva is igaz: a világ ugyan Isten beszéde által teremtett – miként a páli levélben áll –, másként szólva láthatatlanból láthatót előállítani valóban csak beszéd által lehet, ám ehhez a művelethez szükség volt (és van) a beszédre magára, amely nem a teremtés része, hiszen erről sajnálatosan, de nem érthetetlenül, nem szól a fáma. Isten – időben és térben egyaránt – végtelen létezésének egyik lehetséges magyarázata csakugyan a beszéd vele azonosítható megjelenésében van. (Ez a felfogás a kreacionisták és az evolucionisták számára talán egyként elfogadható.) A beszéd nekünk, embereknek teológiai és szociológiai értelemben egyaránt adott tudásunk és tulajdonságunk, ilyenformán *a világot csak és kizárólag verbalitásként vagyunk képesek megragadni*. Vagyis a teremtett valóság egyfelől a szó által keletkezik, másfelől ez a valóság csakis a teremtő szó használatával és értelmezésével válik érzékelésünk és tudatunk számára megfoghatóvá; azaz a szó, a beszéd az az aktus, amely bevégzi a világ birtokba vételének emberi művét.

Ennek meggondolása azért szükséges, mi több, elengedhetetlen, mert nem csupán az Írásból, hanem legfőképpen a mindennapi tapasztalatból tudjuk: beszéd és igazság, beszéd és valóság – s hogy a szókombináció teljes legyen –, igazság és valóság egymást nem minden körülmények közt feltételező dolgok.

E rövid bevezető okfejtés végén tehát arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a teremtésen nem számon kérhető sem a kommunikáció képessége – hiszen az *eo ipso* isteni hasonlatosságunkkal együtt járó adottság –, sem a valóság, sem az igazság, hiszen azok tételes létezését mi magunk állítjuk elő társadalmi, szellemi, fizikai és morális formákban egyaránt.

Világba vetettségünk gyönyörűsége ez a magunkra hagyatottság. Itt vagyunk tehát magányos szavainkkal, s ébrenlétünk minden percében magunknak kell értelmes egységbe szervezni őket, ha azt akarjuk, hogy a többiek, mások figyelmükre méltassanak. Bár, ha meggondoljuk, a helyzet rosszabb: nemcsak az ébrenlét óráiban, hanem álmainkban is kommunikálunk, keressük a szavakat, esetleg ránk törnek a hűségese vagy hűtlen szavak, mint Jónásra Babitsnál¹.

Kommunikáció és információ

Az információnak sokféle meghatározása van forgalomban attól függően, milyen szakterület, tudomány vagy tevékenység szóhasználatában fordul elő. Nyilván egész sajátos értelemben használja az informatika, amelynek digitális nyelve két jel – a nulla és az egy végtelen számú – kombinációjának mértékegységeként fogja fel, másként a köznapi beszéd, amely egyszerűen a „tájékoztatás” szinonimájaként alkalmazza, s megint másként a szemiotika – a jelentéstan –, amelynek egyik definíciója szerint a jel „*elemi információ*”, s ilyen értelemben az élővilág érintkezéseinek alapegysége önmagával és az élettelen világgal. Az a képesség ugyanis, hogy az élővilág fajai és egyedei a maguk és fajuk fennmaradása szempontjából fontos, genetikailag meghatározott módon szerzett vagy/és tanulás révén elsajátított tudással érzékelik és értelmezik a környezetüket, az onnan érkező impulzusokat. Ez az érzékelés és értelmezés – függetlenül attól, hogy genetikai parancs nyomán fizikai és kémiai ingerek hoznak működésbe organizmusokat (mint a növényvilágban), vagy az ösztönvilág idézi elő ugyanezt (mint az állatoknál), vagy épp egyidejűleg ösztönös és tudatos aktivitásra ingerel, ami ráadásul társadalmilag súlyosan befolyásolt (mint az ember esetében) – reakciókat vált ki, s ezzel létre is jön a kommunikáció².

¹ „Hozzám már bűtlen lettek a szavak...” Botrányos, hogy az egyeztetés hiánya emeli ki a köznapiságból a mondatot; az által válik a kétségbeesettség, a csalódottság és a kiábrándultság egyik legszebb példamondatává, hogy csúfot üz a nyelvi szokásból, a konvencióból. Ez a titok: az alkotás, mint a teremtés reprodukciója.

Némiképp dramatizálva a dolgot: születésünktől halálunk pillanatáig – ideértve az esetleges öntudatlan állapotokat is – szüntelenül kommunikálunk. S ha nem vigyázunk, vagy nem vagyunk elég fölkészültek, egykönnyen ráfizethetünk abban a folyamatos kommunikációban, amelynek során információkat adunk és veszünk – no pláne, ha meggondoljuk, hogy az adásvétel maga is e folyamatos kommunikáció része. Aki tudja, hogy milyen célból, milyen irányba akarja terelni mások figyelmét, nyilván előnyösebb helyzetben van mindazokkal szemben, akik gyanútlanul bocsátkoznak a beszélgetésbe. Többletinformáció birtoklása pedig közvetlen előnyökkel kecsegtet.

A tartós egyenlőtlenség, amely a társadalmi kommunikációban bármi módon és minőségben előforduló szereplőket jellemzi, kiküszöbölhetetlen. Ezt a helyzetet sem törvénnyel, sem felvilágosítással, sem ráolvasással nem lehet megváltoztatni, mert egyrészt az emberek természettől meghatározott különbözőségeiből adódik, másrészt a szervezett közösségek által termelt, létrehozott, keletkeztetett információk feldolgozhatatlan s átláthatatlan tömege okozza, amely az egyes ember számára már az ókorban is lehetetlenné tette, hogy totalitásában fogja fel a világot – hát még ma! –, harmadrészt a szociális-kulturális egyenlőtlenségek tartósítják, amelyek ugyan csökkenthetők, de meg nem szüntethetők.

Nem volt ez másképp az Újszövetség születésének korában sem. Aki a kiválasztottság ama különleges örömeiben és terhében részesült, hogy személyesen kísérhette tanító és gyógyító útjain, utóvégre a *Via Dolorosán*, Jézus Krisztust, mérhetetlen információs előnyben volt mindenki mással szemben. Igaz, a tanúvá létel kötelezettségekkel, egyszersmind – tudjuk jól – olykor életveszéllyel járt. Az evangéliumok első rendje persze tudósítások, jelentések a szenvedéstörténetről és a megváltásról.

A megtestesülés értelmei

„*És az Íge testté lett és lakozék mi közöttünk...*” (Ján. 1.14.)

Aligha vitatható, hogy az evangéliumok a későbbi gyülekezetek számára tették hozzáférhetővé, meg- és felfoghatóvá a megváltástörténetet, s ilyenképpen médiumok a szó eredeti jelentése szerint, azaz közvetítők. Másként fogalmazva: az Újszövetség könyveiben ölt testet minden eset és szó, amelyet az utókor számára feljegyzett a négy evangélista, amelyet leveleiben Péter és Pál, Jakab, János és Júdás ránk hagytak, végül azok a szövegek is, amelyek az apostolokról, illetve a jelenésekről ránk maradtak. E tekintetben az Ige megtestesülésének a könyv fizikai megjelenését nevezzük, amiként a társadalom együttélésének szabályai törvénykönyvekben testesülnek meg. Hogy tehát az evangéliumok hordozzák a szót, az Igét, ám – minthogy médiumok – nem azonosak vele. János nem is engedi meg ezt az értelmezést, hiszen nem tudhatta, hogy az általa lejegyzett mondatok kánoni szövegek lesznek néhány száz év elteltével. Nem: az evangélista – az örömhírhöz – csupán hű akart maradni az általa megtapasztalt valósághoz, amely a szenvedéstörténettel, a halállal, a sírba tétellel írható le, s amelyet betetőzött a feltámadás megrázó és lenyűgöző élménye. A tapasztalatokból eredő belátás mondatja-iratja le vele, hogy „az Íge testté lett és lakozék mi közöttünk”; annak belátása, hogy az Isten Igéje azonos vagy egylényű Jézussal. S minthogy hosszú időn át együtt éltek az élő Krisztussal, az csupán a tanú önmaga hitelessége érdekében közölt vallomása, hogy köztük lakott. Ez tehát az eredeti megtestesülés, az írásos változat annak a következménye. De következmény voltában hűség, ilyenformán hiteles.

A hitelesség persze nem magában van. Tehetek, mondhatok bármit, aminek igazsága felől szemernyi kétségem sincsen, ha cselekedeteimet, szavaimat a környezet nem fogadja el, nem vagyok hiteles. Hitelessé tehát mások elismerése által válunk; hitelességünk igazolása és visszaigazolása azoktól az emberektől származik, akikkel kapcsolatba kerülünk s bármi csekély mértékben is függünk tőlük, illetve függenek tőlünk. A függés ebben a kontextusban nem feltétlenül, sőt, elsősorban nem is egzisztenciális függést jelent, annál sokkal többet: emberi mivoltunk folyamatos visszajelzését, szélső esetben annak hiányát. Ezen a ponton ér össze a személyiség és az, ami hozzá köthető vagy kötődik: az általa mondott szó igazsága, valóság-hűsége, cselekedeteinek, tetteinek iránya, hasznossága és mindezeknek a környezet által értelmezhető moralitása. Arról van tehát szó, hogy a személyiséget hitelesíti vagy épp hitelteleníti

² Volt idő, amikor „kommunikáció” értelemben a „közlekedés” szót használták eleink, később a „helyváltoztatás” tartalom elfeledtette az eredeti jelentést. Nem magyarázati buzgalomból, csak úgy, mi lenne, ha a „közölködés” szóval próbálkoznánk?

mások szemében a beszéd és a cselekvés. Ha e kettő nincs szinkronban, azaz a személyiséghez nem illeszkedik a szó vagy a tett, a legkevesebb, ami történik, hogy a környezet gyanakszik. Bonviván nem játszhatja Gloucester hercegeét; előbb púpos, rút emberré kell maszkírozni. De még a színházi világból is ismerős a kifejezés, hogy „nem neki való a szerep”. Olyankor mondják ezt, ha a személyiség alkata és a szerep végtelenen nem illik össze. A tizennégy éves Júliát aligha játszhatja el a mégoly jó karban lévő ötven fölötti dáma. Így van ez a magunk életében is: ha olyan mondatokat közlünk, amelyek máséi, s amúgy rendben volnának, ám még nem szoktunk össze a tartalmával eléggé, amely nem vált belsővé, akkor ez azonnal lelepleződik; nem feltétlenül direkt módon, inkább a környezet tartózkodásában fejeződik ki a dolog. Gondoljuk meg: hányszor kapjuk magunkat azon, hogy látván, hallván valakit, csak ingatjuk a fejünket, s belül megállapítjuk: nincs egy őszinte hangja, mozdulata, gesztusa. Ilyenkor épp az összhang hiányát rögzítjük magunkban; az összhang hiánya pedig nem más, mint a hiteltelenség.

Mármost az egyik végponton ott az Ember Fia abban a totális összhangban, amely „az Ige testté lett” jelenségében fejeződik ki. A másik végponton volnánk mi, vagyis az elveszett és elveszejtett ember, aki egyre kevésbé képes bárkivel és bármivel is azonosulni. Zavarosságunk és zavarunk nem kis részben abból adódik, hogy a környezet a közvetlen személyközi kommunikációt a társadalmi gyakorlatban csaknem a perifériára szorította. Helyébe a média lépett, miáltal épp a személyesség esik ki a kommunikációs folyamatból, ráadásul a média világa – információs és életmód-életminta kínálata – gazdasági érdekeknek van alárendelve. Így aztán azonosulásra alkalmas momentumok elszórtan, összefüggések nélkül jutnak az emberek tudomására.

A 20-21. század igéje is testté lett – ezt a testet azonban rádióknak és televízióknak, internetnek, mobil telefóniának és WAP-nak hívják. Olcsó poén volna odavetni – olyan is. Holott a közvetített tartalom távolról sem azonos az alkalmazott technikával. A vonal mindkét végén emberek vannak: alkotók, szolgáltatók és egyszerű közlők az egyik, fogyasztók, befogadók pedig a másik végen. *A személyesség hiánya óhatatlanul magára hagyja a fogyasztót, hiszen a média által dominált szocializáció nem készíti fel az embereket arra, hogy a bitelessé-hiteltelenség kérdésében a kellő gyakorlattal legyenek képesek állást foglalni.* Jószerint védtelenek is, mert a közvetített – képes, hangos, írott – információk belsővé tétele súlyos akadályokba ütközik: az idő hiánya, valamint a kulturális kiszolgáltatottság egyaránt a tudat legesleg-felszínén, legföljebb a múltó benyomás szintjén tartja a mediális élményeket, ahonnan az újabb impulzusok érkezével azok nyom nélkül elillannak.

Fecseg a felszín, de van-e mély?

Csak a megrögzött közép-európai értelmiségi gondolhatja úgy, hogy a néhány évezred alatt kialakult civilizációk kultúrájának mélységei kötelező erővel hatnak a jelenre. Szomorúan bár, de tudomásul kell vennünk: nincs ilyen kötelezettség. Mélyre ásni, elmélyíteni mindig is individuális, személyfüggő tevékenység volt és az is marad; az ember önmagáról és a világról alkotott képének apróbb-nagyobb részletekkel történő újabb és újabb kiegészítései időben és térben nélkülözik a kollektivitás elemeit. Magyarán, lehet gondolkodni a közösségről, de a közösség, mint olyan, nem képes gondolkodni. A társadalmi létezés kezdetektől adott valóságos vagy látszólagos ellentmondása ez.³ Közösség nem azért jön létre, hogy kultúrát teremtsen, hanem azért, hogy könnyebben, biztonságosabban éljen. (Ez a törzsi-nemzeti közösségektől a gazdasági társaságokig minden emberi társulásra igaz.) Ehhez szervezeteket, eszközöket, eljárásokat eszel ki, amelyek szándéktalanul bár, de kultúraként funkcionálnak. Az egyetemes kultúratörténet arról tanúskodik, hogy a közösségalkotásnak természetes velejárója és következménye, hogy mindig akadnak az adott közösségnek olyan tagjai, akik egy bármi néven nevezendő személyes

³ *A valóságosság-látszólagosság paradoxonja a közelítés módjától függően oldható fel. Megengedhető a fiziológiai megközelítés, s akkor egyszerű a dolog: az egyes ember rendelkezik a gondolkodáshoz szükséges aggyal, közös agy, amely egy srófra jár, nincs, noba próbálkoztak ilyesmi előállításával különféle zsarnokok. Ez a valóságos ellentmondás. Látszólagosnak tekinthető antropológiai értelemben, hiszen még az egymástól jelentősen eltérő civilizációk kultúrája is az alapkérdésekben nagyon hasonló vagy azonos princípiumokat fogad el.*

különbözőség vagy deviancia révén az addig hagyományosnak tekintett – azaz normaként funkcionáló – következtetéstől eltérő eredményre jutnak. A művészet mint a kommunikáció egy igen sajátos formanyelve – s amelyen igen szemléletesen lehet példálózni – épp a deviancia révén emelkedik ki a köznapiságból és elsősorban a deviancia révén válik értéké. Az individualitás önmagában még nem emel művészetté semmilyen tevékenységet. Ezzel szemben a kollektivitás nem képes a devianciára és nem is tűri azt. Ebből fakad, hogy az a kommunikációs nyelvezet, amely ma már normaként működik az információs társadalmakban, a végtelenségig leegyszerűsít, mert nem célja igénybe venni a közösség tagjainak szellemét, csupán egyszerű és világos üzeneteket juttat el hozzájuk, s ennek az eljárásnak a kereteibe nem férnek magyarázatokkal telítődött mondatok.

„Kényelmesen akarsz élni? Vedd ezt!” „Nyugodtan akarsz élni? Gyere be hozzánk!” „Trendi akarsz lenni? Viselj minket!” Ezek a toposzok – s még néhány –, ám velük kapcsolatban föl sem ötlük a hitelesség-hiteltelenség kérdése, hiszen végső soron mi döntünk, elfogadjuk vagy elutasítjuk az ajánlatot. Az viszont már alig látszik ki a tömegkommunikáció etetőszéke mögül, hogy a gazdasági-kereskedelmi közlések áradatának akart-akaratlan következményeként – a reklámokhoz hasonlóan – súlytalanná válnak azok az információk, amelyek primer módon a közlétről tudósítanak. Minden marad a felszínen. Tudnunk kell azonban: rajtunk múlik, észrevesszük-e korunk pozitív devianciáit és mindazon deviánsokat, akik a maguk módján a létező mélységet tapogatták.

Tanulságos őszünk, telünk, tavaszunk volt. Bevallott és be nem vallott hazugságok s azok következményei szögezték a készülékek elé heteken keresztül az embereket. Forradalomról tudósított egy riportter, miközben nyilván rendelkezik azokkal a minimális ismeretekkel, amelyek egy átlagos középiskolástól elvárhatók, s amelyek kivétel nélkül arról szólnak, hogy forradalmak zsarnoki uralmakkal, uralkodókkal szemben szoktak kitörni. Puccsok, zavargások, engedetlenségek elő-előfordulnak minden társadalomban, a forradalomnak azonban előfeltétele a zsarnokság. Ha az nincs, nincs forradalom. S a könnygáztól elhomályosult szem aligha mentség ilyen mértékű tévesztésre, hamisításra. Az eset hibátlanul példázza a kommunikációs eltévelyedések struktúráját. Azt ugyanis, hogy *az eredendő szándékhoz igazítottatik az információs tartalom, s nem fordítva*, vagyis hogy a valóság jelenségeit, eseteit, folyamatait eleve egy politikailag motivált összefüggésrendszerben látatja a közlő. Ettől akár még igaza is lehetne, de épp azok az alkalmak, amelyek leleplezik a hiteltelenséget, óhatatlanul árnyékot vetnek az igazat szólás eseteire. Így aztán nehéz lesz a politikának helyreállítania a maga hitelességét. Nemcsak egyik vagy másik pártnak, hanem a politikának *en bloc*.

Talleyrand volt az első, aki nemcsak alkalmazta, hanem ki is mondta: a beszéd arra való, hogy elföldjük valódi szándékainkat. A kijelentés előzménye ugyancsak évezredes hagyomány. A közösségteremtés alapja azonban mégiscsak a bizalom. Amennyiben e bizalom megszűnnék, az lenne minden emberi közösség felbomlásának kezdete. A hamisság, hazugság, hiteltelenség, bár végig jelen volt a közösségi történelemben ármány, árulás, álca, megtévesztés s annyi más morális rossz formájában, soha nem növekedett bevett, elfogadott kommunikációs vagy viselkedési minőséggé. Ha mégis ez lesz az uralkodó norma, szép lassan elindulhatunk hátrálva az óceán felé a fájdalommentes, mi több, enyhítő habokban bekövetkező megfulladás reményében, hogy senkit se zavarjunk hazudozásaiban.

Tagadhatatlan, testnek ugyan test vagyunk, de magamra és körülnézve egyre kevésbé látom esélyét annak, hogy itt bárki és bármi igévé lenne a belátható jövőben. Narratívák vannak, de nincs egy narratíva. Talán nem is baj.

Mindenki manipulál. Mi magunk is. Legföljebb nem vesszük észre, más esetben be sem valljuk magunknak. A szavak önmagukban se nem jók, se nem rosszak. Mi vagyunk a szavak.

Benkő Péter*

VÁZLAT MAGYARORSZÁG POLITIKAI RÉGIÓIRÓL

A politikai földrajz tudománya ugyan csaknem két évszázadra tekint vissza, Magyarországon is több mint egy évszázada művelik, ennek ellenére a regionális politikai geográfia az országban még gyerekcipőben jár. Pedig nem nehéz felfedezni: ahogy természeti, gazdasági, szociális – sőt kulturális – téren is különböző tájakra tagolódik Magyarország, úgy a társadalom politikai élete is más-más képet mutat egyes vidékein. Persze maga a régió fogalma is meglehetősen sokféle értelemben használatos.

A regionális tudomány megalapítója, *Walter Isard* szerint a régiót a vizsgálandó társadalmi jelenség, probléma függvényében értelmezhetjük. Ilyen társadalmi jelenség a politikai kultúra is, amely térségenként változik. *Nemes Nagy József* sajátos politikai régióknak tekinti az egy országon belüli választási körzeteket. Magyarországon ilyenek: a megyék, a települések, az egyéni választókerületek és a szavazókörök, amelyek ebben az értelemben szintén területi egységeknek számítanak. Ugyancsak sajátos térségek, melyek átlépik az államhatalom által kijelölt közzethatárokat, természetesen kirajzolódnak a vizsgálatok során, így egyet lehet érteni *Tóth József* véleményével, miszerint régióink (ebben az értelemben is – B. P.) vannak, a mi dolgunk „csupán” a felismerésük, vagyis észre kell venni őket. A régiófogalmak dzsungelében *Szabó Pál* próbál meg ösvényt vágni, végül azonban olyan következtetésre jut, hogy a régió „meghatározott területi egység, ahol a meghatározás erősen függ a meghatározó személyétől”. (Szabó P. 2006: 7, 10, 19, 37 és 54.)¹

A politikai földrajz, mint önálló tudományág a társadalomföldrajz klasszikus felosztásához kapcsolódik, amelynek a legutóbbi időkig általában három területét különítettük el: a gazdaságföldrajzot, a szociálgeográfiát és a politikai földrajzot. Az 1990-es években – *Tóth József* és munkatársainak kutatásai révén – Magyarországon is kialakult negyedik résztudománya a magyarság kulturális földrajza. A *politikai földrajz fogalmát Sárfalvi Béla* nyomán a következőképpen határozták meg: *a politikai jelenségek, folyamatok földrajzilag interpretált, geográfiai módszerekkel végzett kutatása; olyan politikai tanulmányok, amelyek során térbeli folyamatokat helyeznek előtérbe.* (Bernek, 2002: 11.)

A földrajzi gondolkodás fejlődésének sajátos terméke a politikai geográfia, amely nagy múlttal rendelkező, de meglehetősen hányatott sorsú tudományág. Valószínűleg tévednek azok a tudósok, akik úgy vélik, hogy a politikai földrajz – néhány, úgymond, elszigetelt kísérlettől eltekintve – elbotlott az általuk kilátástalannak és terméketlennek nevezett problémák, mint például a részemről is művelt politikai régiókutatásban és a szavazási viselkedés elemzésében, boncolgatásában. Általam is inkább elfo-

* Főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

¹ A kutató érdeklődési köre – mint meghatározó tényező – természetesnek vehető, így talán nem tűnik magyarázkodásnak, hogy e tanulmány szerzője történelem-földrajz-politológia szakos főiskolai tanár, aki mindbármely tudományt interdiszciplináris megközelítéssel oktatja és kutatja (gazdaság- és politikatörténetet, valamint politikai és gazdaságföldrajzot).

gadható az a vélemény, miszerint a politikai földrajz viszonylag gyenge pozícióinak okai oda vezethetők vissza, hogy a tudományágat hosszú ideig azok uralták, akik késleltették a tudományosság erősödését.² Valóban csak az utóbbi évtizedekben került a szemlélet és a metodika homlokterébe a tudományosság igénye. Ez idő óta tapasztalható a politikai földrajz újjászületése. S ugyancsak a jelen időszakban kerül ki az érdeklődés homlokteréből a korábban centrális helyzetű állam és válik a diszciplínát művelők egy részének kutatási tárgyává – többek között – a politikai viselkedés és a helyi politika. (Mészáros, 2000: 94-95.)

A Magyarországon művelt regionális politikai földrajz faktorai közül a választási földrajz fejlődött ki legnagyobb mértékben. A Társadalomtudományi Intézet, majd a Magyar Tudományos Akadémia Politikai Tudományok Intézete szervezésében az 1980-as évek közepétől minden parlamenti és néhány önkormányzati választásról politikai szociológiai elemzések készültek, amelyek megyei bontásban is feltárták egy-egy térség politikai arculatának néhány jellemző vonását. Ezekben a munkálatokban jelentős érdemeket szerzett az intézet két osztályvezetője, *Szoboszlai György* és *Böhm Antal*. Budapest politikai földrajzi jellegzetességeinek feltárásában *Wiener György* végez hézagpótló tevékenységet. A huszadik századi magyar parlamenti választási atlaszok megrajzolásával és az egyéni választókerületekig – részben a településekig – lemenő adatok feldolgozásával, elemzésével *Hubai László* járult hozzá a diszciplína hazai kialakulásához. *Hajdú Zoltán* az 1848-tól 2002-ig terjedő korszakok parlamenti választásain résztvevő politikai erők jellegének meghatározásával, a választások megszervezésének területi összefüggésével és azok következményeivel, valamint a választási eredmények térbeliségével kapcsolatban készített összefoglaló tanulmányt. A helyi jelentőségű kutatások közül említésre méltó a Veszprém megyei választások feldolgozása. (Hajdú, 2006: 147.) Az említett munkálatok eredményeire messzemenően támaszkodtam.

Kutatótevékenységem egyik központi törekvése a magyar politikai régiók „felfedezése”. Evidensnek tűnt, ahogy természeti földrajzi, úgy politikai tekintetben is megkülönböztethetünk különböző kiterjedésű tájakat. A vizsgálódási témánkhoz legközelebb álló tervezési-statisztikai régiók és kistérségi társulások határai azonban nem esnek teljesen egybe a politikai-földrajzi nagy- és kistájak peremvonaláival, hiszen a gazdasági tevékenység jellege, fejlettsége, komplexitása – bármilyen fontos tényező – s ugyanígy a kistérségi szerveződés sem határozza meg, illetve nem tükrözi közvetlenül a lakosság politikai kultúrájának, a politikai viselkedésének jellegét, térbeliségét. Még a középrégiók – megyék – határai állnak legközelebb egymáshoz gazdasági, statisztikai és politikai értelemben is, bár egyes határterületek gyakran „kilógnak” a megyékből, s ezért inkább lennének sorolhatók a szomszédos politikai térségekhez. Ennek főként az az oka, hogy a megyék határait gyakran nem a természeti-társadalmi régiók, tájak peremvonalán húzták meg.

A hagyományos értelemben vett politikai földrajzi kutatásoknak mind a magyar, mind nemzetközileg gyakorolt tudományterületén kiemelten az alábbi nyolc faktort különíthetjük el:

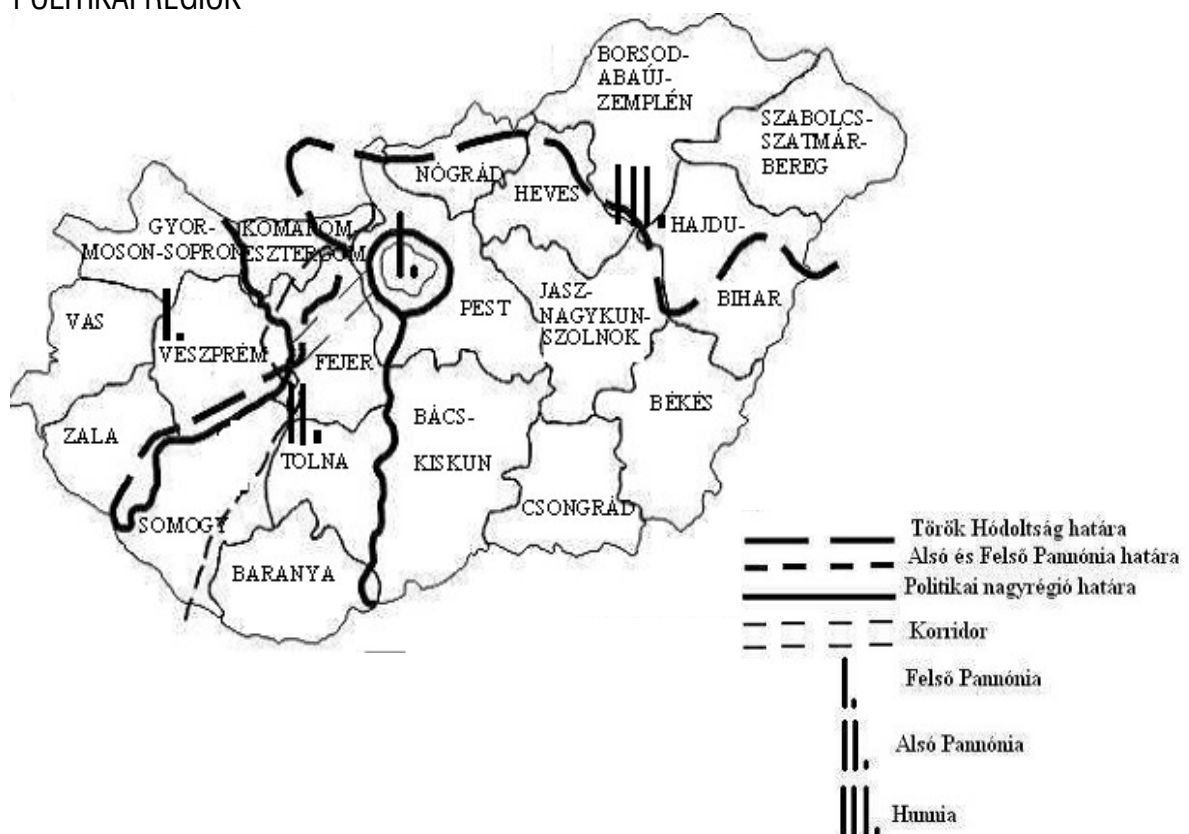
1. A territoriális nemzetállamok jellemzői.
2. Kulturális politikai földrajz, a hatalom geográfiája.
3. A feminizmus térbelisége.
4. Politikai gazdaságföldrajz: a változások regionalitása.
5. Kritikai geopolitika.
6. A kormányzás struktúrái és eredményei.
7. Választási földrajz.
8. A techno-politikai földrajz a növekvő kockázatok világában. (Bernek, 2002: 19-20.)

² *Bizonyos akadályokra magam is bukkantam, amikor a tudományos objektivitás alkalmazása során nem voltam tekintettel meghatározó politikai tényezők érzékenységére.*

Tanulmányom – a *regionális* politikai földrajz szemszögéből – a következő megközelítésben dolgozta fel az előbbi faktorokat:

1. Magyarország, mint *territoriális állam* kérdéskörét csupán annyiban érinti, hogy a területét egykor hódító (római, frank, török, osztrák, orosz) nagyhatalmak milyen hatást gyakoroltak az „*alulról*” képződő *politikai régióink* kialakulására. Már ezek a *történeti tényezők* – az általános fejlődésre gyakorolt hatásukkal – *megbúzzák az ország nagy politikai tájainak bozzávetőleges határait, s három nagyrégiót alakítanak ki: Nyugat-, Közép- és Kelet-Magyarországot.* (1. sz. ábra)

1. ábra
POLITIKAI RÉGIÓK

2. A *politikai kultúra* – mint a társadalom politikai életét közvetlenül meghatározó tényező – *földrajzának* elemzése tanulmányom egyik központi kérdése. Nem annyira a hatalom és a közigazgatás oldaláról, hanem „*alulról*”, a társadalmi közeg felől közelítem meg. Magyarország fejlettsége e tekintetben is *átmenetet képez Nyugat-Európa és a Balkán között.* A politikai kultúra fő összetevőit: a participációt, a demokratikus iskolázottság tényezőit régiók szerint tagolva elemzem. A politikai kultúra színvonala nyugatról kelet felé tendencia-szerűen csökken, a Nyugat-Dunántúlon és a fővárosban viszont a nyugat-európai szintet közelíti, Kelet-Magyarországon a balkáni állapotokhoz hasonló adatokat regisztrálhatunk. Itt kell megemlíteni *T. G. Jordan* amerikai geográfus Európáról alkotott centrum-periféria modelljét, amely a kontinens társadalmi, kulturális, etnikai és vallási tagoltsága alapján központi magra és külső perifériára osztotta. A centrum egyik negyedét magyar-délszláv magnak nevezte, amely Magyarországból a Dunántúlt és a Duna-Tisza-közét foglalná magában, az Északi Középhegységet az orosz-uráli, a Tiszántúlt pedig a balkáni perifériához sorolta. A Jordan modelljét ismertető *Agg Zoltán* és *Nemes Nagy József* geográfusok a centrum érintett szegmensének elnevezését „*pannon mag*”-ra módosították, kivették belőle – többek között – Közép-Magyarországot, amely a Jordan-féle megközelítések szempontjából legfeljebb a „*félperiféria*” minősítésig juthatna el. (Agg-Nemes Nagy, 2002: 390-391.) A modellel és annak értékelésével egyet lehet érteni, azzal a kiegészítéssel, hogy Budapest és agglomerációja mindenképpen a centrumhoz/maghoz sorolandó.

3. A feminizmus politikai földrajza, térbelisége rendkívül változó. A női emancipáció világrangsorában Magyarország egészen jól áll, a World Economic Forum 2005-ös közlése szerint a 24.-ek, közvetlenül a fejlett országok után és valamennyi kelet-közép-európai, s legtöbb Európán kívüli állam előtt vagyunk. A női gazdasági vezetők számát tekintve is kedvező helyzetű Magyarország, ugyanis a menedzserek egyharmada nő, s ezzel az aránnyal Kelet-Közép-Európában szintén első helyen és az EU régi 15 tagjának átlagánál (30%) is valamivel jobban állunk. Mindazonáltal *politikai téren inkább a Balkánhoz sorolhatjuk magunkat*. Még Romániában és Bulgáriában is nagyobb a nők aránya, pl. a parlamentben, mint nálunk. Regionális szinten a megyei közgyűlések összetételét vizsgáltam, ahol a női participáció ugyanúgy nem a középszintű területi egység általános fejlettségétől függ, mint az országgyűlési képviselők esetében, illetve nemzetközi viszonylatban, hanem véletlenszerű tényezők határozzák meg.

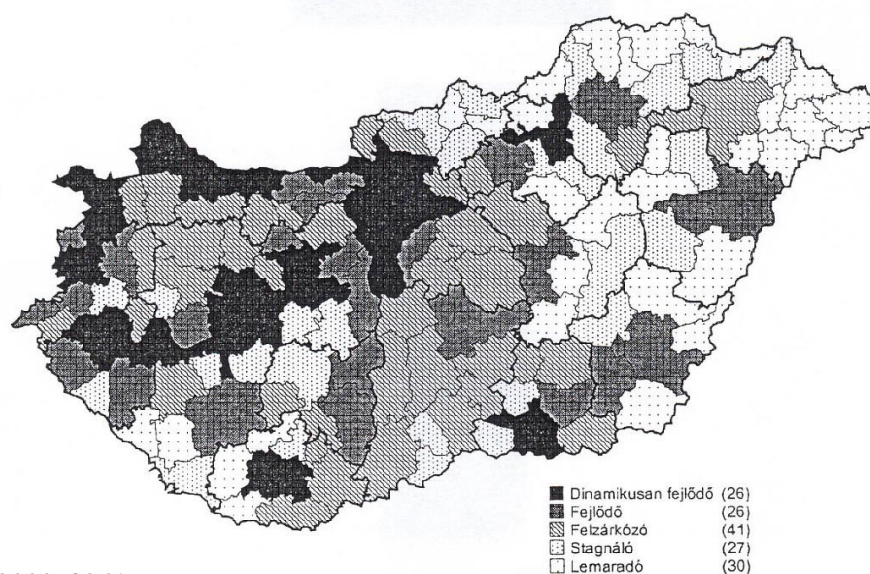
4. A politikai változatosságot implikáló gazdaságföldrajzi faktor vizsgálata tanulmányom egyik fő kérdése. A *politikai kultúrát és orientációt földrajzi tájanként befolyásoló gazdasági élet és infrastruktúrális fejlettség (valamint az általános kultúráltság és az életminőség)* politikai és gazdasági-statisztikai régióként részletes elemzésre került. A politikai élet színvonalát jól jellemző választási részvételi arány az adott régió globális fejlettségétől, lakosságának átlagos iskolai végzettségétől és gazdasági aktivitásának arányától függ. Természetesen befolyásolják a tudatvilágot motiváló hagyományok, amelyek azonban nehezen számszerűsíthetők.

5. A *kritikai geopolitika* lehetséges regionális kérdéseivel a tanulmány csak érintőlegesen foglalkozik. A megyék – melyek versenyképességét is vizsgálat alá vontam – főként a központi támogatásokért, egyes városok pedig a megye-, vagy a régiószékhelyekért versengenek. Magyarország a nemzetközi versenyképességi rangsorban egyébként – földrajzi fekvéséből adódóan – az európai középmezőnyben (2004-ben a 21.), világviszonylatban 2005-ben a 35, 2006-ban 41. helyen található, az utóbbi években – Lengyelország kivételével – mindegyik közép-európai ország megelőzte.

6. A *kormányzás struktúráit* nem tekintettem a kutatómunka tárgyának. A kormányzati és az önkormányzati *tevékenység eredményeit* abból a szemszögből vizsgáltam, hogy egyes régiók hogyan fejlődnek. Ebben a vonatkozásban nagyságrendbeli földrajzi különbségek jöttek létre. Összességében megállapítható, hogy *az észak- és nyugat-dunántúli régiók szépen fejlődnek, a Balaton-Velencei tó-törésvonalától délre és az ország középvonalától keletre fekvő térségek pedig stagnálnak, lemaradnak* (2. sz. ábra).

2. ábra

A KISTÉRSÉGEK HELYZETE A PIACGAZDASÁGRA VALÓ ÁTMENET VÉGÉN, 1999-2000-BEN

(Faluwégi, 2000: 325.)

Kivételek persze akadnak, Jász-Nagykun-Szolnok például az ország egyik leggyorsabban fejlődő megyéje, Vas megye pedig az ezredfordulótól igen alacsony növekedési ütemet produkáló térség. Általában az ezredfordulót követő fél évtizedben az északkeleti megyék fejlődési tempója nagyobb, mint Nyugat-Dunántúl, vagy Budapesté, s a megyei jogú városok közül Zalaegerszeg a leszakadás határán billeg, Debrecen pedig a felzárkózók közé sorolható. (Lengyel-Rechnitzer, 2000: 147.)

7. A tanulmány központi kérdésként kezeli a *választási földrajzot*. A szerző meggyőződése, hogy hazánkban a politikai régiókat a lakosság politikai kultúrájának és orientációjának jellegzetességei különítik el. *A politikai kultúra fejlettsége egyenesen arányos a választási részvétel nagyságával (participáció) és fordítottan arányos a radikális-populista politikai erők népszerűségével (moderáció). Mindezekon kívül a választás következetessége (konzekvencia) is mércéje lehet a politikai kultúrának.* A politikai orientációról szólva megállapítható, hogy a polgári középpártok általában a fejlettebb, polgárosodottabb térségekben erősek; a szocialisták a közepesen fejlett, feltörekvő, illetve régebbi korokban kiépített nehézipari-bányászati, nagyüzemi körzetekben népszerűek; a radikálisok pedig általában az elmaradott és/vagy leszakadó megyékben, kisrégiókban rendelkeznek az átlagosnál nagyobb befolyással. Kivételt képez a MIÉP, amely Budapesten a legerősebb, bár a többi radikális és töredékpárttal együtt mégiscsak a legkisebb befolyással bírnak a fővárosban. Így Magyarországon három – történelmileg is meghatározott – *politikai nagyrégió rajzolódik ki*, melyeknél a következő elnevezéseket használtam:

Felső-Pannónia (Északnyugat-Dunántúl, Budapest és agglomerációja),

Alsó-Pannónia (Kelet- és Dél-Dunántúl), valamint

Hunnia (a Dunától és a pesti agglomerációtól keletre eső nagyobbik országfél).

(Lásd az 1. sz. ábrát!)

(A hazai publicisztika meglehetősen ritkán használja a Pannónia-Hunnia kifejezéseket. *Lengyel László* politológus azon kevesek közé tartozik, akinek írásaiban gyakran előfordulnak e kategóriák, Pannóniát a nyugati, fejlett, európaizálódó, Hunniát pedig a keleti, leszakadó jelzőkkel illeti. /Lengyel L. 2006: 5./ Néha találkozunk egy-egy karikatúra-szerű szimbolikus használattal, pl. amikor a 2006-os őszi válság idején egy enyhén provokatív kérdésre, nevezetesen, hogy mi lett a „dübörgő” gazdasági fejlődéssel, az illetékes miniszter így replikázott: „Hova tűnt a pannon puma? Felfalta a hun hiéna.”)

8. „A növekvő kockázatok világában” a *techno-politikai földrajz* kérdéskörére is kiterjed tanulmányom, azaz hazánk egyes tájegységeinek a politikai stabilitás szempontjából történő (stabil, vagy instabil helyzetének) vizsgálatára. Országunk európai viszonylatban a közepes mennyiségű kockázati tényezőket hordozó államok közé tartozik. Világviszonylatban 2004-ig javuló eredménnyel a 36. helyen álltunk, előttünk a kelet-közép-európai országok közül csak Szlovénia – más adatok szerint Csehország is – található. 2005-ben azonban lecsúsztunk a 37-38, sőt 2006. márciusára a 41. helyre, s politikai kockázat terén még Szlovákia is elének került. A tőlünk északra fekvő államok megítélése azonban 2006 közepétől jelentősen romlott, ezért Magyarország szeptemberre – valószínűleg ideiglenesen – feljött a 35. helyre. (A felmérés még a hazai erkölcsi-politikai válság kitörése előtt készült.) Határainkon belül a kockázati tényezők mértéke igencsak változatos: *Dunántúl e tekintetben is kedvezőbb helyzetű nagytáj, mert a Duna észak-déli folyama a kockázati feltételekre leginkább érzékeny tőkebeáramlásnak is hosszú ideig határt szabott.* A politikailag instabil térségek (Délkelet-Magyarország) még nagyobb mennyiségű kockázati tényezőt hordoznak. Instabilnak minősülhet az a megye, ahol a vezető személyek és egyéni országgyűlési képviselők többsége választási ciklusonként kicserélődik (4. sz. ábra).

Magyarország politikai tájainak megrajzolásánál tehát a politikai élet meghatározó összetevőit: a politikai kultúra fejlettségének és a politikai orientáció faktorainak regionális különbözőségét vettem figyelembe. E tényezők *bárom fő területre oszthatók: a választásokon való részvétel aránya (participáció), a pártpreferencia következetessége (konzekvencia) és a szavazások politikai irányultsága (orientáció).*

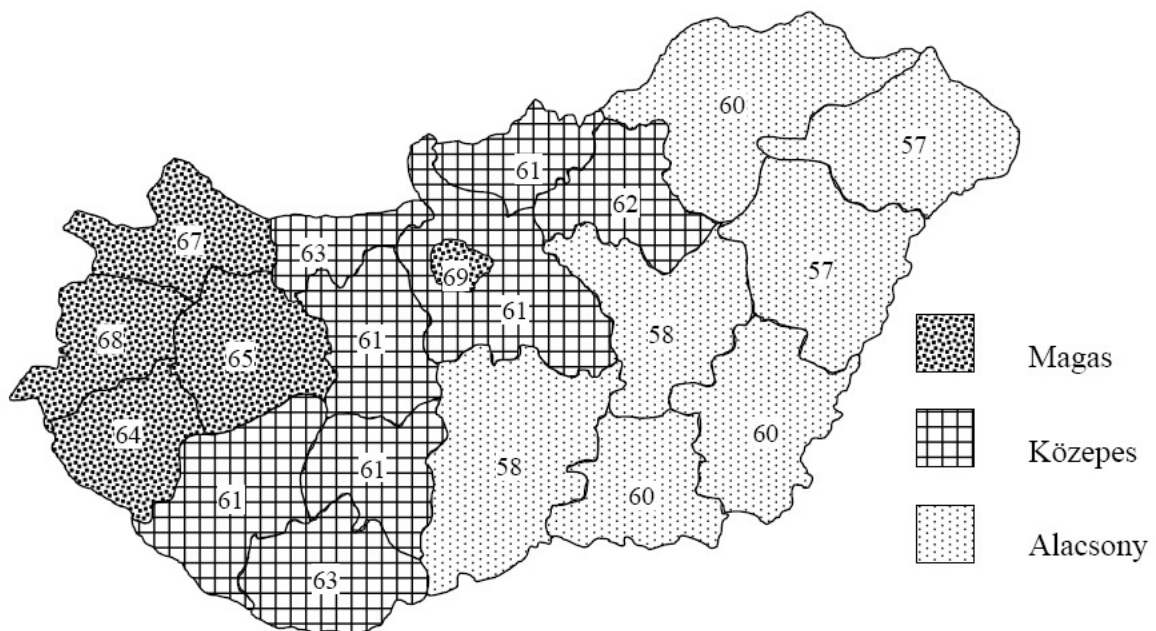
A *szavazási részvétel számaránya egyik legfontosabb mércéje a politikai kultúrának*, s ez utóbbi viszont az általános műveltség része. (A politikai kultúra szélesebb dimenzióit *Bayer József* foglalta össze.) (Bayer, 2001: 395-407, Böhm, 2003: 208.) Egy régió állampolgárai minél jobban ismerik a politikai viszonyokat, minél több információval rendelkeznek a politikai artikuláció fő hordozó szervezeteiről, a pártokról és azok vezetőiről, a politikusokról, annál jobban igazodnak el a politikai élet rejtelmeiben és

éreznek késztetést a politikai döntésekben (választásokban, népszavazásokban) való részvételre. (Magyarországon – mint ismert – nem kötelező a szavazás.) Akik nem rendelkeznek elégséges ismeretekkel a politikai élet aktorairól, hajlamosak egyenlőségjelet tenni közējük és a szavazástól távol maradni. A politikai kultúra további mércéjének tekinthetjük – mint jeleztem – a választás következetességét és a radikális pártokhoz való viszonyt, amit ugyancsak górcső alá vontam. Mindezek vizsgálatához az általános országgyűlési választások adatai a legalkalmasabbak.

Magyarországon a rendszerváltás óta lezajlott öt parlamenti választás tíz fordulójának országos részvételi arányai 45,5 és 73,5% között mozogtak, átlagosan 62,3%-ot tettek ki. Az átlagolás mindenképpen indokolt, mert nagymértékű az ingadozás, s csupán halovány növekvő tendencia mutatható ki. A rendkívüli változékonyságot konjunkturális okok – többnyire a kampány intenzitása – idézik elő. Nyugat-Európa országaiban az átlagos választási aktivitás 82% (Kovács, 1997: 14.), Kelet-Európában és a Balkánon 50% körül ingadozik, de Amerikában is többnyire 50-60% között mozog. (Avar, 1980: 37, 179.) Országunk e tekintetben is átmenetet képez a kontinens fejlettebb és elmaradottabb régiói között.

A participáció tekintetében megkülönböztethetünk magas, közepes és alacsony arányú régiókat (3. ábra). Számadatokhoz úgy juthatunk, hogy az 1990, 1994, 1998, 2002 és 2006-os országgyűlési választások mindkét fordulójának részvételi arányait megyénként átlagoljuk. A választási részvétel mértékét – vizsgálódásaim szerint – leginkább a térség globális fejlettsége, a választópolgárok iskolai végzettsége és a gazdasági aktivitás aránya határozza meg.

3. ábra
ÁTLAGOS RÉSZVÉTELI ARÁNY AZ 1990 ÉS 2006 KÖZÖTTI ÁLTALÁNOS ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOKON, TERÜLETI BONTÁSBAN
(százalékban, kerekítve)

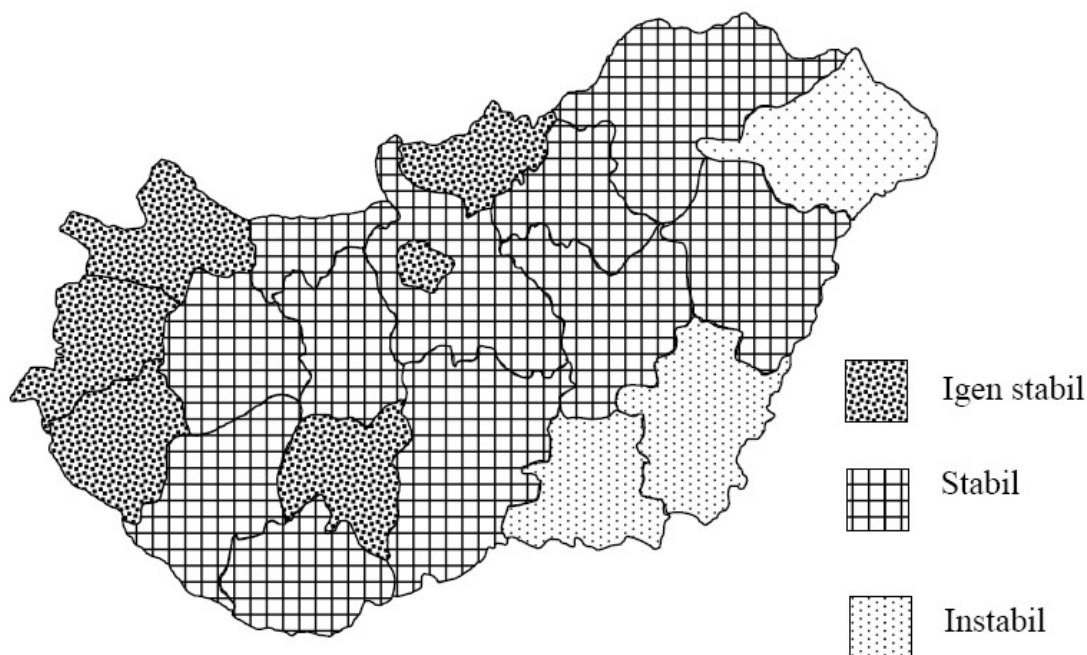
A politikai *orientáció következetességéről* a választási atlaszok kartogramjainak összevetéséből lehet képet nyerni. Azoknál a megyéknél, ahol a választók pártorientációja viszonylag nagyfokú konzekvenciát mutat, tehát *abon egymást követően jórészt ugyanak a politikai szervezetnek a jelöltjére szavaztak a bő másfél évtized során, ott stabil politikai orientációjú* régióról beszélhetünk. Az ország azon területén, *abon a választópolgárok meghatározó része egymást követően merőben különböző pártok jelöltjeire voksolt* (vagyis választások többségén képviselőt/pártot váltott) az öt megmértetés során, *instabil régióról* kapunk vizsgálati eredményt. A *kettő között átmeneti állapotról, vegyes képről* készíthetünk felvételt. (Itt csak az érvényes és eredményes szavazásokat vettem figyelembe.) Az igen stabil térséget a főváros, a nyugati és a központi megyék egy része képezi, instabilnak pedig a Balkánhoz - Kelethez legközelebb eső három középrégió minősül, mely utóbbiak közül kettő a legkevésbé fejlett, a harmadik meg az ezredfordulótól lelassabb ütemben fejlődő megye. (4. ábra) (V. ö. Kovács, 1998: 106-107.)

A *politikai orientáció tartalmi* vizsgálatánál a társadalom politikai tagoltságát vettem figyelembe: egyrészt a pártok irányváltozatai szerint (baloldal-jobboldal, szociáldemokrata-liberális-konzervatív-radikális), másrészt az előbbieken is túlmutató, a kontinuitás próbáját kiálló dinamikus szemléletű kategóriákat láttam szerencsésnek kialakítani. Az utóbbi – bár az erőszakolt beskatulyázás látszatát kelti, hiszen gyakran egymással kíméletlen harcot folytató pártokat sorol egy csoportba – alkalmas a politikai kultúra egyes jellemző vonásainak megrajzolására. A pártrendszer tagoltsága alapvetően négy fontos politikai konfliktusvonal mentén jellemezhető. Ezek a következők:

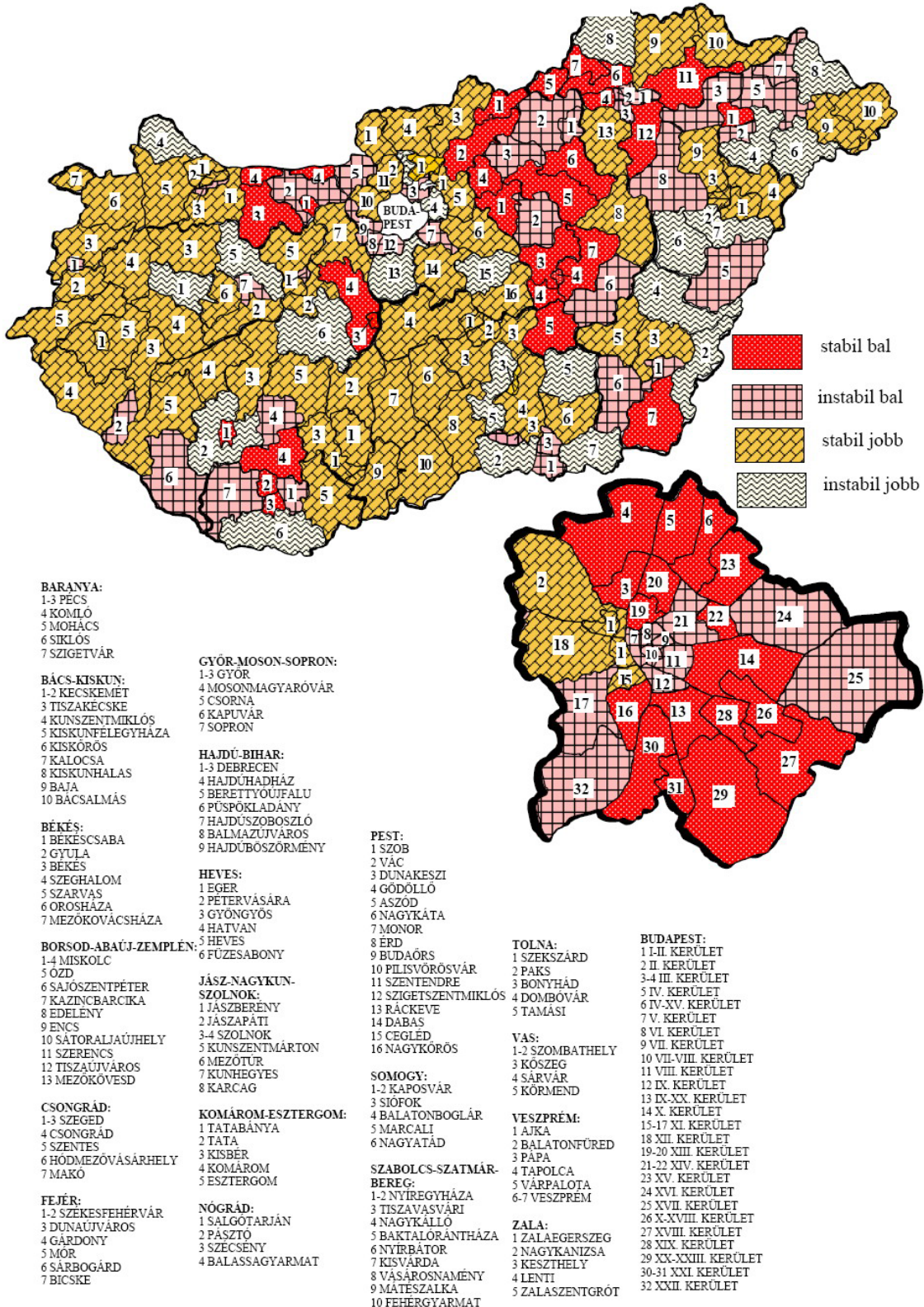
1. A szocialista és nem-szocialista pártok ellentéte: egyik oldalon az MSZMP, majd Magyar Kommunista Munkáspárt, (1990-ben a Hazafias Választási Koalíció és az Agrárszövetség) és az MSZP, vagyis az utódpartok és szervezetek; a másik térfélen az összes többi rendszerváltó, a szocialista értékekkel nem azonosuló párt.

2. A polgári és nem polgári pártok: egyik csoportban a polgári értékeket és érdekeket vállaló számottevő politikai csoportosulás (SZDSZ, MDF és a Fidesz), másfelől a többé-kevésbé plebejus indíttatású pártok (csaknem az összes többi).

4. ábra
SZAVAZÁSI KÖVETKEZETESSÉG AZ 1990 ÉS 2006 KÖZÖTTI ÁLTALÁNOS ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOKON, TERÜLETI BONTÁSBAN

5. ábra
AZ EGYÉNI ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÓKERÜLETEK POLITIKAI
ORIENTÁCIÓJA 1990 ÉS 2006 KÖZÖTT

3. A nemzeti (népi, részben vidéki) és az univerzalista (urbánus, döntően városi) pártok és irányzatok ellentéte. Egyik oldalon az MDF, az FKGP, a MIÉP és a KDNP, 1994-től a Fidesz is; a másik térfélen az MSZP, a Munkáspárt, az SZDSZ és 1994-ig a Fidesz. Ez a megoszlás egyben a baloldal-jobboldal dichotómiát is kialakította.

4. A radikális, az antimodern, a populista és a periférikus, másfelől a mérsékelt, modern, alkotmányos, meghatározó politikai irányzatok szembenállása. Pártok szerint: az FKGP, a KDNP, a MIÉP, a Munkáspárt és a töredék pártok; illetve a 2002-2006 közötti ciklus parlamenti pártjai: MSZP, SZDSZ, MDF, Fidesz (az utóbbi 2002-től radikális beszűrődésekkel). (V. ö. Fricz, 2001: 110, Fricz, 2006: 98-104. és G. Márkus, 1998: 372-384.)

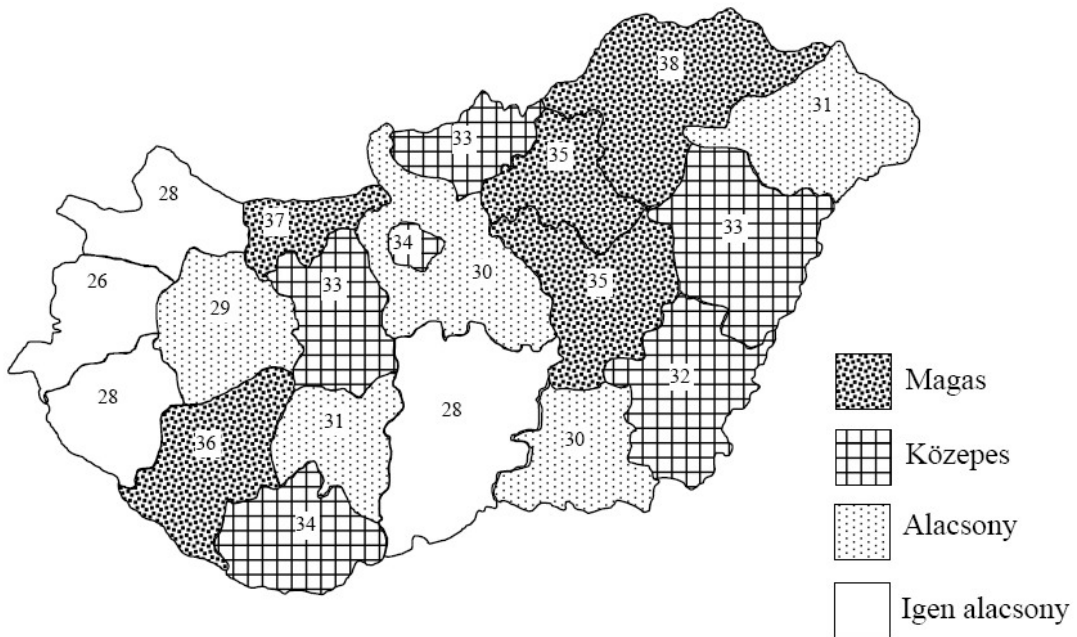
A 3. számú, *a nemzeti-univerzalista ellentét a jobboldal-baloldal törésvonalát, a leggyakrabban használt tagolási szempontot alkotja*, hiszen ennek alapján működött mindegyik kormánykoalíció. (Az ország részletes, ebben a metszetben készült politikai térképét lásd az 5. sz. ábrán!). A politikai oldalak ellentétének fő jellemzője leginkább a város-falu, illetve településnagyság és típus, valamint lakóövezet szerinti osztályozás során érhető tetten. A 2002-es parlamenti választásokon a Fidesz-MDF választási szövetség a legkisebb falvakban ért el legnagyobb szavazatarányt: 53,2%-ot, az érték a nagyobb községek és városok felé haladva fokozatosan csökkent, s Budapesten lett a legkevesebb, 31,6%. Az MSZP-nél fordított irányban változott: 34,3-tól 44,1%-ig, az SZDSZ-nél pedig 3,2-től 9,6%-ig lépcsőzetesen nőtt településnagyság szerint a parlamenti választási eredmény. (Parlamenti... 2003: 906.) A 2006-os országgyűlési választások pártlistás szavazatait településnagyság szerint rendezve megállapítható, hogy a különbségek tovább nőttek, ugyanis a legkisebb falvakban az MSZP átlagosan 32,1, a nagyvárosokban pedig 45,0 %-ot kapott. (Fekete-Tóth, 2006: 7.) Miközben a szocialista párt a 2002-ben 669 településen nyert, 2006-ban már 1003-ban vezetett, a növekmény túlnyomórészt kistelepüléseken könyvelhető el.

Az 1, 2 és 4. szám alatt leírt *törésvonalak nyomán három csoport alakítható ki*: 1. a szociáldemokrácia (MSZP), 2. a rendszerváltó polgári középpártok (SZDSZ, MDF, Fidesz), valamint 3. a radikális, szélsőséges, populista és töredék pártok (az összes többi).

1. *A Magyar Szocialista Párt lényegében maga testesíti meg a szociáldemokrata baloldal irányzatát.* Az MSZP a rendszerváltás óta a legkülönbözőbb választásokon országosan 10 és 48% közötti szavazótáborot mozgósított, amely átlagosan *az aktív választók egyharmadát teszi ki*. A rendszerváltáskor még csak nagyjából a szocialista eszmeiséghez ragaszkodók, egy jó évtizeddel később már a baloldali szocialistáktól a szociáldemokratákon és balliberálisokon át az ideológiamentes pragmatikusokig a szavazók közel fele tartozott szélesebb táborához. A párt főként *az egykori bányavidékeken, nehézipari és mezőgazdasági nagyüzemi körzetekben, valamint a nagyvárosokban (általában a lakótelepeken) népszerű*, minthogy elsősorban ezekben a térségekben, helységekben vertek gyökeret a szocialista eszmék, érvényesülnek a baloldali értékek, s érdekek; mindenekelőtt a hagyományos értelemben vett munkásosztály, társult földművesek és reálértelmiség körében. Az MSZP befolyása Északkelet- és Dél-Dunántúlon, Budapesten, Észak-Magyarországon és az Alföld középső tájain erős (6. ábra).

6. ábra
A MAGYAR SZOCIALISTA PÁRTRA ESŐ ÁTLAGOS LISTÁS SZAVAZATARÁNYOK AZ 1990
ÉS 2006 KÖZÖTTI ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOKON, TERÜLETI BONTÁSBAN
(százalékban, kerekítve)

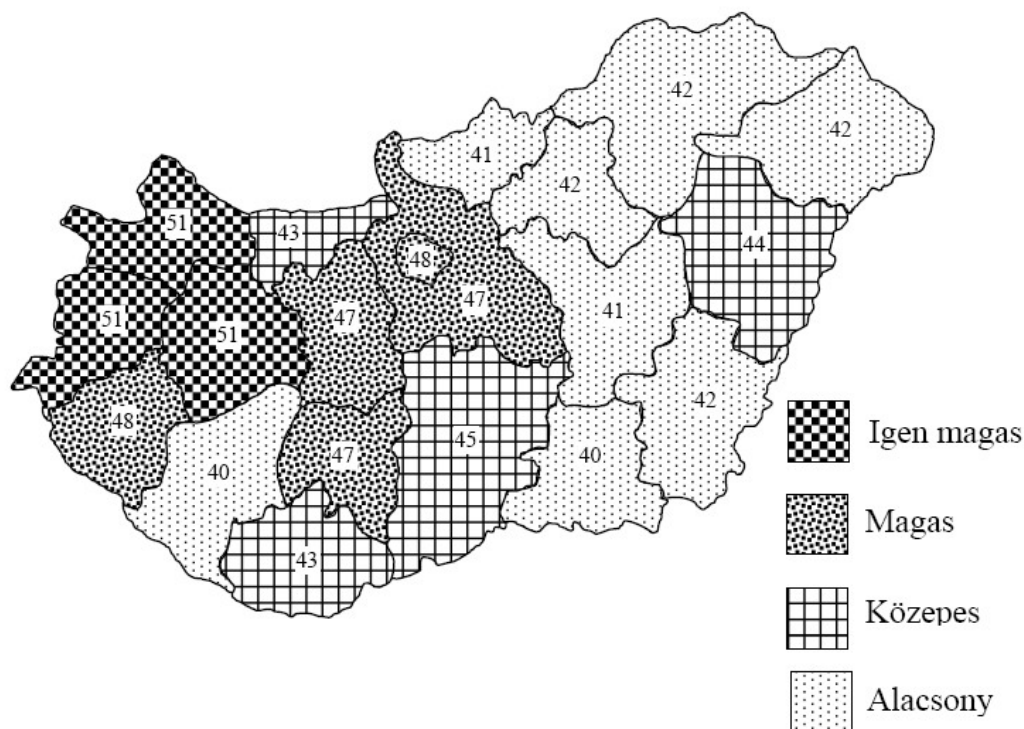
Országos átlag: 33%

2. A polgári értékeket és érdekeket vállaló, napi politikai szinten egymással gyakran élesen szembenálló középpártokat az egyes választásokon különböző súlypontokkal a *Szabad Demokraták Szövetsége*, a *Magyar Demokrata Fórum* és a *Fidesz–Magyar Polgári Párt/Szövetség* alkotják, melyek összességükben és átlagosan a választópolgárok 44 százalékát vonzzák. (Az Európai Néppárthoz és a liberális tömörüléshez tartozó magyar pártokat vettem ide.) Az erőteljesen polgárosodott megyékben és településeken rendelkeznek legnagyobb befolyással, ugyanis főként a tulajdonos, gazdálkodó-vállalkozó, a menedzser és szabadfoglalkozású rétegek érdekeit fejezik ki. Eszmeiségüket tekintve a balközép és polgári liberálisoktól a keresztény-nemzeti-konzervatív jobbközépen át az ideológiamentes polgárokig igen vegyes társaságot alkotnak. A polgári középpártok befolyása a Nyugat- és Közép-Dunántúlon, a fővárosban és agglomerációjában, valamint a Duna-menti körzetekben erős (7. ábra).

7. ábra
A POLGÁRI KÖZÉPPÁRTOKRA ESŐ ÁTLAGOS LISTÁS SZAVAZATARÁNYOK AZ 1990 ÉS 2006
KÖZÖTTI ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOKON, TERÜLETI BONTÁSBAN
(százalékban, kerekítve)

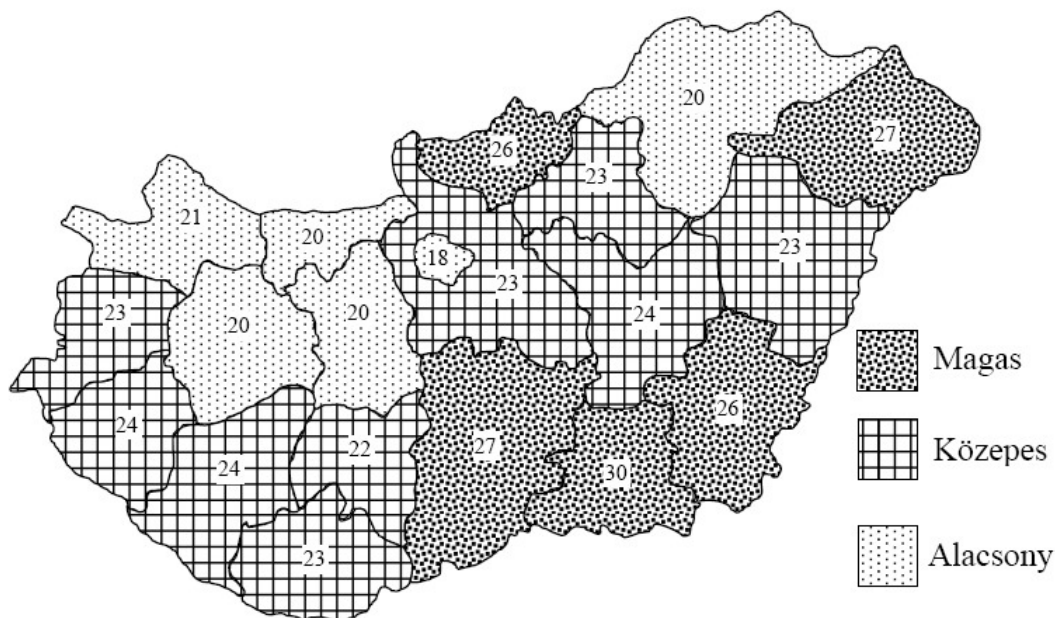
Országos átlag: 44%

3. A többi pártot a radikális, populista, szélsőséges és töredékpártok tömege teszi ki, amelyek többnyire faji, vallásos, nacionalista (internacionalista) ideológiákra épülnek, közös jellemző tulajdonságaik, demagóg politikájuk, antidemokratikus alapállásuk nyomán, némi általánosítással radikálisoknak nevezhetjük őket, miután választóikat csaknem teljes egészében a *Független Kisgazdapárt*, a *Kereszténydemokrata Néppárt*, a *Magyar Igazság és Élet Pártja*, valamint a *(Magyar Kommunista) Munkáspárt* tudta mozgósítani. (A jobboldali radikálisokról lásd Benkő, 2000: 148.) A bő másfél évtized öt listás szavazásán átlagosan 23 százaléknyi voksot gyűjtöttek össze. Általában az ország kevésbé fejlett tájain arattak sikereket, (kivéve a MIÉP-et, amely Budapesten a legerősebb) mert főként a deklasszált, egzisztenciájukat veszített és elmaradott rétegek, az említett eszmékben vakon hívó tömegek vágyait fejezték ki. A radikális erők befolyása a Dél-Dunántúlon és a Dunától keletre eső nagyobbik országfélen jelentős, a Dél-Alföldön kifejezetten erős (8. ábra).

8. ábra
A RADIKÁLIS ÉS TÖREDÉKPÁRTOKRA ESŐ ÁTLAGOS LISTÁS SZAVAZATARÁNYOK AZ 1990
ÉS 2006 KÖZÖTTI ORSZÁGGYŰLÉSI VÁLASZTÁSOKON, TERÜLETI BONTÁSBAN
(százalékban, kerekítve)

Országos átlag: 23%

Az eddigiek során felsorolt ismérvek szerint is *három nagyobb politikai régióra* osztható Magyarország. (1. ábra)

1. *Északnyugat-Dunántúl*, egyik jellegzetes történelmi neve az ókor óta: *Felső-Pannónia* (a mai Somogy és Komárom-Esztergom megye nélkül) Zala, Vas, Győr-Moson-Sopron és Veszprém megyékből áll, de ide sorolható *Budapest és agglomerációja* is. (Bibó István 1971-es településhálózat-fejlesztési koncepciója Veszprém megyét az Északnyugat-Dunántúli tervezett régióhoz illesztette, Zalát viszont nem. – Szegvári, 2000: 406-407.) A nagyrégió fő jellemzője a választási részvételnek az országos átlagnál szignifikánsan nagyobb aránya, a polgári középpártok magas, 50% körüli befolyása, valamint általában (a fővárost kivéve) a radikálisok közepes és a szocialisták alacsony népszerűsége. E politikai nagytáj nem véletlenül fedi a két legfejlettebb tervezési-statisztikai régió területének legnagyobb részét.

2. A Dél- és Kelet-Dunántúlt magába foglaló *Alsó-Pannónia* Komárom-Esztergom, Fejér, Tolna, Baranya, Somogy és Pest megye egy részét öleli fel. Szignifikáns jellemzői mind a választási részvétel, mind a pártorientációk országos átlag körüli értékei, kivéve északi és déli körzeteit, ahol erős az MSZP és gyengébbek a centrista, polgári erők. Jellegzetesen átmeneti táj nemcsak politikai, de gazdasági-társadalmi fejlettség tekintetében is.

3. Az ország nagyobbik felét alkotó *Nagyalföld és Északi-Középhegység* egyik történelmi neve Ady Endre nyomán: *Hunnia*. Leglényegesebb ismérvei: a választási részvétel alacsony szintje; északon egyes, középen stabil, délen instabil politikai orientáció; a polgári pártok átlag alatti vonzereje, a radikális pártok erősebb befolyása és a szocialisták igen változatos népszerűsége. Hunnia az ország három – a többihez képest erőteljesen leszakadt – elmaradottabb tervezési-statisztikai régióját öleli fel, néhány fejlettebb, szigetszerűen kiemelkedő megyével (Heves és részben Csongrád) tarkítva. Az ezredforduló óta azonban legtöbb területen csökkentek a különbségek a nyugati és keleti régiók, illetve a legfejlettebb (a főváros) és a legelmaradottabb megyék között.

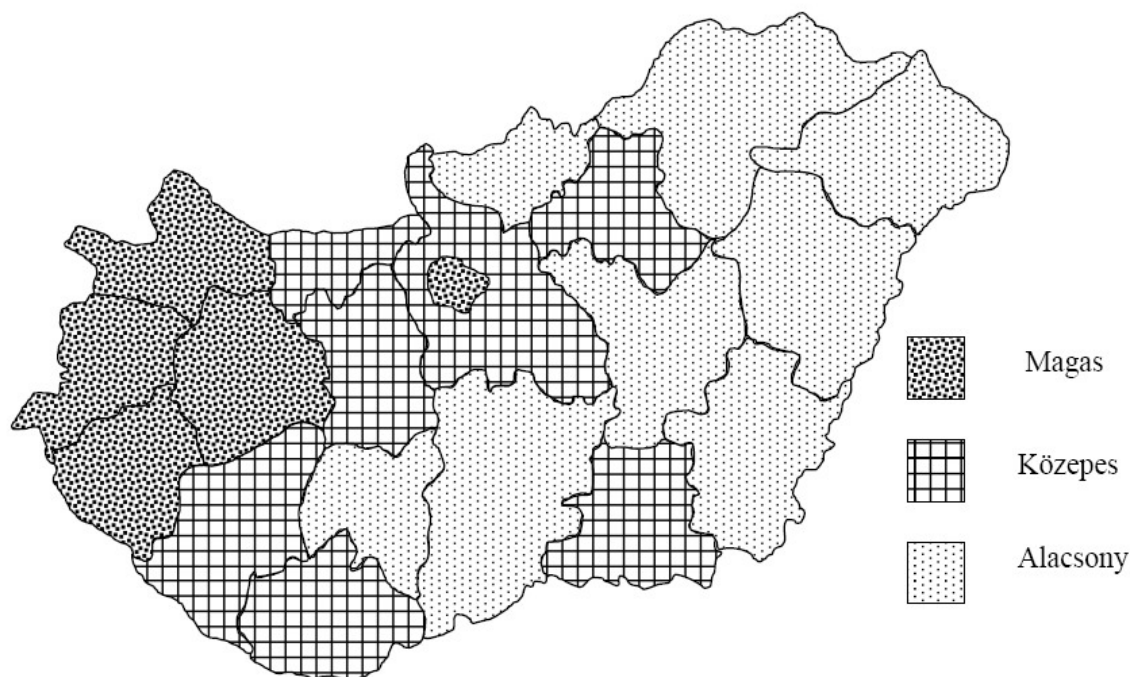
A választások által kirajzolódó nagy *politikai régiók megjelenése* – egy-egy országon belül – mondhatni *világjelenség*. Nézzünk meg néhány jellegzetes államot! Nagy-Britanniában a nehézipari jellegű, sűrűn lakott Nyugat-Közép-Angliában, Közép-Skóciában, a nemzetiségi körzetekben és általában a városokban a Munkáspárt dominál; a ritkábban lakott, vidékies térségek legnagyobb részét, valamint a nagyvárosok családi házas elővárosait és London belvárosát a konzervatívok uralják. (Agg-Takács, 1998: 63, Butler, 1997: 145, 146.) Ha az ország 2005-ös választási térképére pillantunk, a nagykiterjedésű választókerületek kékre színezése miatt azt gondolhatjuk, hogy a jobboldal nyert, pedig a kisméretű rózsaszín körzetek több választópolgárt takarnak, ugyanis a Munkáspárt győzött. Németország délkeleti, katolikus vallású felét, ahol az átlagosnál nagyobb a farmergazdálkodás, egyáltalán az élelmiszergazdaság jelentősége, rendszerint a jobboldali, uniós pártok uralják. Pl. Bajorországban több mint fél évszázada leválthatatlan a Keresztényszociális Unió. Az ország északnyugati, protestáns vallású, hagyományosan nehézipari jellegű, nagyüzemi mezőgazdaságú fele a baloldal által befolyásolt nagyrégió. Ezekben belül a nagyvárosok – köztük Bajorország fővárosa: München is – szociáldemokrata fellegrárok, míg a paraszti községekben a keresztény-konzervatív pártok dominálnak. (A Német... 1986: 100.)

Közép-Kelet-Európában a magyarországi első szabad választásokon kirajzolódott politikai térképhez hasonló térbeliséget tapasztalhattunk a legutóbbi választásokon Ukrajnában és Lengyelországban. Északkeleti szomszédunknál a 2004-ben lezajlott „narancsos” forradalmat követő parlamenti választásokon a középkorban évszázadokig, majd a két világháború között is Lengyelországhoz tartozott, eredetileg római és görögkatolikus vallású, fejlettebb Nyugat-Ukrajna a nemzeti liberális és ukrán nacionalista, Európa felé tekintő pártokat preferálta. A Dnyepertől keletre eső országfél, amely egykor tatár, török, majd orosz fennhatóság alatt állt, főként a reform- és európaellenes (sajátosan balos-konzervatív), oroszbarát pártokat támogatta. Lengyelországban a 2005-ös parlamenti és elnökválasztáson a még száz éve is Ausztriához és Németországhoz tartozott déli és nyugati vajdaságok a liberális polgári pártot részesítették előnyben, a másfél évszázadig Oroszország által uralt középső és keleti régiókban a konzervatív és populista pártokat preferálták. Mint 1990-ben Magyarországon: nyugaton europeer-liberális, keleten nemzeti-konzervatív dominancia.

Az Amerikai Egyesült Államokban egy évszázada ugyancsak a rendszerváltó Magyarországhoz hasonló jellegű politikai nagyrégiók rajzolódtak ki. A nagy tavak vidékétől az Atlanti óceánig terjedő, fejlett iparú és kereskedelmű, sűrűn lakott északkeleten a demokratikus, liberális, reformer (akkor köztársaságpárti) erők domináltak, s mind a mai napig meghatározó a szerepük. Az intenzív, ültetvényes gazdálkodást folytató, egykor rabszolgatartó délen a konzervatív, retrográd (akkor demokrata párti) irányzat a meghatározó. (Avar, 1980: 24, 26-27, 30, 136, 144, 147.) A kontinensnyi ország nyugati felében, amelynek az indiánok és a mexikóiak rovására történt betelepítése egy évszázada még javában folyt, s félnomád, külterjes gazdálkodás dívott, egy harmadik párt, a populisták arattak sikereket. A Peoples' Party kiállt – többek között – a nemrég felszabadult feketéket minden bajért felelősnek tartó szegény fehérek radikális követelése mellett. Az USA imént felsorolt három politikai nagyrégiójának elnevezése ma is általánosan használatos, azzal a tartalmi különbséggel, hogy a XX. század közepétől a nyugat is – kivéve a Csendes óceáni partvidék egy része – a már alapvetően konzervatív republikánus párt befolyása alatt áll. (Ahogy hazánkban is az ezredfordulótól a radikális-populista szavazók jelentős része a vezető konzervatív pártot preferálja.) (Archer és tsai, 1988: 13-14, Sellers-May-McMillen, 1999: 239, 240.)

A politikai életet meghatározó *gazdasági-infrastrukturális-szociális-kulturális fejlettség* tekintetében statisztikai adatokat 14 ágazatban/változóban vizsgáltam behatóan. A Központi Statisztikai Hivatal területi adatokkal jellemzett és időbeli összevetésre alkalmas, kutatási tapasztalataim alapján a *politikai kultúrát befolyásolónak* minősíthető, jelzésértékű ágazatai, változói fejlettségének átlagsorszáma megadja a térség *globális fejlettségének* szintjét. (Globális = az egészre kiterjedő – Magyar értelmező... 1987: 465.) (9. sz. ábra.) Ezeknek az ágazatoknak, változóknak a következőket tartom: a gazdaságból: a beruházások és az ipari alkalmazottak; az infrastruktúrából: a közutak, a személygépkocsi-állomány, a vízvezeték- és csatornahálózat, illetve e kettő hányadosa, a turizmus és a távközlés; a kulturális életből: a mozi- és színházlátogatás; az életminőségre: az öngyilkossági, a munkanélküliségi ráta és az átlagkeresetek. A GDP, a gazdasági aktivitás és az iskolázottság mutatóit – mint rendkívül fontosakat – külön vettem figyelembe. (Hajdú, 2006: 162.)

9. ábra
A TERÜLETI EGYSÉGEK GLOBÁLIS FEJLETTSÉGI SZINTJE 1990 ÉS 2005 KÖZÖTT

A *feminizmus politikai földrajzának* kérdéskörét vizsgálva jórészt valóban megállapíthatók hazánkra a balkáni jellemzők. Az 1990 és 2006 között választott országgyűlési képviselők 8,8%-a, a megyei közgyűlések tagjainak 10,5%-a, 2003-ban a polgármesterek 15%-a nő. (Hasonló a helyzet a tudomány világában is, arányuk az MTA doktorai között 10-15%.) 2003-ban Európában csak a ciprusi és a török parlamentben volt kisebb a nők aránya, mint Magyarországon. 2005-ben az Európai Unió országaiban 18,2, nálunk 9,1, 2006-ban 10,4 az arány, s ezzel az utolsók vagyunk. (Az Európai Parlament közel harmada nő.) Akadnak megyék, ahol a rendszerváltás óta nem választottak honanyát (2002-ig Heves, 2006-ig Nógrád), máshol eléri a 10-14%-ot (Baranya, Borsod-Abaúj-Zemplén, Budapest, Jász-Nagykun-Szolnok, Tolna). Miután mindkét változatra példának hozott térségek többnyire a baloldal erősségei és különböző fejlettségűek, megállapítható, hogy a regionális megoszlás nem politika-, vagy társadalomfüggő. Inkább az lehet a magyarázat, hogy ahol a vezetőszervekben karizmatikus, kormányzati téren ismert hölgyek (Dávid Ibolya, Lendvai Ildikó, Szili Katalin stb.) tevékenykednek, általában jelölttársaik között is nagyobb számban szerepeltetnek nőket. Országos szinten a politikai oldal már differenciáló tényező. A baloldali pártok országgyűlési és megyei képviselőinek 10-11%-a, a jobboldaliaknak 5-7%-a nő. A rendszerváltás óta megválasztott „honanyáknak” fele szocialista, közülük legtöbben (42-en) akkor ültek a parlamentben, amikor 1994-1998 között az MSZP abszolút többséggel rendelkezett. A megyei közgyűlésekben hasonló az arány: a képviselők egyharmada jobboldali, több mint fele baloldali, a többi civil szervezetekhez sorolható. Megyei szinten egyébként javuló tendencia mutatható ki: amíg 1994 és 2006 között 9,9 százalék az átlag, 2006 októberétől a közgyűlési képviselő-asszonyok aránya 12,1 százalék.

Összefoglalásként megállapítható, hogy Magyarország – s ez szinte közhelyszerű – *átmenetet képez Nyugat- és Kelet-Európa között*. A politikai kultúra mindhárom faktora – úgy tűnik – közelebb áll kelethez, mint nyugathoz. A parlamenti választások részvételi aránya (Nyugat-Európa: 82%, Magyarország: 62%, Kelet-Európa: 50% körüli) számottevően alacsonyabb, mint nyugaton. A politikai stabilitás úgyszintén kisebb fokú, mivelhogy egy választás kivételével ciklusonként kormányváltás történt, mint legtöbb kelet-európai demokráciában. A radikális politikai erők befolyásának hozzávetőleg átlagosan egy-

ötödös mértéke szintén inkább a kelethez sorolja az országot. Mindhárom tényező változása azonban pozitív irányú, vagyis a politikai kultúra területén is a nyugathoz közeledik az ország: tendenciaszerűen növekszik a participáció, a legutóbbi választáson nem történt kormányváltás és az ezredforduló óta a radikális és töredékpártok szavazataránya már csak 12-9 százalék. S nem utolsó sorban a női participáció mértéke is fokozatosan javul. A belső regionális fejlettségbeli különbségek pedig – másfél évtizedes növekedés után – az ezredfordulót követően mintha csökkenő tendenciát mutatnának. *Magyarország útiránya tehát egyértelműnek tűnik.*

IRODALOM

A 2006. évi országgyűlési választások. www.valasztas.hu

Agg Zoltán-Nemes Nagy József (2002): „*A politika térségi és helyi szintjei*”. In: A globális világ politikai földrajza. Szerk.: Bernek Ágnes. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.

Agg Zoltán-Takács Ildikó (1998): „*A brit választási rendszerről az 1997. évi eredmények tükrében*”. Comitatus, április.

Archer, J. Clark-Shelley, Fred M.-Taylor, Peter J.-White, Ellen R. (1988): „*Földrajzi tényezők az amerikai elnökválasztásban*”. Tudomány, szeptember.

Avar János (1980): *Választások Amerikában*. Budapest, Magvető.

Ágh Attila-Rózsás Árpád-Zongor Gábor (2004): *Európaizálás és regionalizálás Magyarországon*. Budapest, TÖÖSZ

Bayer József (2001): *A politikatudomány alapjai*. Budapest, Napvilág

Benkő Péter (2000): *A Független Kisgazdapárt (1988-2000)*. Budapest, Villányi úti könyvek

Bernek Ágnes (2002): „*Globális világ – átalakuló politikai földrajz*”. In: Bernek Ágnes (szerk.): A globális világ politikai földrajza. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó

Böhm Antal (2003): „*A politikai kultúra*”. In: Perczel György (szerk.): Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza. (1996, 2003). Budapest, ELTE Eötvös

Böhm Antal, Szoboszlai György (szerk.) (1996): *Parlamentari választások 1994*. Budapest, MTA Politikai Tudományok Intézete

Böhm Antal, Gázsó Ferenc, Stumpf István, Szoboszlai György (szerk.) (2000): *Parlamentari választások 1998*. Budapest, MTA PTI – Századvég

Böhm Antal, Gázsó Ferenc, Stumpf István, Szoboszlai György (szerk.) (2003): *Parlamentari választások 2002*. Budapest, MTA PTI – Századvég

Butler, David (1997): „*A Westminster-modell változatai*”. In: Fábíán György (szerk.): Választási rendszerek. Budapest, Osiris

Faluvégi Albert (2000): *A magyar kistérségek fejlettségi különbségei*. Területi Statisztika.

Fekete Ferenc-Tóth József (2006): *A 2006-os országgyűlési képviselő-választás tapasztalatainak összegzése*. Az MSZP Agrár- és vidékpolitikai tagozata. (Kézirat.)

Földes György, Hubai László (szerk.) (1994): *Parlamenti képviseléválasztások 1920-1990*. Budapest, Politikatörténeti Alapítvány

Fricz Tamás (2001): *Pártrendszerek*. Budapest, Századvég.

Fricz Tamás (2006): „*A politikai megosztottság és a törésvonalak természetrajza Magyarországon – Autoritáshíány*”. In: Sándor Péter, Vass László, Tolnai Ágnes (szerk.): *Magyarország politikai évkönyve*, 2006. Budapest, Demokrácia Kutatások Magyar Központja.

G. Márkus György (1998): „*Törésvonalszerkezet és pártrendszer*”. In: Kurtán Sándor, Sándor Péter, Vass László (szerk.): *Magyarország évtizedkönyve 1988-1998. A rendszerváltás I. kötet*. Budapest Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány.

Hajdú Zoltán (2001): *Magyarország közigazgatási földrajza*. Budapest-Pécs, Dialóg Campus.

Hajdú Zoltán (2006): „*A 20. századi magyar parlamenti választások választási földrajzi kérdései*”. *Múltunk*, 1. sz.

Kovács László Imre (1997): „*Választás és választási rendszer*”. In: *Választási rendszerek*.

Lengyel László (2006): „*Vissza saját utunkra, vagy előre a zsákutcába*”. *Népszabadság*, május 13.

Lengyel Imre-Rechnitzer János (2000): „*A városok versenyképességéről*”. In: Horváth Gyula-Rechnitzer János (szerk.): *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. Pécs, MTA Regionális Kutatások Központja

Magyar statisztikai évkönyv 1999. (2000) KSH, Budapest.

Mann Miklós (szerk.) (1968): *A Német Szövetségi Köztársaság története*. Budapest, Kossuth

Mészáros Rezső (2000): *A társadalomföldrajz gondolatvilága*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem

Sellers, Charles-May, Henry-McMillen, Neil R. (1999): *Az Egyesült Államok története*. Budapest, Maecenas

Szabó Pál (2006): *Régió: „meghatározott területi egység*”. In: Nemes Nagy József (szerk.): *Régiók távolról és közelről*. Regionális tudományi tanulmányok 12. Budapest, ELTE-MTA

Szegvári Péter (2000): *A regionalitás aktuális kérdései a terület- és közigazgatás-politikában*. Területi Statisztika.

In the course of centuries, the political communities in these countries have repeatedly brought about – and this is the actual syndrome in Hungary –

- n the lack of realism
- n the lack of problem solving capacity
- n disproportional self-assessment
- n disproportional response to external effects. (I. Bibó: 1986)

It is worth while to note that analogous socio-pathological traits could be found for Austria, both countries surviving analogous collective traumas. Erwin Ringel, a psychiatrist by profession traced xenophobia and intolerance to a mixture of complexes of superiority and inferiority making “the wounded soul of Austria”. (Ringel: 2002)

The presence of a so called ‘Jewish question’ is one of the traits of a culturally cleaved society in Hungary (torn politically from above) with two identity-centered camps, those of Westernizers and of national traditionalists, of openness and of closedness (with an increasing segment of people turning apathic towards politics and ideology). Political hysteria – contaminating people in both blocs — has been accompanied in Hungary, too by the special role of *modern national antisemitism* (as described by Klaus Holz: 2001). This is the situation at least since the 2002 bitter and bewildered electoral campaign with mass mobilization resulting in the tight victory of the Westernizing social democrats and liberals and in the defeat of right wing Fidesz (Federation of Young Democrats – Hungarian Civic Federation) whose leader declared the *concept of two Hungary-s: one genuinely national, the other not*. As for the country of Christian Hungarianhood he pointed out: one is the camp, one is the flag. The nation – he told – cannot be in opposition. Following the repeated defeat in the spring of 2006 he added a major point: stinking foreign money would not undermine Hungarian solidarity. (Márkus: 2006) This implies not less that the boundaries between mainstream and radicals within the national-Christian camp are blurred and that the populist right is hardly distinguishable from the populist left. This was clearer than ever during the 2006 autumn riots and anti-government demonstrations. Árpád-striped flags, the symbol of the fascist arrow-cross movement – taking over the state in late 1944 – have been massively, demonstratively present both in Fidesz-organized events and in the course of ‘spontaneous’ actions. The Fidesz demonstrations and the upheavals of the right wing ‘lunatic fringe’ – encouraged and instrumentalized by that party with the openly declared objective of overturning the government – were the consequence of a catastrophic budgetary situation in front of the Maastricht convergence imperatives and were due to the restrictions foreseen by the reelected left wing government. All that was suppressed in the messages of the electoral campaign of the Socialists and the Liberals. Neither the measures, nor their acceptance strategies were properly prepared and communicated. The protest, focusing on a secretly taped and publicized speech of Prime Minister Gyurcsány (...we were lying and doing nothing...) was steered to centre on morality and ‘the betrayal of the nation’. This was an ample evidence of *cultural politics* (Lipset : 1969) dominating political life for at least two decades, if not for centuries: the elevation of pragmatic, economic policy issues to the level of Weltanschauung, of cultural identity and moral. As we heard the rightist!/ slogan so often: privatizations were selling out the country to foreigners. (Márkus: 2006)

This flaming-up of political hysteria made – speaking with B. Brecht – the womb fertile for giving rebirth to antisemitism. That attitude has not been, however, new neither in post-communist Hungary, nor in the region.

Some empirical data on antisemitism in Hungary

The surveyed share of self-declared *right extremists* in 2006 was 12 (doubled in one year), *among young people more than 27 %*. (data received from Pál TAMÁS). Xenophobia in general also reached very high values by 2007. According to a recent survey by TÁRKI 29 % would not let a single immigrant into the country, 10 % would let all asylum seekers in. Out of the selecting 61 %, 77-87 % would not let the Chinese, the Arabs, the Russians or the Rumanians in. Even the fictive “Piresians” would be rejected by 68%. (www.tarki.hu)

The antisemitism research conducted by András KOVÁCS in the mid-nineties **found**

- 29 % non-anti-Semites
- 17 % 'simple' anti-Semites
 - 8 % 'hard' antisemites (corrected later to over 10%)
- 32 % stereotype-thinkers (the Shylock-Jew)
- 14 % unidentifiable (Kovács 1999)

In **2002** (Enyedi et al.: 2004) three types of antisemitism were identified:

- n Christian antijudaism 17 – 18 %
- n Discriminative antisemitism 19,5 %
- n Political antisemitism 42,5.

Political antisemitism — ‘rationalizing’ anti-Jewish sentiments — involved among others agreement (and/or not knowing) with the following statements in %:

- n Jews profited even from their persecution
34 (20)
- n Jews control the press and the media
34 (24)
- n Secret Jewish plot to steer political and economic processes 22 (41)
 - They were who really profited from regime change 22 (23).

As to the Holocaust: 57 % stated that Hungarians suffered as much as Jews in WW2 (14 % did not know).¹

As to the intensity of *political* antisemitism, it was pointed out:

- n It was much stronger in Budapest, than in the country-side,
- n Right-left partisan sympathies played an important role, Fidesz and far right (MIÉP) sympathizers being more hostile to Jews,
 - Education, age and even status played a minor role.

András Kovács's findings confirm that on one hand, radical nationalism (Klaus 2001) is the strongest explanatory factor for political antisemitism, on the other, he points out the role of high status intellectual groups transforming simple prejudices into a mobilizing, synthetic code. (See later our statements on cultural code.) He distinguishes neonazi, radical and mainstream conservative discourses with the possibility (tendency) of their linkage. (Kovács 2006)

Social Nationalism

In Hungary and in a number of transition countries we come across the old-new cliché of '*social nationalism*', the antisemitic variant of which was formulated as early as in 1879 by O. Glagau: "Die soziale Frage ist die Judenfrage" (The social question is the Jewish question). The message was adequately understood as the general therapy for the status-threatened middle-classes: get rid of the Jews and the social question will be solved. (Gerlach). (in Volkov: 1978)

Radical protests against restrictions in 2006/07 were carried out under fascist Árpád-stripe flags, with nationalist, anti-communist, populist and anti-Jewish slogans including a kind of Da-ze-bao (wall paper), a long list exhibited in front of the Parliament with names of /allegedly/ Jewish politicians.

¹ *These findings induce the author to paraphrasing the statement of Zvi Rex, an Israeli psychologist: /One part of the/ Hungarians could never forgive the Jews for having deported them to Auschwitz.*

The social-nationalist character of the Hungarian right is not new either. The 1939 elections expressed this orientation. (1939 was the year of the first “Jewish law” in Hungary.) The radicalized right wing “state party” took 72% of the seats. Parties of openly fascist orientation, first of all the Arrow Cross Party, collected 30 % of the votes. Many ‘mainstream’ rightist MPs sympathized with Arrow Cross ideas. The formerly (and later) classically red industrial district of the Island Csepel became a stronghold of fascists. The major factor explaining this ultra rightist breakthrough was the ability to combine social demands with racist, antisemitic and nationalist propaganda.

Social nationalism implying racism, xenophobia, fundamentalism and anti-semitism is an identity and culture based pseudo-answer to real problems. As for the recent post-transition developments:

The *socio-economic problems* of broad segments are hard, amounting to

- Loss of security,
- Poverty,
- Unemployment,
- Sinking/threatened status etc.

The syndrome of socially rooted *mental deviations*:

- *Repeated disillusionment* with regime change, governments of both colors, EU membership hoped for as panacea.
- *Anomie, frustration*, aggression for its own sake.
- Widely spread depression, alcoholism.

Xenophobia, racism, antisemitism, anti-roma attitudes play – among other things, with a “leader cult” on the right – the role of an *Ersatz-therapy* for mental and identity confusions, frustrations.

The primary perception of existential threats/chances is, however, overruled by manipulated partisan loyalties. The actual source of discontent/satisfaction is not social reality itself, but its interpretation prevailing in the camp one belongs to. If two people possess the same socio-economic characteristics and status traits, belonging to the (now majoritarian) rightist camp will cause the generation of dissatisfaction and pessimism. (According to the empirical research of Sonda-Ipsos in May 2007 with a probability of 86%). In the discourse of the nationalist party, the dominant left constitutes ‘a new aristocracy’ while genuine Hungarians, following the initiatives of a ‘plebeian’ Fidesz, will make ‘a new majority’. The social basis of this Kulturkampf is, however, eroding, according to the data of the research of Századvég (close to Fidesz) 37 % would support a new political force.

The increasing global presence of social nationalism

Social nationalism is not just a Hungarian syndrome. In a postmodern world with the compression of time and place (Harvey: 1994), in the risk society of the New (or 2nd) Modernity (U. Beck: 1993, Beck – Giddens – Lash: 1994), in a context of “resistance *identity politics*” (Castells: 2000), nationalism, religious fundamentalism, antisemitism may (and do) *take over the task of regime criticism, opposition to domestic and global capitalisms.*

Not only – the frequently diabolized – S. Huntington (Huntington: 1996), but the highly respected Jaques Delors with many other progressive thinkers have pointed out that *culture is increasingly in the centre of political conflicts in the 21st century.* Stein Rokkan, a classic of political sociology developed the theory of a cyclical movement of cleavages: 1. With the fall of the supranational Roman Empire, territorial-cultural cleavages came to dominate 2. Following the industrial revolution, the pre-eminence of the economic (class) cleavage followed 3. With globalization a new central clash is emerging between “standardizing homogenization and cultural distinctiveness”. (Rokkan: 1999, Rokkan – Urwin: 1982)

As H.-P. Kriesi underlines that the globalization cleavage has two dimensions: the economic (losers – winners) and the identity-related cultural ones. These are not yet organically combined, but the tendency for their linkage – especially in recently emerging right wing populism – is taking shape: the rich

Cosmopolitans are confronted by the poor “patriots”. (Kriesi: 2003) The *transformation of modernity, global capitalism* – leading to obsession with identity (A. Touraine: 1995) – create opportunity structures for the emergence of social nationalism world wide (from Le Pen over the Kaczinskys to Zyuganov...)

To sum up, the outlined identity based approach to the injustices of *global capitalism with the transformation of modernity* is to be structurally explained. An individualized network society replaces structured class society. (Beck: 1993, Castells: 2000) As to the chances for *regime opposition*, for taming New Capitalism helplessness prevails. *No actors*, no social basis are in sight:

- No class structure, no “Klasse für sich”,
- No genuine left of centre force is on the scene able to fulfill the “normal” mission of social democracy: pursuing “politics against markets” (J. Esping-Andersen 1985)²

Hungarian history and cultural politics

The strength of cultural politics in Hungary is paradoxically a sign of a new modernity, but also a product of a long troubled and often failed, traumatizing history of state formation and nation building (Márkus 1999), from the Turkish occupation to the peace Treaty of Trianon/Versailles followed by WW2 fought on the German side and than Communist dictatorship in the Soviet bloc, the defeat of the antitotalitarian uprising of 1956.

In Hungary, ever since the days of Joseph II, the enlightened Habsburg emperor, the response to the advance of the West has been divided along cultural lines. The division between those giving priority to “the Fatherland” or to “Progress”, between tradition and modernization, has always been a cultural division. (Bibó: 1986) From Germany to Russia, contradictory cultural and political currents – Slavophiles and Zapadniks, adherents and opponents of a German Sonderweg (a special national development path deviant from the universal “Western”-type of development) – emerged along this cleavage. This remained true even throughout and after the communist era. Opposition to Communism was naturally organized and divided according to these complementary and contradictory principles of human rights and of collective memory (Touraine 1995): Sakharov and Solzhenytsin in Russia, the Polish Committee for the Defense of Workers (KOR) and the Church in Poland, two currents of opposition growing into a party system in Hungary the central cleavage of which continues the debate between “urbanizers” and “populists”.

In the 30s of the 20th century Hungarian cultural life was torn apart by the opposed currents of ‘folkish’ *intelligentsia*, on one side, turning to ‘the genuinely national peasantry’, standing for a third way between Western capitalism and Eastern communism and the “urbanizers”, on the other, Budapest based liberal/Leftist intellectuals with a significant share of assimilated Jews, committed to a Western model of socio-economic development. Post-communist party formation in which intellectual subcultures played a decisive role built this divide organically into the new party system, not without an edge of antisemitism. (Márkus: 1994, 1999, Kovács: 2005)

A centuries-old cultural struggle (Kulturkampf) along the lines of territorial and cultural cleavages is related to a particular (Hungarian and regional) type of social structure as a product of (semi-)exogenous modernization in the interface region of East Central Europe. (Szűcs: 1990) Hungarian sociologists and historians describe this pattern by the term “dualist social structure,” (Erdei: 1987) meaning the functional coexistence and fight between a feudal or premodern traditional sector (including “historical” upper and middle classes, “historical” cultural elites) and a bourgeois sector (capitalist upper and middle strata, urban intellectuals and cultural elites) mainly recruited from ethnic subcultures. This kind of dualist society is typical of backward societies facing external challenges of capitalist development.

As S.M. Lipset has shown, cultural or ethnic minorities outside the national “core group,” groups of “sociological deviants” who have not been fully integrated into society, often play a strong innovative

² The Scandinavian countries may be – for cultural reasons – an exception.

role when such challenges must be met, particularly when the ruling group is itself dominated by traditional values that contradict the requirements of economic, cultural and political modernization. This type of “non-organic modernization” is, however, “extremely vulnerable to political attacks from those who maintain traditional values” (Lipset 1969: 98).

In Hungary the Jews first of all, then the German-speaking population and, to some extent, smaller cultural-ethnic minorities such as the Armenians and the Greeks became the equivalent of the innovative “sociological deviants” described by Lipset. The preconditions of the special role of Jewry in all fields of modernization were given in their inherited cultural traditions conducive to embourgeoisement, in their presence in the spheres of finance and commerce and in the “free professions” – as a result of their exclusion from the feudal and estate-centered society – and in their linguistic and cultural assimilation. We cannot leave unmentioned the involvement of many Hungarian Jews in radical progressive and leftist thought and political movements, especially manifest in the “Jewish overrepresentation” in the failed Soviet type Council Republic of 1919. The counterrevolutionary post-Versailles syndrome was conducive to the emergence of the *national-Christian course of the Horthy regime with the components of*

- Territorial revisionism
- The doctrine of the Holy Crown, a symbol of Hungarian supremacy
- Christian nationalism standing against modernizing/revolutionary political ideologies
- The historical guilt of penetrating Jewry.

This prewar antisemitism of the historical upper and middle classes could be kept alive by pointing to the Jewish composition of the Communist Party leadership between 1945 and 1956.³

These “archaic” and more recent topics returned in a number of social nationalist protest events in late 2006, early 2007.

Cleavage structure

The above mentioned tendencies with strong traits of historical continuity continued to define the general cleavage structure, practically ‘frozen’ (stabilized) (Lipset–Rokkan: 1969) since the early beginnings of the postcommunist party landscape in 1988/89. We point out three sets or families of cleavages present and intertwined in Hungarian politics (Márkus: 1994) leading to a polarized party system offering opportunity structures for political anti-Semitism.

1. The family of territorial and cultural cleavages:

This type of cleavage is decisive for the approach to modernization. *Traditionalist* forces stress historical continuity, are preoccupied with boundaries, with ethnocentric or cultural nationhood, favor community over society, prefer a strong authority, often in conjunction with a strong church. Their value orientations are particularist rather than universalist. They have a romantic inclination ‘to love the rural’, even if they are urban. *Radical* traditionalists are anti-modern, anti-Western, racists, while democratic *moderates* look for an ‘organic’ national path of modernization. *Westernizers* are outward-looking, urban, in favor of catch-up modernization, individualism, and multi-cultural diversity. They – in the tradition of Enlightenment – stress secularism and human rights.

2. The family of post-communist cleavages has several dimensions: an ideological dimension of anti-communism which can be based either on national or religious identities or on the universalism of individual human rights and rationality; a political dimension expressed in the relationship to the successor party; a power (political, cultural and economic) dimension of competing elites and of the re-

³ *We have to stress here, at the same time, a significant weight of Hungarian Jewry in the 1956 revolution and in the later anti-regime opposition.*

definition of the rules of the game beyond and within politics; a structural dimension reflecting *the new form of dualism of the present society with a sector rooted in late communism and a sector of emerging capitalism*; an emotional and biographical dimension with a population split into those who feel their conditions were better in the last years of ‘real socialism’ and those who do not. On the left, paradoxically, radically pro-market ex-functionaries may demand a rupture with ancient regime mentality defended now by right wing populism.

3. The family of socio-economic cleavages has two poles. At one end: adjustment to global capitalism, the extension of the logic of self-regulating markets to society, culture and health care, radical neoliberalism, fast deregulation and privatization, a market-led distribution of wealth and incomes with significant inequalities. At the other end: the limitation and the regulation of markets, an active and strong interventionist nation state helping (allegedly) the losers, enhancing mobility and broadening the “national” middle classes. (Dauderstaedt – Gerrits – Márkus: 1999)

Table one

THREE AXES OF PARTY COMPETITION

- *Cultural/territorial cleavage*

National traditionalists	Westernizers
historical community of destiny	ethos of Human rights
homogenization	multiculturalism
collectivism	self-realization
clericalism	secularism
authoritarian rule	consensual democracy
exclusion	inclusion
emotion	rationality

- *Regime cleavage*
Continuity/discontinuity of Kádarian communism

- *Socio-economic cleavage*
state intervention marketization
losers winners

We witness a polarized party system based on *mutually reinforcing cleavages and two opposed political cultures*. The romantic defenders of cultural identity, of historic continuity mobilizing through affective anticommunism and quasi-socialist rhetoric war with radically westernizing-globalizing libertarian, but also neoliberal forces respecting ‘Sachzwänge’ and bearing strong elements of personal continuity with the ancient regime. In a society of “new capitalism” with great inequalities and insecurity, class struggle becomes dressed up as nationalist and anti-communist Kulturkampf.

Is antisemitism becoming a cultural code?

Shulamit Volkov demonstrated that in the late 19th ct. in French and German societies – with the “Jewish question” becoming the symbol of two polarized political cultures – different concepts and attitudes became linked by anti-Semitism as a code, by anti-Semitism as a catch-word. It was the sign

through which the two camps, that of progress, emancipation and that of aggressive nationalism, anti-modernity were distinguished. (Volkov: 1978)⁴

In Hungary – based on the outlined structure of mutually reinforcing, culturally dominated cleavages – we also witness a deep division (Spaltung), not only of politics, of regions, but also of society, of cultures. Symmetrically to a “cultural left” representing multiculturalism and libertarian values simultaneously with pro-market (neoliberal) “right wing” policies, might a strong and active xenophobic right emerge in Hungary open to antisemitism with pseudo-socialist positions? As to the center of (the right), we doubt (though theoretically do not fully rule out) this development. There are at least three *Gestalten* presenting a plurality of personalized/symbolic cultural foes (Feindbilder) on the right.

1. One is the exploiting multinational capitalist (like G. Soros) and/or the leaders of the EU or of the IMF.
2. Foreign financial capital is served by the “Bolshi”, the Communist, the post- or ex-*Communist*, like prime minister F. Gyurcsány, the anti-national traitor.
3. Hungarianhood, community is undermined by the out-group alien, “*the other*”.

The three elements lend themselves to a synthetic centrality of each, but it is open and changing, which will be the ‘enemy number one’.

There are analogous Feindbilder spread on the other side: ‘the fascists’, ‘the antidemocrats’, the real heirs to communist mentality.

Shulamit Volkov describes the gradual, but swift cognitive process of symbol creation with the centrality of a symbolic hate of Jewry being the abstraction of everything contradicting to *Deutschtum*. (Volkov: 1978) In his concept of *national antisemitism* Klaus Holz, through his internationally comparative hermeneutic analyses, pointed out the image of the Jew as a universal “non-identity” vitally threatening/destroying all particular identities and communities (*Gemeinschaft*). This is the background for the change of the positions of the victim (in this interpretation: the nation) and the Jew, the perpetrator). (*Taeter-Opfer-Umkehr*). (Holz 2001)

Will thus antisemitism – on the background of a cleavage structure with *the main divide between universalist Westernization and particularist nationalist self-defense – become the cultural code playing a central role in political mobilization in Hungary?* Viktor Karády’s position is clear: In a broader context, i.e. far beyond anti-Semitism as such, in the context of the historical Jewish role in the process of Westernization, the relationship to Jewry seems to be for him one of the main sources of the present ideological division. (Karády: 2001: 67–69) András Kovács, in commenting this view, points to the hypertrophic role of intellectual subcultures in the Hungarian party formation. In this sense we referred to the formation of milieu parties. (Kovács: 2005, 2006, Márkus: 1994). We see a mutual reinforcing of these argumentations.

Our impression, however, is that *the central Feindbild (foe) for the leadership of Fidesz, the mainstream right is, at present, not the Jew, but the “komcsi”, the Bolshi*. “The” (main) opposition party Fidesz, integrated into the European family of the Peoples’ Party is mostly cautious to voice openly anti-Semitic statements, several times it even encourages some anti-antisemitic actions. There are, however, signs of a double-speak, an affinity, a similarity of language, a routine of friendly communication with openly anti-Semitic forces, actors. (Marsovszky: 2002)

In some rightist movements whose adherents are close to or even under the umbrella of Fidesz – as we saw it in the course of mass mobilization events and in the apology of the Árpád-striped flag as a national symbol by key politicians of Fidesz – antisemitism *is* the essential cultural code. There are quite a number of phenomena illustrating the activity and the partial success of those intellectual groups who spread an anti-Semitic language as a general framework for a symbolic interpretation of the world and as a sign of choice, of belonging to a cultural and political camp. (Kovács: 2006)

⁴ E. Castells in his comprehensive work on the information age also stresses the renewed centrality of cultural codes. (Castells 2000)

Will Europe rescue us from antisemitism?

It is good news that the Union pursues a no-tolerance strategy fighting discrimination, racism with measures, legislative norms on the community level. European legislation will help or even force the Hungarian courts to sanction – much more seriously as is the case now — racist hate-speech and Auschwitz-Lüge.

We get, however, an ambivalent impression, if we examine the empirical data on anti-Semitism in the EU. *On the level of European member (and non-member) states* empirical research points out the continuity (or revival) of anti-Semitic prejudices. We refer here to the results of a recent comparative project of the Anti-Defamation League (www.adl.org)

Table 2

FINDINGS for 12 European countries in 2004:

Austria, Belgium, Denmark, France, Hungary, Italy, Germany, Poland, the Netherlands, Spain, Switzerland, UK

Agreement with the STATEMENTS: “IT IS PROBABLY TRUE THAT JEWS...”

	Europe	Hungary	Germany	Poland
More loyal to Israel	43	55	20	43
Too much power on global financial markets	32	55	24	43
Too much talk ABOUT HOLOCAUST	42	46	48	52
Responsible for the death of Jesus	20	20	18	39

We also witness a measure of anti-Zionist and anti-Israeli bias in European politics and – even more – in mass media (the climate is reflected in Eurobarometer surveys pointing out that a majority of Europeans look upon Israel as the number one threat for world peace.) According to a research of the BBC World Service comprising 27 countries and 28 000 questioned, 56 % meant that the effects of Israel upon the world were mainly bad. (www.index.hu, 06.03.07.)

There are partial, but not insignificant attempts by some European politicians and journalists at constructing anti-Americanism compensating the weakness of European identity. Some observers point out that this way of thinking have antisemitic connotations. (Markovits: 2007)

Discontents of Hungarian Jewry

There is a more than 140 years old “assimilation contract” (Karády: 1993, 2001): on one side, the Hungarian state/nation not only emancipates the Jews, but grants opportunities for their advance in the social and economic field, Jews, on the other side, undertake cultural Magyarization. This was – in multiethnic k.u.k. Hungary – also intended by the historical ruling classes to demonstrate a desirable model for nationalities threatening the integrity of Great Hungary. After the traumatizing peace treaty of Versailles/Trianon bringing about a significant measure of ethnic homogenization, the “national-Christian course” of the Horthy period elevated anti-Semitism to the level of a dominant ideological doctrine

accompanied with ‘adequate’ anti-Jewish measures, legislation– in spite of a resisting and helping minority – with the Hungarian participation/indifference in the Holocaust demanding nearly 600000 victims.

Around 100 000 Jews still live in Hungary and the majority continues one or another version of an assimilation strategy. The recent open manifestations of antisemitism did not change this, but brought about a significant stress. What I experience, as a response to (and a part of) political hysteria, is anxiety, fear, frustration in the older and middle generations. But there are also signs of political or identity based opposition among the young.

Elements of therapy

How can be antisemitism in Hungary mitigated? My fragmented answers, my points are tentative and probably subjective.

- “Education, education, education...” — taking into consideration that hardly any Vergangenheitsbewältigung (coming to terms with the past) took place neither to recent, nor to the more distant history.
- Reshaping, “Europeanizing” the mainstream right is a very urgent, but very difficult task implying a break both with the pre-war völkish heritage and postmodern populism.
- The former changes could open the long way from confrontational to consensual politics crowding out Feindbilder and scape-goating.
- More attention is to be paid to the social consequences of reform policies. We need as much taming of capitalism as possible – involving a transformation of an excessively pro-market Left – in spite of the constraints (Sachzwänge) posed by global capitalism allowing only for a limited scope of a politics of taming.
- On the EU-level, we need less national egoism, more empathy of European (EU-15) citizens and elites for the newcomers. One ought to de-tabooize the re-thinking of the Maastricht criteria.

LITERATURE

Attila Ágh (2006): „*The Future of Europe as seen from Hungary: The Need for an Enlarged Identity in an Enlarged Europe*”. Zeitschrift für Internationale Politik und Gesellschaft. H. 1.

Beck, Ulrich (1993): *Die Erfindung des Politischen. Zu einer Theorie reflexiver Modernisierung*. Frankfurt/Main: Suhrkamp Verlag.

Beck, Ulrich–Giddens, Anthony–Lash, Scott (1994): *Reflexive Modernisation*. Cambridge: Polity Press.

Bibó István (1986): *Válogatott tanulmányok*, 1 – 4, Budapest, Magvető

Castells, Manuel (2000): *The Power of Identity*. Oxford. Blackwell.

Dauderstädt, M. – A. Gerrits – G. Márkus (1999): *Troubled Transition: Social Democracy in East Central Europe. How social democrats, after the collapse of communism, face the task of constructing capitalism*. Friedrich Ebert Stiftung - Wiardi Beckman Stichting – Alfred Mozer Stichting. 1999. Bonn – Amsterdam.

Enyedi Zsolt – Fábíán Zoltán – Sík Endre (2004): „*Nőttek-e az előítéletek Magyarországon?*” In: Kolosi Tamás et al. ed. *Társadalmi Riport*. Budapest. TÁRKI. 375 – 400.

- Erdei Ferenc (1987), *A magyar társadalom*. Budapest. Gondolat.
- Esping-Andersen, Gosta (1985): *Politics against Markets — The Social Democratic Road to Power*. Princeton
- Holz, Klaus (2001): *Nationaler Antisemitismus. Wissenssoziologie einer Weltanschauung*. Hamburger Edition
- Karády Viktor (2001): *Önazonosítás, sorsválasztás. Új Mandátum*. Budapest.
- Karády Viktor (1993): *Beyond Assimilation: Dilemmas of Jewish Identity in Contemporary Hungary*. Discussion Papers. No. 2. Collegium Budapest.
- Kovács András (1999), "Antiszemizmus Magyarországon az 1990-es években." In: Kovács A. ed. *A modern antiszemizmus*. Budapest. Új Mandátum. 395 – 420.
- Kovács András (2005): *A kéznél levő idegen*. Budapest.
- Kovács András (2006): *Antiszemita előítéletek a mai Magyarországon*. Disszertáció tézisei. (Manuscript) MTA KI.
- Kriesi, Hans-Peter (2005): *Parties as mobilizing agents of the political conflict potentials linked to European integration*. Universitaet Zürich.
- Lipset, S. M.– Rokkan, S. (1967): "Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction", *Party Systems and Voter Alignments: Crossnational Perspectives*. New York.
- Lipset, S. M. (1969): *Revolution and Counter-Revolution: Change and Persistence in Social Structures*. London.
- Markovits, S. Andrei (2007): *Uncouth Nation: Why Europeans Dislike America*. Princeton.
- Márkus, G. György (2006): „Aufstieg und Fall des Sozialnationalismus in Ungarn.“ *Neue Gesellschaft – Frankfurter Hefte*. 6. 2006. 22 – 26.
- Márkus, G. György (1999): "Hungarian Cleavages and Parties Prior to 1989. Cleavages and Parties in Hungary after 1989." In: Kay Lawson eds. *Cleavages, Parties and Voters*. 1999. Praeger. Westport, Connecticut, London. 61-77. 141-159.
- Márkus, G. György (1994): "Parties, Camps and Cleavages in Hungary", *Social Democracy in a Post-Communist Europe* (Ed. M. Waller et al.), London, Frank Cass, 1994. pp. 154-170
- Marsovszky Magdolna (2002): „Premier Orbán bei Rechtsradikalen zu Gast.“ *Medienpolitische ver-di Zeitschrift*. N. 3
- Ringel, Angela (eds) (2002): *Österreichs verwundete Seele – 20 Jahre nach Erwin Riegel*. Wien. K+S.
- Rokkan, Stein (1999): *State Formation, Nation Building and Mass Politics in Europe*. Ed. P. Flora et al. Oxford University Press.
- Rokkan, Stein – Urwin, Derek: (1982): *The Politics of Territorial Identity*. London. Sage.
- Szűcs Jenő (1990): *Die drei historischen Regionen Europas*. Frankfurt. Neue Kritik.
- Touraine, A. (1995): *Critique of Modernity*. Oxford (UK) - Cambridge (USA). Blackwell.

Éva Karcsics*

COMPETENCES FOR CAREER STARTERS 'TO PERFORM WELL'

RESEARCH FINDINGS BASED ON SURVEY CONDUCTED WITH JOB COUNSELLORS

To explore the main factors of employee competitiveness we requested, among others, representatives of 48 recruitment consultancy companies in the autumn of 2003 and 69 representatives in the spring of 2007 to fill in our questionnaire in the framework of the survey called Human Balance Information conducted at the Budapest College of Management. In our analysis we examined in detail two groups of employers' expectations necessary for getting a job (competency expectations that may be weighed and competency expectations that are more like criteria). In addition, we attempted to explore the competences necessary to "perform" after getting a job. We present the findings of this survey in the present paper.

Research method and the main characteristics of the sample

In both years we sent out our request based on the Book of Lists because this collection contains the main professional data describing the operation of companies (area of operation, total number of placements, turnover), and the fact that the authenticity of these data is openly acknowledged can be taken as a certain kind of guarantee for being professional. We selected from the list in a goal-oriented way, contacting primarily those enterprises that deal with applicants holding a degree in economics. Due to the willingness to respond, we had to broaden the search in both years; this is why the sample does not only include companies listed in the above publication.

In the autumn of 2003 we contacted 65 counselling companies, and 48 of them responded to our interviewers' questions. In that year we managed to have the questionnaire completed in the form of a face-to-face conversation, following a preliminary inquiry and appointment arranged through the telephone. In 2007 we were in a more difficult situation. We contacted 100 companies, and although the willingness to respond was about the same (72 companies completed the questionnaire of which 69 could be evaluated), achieving this result required more investigation and was more time-consuming than before. Out of the 69 companies, we visited 56 in person and received 3 questionnaires via e-mail, 4 by fax, and in 6 cases the questionnaires were returned to our interviewer later after completion.

* *Assistant professor, Budapest College of Management; PhD student, Budapest University of Technology and Economics. This is essay is part of a PhD dissertation in progress entitled Human-Balanced Information*

Competences for performing well

In both years, we asked the counsellors *what explicit or implicit factors they consider most important for a new graduate to perform well after getting a job, based on their own experience and the feedback received from their business partners and clients.*

Even formulating this question was not easy. First, we had to reflect on what “performing well” means. Can we ask the question this way? When selecting the candidates, the counsellor tries to find the right person for a specific job. The applicant s/he will find potentially suitable is the one possessing the necessary skills and competences (including knowledge). Therefore, if an applicant is said to be “suitable”, the counsellors actually predict and presuppose that s/he will perform well. *Performing well is evidence of suitability, meaning that the person is practically suitable: considering the quantity and quality of his/her work, its efficiency, his/her commitment and relationship with colleagues/superiors, self-sufficiency and creativity; that is, in terms of “person-job-fit” (Semmer – Schallberger, 1996) , s/he has actually met the requirements for the job.*

“Performing well” is a consequence of the events and happenings taking place after starting a job. The question may arise here whether counsellors are competent in judging this issue? The counsellor’s job is to look for and select candidates, and the formal relationship ends after the company employs the applicant. The counselling company often undertakes a guarantee for the selected candidate in the search and placement process. If the candidate is not selected for a higher position, the counselling company usually stays in contact with the client with a view to future assignments, and in such a case it is inevitable that they discuss their past experiences. Another argument for the relevance of the counsellor’s responses is that they form their opinion relying not only on what they experience at a single company, but they rely on a wider range of experience.

As a result of the survey conducted in 2003, the names and frequencies of the competences mentioned by counsellors can be identified as follows:

Rank	Name of competence	Number of times it was mentioned	Frequency %
1.	Adaptability	16	0,33
2.	Perseverance	15	0,31
3.	Ability, potential to learn	14	0,29
4.	Flexibility	11	0,23
5.	Attitude to work	9	0,19
6.	Cooperativeness	8	0,17
7.	Ability to cope with workload, pressure	8	0,17
8.	Ability to work hard	7	0,15
9.	Humility, role recognition (is able to accept his/her position in the company hierarchy)	7	0,15
10.	Command of language(s)	6	0,13
11.	Loyalty	5	0,10
12.	Reliability	5	0,10
13.	Motivation	5	0,10
14.	Openness	5	0,10
15.	Personality traits	5	0,10
16.	Accuracy and precision	4	0,08
17.	Consciousness of goalsetting (vision of the future)	4	0,08
18.	Creativity	4	0,08
19.	Adaptation of existing professional know-how and knowledge	4	0,08
20.	Stress resistance	3	0,06
21.	Knowledge	3	0,06
22.	Good communication skills	3	0,06
23.	Good skills for making contact	3	0,06
24.	Ambition	2	0,04
25.	Dynamism	2	0,04
26.	Empathy	2	0,04
27.	Showing interest	2	0,04
28.	Helpfulness	2	0,04
29.	Willpower	2	0,04
30.	Energetic character	2	0,04
31.	Task- and solution-oriented character	2	0,04

As a result of the 2007 survey, the names and frequencies of the competences mentioned by the counsellors can be identified as follows:

Rank	Name of competence	Number of times it was mentioned	Frequency %
1.	Ability, desire and actions taken to learn	17	0,25
2.	Adaptability	16	0,23
3.	Perseverance	13	0,19
4.	Attitude to work	13	0,19
5.	Professional knowledge and making use of this knowledge as a skill	8	0,12
6.	Cooperativeness	7	0,10
7.	Knowledge	7	0,10
8.	Openness	6	0,09
9.	Accuracy and precision – should respect deadlines	6	0,09
10.	Can be integrated into the corporation, corporate culture	6	0,09
11.	Ability to work hard	6	0,09
12.	Ability to cope with workload	6	0,09
13.	Good skills to make and maintain contacts	5	0,07
14.	Creativity	5	0,07
15.	Maintaining a high level of motivation, self-motivation	5	0,07
16.	Flexibility	5	0,07
17.	Humility	5	0,07
18.	Personality traits	4	0,06
19.	Firmness	3	0,04
20.	Communication skills	3	0,04
21.	Reliability	3	0,04
22.	Being proactive	3	0,04

Three and a half years passed between the two surveys. All in all we can establish that the important factors necessary for “performing well” were fairly similar in both years, with some – occasionally greater – variance in their rank order. It is instructive that while respondents mentioned altogether 64 factors on the first occasion, this number was as high as 91 in 2007. There were very few new factors in the second case; instead, respondents unfolded the components of earlier categories and competences and defined their experiences in a more accurate way. The reason for a more detailed list may also be that expectations have become more company-specific and the counsellors are better prepared professionally. Since the respondents’ opinion showed considerable variance, frequency by itself does not show precisely how the factors evolve. Therefore, we also monitor rank order in our analysis.

“Adaptability” was in a pre-eminent position in both years. Adaptation is part of socialization at the workplace, in the course of which the individual integrates into the organization. According to Morrison (1993), successful socialization in the workplace has four steps:

1. Receiving training for the job
2. Achieving role clarity
3. Adapting to corporate culture
4. Social and organizational integration

In Feldman’s model of organisational integration, preliminary socialization is followed by adaptation, in the course of which the individual is introduced to the job, s/he establishes his/her formal and informal network of relationships, and his/her own role and the roles of others are clarified.

In the process of organizational socialisation the individual acquires the organizational knowledge necessary for his/her scope of activities, gets to know and identifies with corporate culture (understands and accepts organisational values, norms and beliefs), which then results in a mutual satisfaction of employer and employee.

The first days at work are an especially important and decisive experience for young career starters. If it is their first full-time job, they have to face a twofold problem: on the one hand, they have to experience the process for the first time in the course of which they make themselves accepted in the organisation, and on the other, they have to recognise their role in the organisation, tackle a real professional task, etc. for the first time. Therefore, supporting their integration has to be an important issue among the human resources management activities of the organisation.

The table below shows the factors that had a higher frequency value and/or higher rank in the 2007 list than in the previous survey:

Name of competence	Rank in 2003	Frequency in percents 2003	Rank in 2007	Frequency in percents 2007
Ability, willingness, desire, actions taken to learn	3	29	1	25
Attitude to work	5	19	4	19
Adaptation of existing professional know-how and knowledge and using it as a skill	19	8	5	12
Knowledge	21	6	7	10
Openness	14	10	8	9
Accuracy, precision	16	8	9	9
Ability to work hard	8	15	11	9

Grouping the individual factors was not an easy task. Problematic groups include “learning ability”, “ability to develop” and “determination to learn”, “desire to learn”, “actions taken in order to learn”, “willingness to learn.” Obviously these groups can be divided into several subgroups: on the one hand they contain a skills expectation. By skills we mean meeting the physiological and psychological conditions necessary for accomplishing the intellectual or physical tasks the employee is expected to tackle – in this specific case, this is the ability to develop and learn. On the other hand, however, it has been pointed out that skills themselves are not sufficient, they have to be exploited, made use of; in other words, these skills should become manifest in specific results. “Learning ability” and “ability to develop” can also be associated with “flexibility”, as the employee has to adapt to a changing environment and, as a result, s/he has to revive and develop. This is why we do not consider the decrease in the value of the “flexibility” factor in the second survey as significant. “Learning ability” and “ability to develop” could be put into the category of “willpower”, for what is the value of a skill if the individual does not seek to utilise it? In the end, despite the differences in composition, we have created, in both surveys, one single group for all factors in connection with learning, keeping in mind the importance of the individual and organisational effectiveness achieved.

“Perseverance” is the will power of a person’s character, “that expresses the hardness necessary for accomplishing activities.”² Despite its decreasing frequency of mention and its lower rank in the list, it is still deemed as one of the most important factors of performing well at a workplace; it proved to be a key factor in both surveys.

Although the frequency value of “attitude to work” is lower in 2007 than in 2003, it has a higher rank in the list of the total number of references to it. We have to add here that in 2007 counsellors formulated this expectation in a more detailed way: s/he should “want to work”, “like to work” and “be at his / her workplace”. We think that some of these references are related to the appearance of volitional factors already indicated in connection with the ability to learn that was analysed above.

When studying the list of the factors which “shoot ahead”, we can conclude that general and professional knowledge, the ability to make use of one’s knowledge as a skill, and accurate, precise work constantly become more and more appreciated. The importance of the need for effective and high-quality work is emphasized by the following “isolated” responses, which were given in 2007: “intelligence”, “rapid thinking”, “logical thinking”, “good comprehension” and “structured thinking”.

The elements with the same content in both years but with decreasing frequency, a lower rank is put into a separate group:

Name of competence	Rank in 2003	Frequency in percents 2003	Rank in 2007	Frequency in percents 2007
Ability to cope with workload	7	17	12	7
Flexibility	4	23	16	7
Personality traits	15	10	18	4
Humility, role recognition	9	15	17	6
Loyalty	11	10	33	1
Reliability	12	10	21	4
Command of language(s)	10	13	81	1

² Definition of the Big Five Questionnaire (BFQ)

The decreasing significance of some of these competences might be due to a greater difficulty in finding a job, and understanding the consequences of this difficulty that derives from increasingly stronger marketing and communication in the labour market may perhaps assist career starters to better position themselves in the job market and appreciate their workplace more highly. The factor of language knowledge was mentioned in 2007 by one respondent, saying “s/he should really speak a foreign language”. Three and a half years elapsed between the two surveys, and a new generation of high school students graduated in between, which is enough time for counsellors to be able to pick from a sufficient number of young people speaking foreign languages well, without having to make a compromise when it comes to the knowledge of languages. I believe it is quite likely that counsellors now pay much more attention and check this criterion more thoroughly during the selection process.

We did not put further items into the category of “character traits” in either survey, even though we could have. Therefore, the decreasing tendency is just a semblance in this case; in fact, certain personality traits become separated from this general category and begin a life of their own.

The need for the “cooperation skills” is still important, but respondents did not give as clear-cut answers in 2007 as in 2003: they unfolded the various dimensions of cooperation and mentioned the following factors in their answers: “appropriate cooperation with his/her superior”, “ability to work in teams”, “paying attention to colleagues”.

The importance of “motivation” slightly decreased (from 10 percent to 7 percent), but there was emphasis on a different aspect of its definition. Employees may also be motivated by external factors (incentives); the change of emphasis shows a growing need for internal motivation, in 2007 there were several respondents emphasising the importance of employees’ self-motivation.

“Being proactive”, “being innovative”, “having the courage to ask”, “being able to express an opinion in a sophisticated manner” first appeared in the responses in 2007 and refer to the importance of the individual’s activity within the corporation (the first two appeared in the 2003 survey in the summary of competences necessary to get a job).

“Integration into the organisation” was not among the 2003 factors, but in 2007 it was already one of the six most important factors. It seems almost unbelievable that a few years ago this factor was not on the list, although, if nothing else, the current trends in corporate culture should have made it important. It would perhaps be an exaggeration to say that while earlier counsellors regarded the candidate as an individual and concentrated “only” on “performing the tasks within his/her scope of activities”, today they position candidates in a system of relationships and examine them in their potential new workplace (person-organization-fit). (Semmer – Schallberger, 1996). In any case, this possible statement is strengthened by the fact that in 2003 there was no answer like this given to in the questionnaire when asking about the factors necessary for getting a job.

Summary

As a result of a detailed analysis of the counsellors’ answers it can be established that adaptability, the ability and willingness to learn are absolutely necessary for the individual to perform well at his/her workplace. The factors defining the efficiency and quality of work become increasingly important among the factors that help perform well. The factors of personality traits related to willpower and characteristics that express and accomplish the utilisation of skills become more and more appreciated.

The survey also showed that nowadays individuals are increasingly less able to achieve success on their own; therefore, when examining candidates, integration into the organisation has to be checked, in addition to monitoring how they would perform within their scope of activities.

All organisations wish to have dedicated, productive employees. The first step towards achieving this goal is to consciously plan programmes that assist the integration of employees into the organisation, and organisations have to attach special importance to dealing with career starters in this process.

BIBLIOGRAPHY

Dr. Antalovits Miklós (2006): Munkaköri- és munkahelyi szocializáció.

<http://www.erg.bme.hu/szakkepzes/3felev/mszocfre.pdf>

Feldman, D. (1976): A contingency theory of socialization. *Administration Science Quaterly*, 21, p. 433-452.

Klein Sándor (2002): *Vezetés- és szervezetpszichológia*. Budapest. Edge 2000 Kft.

Morrison, E.W. (1993): Longitudinal study of the effects of information seeking on newcomer socialization. *Journal of Applied Psychology*. 78, p. 173-183.

Semmer, N.–Schallberger, U. (1996): Selection, socialization and mutual adaptation: resolving discrepancies between people and work. *Applied Psychology: An International Review*. 1996, 45(3), p. 263-288

Szakolczai György*

A MAGYAR GAZDASÁG EGYENSÚLYZAVARAI ÉS A MEGOLDÁS ELVI LEHETŐSÉGE**

E szerző korábbi munkáiban (Szakolczai 2005, 2005a, 2005b, 2006, 2006b) azt a nézetet képviselte és támasztotta alá elméleti és számszerű elemzéssel, hogy az ikerdeficit két ága – a költségvetés, illetve a külkereskedelmi és a folyó fizetési mérleg hiánya – közül alkalmasint a második ág, a külkereskedelmi és a folyó fizetési mérleg hiánya a nagyobb jelentőségű. Ennek a szempontnak a hangsúlyozása természetesen semmiképpen sem jelentette azt, hogy a költségvetés jelenlegi hiánya ne lenne súlyos probléma, és hogy a költségvetés jelenlegi mértékű hiányával tartósan együtt lehetne élni. E szerző későbbi munkáiban (Szakolczai 2006c, 2006d, 2007) ezt az érvelést azzal egészítette ki, hogy az ikerdeficit közismert fogalmát a hármas ikerdeficit fogalmára kell kiegészíteni. A harmadik iker a hazai megtakarítások elégtelensége. Időközben a KSH közzétette honlapján a nemzeti számlák 2005. évi legfontosabb előzetes adatait (KSH 2006), az MNB pedig, ugyancsak honlapján, a fizetési mérleg 2006. évi adatait is. Mindezek korrekciójára a későbbiekben még sor kerülhet. Ezek a számok lehetővé teszik a korábbi elemzés pontosítását és kiegészítését. Ez a cikk ezt kísérli meg. Első része a korábbi cikkekben már közölt – teljesen egyszerű és a nemzeti számlák alapvető összefüggésein túl nem menő – elméleti áttekintést egészíti ki, második része a számszerű, a harmadik pedig a közgazdasági elemzést közli.

Elméleti áttekintés

Az elméleti áttekintés – és egyben a későbbi számszerű elemzés – kiinduló pontja az a nemzeti számlák alapvető összefüggéseiből közvetlenül levezethető de általában nem tárgyalt

$$Q = DU + (X - M) \quad (1)$$

összefüggés, amely szerint a Q bruttó hazai termék vagy GDP – vagyis a bruttó hazai terméknek az amortizációval nem csökkentett értéke – definíció szerint egyenlő a DU belföldi felhasználás és az (X – M) exporttöbblet összegével. Az X export és az M import magában foglalja mind a javak, mind a szolgáltatások forgalmát. A magyar gazdasági problémák egyik legfontosabb eleme, hogy az (X – M) exporttöbblet a legutóbbi ötven évben szinte mindig negatív volt – néhány kivételes évben gyakorlatilag zérus –, tehát a belföldi felhasználás folyamatosan meghaladta a bruttó nemzeti terméket. Többek között ez vezetett az ország eladósodására. A vonatkozó korábbi számokat a már idézett korábbi publikációk mutatják be, a legfrissebbeket pedig a későbbiekben tárgyaljuk.

* *Professzor Emeritus, Általános Vállalkozási Főiskola*

** *A cikk első változatát a szerző a Magyar Közgazdasági Társaságnak az állambáztartás, a közpénzügyek és az adórendszer kérdéseivel foglalkozó, 2007. április 17-én tartott konferenciáján adta elő. E cikk a Competitio V/3. számában (2006. szeptember) megjelenő cikk módosított változata.*

A nemzeti számlák alapvető összefüggéseiből közvetlenül származtatható a

$$DU = C + G + I \quad (2)$$

egyenlet is, amely azt a közismert és nyilvánvaló azonosságot írja le, hogy a DU belföldi felhasználás definíció szerint egyenlő a háztartások C fogyasztásának, a G közösségi fogyasztásnak és az I bruttó felhalmozásnak az összegével. A termelés belföldön csak fogyasztásra vagy felhalmozásra, és ezen felül exporttöbbletre használható fel – más lehetőség nincs.

Belföldi felhasználás céljára valójában nem a Q bruttó hazai termék vagy GDP áll rendelkezésre, hanem az Y bruttó rendelkezésre álló nemzeti jövedelem, nyilvánvaló ugyanis, hogy az ország – éppúgy, mint bármely család – tartósan csak a jövedelmét használhatja fel, ennél többet nem. A jövedelem – az ország esetében az Y bruttó rendelkezésre álló nemzeti jövedelem, vagyis a rendelkezésre álló nemzeti jövedelem amortizációval nem csökkentett értéke – legföljebb csak átmenetileg egészíthető ki hitelfelvétellel, és az ajándék – a nemzetközi elszámolások terminológiája szerint a viszonzatlan folyó átutalás, amely egyébként a nemzeti számlák definíciói szerint a bruttó rendelkezésre álló nemzeti jövedelem része – jelentősége pedig csak csekély lehet. Az

$$Y = Q + KY + LY + UT \quad (3)$$

egyenlet szerint viszont az Y bruttó rendelkezésre álló nemzeti jövedelem úgy származtatható a Q bruttó nemzeti termékből, hogy hozzáadjuk a tőkejövedelmek KY és a munkajövedelmek LY, valamint a viszonzatlan folyó átutalások UT egyenlegét. A rend kedvéért meg kell jegyezni, hogy ha a Q bruttó hazai termékhez csak a tőkejövedelmek KY és a munkajövedelmek LY egyenlegét adjuk hozzá, akkor a bruttó nemzeti jövedelmet, ha pedig ezen felül a viszonzatlan folyó átutalások UT egyenlegét is hozzáadjuk, akkor a bruttó nemzeti rendelkezésre álló jövedelmet kapjuk meg. Mindez végképp nem új ismeret, ezek a nemzeti számlák alapdefiníciói.

A számértékekkel a későbbiekben foglalkozunk. Most csak arra érdemes rámutatni, hogy Magyarország esetében a tőkejövedelmek egyenlege nagymértékben negatív érték annak következtében, hogy a külföldiek magyarországi befektetései vagy tulajdona és ebből származó jövedelme messze meghaladja a magyarok külföldi befektetéseit vagy tulajdonát és ebből származó jövedelmét. Az Y magyar bruttó rendelkezésre álló nemzeti jövedelem ezért lényegesen kisebb, mint a Q magyar bruttó hazai termék és elvben csak ez a kisebb összeg lenne belföldi felhasználásra fordítható.

Ha a most leírtak ellenére a bruttó rendelkezésre álló nemzeti jövedelemnél többet használunk fel belföldön, akkor a belföldi felhasználásnak a bruttó rendelkezésre álló nemzeti jövedelem fölötti EDU többlete az

$$EDU = DU - Y \quad (4)$$

egyenlettel definiálható. Ez az összeg, amennyivel többet fogyasztunk jövedelmünkönél. Szólnak érvek amellet, hogy egy felzárkózó országnak szabad hitelt felvennie, és ebből finanszíroznia növekedését. A legutóbbi évtizedek tapasztalatai mégis azt mutatják, hogy azok az országok a legsikeresebbek – Délkelet-Ázsia, Kína –, amelyek nemcsak hogy nem vettek föl fejlesztési hitelt – legalábbis nettó értelemben nem –, hanem devizatartalékokat halmoztak föl. Ez azt jelenti, hogy nem volt belföldi felhasználási többletük, hanem belföldi felhasználásuk kisebb volt bruttó rendelkezésre álló nemzeti jövedelmükönél, vagyis negatív belföldi felhasználási többletük volt.

Az eddigiekben a belföldi felhasználást, ennek összetételét és a belföldi felhasználási többletet tárgyaltuk, most viszont térjünk át a kérdés nemzetközi összefüggéseire. Amint az ismét közismert, a folyó fizetési mérleg egyenlege a

$$CA = (XG - MG) + (XS - MS) + KY + LY + UT \quad (5)$$

egyenlettel írható fel, vagyis a nemzetközi folyó fizetési mérleg CA egyenlege definíció szerint egyenlő a javak forgalmának ($XG - MG$) és a szolgáltatások forgalmának ($XS - MS$) egyenlegével, valamint a (3) egyenlet kapcsán már tárgyalt három tétellel, a tőkejövedelmek KY, a munkajövedelmek LY, valamint a viszonzatlan folyó átutalások UT egyenlegével. Már utaltunk arra, hogy a tőkejövedelmek KY egyenlege minden évben nagy negatív tétel, és – elsősorban ennek folytán – minden évben nagy abszolút értékű negatív tétel a (nemzetközi) folyó fizetési mérleg CA egyenlege is. A többi számértéket a későbbiekben tárgyaljuk.

Ha a folyó fizetési mérlegnek hiánya van, akkor ezt a hiányt, nyilvánvaló módon, finanszírozni kell. A finanszírozásnak – ismét definíció szerint – három forrása lehet, az FI nem adóssággeneráló finanszírozás, vagyis a külföldiek tulajdonszerzése és az FCr adóssággeneráló finanszírozás, vagyis a külföldi hitel, valamint a devizatartalékok állományának csökkenése. Ezt a harmadik lehetőséget most nem tárgyaljuk. Ezt az egyszerűsítést az indokolja, hogy a devizatartalékok állományát az MNB nagyjából konstans szinten tartja. Ezek szerint – ennek az egyszerűsítésnek a bevezetése esetén – a folyó fizetési mérleg CA hiánya a

$$CA = FI + FCr \quad (6)$$

egyenlet értelmében az FI nem adóssággeneráló külföldi finanszírozással, vagyis a külföldiek belföldi tulajdonszerzésével, valamint az FCr adóssággeneráló külföldi finanszírozással, vagyis külföldi hitelfelvétellel finanszírozható.

A nem adóssággeneráló és az adóssággeneráló finanszírozásnak ez a megkülönböztetése alapján véve mikroökonómiai, vállalati jellegű, és e két tétel makroökonómiai, azaz országos szempontból való megkülönböztetésének helyessége vitatható. Mikroökonómiai szempontból egyértelmű, hogy más a tulajdon és más a hitel – a részvény pl. tulajdon, a kötvény pedig hitel. Ha azonban egy külföldi részvénytulajdonos osztalékát akarja devizában hazautalni külföldre – vagyis nyereségét repatriálni –, akkor ez éppúgy terheli az ország fizetési mérlegét, mint ha a külföldi kötvénytulajdonos kamatjövedelmét akarja devizában hazautalni külföldre. A kettő között, makroökonómiai értelemben, csekély a különbség. Igen durva de nem irreális kifejezéssel akár azt is mondhatjuk, hogy a nem adóssággeneráló külföldi befektetés fogalma voltaképpen öncsalás. A nem adóssággeneráló külföldi beruházás ugyanúgy adósságot generál, mint az adóssággeneráló, ha a belföldi tulajdont szerző külföldi haza akarja vinni, azaz repatriálni akarja tulajdonából származó jövedelmét. Erre a kérdésre visszatérünk.

Míg a fenti (5) egyenlet a folyó fizetési mérleg egyenlegének megszokott, a nemzeti számlák rendszerének megfelelő, számviteli jellegű definíciója, a

$$CA = (S - I) + (T - G) \quad (7)$$

egyenlet az ezekre a kérdésekre vonatkozó tartalmi, közgazdasági elemzés alapegyenlete. Ez az egyenlet sőt azonosság az előbb bemutatott egyenletekből vagy azonosságokból vezethető le, még ha ezt a levezetést most nem is közöljük, de az összefüggés helyessége intuitív módon könnyen belátható. Ha az országban nagyobb az S megtakarítás, mint az I beruházás, akkor az ország megtakarítási többlete szükségképpen a folyó fizetési mérleg többletére vezet. A hazai megtakarítási többletnek csak az lehet a következménye, hogy az ország külföldi követeléseket szerez, vagyis folyó fizetési mérlegének egyenlege pozitív lesz. Hasonlóképpen, ha a T adóbevétele több mint a G kormányzati kiadás, vagyis a költségvetésnek többlete van, akkor ez is szükségképpen a folyó fizetési mérleg többletére vezet. A hazai költségvetési többletnek is csak az lehet a következménye, hogy az ország külföldi követeléseket szerez, vagyis a folyó fizetési mérleg egyenlege pozitív lesz. A folyó fizetési mérlegnek tehát abból eredhet a többlete, ha többlete van a költségvetésnek, és ha több a megtakarítás, mint a beruházás. Ha a fenti (7) egyenlet jobboldalának egyik tagja pozitív és a másik tagja negatív, akkor a baloldal előjele és értéke ennek megfelelően alakul. Ha pl. az országban megtakarítási többlet van, de ez nem elegendő a költségvetés hiányának fedezésére, vagyis ez utóbbi abszolút értéke nagyobb, akkor a nemzetközi fizetési mérlegnek hiánya lesz.

A tényleges magyar helyzet, amint ez köztudott, az előbb leírt alapeset ellentettje. A folyó fizetési mérlegnek hiánya van, a költségvetésnek ugyancsak hiánya van, és a hazai megtakarítások nem fedezik a hazai beruházásokat. Mind a három elem negatív. A nemzetközi folyó fizetési mérleg és a költségvetés együttes hiányát nevezi az irodalom ikerdeficitnek. A megtakarítások ehhez járuló hiánya teszi ezt az ikerdeficitet hármis ikerdeficité. Ez a hármis ikerdeficit a magyar gazdaság legfontosabb akut problémája. Ennek a kérdésnek a további elemzése – noha ennek komoly irodalma van – meghaladja e cikk kereteit.

A folyó fizetési mérleghez kapcsolódó elméleti áttekintést lezáró

$$CA =) FA \quad (8)$$

egyenlet azt a nyilvánvaló összefüggést írja le, hogy ha a folyó fizetési mérleg egyenlege a külföldi követelések FA állományának,) FA növekményével egyenlő. Ha CA pozitív, akkor a külföldi követelések FA állományának) FA növekménye is pozitív, és azonos értékű a folyó fizetési mérleg CA egyenlegével. Ezt is könnyű belátni. Ha a folyó fizetési mérleg egyenlege pozitív, akkor az ország ezzel egyenlő értékű külföldi követelést szerez, vagyis a nemzeti vagyon ennek megfelelő mértékben nő. Magyarországon természetesen ezzel ellentétes a helyzet. A folyó fizetési mérleg CA egyenlege negatív, ennek megfelelően a külföldi követelések FA állományának) FA növekménye is negatív, vagyis a nemzeti vagyon a CA =) FA értékkel csökken.

Még egy nyilvánvaló összefüggést kell tárgyalnunk, noha erre a számszerű elemzésben csak utalni fogunk, de képlet bemutatása nélkül. Tőkepusztulásra nemcsak az vezethet, ha a CA folyó fizetési mérleg negatív, hanem az is, ha az In nettó beruházás az

$$In = I - D \quad (9)$$

egyenlet értelmében negatív, vagyis ha a I bruttó beruházás kisebb, mint a D amortizáció. Amint ezt azonnal látni fogjuk, a magyar esetben ez is előfordul.

Ezzel az elméleti áttekintés lezárható. Áttérünk a tényszámok rövid ismertetésére.

Számszerű elemzés

Ezt a számszerű elemzést az teszi lehetővé és egyben érdekessé, hogy a KSH az ezt megalapozó kiadványában (KSH 2006a) először közölt azonos módszerrel kidolgozott, összehasonlítható számokat a 2000-2005. évekre, tehát erre a gazdaságpolitikai szempontból kiemelkedő fontosságú hat évre. A KSH ezt megelőző legutóbbi kiadványa (KSH 2006) a korábbi gyakorlatnak megfelelően csak a legutóbbi két év, tehát 2003 és 2004 összehasonlítható adatait közölte, hosszabb idősorokat csak indexek formájában tett közzé, és még ezek az indexek sem voltak közvetlenül összehasonlíthatók még 2000 és 2004 között sem. Ez a cikk tehát elsősorban a KSH újabb adatközlése által adott lehetőségeket használja ki.

A most következő számszerű elemzés a lehetőségekhez képest az elméleti áttekintés logikai sorrendjét követi. Az 1. sz. tábla a fenti (1) és (2) egyenletnek a nemzeti számlák rendszerébe tartozó, közismert összefüggéseit számszerűsíti.

1. tábla
A BRUTTÓ HAZAI TERMÉK ÉS FELHASZNÁLÁSA

mrdFt folyó áron

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Bttó hazai termék	13 533	15 275	17 204	18 936	20 713	22 027
Háztartások fogyasztása	8 537	9 803	11 348	12 918	13 903	14 988
Közösségi fogyasztás	1 365	1 561	1 793	1 998	2 083	2 190
Végső fogyasztás össz.	9 901	11 364	13 141	14 916	15 986	17 179
Bttó állóeszköz-felhalm.	3 099	3 500	3 941	4 156	4 631	4 995
Készletvált. és egyéb	1 023	599	458	601	748	158
Bttó felhalmozás össz.	4 122	4 099	4 400	4 757	5 379	5 153
Belföldi felhasználás össz.	14 023	15 463	17 540	19 674	21 365	22 383
Importtöbblet	491	188	337	738	653	306
Importtöbblet, % ^a	3,6	1,2	2,0	6,2	3,2	1,4

Bruttó hazai termék 2005, Előzetes adatok, KSH, Budapest, 2006, 41 o.

^aA bruttó hazai termék százalékában.

A tábla adatai bemutatják, hogy hogyan épült fel a vizsgált években a belföldi felhasználás fő összetevőiből, a háztartások fogyasztásából, valamint a közösségi fogyasztásból, továbbá a bruttó állóeszköz-felhalmozásból, valamint a készletváltozásból és egyéb felhasználásból. Ha az így kapott belföldi felhasználást egybevetjük a bruttó hazai termékkel, megkapjuk az importtöbbletet. Láthatjuk, hogy az importtöbblet mind a hat vizsgált évben pozitív volt, tehát a belföldi felhasználás mind a hat vizsgált évben meghaladta a bruttó hazai terméket, aminek helyessége legalábbis vitatható.

Nemcsak a tartós importtöbblet volt azonban problematikus ezekben a kritikus fontosságú években, hanem a bruttó hazai termék felhasználásának összetételében bekövetkező eltolódás is. Ez azonban könnyebben tekinthető át a viszonyszámok alapján. Ezeket a 2. tábla mutatja be.

2. tábla
A BRUTTÓ HAZAI TERMÉK FELHASZNÁLÁSA

százalékszámok

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Háztartások fogyaszt. % ^a	63,1	64,4	66,0	68,2	67,1	68,0
Közösségi fogyasztás % ^a	10,1	10,2	10,4	10,6	10,0	9,9
Bttó felhalmozás össz. % ^a	30,5	30,5	25,6	25,1	26,0	23,4
Importtöbblet, % ^a	3,6	1,2	2,0	6,2	3,2	1,4

Bruttó hazai termék 2005, Előzetes adatok, KSH, Budapest, 2006, 41 o.

^aA bruttó hazai termék százalékában.

A táblából azt láthatjuk, hogy a háztartások fogyasztásának részaránya már 2000 és 2001 között is nőtt, közel 1 %-kal, 2002-ben további közel 2 %-kal, 2003-ban további több mint 2 %-kal nőtt, és átmeneti kisebb visszaesés után ugyanezt a szintet érte el 2005-ben is. A bruttó felhalmozás részaránya 2000 és 2001 között változatlan volt, 2002-ben, tehát egyetlen év alatt kerekén 5 %-kal (!!!) csökkent, ezután lényegében véve stagnált, majd 2005-ben további mintegy 2 %-kal csökkent. Ez a belföldi felhasználás összetételének egészen rendkívüli mértékben kedvezőtlen és egészen rendkívüli mértékben gyors és nagyarányú eltolódása. A bruttó felhalmozás részarányának 4 év alatt több mint 7 százalékpontos csökkenése – nagyobb gazdasági visszaesés esetétől eltekintve – szinte példátlan és teljességgel megengedhetetlen is. Ha van valami, ami az ország jövőjének felélése, akkor ez feltétlenül az. Az azonban a figyelemreméltó, hogy erről a tényről az elmúlt év éles gazdaságpolitikai vitáiban, amelyek a költségvetés hiányára koncentráltak, erről az alapvető fontosságú kérdéstről e sorok írójának tudomása szerint még csak egyetlen szó sem esett.

Annál több szó esett viszont arról a kérdéstről, hogy gazdaságunk alapvető fontosságú kérdése „az államháztartás egészségtelen felpuffadása” (Csillag-Mihályi 2006, 7. o.), hogy itt csak egyetlen bár kiemelkedően fontos forrást idézzünk, noha ez a kijelentés számtalanszor elhangzott és a napilapokban is sorozatosan megjelent. Ezek a számok azonban nem támasztják alá „az államháztartás egészségtelen felpuffadása”-t, mint problémáink fő okát. A közösségi fogyasztás részaránya ugyanis a vizsgált időszakban lényegében véve változatlan volt, eleinte kissé nőtt, később kissé csökkent, és 2004-2005. évi aránya nem érte el a 2000-2001. évi arányszámot. A költségvetés természetesen nem csupán a közösségi fogyasztást finanszírozza, hanem a háztartások fogyasztásának a társadalmi juttatásokból származó részét is. Erre a kérdésre majd vissza is térünk. A számok mégis figyelemreméltók.

Annak a jelentősége, ami az elméleti áttekintés szerint központi fontosságúnak látszott, szinte másodlagosnak tűnik az eddig tárgyaltaké mögött. Az importtöbblet részaránya 2000 és 2001 között a bruttó hazai termék 3,6 %-áról 1,2 %-ára csökkent, ami egy év alatt tiszteletreméltó teljesítmény. 2003-ra ez az érték 6,2 %-ra nőtt, de 2005-re 1,4 %-ra csökkent. Az 1 %-os nagyságrendű importtöbblet önmagában véve nem tekinthető katasztrofálisnak, a bruttó felhalmozás részarányának 7 %-os csökkenése azonban igen, az eddigiek alapján tehát ez látszik a fontosabb problémának.

Térjünk most át az elméleti áttekintés (3) és (4) egyenletéhez tartozó számok bemutatására és tárgyalására. Ezeket a 3. sz. tábla közli.

3. tábla
A NEMZETI JÖVEDELEM ÉS FELHASZNÁLÁSA

mrdFt folyó áron

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Bttó hazai termék	13 533	15 275	17 204	18 936	20 713	22 027
Tulajdonosi jöv. egyenlege	-729	-837	-959	-956	-1 260	-1 389
Munkajövedelmek egyenl.	32	32	14	6	-0	-5
EU transzferek egyenlege	-	-	-	-	42	77
Bruttó nemzeti jövedelem	12 836	14 471	16 259	17 987	19 494	20 759
Belföldi felhasználás össz.	14 023	15 463	17 540	19 674	21 365	22 383
Belf. felhasználási többlet	1 187	992	1 291	1 687	1 871	1 574
Tulajd. jöv. egyenl. % ^a	5,7	5,8	5,9	5,3	6,5	6,7
Belf. felh. többlet % ^a	9,2	6,9	7,9	9,4	9,6	7,6

Bruttó hazai termék 2005, Előzetes adatok, KSH, Budapest, 2006, 41 o.

^aA bruttó nemzeti jövedelem százalékában

A tábla – a (3) egyenletnek megfelelően – azt mutatja be, hogy a bruttó hazai termékből kiindulva hogyan kapjuk meg a bruttó nemzeti jövedelmet, valamint a bruttó nemzeti jövedelemmel szembeni belföldi felhasználási többletet. Ez a számszerű elemzés kissé eltér az előbbi elméleti áttekintéstől. Elvben a bruttó nemzeti rendelkezésre álló jövedelem tárgyalása lenne a helyes, a KSH azonban ennek számértékét nem, hanem csak a bruttó nemzeti jövedelem számértékét közli. A kettő közti eltérés az UT viszonzatlan folyó átutalások értéke, ezek összege azonban viszonylag csekély, és nem befolyásolja lényeges mértékben az összefüggéseket.

A táblából egyértelműen láthatjuk, hogy a tulajdonosi jövedelmek egyenlege jelentős negatív szám. E szám abszolút értéke öt év alatt megkétszereződött. A munkajövedelmek egyenlege kis számértékű, de nem örvendetes, hogy a kis pozitív érték helyébe kis negatív érték lépett. Az EU-transzferek egyenlege – legalábbis a vizsgált időszakban – jelentéktelen volt, és az ehhez fűzött és általánosan elterjedt remények – még akkor is, ha a jövőben ezeknek a transfereknek a nagymértékű növelése várható - e sorok írója szerint hosszabb távon is túlzottak. Saját fejlődésünket saját magunknak kell finanszíroznunk, ezt nem remélhetjük az EU-tól. Az így kapott bruttó nemzeti jövedelmet az 1. sz. táblában meghatározott belföldi felhasználással egybevetve kapjuk meg a belföldi felhasználási többletet. Ennek értéke a 2000-2001. évi ezermilliárd forintos értékről évi másfélezer milliárd forintos, sőt 2004-ben kétezer milliárd forintot megközelítő értékre nőtt.

A százalékos értékeket a tábla utolsó soraiban találhatjuk meg. Ezek világosan mutatják, hogy a tulajdonosi jövedelmek negatív egyenlege 2004-2005-ben a bruttó nemzeti jövedelem mintegy 6,5 százaléka volt, a belföldi felhasználási többlet pedig 2003-2004-ben megközelítette – 2006-ban talán meg is haladta – a bruttó nemzeti jövedelem 10 %-át. Ekkora belföldi felhasználási többlet, főként folyamatosan, nyilvánvaló módon megengedhetetlen és tarthatatlan is. Ennek a többletnek a forrása viszont döntő részben a külföldiek nagy tulajdonosi jövedelme. Ez a magas érték önmagában véve nem feltétlenül rossz. Ez a szám Írországban a legdinamikusabban fejlődő európai országban, ennél is nagyobb. Ez ott nem okoz gondot, mert ott nem vezet a folyó fizetési mérleg elviselhetetlen mértékű hiányára. Ennek a kulcskérdésnek a tárgyalására azonnal rátérünk. Döntő fontosságú egy, az elméleti elemzés során nem tárgyalt fogalom: a visszaforgatott tőkejövedelem és ennek nagysága. A vonatkozó számokat a 4. sz. tábla mutatja be

4. tábla
A VISSZAFORGATOTT TŐKEJÖVEDELEM ÉS JELENTŐSÉGE

mrdFt folyó áron

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Belf. felhasználási többlet	1 187	992	1 291	1 687	1 871	1 574
Visszaforgatott tőkejöv.	281	387	456	444	462	399
Visszaforgatott tőkejöv. % ^a	23,7	39,0	35,3	26,3	24,7	25,3
Visszaforgatott tőkejöv. % ^b	2,1	2,5	2,7	2,3	2,2	1,8
Egyéb finanszírozás	906	605	835	1 243	1 409	1 175
Egyéb finanszírozás % ^a	76,3	61,0	64,7	73,7	75,3	74,7
Egyéb finanszírozás % ^b	6,7	4,0	4,9	6,6	9,0	5,3

Bruttó hazai termék 2005, Előzetes adatok, KSH, Budapest, 2006, 41 o.

^a A belföldi felhasználási többlet százalékában.

^b A bruttó hazai termék százalékában.

A visszaforgatott tőkejövedelem a külföldi tulajdonosi jövedelem belföldi befektetések céljára felhasznált része. A külföldi tulajdonosi jövedelmeknek ez a része újabb külföldi forrás igénybevétele nélkül finanszírozza a belföldi felhasználási többletet. Ez az itt tulajdonnal rendelkező külföldiek az a jövedelme, amely itt marad, nem hagyja el az országot, sőt beruházásainkat finanszírozza, márpedig láthatuk, hogy a beruházási hányad csökkenése a magyar gazdaság talán legfontosabb problémája. Ugyanakkor igaz, hogy a külföldi tulajdonos újrabefektetett jövedelmét később, akár már a következő évben repatriálhatja. Ez tehát nem végleges megoldás, de mégis ez a külföldi tulajdonosi jövedelem felhasználásának számunkra legkedvezőbb módja.

A táblázatból látható, hogy a visszaforgatott tőkejövedelem, sajnos, csak csekély sőt csökkenő mértékben járul hozzá problémáink megoldásához. A visszaforgatott tőkejövedelem abszolút értékben 2000 és 2002 között nőtt, 2002 és 2004 között stagnált, 2005-ben pedig visszaesett. A belföldi felhasználási többlet, illetve a bruttó nemzeti termékhez viszonyított nagysága 2001-ben, illetve 2002-ben érte el legnagyobb értékét. A belföldi felhasználási többlet legnagyobb részét – néhány kedvező évtől eltekintve mintegy háromnegyedét – más forrásból kellett tehát finanszírozni. A külföldiek tulajdonosi jövedelmének ez a része tehát csak enyhíti (mégpedig csökkenő mértékben), de nem oldja meg problémáinkat.

Térjünk át ezek után az elméleti áttekintés (5) és (6) egyenleteiben tárgyalt kérdéseknek, vagyis a folyó fizetési mérlegnek és a hiány finanszírozásának tárgyalására. A kiinduló adatokat az 5. tábla tartalmazza.

5. tábla
A FOLYÓ FIZETÉSI MÉRLEG

millió euró

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Áruk, egyenleg	-3 180	-2 496	-2 203	-2 898	-2 453	-1 460	-417
Szolgáltatások, e.	1 234	1 661	587	48	237	728	1 119
Áruk és szolg., e.	-2 046	-835	-1 616	-2 850	-732	-732	702
Adóss. t. j.e.	-827	-781	-779	-823	-1 382	-1 648	-1 780
N. adóss. t. j. e.	-2 129	-2 588	-3 210	-2 994	-3 679	-3 984	-4 421
Tulajdoni jöv., e.	-2 956	-3 369	-3 989	-3 817	-5 061	-5 632	-6 201
Munkajöv., egyel.	163	177	151	139	126	102	117
Jövedelmek, e.	-2 792	-3 192	-3 838	-3 678	-4 935	-5 530	-6 083
Viszonzatl. e.	385	450	525	595	236	171	285
FFM, egyenleg	-4 352	-3 557	-4 929	-5 933	-6 916	-6 091	-5 197
Nem adg. f., e.	1 340	2 303	2 670	-11	3 319	3 368	-487
Egyéb fin., e.	3 012	1 274	2 259	5 944	3 597	3 733	5 684

MNB honlap

A számok – az eddigiekkel ellentétben – az MNB adatai. Tekintettel arra, hogy az MNB a viszonzatlan folyó átutalásokat is közli, ez a tábla jobban felel meg az elméleti áttekintésben tárgyaltaknak, mint a KSH számai alapján összeállított előbbi táblák. A folyó fizetési mérleg egyenlege az áruk és szolgáltatások forgalmának, valamint a jövedelmeknek és a viszonzatlan folyó átutalásoknak az egyenlegéből épül fel. Láthatjuk a jövedelmek egyenlegének domináns és növekvő szerepét. 2000-ben az áruforgalom hiánya több mint hárommilliárdos értékével még meghaladta a jövedelmek egyenlegének közel hárommilliárdos negatív egyenlegét. 2006-ra az áruforgalom negatív egyenlege félmilliárd euróra csökkent, a szolgáltatások pozitív egyenlege, több évig tartó átmeneti visszaesés után, ismét meghaladta az egymilliárdot, és az áruk és szolgáltatások összesített forgalmi egyenlege, hosszú idő óta először pozitívvá, sőt jelentősen pozitív értékűvé vált.

A jövedelmek negatív egyenlege ugyanakkor soha nem látott értékre, hatmilliárd euró fölé nőtt, és ezzel, félreérthetetlenül, domináns problémává vált. Külön-külön megkétszereződött mind az adósság-típusú, mint a nem-adósság-típusú befektetésekhez kapcsolódó jövedelmek egyenlege. E változások okainak felmérése külön tanulmányt igényelne. A probléma súlyát fokozza, hogy ezzel egyidejűleg csökkent mind a munkajövedelmek, mind a viszonzatlan folyó átutalások pozitív egyenlege, noha ezeknek a változásoknak a súlya egy teljes nagyságrenddel kisebb a tulajdonosi jövedelmek változásának – a negatív egyenleg növekedésének – a súlyánál.

Az áruk és szolgáltatások egyenlegének kedvező és a jövedelmek egyenlegének kedvezőtlen változásai nagyrészt kiegyenlítették egymást. A folyó fizetési mérleg egyenlege 2006-ben csaknem egymilliárd euróval volt rosszabb, mint 2000-ben. Nagyon kedvezőtlen azonban a finanszírozás alakulása. A nem-adóssággeneráló finanszírozás – vagyis gyakorlatilag a külföldi működő tőke beruházás – egyenlege mind 2003-ban, mind 2006-ban negatív volt. Az egyéb – gyakorlatilag az adóssággeneráló – finanszírozás, vagyis a külföldi hitelfelvétel, ezekben az években még soha nem látott értékre, hatmilliárd euró közelébe nőtt. Ezeknek a változásoknak a részletekbe menő elemzése ugyancsak külön tanulmányt igényelne. Nyilvánvaló, hogy ez a helyzet nem tartható fenn, különösképpen hosszabb időre.

Míg ezek a szerintünk alapvető fontosságú problémák az eddigi gazdaságpolitikai vitákban nem kaptak valóságos jelentőségüknek megfelelő súlyt, a viták központjába – szerintünk egyoldalúan – a költségvetés helyzete került. A KSH számai lehetőséget adnak arra, hogy ezt a kérdést általános nemzetgazdasági összefüggéseiben és a többi alapvető fontosságú értékhez viszonyítva vizsgáljuk, az elméleti áttekintés (7) egyenletéhez is kapcsolódva. A számokat a 6. sz. tábla közli.

6. tábla
A KORMÁNYZATI SEKTOR RENDELKEZÉSRE ÁLLÓ JÖVEDELME, TÖBBLETFOGYASZTÁSA,
FELHALMOZÁSA ÉS HITELFELVÉTELE

mrdFt folyó áron

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Rendelkezésre álló jöv.	2 623	3 065	3 249	3 541	3 790	3 872
Végső fogyasztás	2 833	3 245	3 814	4 403	4 651	4 975
Többletfogyasztás	210	179	564	861	861	1 103
Bttó állóeszköz-felhalm.	433	566	840	653	731	877
Készletváltozás	0	2	3	0	0	4
Nem term. nem pü. eszk.	-19	-17	-16	-35	-70	-30
Értékcsökkenés	540	576	593	631	658	678
Nettó tőkefelhalmozás	-125	-26	233	-13	2	173
Hitelfelvétel	404	528	1 418	1 190	1 094	1 436

Bruttó hazai termék 2005, Előzetes adatok, KSH, Budapest, 2006, 41 o.

^a A rendelkezésre álló jövedelem százalékában.

^b A bruttó hazai termék százalékában.

A KSH a nemzeti számlák rendszerének általános definíciói szerint határozza meg a kormányzati szektor rendelkezésre álló jövedelmét. A rendelkezésre álló jövedelem és a végső fogyasztás egybevetésével kaphatjuk meg a kormányzati szektor többletfogyasztását. Ez a fogalom eltér a 3. táblában és az ehhez kapcsolódó elemzésben szereplő többletfelhasználástól, mert a kiadási oldalon nem tartalmazza

a felhalmozást. Egyértelműen láthatjuk, hogy a kormányzati szektor végső fogyasztása – felhalmozási kiadások nélkül (!) messze meghaladja a kormányzati szektor rendelkezésre álló jövedelmét. Az így meghatározott többletfogyasztás értéke emellett meredeken nőtt. A 2000 és 2001. évi érték, ha nem is dicséretes, nem katasztrofális. A 2005. évi érték viszont már több mint hatszorosa a 2001. évinek, ami elfogadhatatlan.

Még megdöbbentőbbek – joggal használjuk ezt a szót – a kormányzati szektor felhalmozására vonatkozó adatok. A kormányzati szektor készletváltozása szükségképpen jelentéktelen, a nem termelt nem pénzügyi eszközök beszerzésének és eladásának egyenlege pedig gyakorlatilag ingatlanértékesítést jelent, vagyis azt, hogy a kormányzati szektor részben ingatlanainak eladásával, vagyis tőkefeléléssel finanszírozza kiadásait. Ez tartósan nyilván megengedhetetlen. Még inkább megengedhetetlen azonban az, hogy a bruttó állóeszköz-felhalmozás alig haladja meg az értékcsökkenést. Mindezek következtében a nettó tőkefelhalmozás egyes években negatív, más években jelentéktelen: hat év alatt összesen 144 milliárd forint, azaz nem éri el a kormányzat 6 év alatti rendelkezésre álló jövedelmének egy százalékát sem, és alig haladja meg ez időszak bruttó nemzeti termékének egy ezrelékét. Ez azt jelenti, hogy a kormányzatnak gyakorlatilag nincs nettó tőkefelhalmozása, ami félreérthetetlenül meglátszik kórházaink, iskoláink állapotán. Valójában évente a bruttó nemzeti termék 3-5 %-át kellene közületi beruházásra fordítani. A jelenlegi helyzet tehát, nyilvánvaló módon, nem tartható fenn.

Az utolsó sor a kormányzat hitelfelvételét mutatja be. A hitelfelvétel 2002-ben közel ezermilliárddal lett több, mint amennyi az előző évben volt. 2002-2004-ben mindvégig meghaladta az ezermilliárdot, 2002-ben és 2005-ben pedig megközelítette a másfélezer milliárdot. A hitelfelvételt feltétlenül össze kell hasonlítani a nettó tőkefelhalmozással. A közgazdasági és állampénzügyi elmélet alapvető tanítása ugyanis, hogy a hitelből finanszírozott tőkefelhalmozás, azaz beruházás mellett lehet érvelni, a hitelből finanszírozott végső fogyasztás mellett azonban – békeidőben – semmiképpen sem. A vizsgált hat év alatti összes hitelfelvétel a tábla számai szerint több mint hatezer milliárd forint volt, az összes nettó felhalmozás pedig a fentiek szerint 144 milliárd, ami alig több mint a hitelfelvétel 2 %-a. A hitelfelvétel mintegy 2 %-a tehát – némi jóindulattal – közgazdasági szempontból indokoltnak tekinthető, 98 %-a azonban semmiképpen sem. Ez a költségvetési politika nyilvánvaló módon elfogadhatatlan és fenntarthatatlan.

Ugyanezeket az összefüggéseket még egyértelműbben mutatják be a 7. sz. tábla viszonyszámai.

7. tábla
A KORMÁNYZATI SZEKTOR, TÖBBLETFOGYASZTÁSÁNAK
ÉS HITELFELVÉTELÉNEK MUTATÓSZÁMAI

mrdFt folyó áron

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Többletfogyasztás % ^a	8,0	5,8	17,4	24,3	22,7	28,5
Többletfogyasztás % ^b	1,6	1,2	3,3	4,5	4,2	5,0
Hitelfelvétel % ^a	15,4	17,2	43,6	33,6	28,9	37,1
Hitelfelvétel % ^b	3,0	3,5	8,2	6,3	5,3	6,5

Bruttó hazai termék 2005, Előzetes adatok, KSH, Budapest, 2006, 41 o.

^a A rendelkezésre álló jövedelem százalékában.

^b A bruttó hazai termék százalékában.

A kormányzat rendelkezésre álló jövedelme fölötti többletfogyasztása – újra hangsúlyozni kell, hogy folyó fogyasztási kiadása, felhalmozás nélkül – 2000-2001-ben 6-8 %-kal haladta meg rendelkezésre álló jövedelmét, ez az arányszám azonban 2005-re megközelítette a 30 %-ot. Ez a többletfogyasztás 2000-2001-ben a bruttó hazai termék másfél százaléka körüli érték volt, ami nem helyeselhető, de még elviselhető. Ugyanez az arány 2005-re a bruttó hazai termék 5 %-ára nőtt, ami már elviselhetetlen. A hitelfelvétel 2000-2001-ben a bruttó hazai termék 3 %-a körüli érték volt, ami az átmenetileg elviselhető érték felső határának tekinthető. A 2002-2005. évi hitelfelvétel, amely átlagosan megközelítette és egy évben meghaladta a kormányzat rendelkezésre álló jövedelmének 40 %-át, ez utóbbi négy év átlagában pedig a bruttó hazai termék 6,5, egy évben pedig 8 %-át, ugyancsak elviselhetetlen.

A számszerű elemzés befejezéseként még egy kérdést kell megtárgyalnunk: a háztartások fogyasztásán belül a fogyasztási kiadások és a természetbeni társadalmi juttatások arányát. Ez azért fontos, és azért tartozik a költségvetési kérdések elemzéséhez, mert a természetbeni társadalmi juttatásokat a költségvetés finanszírozza. Ebbe a körbe tartozik mindenekelőtt az oktatás és az egészségügy. A költségeket a költségvetés fedezi, de a fogyasztó a társadalom, a statisztikai terminológia szerint a háztartások. A számok a következők.

8. tábla
A HÁZTARTÁSOK FOGYASZTÁSÁNAK ÖSSZETÉTELE

mrdFt folyó áron

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Fogyasztási kiadások	6 875	7 902	9 077	10 230	11 004	11 827
Természetb. társ. jutt.	1 662	1 901	2 271	2 688	2 899	3 161
Háztartások fogyasztása	8 537	9 803	11 348	12 918	13 903	14 988
Fogyasztási kiad. % ^a	80,5	80,6	80,0	79,2	79,1	78,9
Fogyasztási kiad. % ^b	50,8	51,7	52,8	54,0	53,1	53,7
Természetb. társ. jutt. % ^a	19,5	19,4	20,0	20,8	20,9	21,1
Természetb. társ. jutt. % ^b	12,3	12,4	13,2	14,2	14,0	14,4

Bruttó hazai termék 2005, Előzetes adatok, KSH, Budapest, 2006, 41 o.

^a A háztartások fogyasztásának százalékában.

^b A bruttó hazai termék százalékában.

A számokból az állapítható meg, hogy a háztartások fogyasztásának mintegy 80 %-a a fogyasztási kiadás, és mintegy 20 %-a a természetbeni társadalmi juttatás. A 2000. és a 2001. évi arányszámok gyakorlatilag megegyeznek. A természetbeni társadalmi juttatások aránya 2002-ben és 2003-ban az akkori kormány akkori gazdaságpolitikája hatására kb. 1-1 %-kal megemelkedett, és azóta ismét lényegében véve változatlan. Ezt a kétszer egy százalékot most csak azért érdemes megemlíteni, mert összesen ennyi az öt év alatt bekövetkezett és óriási politikai vitákra vezetett változás; ez különösképpen nagyjelentőségűnek már eleve nem tekinthető. Ezeknek a számoknak a közzgazdasági elemzésére a következő részben térünk vissza.

Közgazdasági elemzés

Az előző részben közölt adatokból számos fontos közgazdasági és gazdaságpolitikai következtetés vonható le.

(1) A költségvetés. A mai közgazdasági és gazdaságpolitikai viták központjában a költségvetés kérdése áll. Az itt közölt számok megerősítik, sőt a megszokottnál is jobban támasztják alá azt a következtetést, hogy a költségvetés jelenlegi hiánya és a hitelfelvétel jelenlegi mértéke tarthatatlan. Ezek a számok ugyanakkor a probléma más, általában nem hangsúlyozott ágára is rámutatnak: arra, hogy közületi beruházás gyakorlatilag nincs, ami éppúgy tarthatatlan, mint a hiány és a hitelfelvétel jelenlegi mértéke.

Ennek a ténynek azonban messzemenő következményei vannak. A jelenlegi uralkodó felfogás szerint, amely nem veszi figyelembe azt a nyilvánvaló és számszerűen bizonyított tény, hogy nettó közületi beruházás gyakorlatilag nincs, a költségvetés hiányát elsősorban a kiadások csökkentésével kellene csökkenteni. A nettó közületi beruházás azonban nem csökkenthető zérus alá. Egy ország nem létezhet tartósan negatív nettó közületi beruházással. Ez viszont már önmagában véve is azt jelenti, hogy a költségvetés hiánya nem vagy csak csekély mértékben mérsékelhető a kiadások csökkentésével, hanem, nagyrészt, sőt elsősorban, a bevételek növelésével. Ez természetesen nem érv sem a fölösleges kiadások és indokolatlan támogatások megszüntetése, sem a nagyobb hatékonyság ellen. Ezek az eredmények tehát egyértelműen cáfolnak minden adócsökkentési törekvést, és egyértelműen alátámasztanak minden olyan törekvést, amely szerint gátat kell vetni, akár drákói szigorral, az adózás előli kitérés minden kísérletének.

Az adóbevételek növelése elleni fő érv természetesen az, hogy a nemzetközi tőke oda megy, ahol alacsonyak az adókulcsok. Az adózás növelésével tehát az ország elriasztja a befektetőket, és ezzel saját érdekei ellen dolgozik. Ez, bizonyos fokig, igaz, de erre nem a költségvetési kiadásoknak az ország jövőjét lehetetlenné tevő csökkentése a megoldás. A helyes megoldás egyik ága az adórendszer megfelelő kialakítása, tehát az olyan adórendszer, amely nem vezet tőkemenekülésre. Ennek részletei itt nem tárgyalhatók. A megoldás másik ága a nemzetközi adóharmonizáció. Az országnak támogatnia kell tehát azokat az EU-n belül már most meglévő progresszív törekvéseket, amelyek az adóharmonizáció útján próbálnak gátat vetni az összes tagország érdekeit súlyosan sértő adóversenynek.

(2) A bruttó felhalmozás. A számok szerint a bruttó felhalmozás hányada öt év alatt a nem kiemelkedően magas, de közgazdasági szempontból még elfogadható 2000. évi 30,5 %-os értékről 2005-re 23,4 %-ra, azaz több mint 7 százalékponttal csökkent, a háztartások fogyasztásának hányada pedig ezt megközelítő mértékben nőtt. Politikai indíttatású jövedelemátcsoportosítás ment végbe a beruházás, tehát a jövő hátrányára és a háztartások fogyasztása, tehát a jelen javára. A közösségi fogyasztás részaránya alig változott. Ez a változás és ez az arány nem tartható fenn. A bruttó felhalmozás hányadát újra fel kell emelni legalább korábbi értékére. Sajnálatos, hogy – nyilván a rövidtávú belpolitikai érdekek hatására – erről az alapvető fontosságú kérdéstről még csak szó sem esett a legutóbbi évek és a legutóbbi év gazdaságpolitikai vitáiban.

(3) A folyó fizetési mérleg. A magyar gazdaságpolitikát döntő módon meghatározó Stabilitási és Növekedési Paktum a költségvetési hiány mértékére, az államadósság nagyságára és az inflációra vonatkozóan előirányzatokat tartalmaz, a folyó fizetési mérlegre azonban nincs előirányzata. A fenti három előirányzat közül is a költségvetésre vonatkozóan van döntő jelentősége. Hazánk az inflációs előirányzatokat a múltban lényegében véve teljesítette. Fennáll annak a reális reménye, hogy az infláció mostani felgyorsulása csak átmeneti lesz. Általános az a közfelfogás, hogy az infláció üteme elsősorban a költségvetési hiány mértékének a függvénye. Hazánk lényegében véve teljesítette az államadósság mértékére vonatkozó követelményeket is, és e tekintetben általában elegendőnek tartják a kedvező irányzatot, tehát az államadósság GDP-hez viszonyított arányának csökkenését, ami egy idő múlva újra bekövetkezhet. Ebből egyenesen következik a költségvetés hiányára vonatkozó követelmény elsődlegessége. Mint ha ellentétes lenne ez az eddigiekben kifejtettekkel, amelyek szerint a folyó fizetés mérleg kumulálódó hiánya problémáink alapvető fontosságú eleme.

Az erre vonatkozó jelenlegi nemzetközi közfelfogást nagyon jól foglalja össze Losoncz (2007). Érdeemes hosszabban idézni az általa leírtakat.

„Az Európai Bizottság és az Európai Központi Bank jelentései a konvergenciafolyamatról egyéb tényezők mellett tekintetbe veszik a folyó fizetési mérlegek helyzetét és fejlődését is, ez azonban a kifejezetten puha szempontok közé tartozik. Például Portugália esetében a folyó fizetési mérleg GDP-hez viszonyított aránya az 1997. évi 5,7 százalékról 1998-ban 6,9 százalékra, 1999-ben 8,5 százalékra, 2000-ben 10,9 százalékra nőtt, 2001-ben 9,4 százalékot, 2002-ben 7,1 százalékot tett ki. A Gazdasági és Monetáris Unióhoz történt 1999. évi csatlakozás után a korábbi alacsony szintről számottevő mértékben emelkedett. Hasonlóan magas volt Görögország folyó fizetési mérleg hiánya is, a GDP 6,3-7 százaléka között alakult. Ez első megközelítésben arra utal, hogy a Gazdasági és Monetáris Unió reménybeli és tényleges tagjaként az egyes országok nagyobb GDP-arányos folyó fizetési mérleg-hiányt engedhetnek meg maguknak, azaz a gazdasági növekedés külső egyensúlyi korlátjai is mérséklődnek, illetve eltűnnek.” (Losonczi, 2007: 242)

„Magyarország számára ebből az a következtetés adódik, hogy a belátható időn belüli, hiteles konvergencia program alapján történő GMU-csatlakozás esetén a gazdasági növekedés külső egyensúlyi korlátja felpuhul. A GMU csatlakozás után pedig a magyar külkereskedelmi, illetve folyó fizetési mérleg-egyenleg az Európai Unió, illetve a Gazdasági és Monetáris Unió külkereskedelmi, illetve folyó fizetési mérlegének részévé válik, így az ország a korábbinál is nagyobb mértékű hiányt engedhet meg magának. A nagyobb hiány lehetőségét a devizakorlát megszüntése okozza.” (Losonczi, 2007: 242)

„A GMU-n belüli kereskedelem speciális külkereskedelem, amely euróban kerül elszámolásra. Magyarország külkereskedelmi mérlege már ma is többletet mutat az Európai Unióval szemben, a deficit harmadik országokkal – az energiahordozó-import miatt Oroszországgal és az iparcikkimport miatt Kínával és több távol-keleti országgal – szemben áll fenn. A Gazdasági és Monetáris Unió tagjaként Magyarországnak az 1970-es és 1980-as évtized folyamataitól eltérően külső egyensúlyi okok miatt nem lesz szüksége a gazdasági növekedés visszafogására.” (Losonczi, 2007: 242)

Az itt leírtak ellentétben állónak látszanak a korábban leírtakkal. Nem alaptalan az a nézet, hogy az európai hatóságok elnézők lesznek a tartós magyar folyó fizetési mérleg hiányával szemben. Ezt a hiányt finanszírozni lehet. Oroszország, Kína és más kelet-ázsiai országok hajlandók lesznek a velük szembeni magyar kereskedelmi mérleg hiányának középtávú finanszírozására. Ezzel a problémával tehát tartósan, vagy legalábbis középtávon, együtt lehet élni. E sorok írójának véleménye azonban ennek ellentmond. A folyó fizetési mérleg ilyen mértékű hiánya olyan strukturális probléma, amely nem tartható fenn hosszabb időre még akkor sem, ha ennek következményei átmenetileg áthidalhatók.

A szerző azzal a nézettel sem ért egyet, hogy a hiány csökkentése növekedéscsökkentő tényező lenne. Ez feltétlenül igaz, vagyis a hiány csökkentése tényleg növekedéscsökkentő tényező, ha az ország exportképessége lényegében véve változatlan. Ez esetben a hiány valóban csak a növekedés visszafogásával csökkenthető. Az exportképesség növelése, vagyis a dinamikus exportfejlesztésre felépített gazdasági növekedési stratégia esetén azonban az áru- és szolgáltatásforgalom terén 2006-ban végre kialakult többlet növelése és a folyó fizetési mérleg hiányának ezzel együtt járó csökkentése nem fogja vissza a növekedést, hanem éppen a növekedés meggyorsulására vezet. A szerző szerint ezt a számos országban nagy sikerrel vezetett stratégiát kellene követni, különös tekintettel arra, hogy más stratégia szükségképpen vagy a növekedés rövid időn belüli visszafogására, vagy – a probléma átmeneti áthidalása esetén – olyan mértékű eladósodásra vezet, amely a későbbiekben teszi elkerülhetetlenné a növekedés visszafogását, vagy okoz még ennél is súlyosabb problémákat. Ezek szerint ennek a súlyos strukturális problémának a fennmaradása esetén nem lehet szó hosszú távon is fenntartható növekedésről. Még akkor sem, ha az Európai Monetáris Unióhoz való gyors csatlakozással számolunk. A gyorsaság reális lehetőségéhez amúgyis megalapozott kétségek fűződnek.

Az itt leírt fejtegetés természetesen nem tekinthető a probléma kielégítő tárgyalásának és különösen nem megoldásának. Ennyit azonban feltétlenül le kellett írni, hogy ezek a fejtegetések kapcsolatba kerüljenek a jelenlegi nemzetközi és hazai irodalommal.

(4) A jóléti állam. Nagy publicitást kap az a felfogás, hogy a jelenlegi problémák csak a jóléti állam és a közületi szolgáltatások visszafogásával és az öngondoskodás kiterjesztésével oldhatók meg. Ezt a nézetet egyrészt gyakorlati, másrészt elméleti megfontolásokkal támasztják alá. A gyakorlati megfontolás az, hogy a költségvetés hiánya csak így csökkenthető a Stabilitási és Növekedési Paktum által megengedett mértékre, márpedig az e paktumban foglaltaknak mielőbb eleget kell tennünk. Az elméleti megfontolás szerint a költségvetés volumenének csökkentése elvben is helyesebb, mert a fogyasztó

saját maga sokkal jobban tudja megítélni, hogy mire használja fel jövedelmét, mint a közösség, az állam. E nézetek szerint emellett a közösség, az állam hatékonysága, költségcsökkentési képessége is kisebb. A jóléti állam, úgymond, – nevével a legteljesebb ellentétben – jóléti veszteségre vezet. Félreérthetetlenül kijelentjük, hogy nem értünk egyet ezekkel a nézetekkel, mégpedig a következő megfontolások folytán.

Nem tagadja a szerző egyrészt, hogy ezek a nézetek ellentétesek értékítéleteivel. A szerző az emberi egyenlőség és az esélyegyenlőség híve, és különösképpen elutasítja a társadalom peremére, sőt a társadalmon kívülre és a szegénységi határ alá szorulóknak számának növekedését. Márpedig a jóléti állam visszaszorításának ez a következménye. Itt azonban bevallottan értékítéletéről van szó, ami nem feltétlenül tárgya ennek a cikknek.

Ezek a nézetek azonban – másrészt – egyenesen következnek az előző, számszerű elemzéssel foglalkozó részben közölt adatokból is. Ez már szigorúan tárgya ennek a cikknek. A 6. sz. tábla szerint a kormányzat többletfogyasztása és hitelfelvétele 2000-2001-ben elviselhető mértékű volt, és csak 2002-ben és azt követően nőtt meg ugrásszerűen, nyilvánvaló és köztudott belpolitika megfontolások miatt. Nincs és nem lehet tehát akadálya annak, hogy a kormányzat rendelkezésre álló jövedelme és végső fogyasztási kiadásai közti, csak a közelmúltban megbomlott arányt a jóléti állam radikális visszaszorítása nélkül is helyre lehessen állítani, akár csupán a néhány évvel ezelőtti helyzethez való visszatéréssel. A 2. sz. tábla adatai is azt mutatják, hogy a közösségi fogyasztás részaránya gyakorlatilag nem változott, hanem inkább csökkent. A 8. sz. tábla számai szerint a természetbeni társadalmi jutatok arányának növekedése sem olyan mértékű, hogy a kialakult helyzet ne lenne a jóléti állam radikális visszafogása nélkül korrigálható. Végül, visszatérve a 6. táblára, egyértelműen ki lehetett mutatni, hogy a kormányzatnak gyakorlatilag nincs nettó tőkefelhalmozása. A semmi nem csökkenthető, a kormányzat nettó tőkefelhalmozása nem tehető negatívvá: a probléma nem oldható meg a kormányzati kiadások radikális csökkentésével és a jóléti állam nagymértékű visszafogásával.

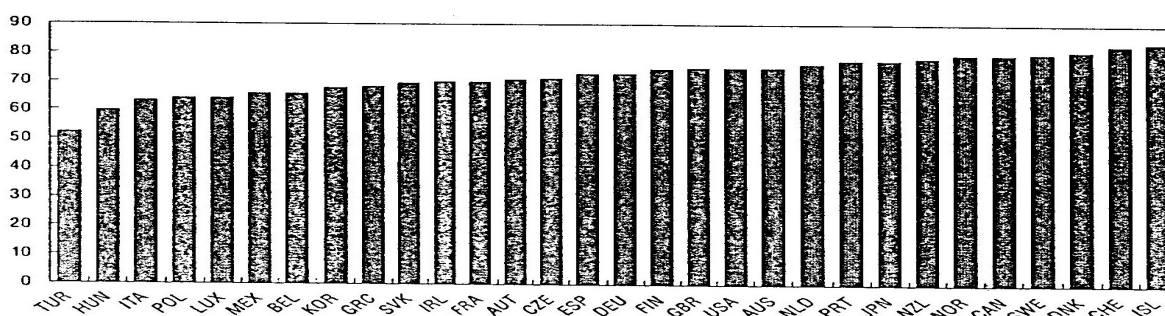
A teljesség kedvéért röviden foglalkoznunk kell – harmadrészt - a költséghatékonyság kérdésével, valamint azzal az elgondolással, hogy a közületi szféra hiányzó beruházásai az egészségügy és az oktatás fejlesztésére fordított magánberuházásokkal pótolhatók. Ami a költséghatékonyságot illeti, az az állítás, hogy az egészségügyben és oktatásban a magánvállalkozás költségszintje alacsonyabb, ideológia és nem valóság. A tények ellentétesek ezzel az ideológiával. Köztudott, hogy az állami egészségügyi biztosítási pénztárak üzemeltetésének költségszintje 1-2, a magánbiztosítók költségszintje pedig 20-30 %-os nagyságrendű. Ami a beruházásokat illeti, az 5. sz. táblázat egyértelműen mutatja a folyó fizetési mérleg helyzetét és a hiány finanszírozásán belül az adósságeneráló finanszírozás súlyát. Az az elképzelés, hogy az egészségügy és oktatás fejlesztését külföldi beruházással oldjuk meg, már csak a folyó fizetési mérleg helyzete miatt is tarthatatlan.

Végül – negyedrészt – a jóléti veszteségekkel kapcsolatos elméleti megfontolások. A mikroökonómiában valaha komoly szerepet játszott a jövőbeni szükségletek alábecslésének tétele, sőt ez volt a pozitív reálkamatláb megalapozásának egyik fontos elvi indoka. A mai mikroökonómiai tankönyvekből ez a tétel – érdekes de kellőképpen meg nem indokolt módon – hiányzik. E tétel szerint minden egyén – szubjektív módon – alábecsli jövőbeni szükségleteit a jelenlegiekkel szemben, már csak azért is, mert nem tudja, hogy élni fog-e akár a következő napon. Ezért egy húszéves kevéssé hajlik arra, hogy egészségbiztosításra költsön, hogy ötven év múlva majd fedezni tudja egészségügyi ellátásának költségeit. A közösség, az állam, sőt ugyanez a húszéves mint választó viszont tudja, hogy ötven év múlva is lesznek öregek. A mai húszéves mint választó hajlandó megszavazni a kötelező egészségügyi biztosítást, noha mint magánszemély nem hajlandó vagy legalábbis nagyon kevéssé hajlamos egészségügyi magánbiztosítás kötésére. Ez a vitathatatlan tény a jóléti kiadások közületi forrásból való finanszírozásának cáfolhatatlan alapja.

Összefoglalva a leírtakat, a jóléti állam radikális visszaszorítására való törekvéseknek nincs sem kielégítő ténybeli, sem kielégítő elméleti megalapozásuk.

(5) A teljes foglalkoztatás és a reálkonvergencia. Az eddig leírtaknál is fontosabbak azonban a teljes foglalkoztatással és a reálkonvergenciával kapcsolatos megfontolások. Ezek bevezetéseként mutassuk be Magyarországnak foglalkoztatási helyzetét nemzetközi összehasonlításban. A helyzetet az 1. ábra teszi különösképpen könnyen áttekinthetővé. Ezt az ábrát az OECD (2005) tette közzé, és erre a szerző már egy korábbi írásában is hivatkozott (Szokolczai 2006a).

1. ábra A MUNKAERŐ-ÁLLOMÁNY KIHASZNÁLÁSA

Forrás: Economic Policy Reforms. Going for Growth 2006. OECD, Paris, 2006, 160 o., az ábra a 17. oldalon.

Az ábra szerint az összes OECD ország közül – Törökországtól eltekintve – Magyarországon a legalacsonyabb a munkaerő-állomány kihasználása. A munkaerő-állományban való részvétel aránya mintegy 60 %. Ez a szám pontosan megfelel a hazai statisztikáknak, innen is származik. A skandináv államokban ez az arányszám 80 % vagy több, Svájcban és Izlandon 85 %. Nem is kell további érv annak bizonyításához, hogy a Stabilitási és Növekedési Paktumban előírt nominális konvergenciakritériumok teljesítésének elsődleges előfeltétele a reálkonvergencia, mindenekelőtt a foglalkoztatás növekedése. A nagyobb foglalkoztatás minden további nélkül eltünteti a költségvetés hiányát.

Köztudott azonban, hogy a foglalkoztatás növelésének elsődleges akadálya a társadalom nagy részének alacsony oktatási és kulturális színvonala és rossz egészségi állapota. Az ország legfejlettebb régióiban hiány van képzett munkaerőben, az egyre nagyobb számú leszakadó társadalmi csoportokhoz tartozó képzetlen munkaerő viszont nem foglalkoztatható. Ugyanez a probléma azonban a képzetebbek körében is megvan; erre vonatkozó adatokat ebben a cikkben már nem lehet közölni. A magyar diákok matematikai és természettudományos képzettségének szintje nemzetközi összehasonlításban alacsony, a közép- és felsőfokú oktatás színvonala csökken. A nominális konvergenciakritériumok teljesítésének előfeltétele tehát a reálkonvergencia, a reálkonvergencia előfeltétele a foglalkoztatás növelése, a foglalkoztatás növelésének előfeltétele pedig az egészségügy és az oktatás színvonalának javítása. A jelenlegi magyar helyzet tehát valósággal iskolapéldája a korszerű növekedésemélet azon tételének, hogy a gazdasági felzárkózás előfeltétele az egészségügy, az oktatás, a tudomány és a kultúra fejlődése, sőt a társadalmi egyenlőség növekedése. Az egészségügy, az oktatás, a tudomány és a kultúra nem megfelelő fejlődése és a társadalmi egyenlőtlenség növekedése ugyanakkor – minthogy a nagyobb egyenlőtlenség egyes társadalmi csoportokat kizár az egészség és a műveltség áldásaiból – a gazdasági felemelkedés legfontosabb akadálya.

Mindebből egyenesen következik, hogy minden olyan törekvés, amely a nominális konvergenciakritériumok teljesítése érdekében csökkenteni akarja az egészségügyre, az oktatásra, a tudományra és a kultúrára fordított kiadásokat, a reálkonvergencia akadályozása folytán a nominális konvergenciakritériumok teljesítését is akadályozza. A problémák megoldásának elvi lehetősége tehát csupán az ezekre a célokra fordított kiadások növelése és emellett, természetesen, a felhasználás hatékonyságának a javítása. Ennek az elvi lehetőségnek a konkrétabb megfogalmazására egy későbbi tanulmányban kerülhet majd sor.

Összefoglalás

A cikk azt a kérdést vizsgálta, hogyan alakult az ikerdeficit – a költségvetés és a folyó fizetési mérleg együttes hiánya – 2000-2006-ban Magyarországon. Az első rész, az elméleti áttekintés, a nemzeti számlák rendszeréhez tartozó legfontosabb azonosságokat tekintette át. A második rész, a számszerű elemzés, a legújabb adatok alapján először az importtöbbletnek, a tulajdoni jövedelmek egyenlegének és belső felhasználási többletnek, majd a folyó fizetési mérlegnek és a hiány finanszírozásának, és végül a költségvetés folyó fogyasztási kiadásainak, nettó felhalmozásának és hitelfelvételének az alakulásával foglalkozott. A harmadik rész, a közgazdasági elemzés, a legfontosabb következtetéseket foglalta össze.

Ezek szerint a bruttó felhalmozás bányádnak meredek csökkenése, a költségvetési szektor gyakorlatilag zérus nettó felhalmozása és a folyó fizetési mérleg hiánya és ennek döntő részben adósságeneráló finanszírozása még a költségvetés hiányánál is súlyosabb probléma, ami azonban nem jelenti, hogy az ilyen mértékű költségvetési hiány fenntartható. Ez a helyzet sem indokolja azonban a jóléti állam radikális leépítését. A megoldás elvi lebetősége csak az exportképesség és a foglalkoztatás növelése lehet. Tényleges és tartós megoldás ezért a berubázási bányad, az exportképesség és a foglalkoztatás növelésétől várható, a jóléti állam radikális visszafogásától azonban, mert ennek hosszútávú hatásai rombolóak, semmiképpen sem.

HIVATKOZÁSOK

Csillag István – Mihályi Péter (2006): *Kettős kötés. (A stabilizáció és a reformok 18 hónapja.)*. Globális Tudás Alapítvány, 143 o.

Losonczi Miklós (2007): *A magyar EU-tagság gazdaságpolitikai kibívásai*. Tatabánya, Tri-Mester, Tatabánya, 267. o.

Szakolczai György (2005): „*A magyar gazdasági növekedés és felzárkózás kulcsa: az exportorientált gépipari fejlesztés*”. Statisztikai Szemle, 83/1. (2005. január) 5-23. o.

Szakolczai György (2005a): „*A folyó fizetési mérleg kumulálódó hiánya és a hiány finanszírozásának lehetősége*”. Statisztikai Szemle, 83/3. (2005. március) 238-257. o.

Szakolczai György (2005b): „*A nemzetközi fizetési mérleg hiányának csökkentése*”. Magyar Szemle, Új folyam, XIV/7-8. (2005. augusztus) 46-71. o.

Szakolczai György (2006): „*Duális gazdaság és külkereskedelmi hiány*”. Magyar Szemle, Új folyam XV/3-4. (2006. április) 41-57. o.

Szakolczai György (2006a): „*Gazdaságpolitikai reformok: Elore a növekedésért 2006. Beszámoló az OECD gazdaságpolitikai ajánlásairól*”. Külgazdaság, L/4-5. (2006. április – május) 106-115. o.

Szakolczai György (2006b): *A fizetési mérleg és a fejlődökkel fenntartott és fejlesztett gazdasági kapcsolatok összefüggése. A magyar gazdaság fenntartható növekedése*. A 43. közgazdász-vándorgyűlés előadásai. Szerk. Csordás Izabella. Magyar Közgazdasági Társaság, é. n., 448 o., az előadás a 402-415. oldalon.

Szakolczai György (2006c): „*The Triple Deficit of Hungary*”. Hungarian Statistical Review, Volume 84, Special Number 10, (2006) 40-62. o.

Szakolczai György (2006d): „*Az állambáztartás és a folyó fizetési mérleg hiánya, valamint a megtakarítás elégtelensége*”. In: Széchenyi István Egyetem, Kautz Gyula Gazdaságtudományi Intézet, Tudományos Füzetek 11, Pénzügyi stabilitás mikro, mezo és makro szinten, Győr, Universitas-Győr Kht., 6-22. o.

Szakolczai György (2007): „*A hármas ikerdeficit*”. In: G. Márkus György (szerk.): *Tudományos közlemények 17*. Budapest, Általános Vállalkozási Foiskola, 209-235. o.

Központi Statisztikai Hivatal (2006): *Magyarország Nemzeti Számlái 2003-2004*. Budapest, 2006, 183 o.

Központi Statisztikai Hivatal (2006a): *Bruttó hazai termék. (Előzetes adatok.)* Budapest, 2006. október, 41 o.

OECD (2005) *Economic Policy Reforms. Going for Growth*. OECD, ISBP 92-62-00836-5, 2005, 193 o.

Papp Ferenc*

AZ INTERNET ÉS AZ EMBERI TÉNYEZŐ SZEREPE A XXI. SZÁZAD TUDÁSALAPÚ GAZDASÁGÁBAN

Az internet gazdasági térhódítása

Az internet gyorsabban növekszik, mint bármely más kommunikációs technológia. A rádióknak 38 évre volt szüksége ahhoz, hogy 50 milliós hallgatói tábora legyen, a televízió 13 év alatt érte el ugyanezt a szintet. Az internet 4 év alatt érte utol mindkettőt, s 1999-re több mint 100 millió ember tartozott az internethasználók közé.

Az egész világot jellemző politikai ellentétek, és a növekedő gazdasági különbségek mellett mostanában a digitális megosztottság látszik az egyik legsúlyosabb társadalmi-gazdasági problémának. A digitális szakadék nemcsak a fejlett és a leszakadó országok között, hanem Kelet-Európán belül is egyre mélyül. Míg a régió legfejlettebb országaiban az internet-penetráció meghaladja az európai átlagot (Szlovénia 56%, Észtország 57%), Oroszországban csak a lakosság 14 százaléka, míg Ukrajnában mindössze 12 százalék fér hozzá az internethez. A középmezőnyhöz tartozó országokban az internethasználat nem sokban különbözik az Európában vagy Amerikában megszokott gyakorlattól, a leszakadóban lévő országokban viszont legfeljebb az egyetemeken, illetve a külföldi cégek képviselőin lehet normális internetkapcsolatról beszélni. Első pillanatra nem tűnik jelentősnek a néhány százalékpontos különbség köztünk és a sereghajtók között. Egyes elemzők mégis úgy látják, hogy ez a következő években nem csökken, hanem tovább növekszik majd. Míg a visegrádi országokban 2005-re az internetezők aránya elérte a 32 százalékot, addig Oroszországban és a hajdani „békétábor” szegényebb országaiban ez az érték továbbra is éppen hogy átlépi a 10 %-ot.

A legfrissebb adatok alapján Svédország továbbra is a világ vezető információs gazdasága, míg az Egyesült Államok a második helyről a negyedikre csúszott a listán, Norvégia pedig felkerült a második helyre. Finnország továbbra is a harmadik az IDC/World Times Információs Társadalmi Index listáján, amely az információs technológiák elérhetősége és elterjedtsége szerint rangsorolja az országokat. A besorolást négy kategória alapján végzik:

1. a számítógépek száma ezer lakosra,
2. az információ vagyon nagysága,
3. az internet elterjedtsége, infrastruktúrája és
4. a társadalom infrastrukturális felkészültsége.

A korszerű információs infrastruktúra fejlesztése Magyarországon a nyolcvanas évek derekán, pontosabban 20 éve, 1986-ban indult be az Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program, az IIF keretében. Első lépésként nálunk is az volt a cél, hogy sikerüljön megteremteni a versenyképes számítógépes hálózati környezetet a világszerte legfelkészültebb és legigényesebb alkalmazói kör, a kutatási-fejlesztési

* *Főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola*

kollektívák és a felsőoktatási közösségek számára. Ma hazánkban három terület van, ahol komolyabb lemaradás mutatkozik: a hazai kereskedelmi célú internetszolgáltatások fejlettsége, bár az egész országra kiterjednek, még nem éri el az európai átlagot. A hálózatban viszonylag alacsony az otthoni felhasználók számaránya. Az internetelés költségvonzatai rendkívül nagyok.

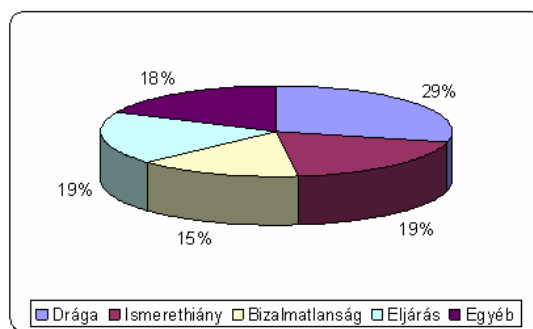
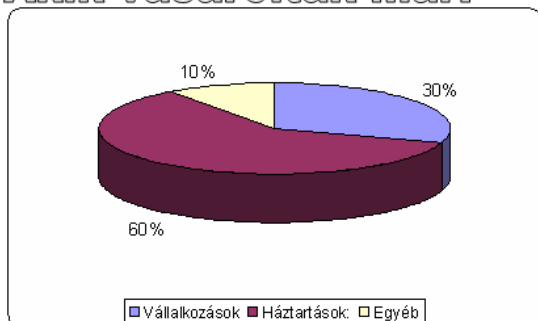
Miközben a világ kiskereskedelmi forgalmának egyre növekvő részét teszik ki az interneten keresztül lebonyolított vásárlások, Magyarországon még a rendszeres internethasználók közül is csak igen szűk kör veszi igénybe ezt az új értékesítési csatornát.¹ Mint az ábrán látható, a magyar lakosság 85 %-a még nem vásárolt az interneten. Ennek különböző okai lehetnek. A legtöbben drágának ítélik, sokakat az ismerethiány tart vissza és jelentős mértékű a bizalmatlanság is az új értékesítési csatornával szemben.

1. ábra AZ INTERNETES VÁSÁRLÁS HELYZETE MAGYARORSZÁGON

A magyar lakosság 85%-a még nem vásárolt az interneten keresztül !

Akik vásároltak már:

Miért nem?

Az internet hatása a társadalomra

A magyar társadalom ha nem is túl gyors ütemben, megindult az információs társadalom kiépítésének útján, megkezdte az Új Gazdaság megteremtését. Ennek egyik első eleme a Közháló, az információs társadalom kialakításának egyik legfontosabb infrastrukturális alapja, olyan központi kommunikációs eszköz, amely azonos esélyt biztosít az állampolgárok számára az interneten található szolgáltatások és információk elérésére.

¹ A Dotkom Internet Consulting és a BellResearc piackutató közös felmérésében ennek mértékére kereste a választ. Európában az internetet használók 10-15 százaléka vásárolt interneten keresztül. Magyarországon ugyanakkor még az aktív internetezők számához képest is alacsony az on-line vásárlók aránya.

A Közháló által nyújtott lehetséges funkciók három körbe sorolhatók. Egyrészt a végpontokon bárki számára nyilvános hozzáférést biztosítanak a világhálóhoz (ehhez hasonló funkciót látnak el a szintén mostanában létesülő eMagyarország-pontok). Másrészt a Közháló a végpontok üzemeltetőjeként, az ott dolgozók számára is lehetővé teszi a széles sávú internetcsatlakozást, ami megkönnyíti a munkavégzésüket. Harmadszor ez a csatlakozás a végpontok üzemeltetőinek lehetőséget nyújt saját honlap működtetésére, és ezen keresztül nyilvános tartalomszolgáltatásra vagy elektronikus ügyintézésre is.

A Közháló, az új informatikai közmű rendkívül összetett rendszer, tartalommal, szolgáltatással, infrastruktúrával, hálózatfelügyelettel. A hálózat elemei kisebb-nagyobb mértékben már korábban is léteztek, működtek, most ezek központi támogatással történő korszerűsítése, egységes rendszerbe szervezése valósul meg. Többek között iskolák, könyvtárak, művelődési házak, vagy akár kórházak, egyházak és más civil közösségi helyek kapcsolódhatnak a rendszerbe, azonos színvonalon és feltételekkel. A Közháló nyilvános és magánhálózatok kombinációja. A hasonló profilú intézmények – az egyes végpontok saját feladatainak ellátásán túl – egységes hálózatba (úgynevezett alhálódba) szerveződnek. Jellemző példa erre az évek óta működő Sulinet, amely ténylegesen is a Közháló egyik alhálójává válik. Ugyancsak így működik majd a teleházak rendszere. Hasonló alrendszerbe, úgynevezett kulturális alhálóba szerveződnek a kisebb és közepes (tehát elsősorban vidéki) könyvtárak, múzeumok, közösségi házak. A tervek szerint megjelenik az agrárium Közhálója is, s az Agrárkamara kezdeményezésére várhatóan 200 végpont csatlakozik a rendszerhez. Már folynak a tárgyalások az egészségügyi alrendszer kialakításáról; a szaktárca ötszáz kórházat szeretne hozzákapcsolni a Közháléhoz.

Az egyes alhálóok működése hasonlít az üzleti kommunikáció világából ismert virtuális magánhálózatok (VPN - *Virtual Private Networks*) struktúrájára. Gyakorlatilag nem létesül kimondottan erre a célra új hálózat, de az interneten keresztül mégis egy zárt, önálló rendszer jön létre. A Közháló a piaci szereplők szolgáltatásainak – esetenként meglévő hálózatainak – igénybevételén alapul, melyek közül az információk beszállítóit közbeszerzés útján választják ki.

A korábbi IHM (Informatikai és Hírközlési Minisztérium) tervei szerint a Közháló program folyamatosan, több egymásra épülő fázisban valósul meg. A Közháló első fázisában, lépcsőzetes kiépítéssel mintegy 5000 sulinetes, illetve 2300 további végpont kapcsolódik a rendszerbe. A megvalósuló végpontok magas száma lehetővé teszi, hogy a vállalkozási alapon létrejövő szolgáltatási rendszer lényegesen kedvezőbb áron üzemeljen, valamint hogy a széles sávú internet olyan végpontokhoz, olyan településekre is eljusson, ahová a kisszámú megrendelő miatt a szolgáltatók nem, vagy csak nagyon drágán építenének ki hozzáférést.

Mivel a Közháló az elkövetkező évek legnagyobb távközlési megrendeléseivel és ennek következtében jelentős piaci hatásokkal jár, az IHM e programmal távközléspolitikai célokat is követ. A program a jövőben az összes olyan településre eljuttatja a széles sávú internetet, ahol közfeladatot ellátó intézmény található. A Közháló fontos feladata az eMagyarország program keretében létesülő eMagyarország-pontok kiépítésének támogatása. A program megvalósulása érdekében az IHM támogatni kívánja azokat a szervezeteket és intézményeket amelyek már működtetnek közösségi internet-hozzáférési helyeket, vagy vállalják új pontok létrehozását és eMagyarország-pontokként történő működtetését. A program – a kis települések speciális helyzetére való tekintettel – lehetővé teszi az internetszolgáltatás összekapcsolását más közellátási feladatokkal, elsősorban a postai szolgáltatásokkal, így a kis településeken élők is megfizethető áron, lakóhelyük közelében használhatják az internetet.

A Közhálót használó tárcák és intézményeik feladata lesz az informatikai rendszerek, alkalmazások, adatbázisok létrehozása, működtetése, a Közháló használatára jogosult felhasználók kiszolgálása, valamint informatikai rendszereik menedzselése. A Közháló program szorosan kapcsolódik az Oktatási Minisztérium Sulinet Expressz programjához és az Európai Unió *eEurope 2005* akciótervében megfogalmazott célkitűzésekhez. A program egyik legfontosabb szakmai hatása, hogy résztvevői kedvező áron, jó minőségben, ellenőrzött nyújtott virtuális magánhálózati IP-szolgáltatást kapnak. Létrehozása közvetlen hatást gyakorol a területfejlesztésre is, oly módon, hogy a közintézmények bekapcsolódnak az internethálózatba. Az új közmű hozzájárul a települések modernizációjához, a kis falvak lakosság megtartó képességének növeléséhez, az elektronikus szolgáltatások általános fejlődése révén pedig javíthatja a helyi versenyképességet. Működésének közvetett hatása számos területen jelentkezik, például a széles sávú távközlés megjelenik az infrastruktúrával nem megfelelő módon ellátott területeken, ami által megindulhatnak az e-gazdaság, az e-kereskedelem stb. folyamatai. A Közháló koncepciójához kapcsolódik a Nemzeti fejlesztési terv Gazdasági versenyképesség operatív programja (NFT GVOP), amelyben 4. prioritásként szerepel a széles sávú távközlési infrastruktúra fejlesztése.

A digitális technológiák szisztematikus felhasználása új gondolkodásmódot honosít meg a társadalom és a gazdaság valamennyi területén, így a szolgáltatások és a hatékonyság javítása érdekében átalakítják a szervezeteket, valamint azok munkafolyamatait.

Az internet emberi életre gyakorolt hatásai

Azóta, hogy a világháló elektronikus portáljai megnyíltak a számítógép-használók milliói előtt, tíz olyan szignifikáns trend bontakozott ki, amely kitűnően szemlélteti az internetnek az emberi életre gyakorolt hatásait. (http://www.digitalcenter.org/pages/news_content.asp) Ezt hangsúlyozza az *USC Annenberg School Center* „Digitális Jövő” projektjének kutatási beszámolója. Az on-line-technológia fejlődését és hatásának következményeit évről-évre vizsgáló projekt öt fő területre koncentrál:

- ki használja az internetet és ki nem;
- médiahasználat és bizalom;
- fogyasztói bizalom;
- kommunikációs mintázatok;
- társadalmi és pszichológiai hatások.

A „*Center for The Digital Future*” legutóbbi vizsgálatának főbb megállapításai:

- Az internethasználat minden korábbinál magasabb szintre emelkedett. Jelenleg az amerikaiak mintegy háromnegyede használja a hálózatot; a háztartások kétharmada otthoni eléréssel rendelkezik.
- A hálózaton töltött idő tovább emelkedik: az átlagos felhasználó heti 12,5 órát internetezik.
- Bár a felhasználók számára ma már az internet számít a legfontosabb információforrásnak, a hálózaton fellelhető információk megbízhatóságának kezdetben magas foka az utóbbi két évben csökkenni látszik.
- Egyre nő (mára már a 40%-ot is meghaladta) azoknak a felhasználóknak az aránya, akik szerint az interneten fellelhető információknak csupán a fele hitelt érdemlő.
- A felmérés szerint az internethasználók többsége az általuk rendszeresen látogatott webhelyeken, a közismert média-szajtokon, valamint a kormányzati oldalakon feltüntetett információkat tekinti a legmegbízhatóbbnak.
- Az internetező a személyi honlapokon található információkat tartják a legkevésbé hitelt érdemlőnek. A felhasználók mindössze 9,5%-a véli úgy, hogy ezek a sajtók is akkurátus és megbízható információkat tartalmaznak.
- Az internetezők körében továbbra is csökken a televízió-nézésre fordított idő, és ennek kapcsán felvetődik a kérdés, hogy vajon mi lesz a következménye annak, ha a szabadideje tekintélyes részét egykor a passzív foglalatosságnak számító televízió-nézéssel töltő lakosság egyre inkább az interaktív tevékenységnek minősülő internetezésre fordítja.

A központ által kiemelt tíz trend:

1. *A digitális szakadék folyamatosan szűkül, teljesen azonban nem szűnt meg, amibe új típusú megosztottságok megjelenése is hozzájárul.* A Digitális Jövő Projekt szerint jelenleg az amerikai lakosság 75%-a rendelkezik (otthoni, munkahelyi, iskolai, könyvtári, vagy egyéb) hozzáféréssel az internethez. A leggyorsabban gyarapodó internethasználó populációt a korábban kirekesztetteként számon tartott csoportok (spanyolajkúak, afro-amerikaiak és más) alkotják. Az otthoni hozzáférés vagy a szélessávú elérés kapcsán megjelenő új törésvonalaknak egyelőre pontosan nem látható új típusú hatáskövetkezményei lehetnek.

2. *A nemzet médiafogyasztási szokásai megváltoztak, és jelenleg is átalakulóban vannak.* Az amerikai lakosság otthoni szabadidős tevékenységeit az elmúlt 50 esztendőben egyértelműen a televízió uralta. Az utóbbi tíz évben azonban az internet egyre több időt kezdett elvonni a korábban a televízió előtt eltöltöttből. Minél nagyobb tapasztalatra tesz szert egy felhasználó az internetezés terén, annál

kevesebb időt fordít televízió-nézésre. Ennek a drámai átalakulásnak rendkívül mély társadalmi hatásai lehetnek az amerikai kultúra, a gazdaság, a politika és a szociális magatartás valamennyi aspektusának szempontjából.

3. *A felhasználók megítélése szerint az interneten fellelhető információk megbízhatósága csökken.* Az interneten fellelhető információk megbízhatósága a felhasználók megítélése szerint a projekt első három évében még kiemelkedően magas volt. A harmadik évben azonban visszaesés mutatkozott, ami a negyedik évben továbbra is tetten érhető volt. A felhasználók többsége az általuk gyakran látogatott webhelyek, a jól ismert média-szajtók, valamint a kormányzati portálok információit tartják a leginkább hitelt érdemlőnek. A legkevésbé megbízhatónak a személyi honlapokon feltüntetett adatokat tekintik.

4. *Lassanként az on-line vásárlási szokások is átalakulnak.* Az elmúlt években számos, az on-line vásárlást befolyásoló előítélet is átalakult. Három éve az internetezők kétharmadában még komoly adatvédelmi aggályok merültek fel az on-line vásárlás kapcsán. A félelmek azóta csökkentek, az internetezők pedig egyre gyakrabban vásárolnak a hálón. Ma már leginkább az a kérdés merül fel, hogy vajon a kibontakozó on-line vásárlás – a tranzakciók leegyszerűsödésével, a hitelkártya-adatok biztonságával kapcsolatos aggodalmak eloszlásával, valamint az internetes kiskereskedők megbízhatóságának növekedésével párhuzamosan – miként fogja átformálni a hagyományos bolti kereskedelmet.

5. *Mára eloszlott az a tévképzet, amely szerint az internetezés szociálisan elszigetelő tevékenység.* A Digitális Jövő Projekt kutatásai azt bizonyítják, hogy az internet a korábban fennálló tévképzetekkel ellentétben nem szorítja háttérbe a felhasználók szociális életét. A vizsgálatok szerint a hálózathasználat nincs számottevő kihatással a családtagokkal és a barátokkal együtt töltött, illetve az alvásra, testgyakorlásra, valamint egyéb személyes tevékenységekre fordított időre (a televízió-nézés nem számítva). Sőt, az internetezők gyakran aktívabb társadalmi életet élnek, és kevésbé elszigeteltek, elidegenedettek a társadalomtól. Az e-mail és az azonnali üzenetküldés révén hasznos kapcsolatteremtő eszköz birtokába jutottak, tehát az internetezők többet érintkeznek, kommunikálnak másokkal, nem pedig kevesebbet.

6. *Az adatvédelem, adatbiztonság tekintetében az aggodalom megmaradt, de már nem olyan nagy.* A legfontosabb kérdés ebben a vonatkozásban az, hogy az egyénnek magánszférához való joga, és személyes adatai vajon nem szenvednek-e csorbát a hálózathasználat során? A kutatás alapján készült tanulmány szerint az internethasználók és a hálózattól távolmaradók egyaránt nagyfokú aggodalmuknak adtak hangot az adatvédelem és a személyes szféra védelme kapcsán. A magánszféra védelmével összefüggő aggodalmak, az internethasználat szinte valamennyi aspektusában felbukkannak: Vajon nem figyel valaki az elektronikus levelezésemre? Nem lopták el a személyazonosságomat? Hozzáférhet-e valaki az otthoni gépemre tárolt adatokhoz, amikor az internethez kapcsolódom? Végezhetek-e úgy bizalmas információkeresést, hogy közben nem figyelik tevékenységemet, viselkedésemet?

7. *A hálózatot használók számára az internet vált az elsőszámú információforrássá.* A szélessávú összeköttetés állandó on-line kapcsolatot biztosító funkciója csak tovább erősíti ennek jelentőségét.

8. *Az internet gyerekeket érintő előnyei és hátrányai még nem körvonalazódtak egyértelműen.* Nem vitás, hogy az internet egy egészen új világ kapuit nyitja meg a gyerekek előtt. Ez a világ azonban rejtett veszélyeket is hordoz magában. A gyerekek internethasználatával kapcsolatos egyik legfontosabb konfliktus abból adódik, hogy a felnőttek hogyan szemlélik és fogják fel az internet szerepét gyerekeik életében. Vajon az internet segíti a gyerekek iskolai előmenetelét? (A gyerekek szerint igen.) De vajon ez meglátszik a jegyeiken is? (A felnőttek szerint nem.) Vajon aktívan figyelemmel kellene-e kísérenünk a gyerekek on-line hozzáférését? Használjunk szűrőszoftvert? Nincs-e kitéve a gyerek potenciális visszaéléseknek? Hogyan fogjuk megismerni, kik a gyerek barátai, ha a legtöbbjükkel csak e-mailben társalog? És vajon hogyan fogjuk felügyelni, hogy a gyerek milyen tevékenységeket végez a hálón, ha ő sokkal jobban ért a számítógéphez, mint mi? Az internet ilyen és ehhez hasonló dilemmákat okoz a szülőknek. A kérdések száma pedig csak nőni fog.

9. *E-mail: kényelem és bosszúság egyszerre.* A hálózatra való felkapcsolódás legfőbb célja az elektronikus levelezés. Az e-mail olcsó és hasznos, kényelmes szolgáltatás. Nemcsak gyakoriságában szélesíti ki a kommunikációt, de lehetővé teszi azt is, hogy olyan emberekkel vegyünk fel kapcsolatot, akikkel más különben nem tudnánk kommunikálni. Ugyanakkor sok bosszúság forrása is a kéretlen levelek, levelekkel elárasztott postafiókok, sürgős válaszadási kényszer formájában. Természetesen nincs olyan internetező, aki a bosszúságok miatt meg akarna szabadulni az e-mailektől, de senki sem akarja, hogy az e-mail beszabályozza az életét.

10. A szélessávú elérés újfent átrajzolja a térképet. Ahogyan az internet megjelenése is mélyreható társadalmi átalakulást indukált, úgy a szélessávú hozzáférési technológiák elterjedése is meghozza a maga forradalmát. A szélessávú elérés az otthoni internethasználathoz való egész viszonyunkat megváltoztatja, beleértve azt is, hogy milyen gyakran kapcsolódunk a hálózatra, mennyi ideig maradunk „kapcsolt módban”, illetve, hogy milyen tevékenységeket végzünk a hálón. A szélessávú összeköttetés folytonos, megszakítatlan jellege az internethasználatra is jelentősen kihat. Az általa előidézett változás a felhasználók szempontjából csaknem olyan jelentős, mint amekkora különbséget a hozzáférés és a hozzá nem férés jelent.

A globalizálódó tudás, oktatás és képzés az információs társadalom korában

Az információs forradalmat és az ezt követő úgynevezett információs kort a gazdasági, társadalmi és politikai globalizáció folyamata határozza meg. Maga a globalizáció pedig a globális gazdaság – a termelés és elosztás – alapvető és organikus szerkezetváltozását jelenti. Nem kétséges, hogy ezeket a szerkezeti változásokat, azok feltételrendszerének meghatározó elemeként tekintett fejlett információs és kommunikációs technológiák, illetve az üzleti életbe való beépülésük tette lehetővé. Kiderült ugyanis, hogy olyan üzleti funkciók, amelyekről mindeddig úgy vélték, hogy szükségszerűen összefonódnak, egy helyre koncentrálnak, éppen e technológiák felhasználása révén szétválaszthatók. A különböző üzleti funkciók mintegy szétterültek a térben, behálózák egész bolygónkat, egy globális termelési folyamatot képezve.

Természetesen a globalizáció fejlett információs és kommunikációs infrastruktúrát is kíván, amely a telekommunikációs, távközlési, számítógépes és ellátó hálózaton (Globális Információs Struktúrán – GII) alapul. Ahogyan azonban ezt a száloptikás kábelhálózatra épülő nagy kapacitású rendszert megálmodták, jelenleg a valóságban még nem létezik. Ma az internet és a *World Wide Web* közelíti meg leginkább ennek az elképzelt ideális rendszernek a követelményeit.

A globalizáció és az információs forradalom növeli a nemzetállamok nehézségeit, amelyek most próbálják megkeresni és kidolgozni a globális termelési és elosztási rendszernek megfelelő új módszereket. A világ gazdasági és politikai rendszereinek átszerveződésével, az ezeken a rendszereken belüli tudással és információval kapcsolatos elvárásokkal összefüggésben nagy változásokat tapasztalhatunk az oktatás minden szintjén, de kivált a felsőoktatásban. A majdani munkaerő iránti oktatási követelmények és az informális tanulásra kifejlesztett rendszerek is megváltoztak.

Cogburn szerint az új típusú tudás, oktatás és tanulás tíz legfontosabb összetevője:

1. *Az absztrakt fogalmak jó ismerete* és könnyed használata, a problémák önálló megfogalmazása a probléma megoldásához szükséges információk önálló megkeresésével.
2. *Holisztikus megközelítés.* Az információs társadalom és a globális gazdaság komplex valóságát kizárólag interdiszciplináris, illetve multidiszciplináris kutatási stratégiával lehet megragadni.
3. *A szimbólumkezelési képesség fejlesztése.* Napjaink gazdasága megköveteli, hogy folyamatosan kezelni tudjuk a politikai, a jogi, az üzleti élet szimbólumait, olyanokat, mint a szerzői jogok vagy a digitális pénzrendszer és így tovább. A szimbolikus elemzőképességgel rendelkezők igen sokat érnek a mai munkaerőpiacon.
4. *A tudás elsajátításának és hasznosításának képessége.* Olyan oktatásra van szükség, amely a tanulókat nemcsak a tudás megszerzésére teszi képessé, hanem annak értékelésére, alkalmazására és adaptálására is. Különösen fontos a másokkal való együttműködésre nevelés. A „nagy mesélő” szerepköréből az oktatók a tanulás megszervezésének irányítói szerepkörébe sorolódnak át.
5. *Egyre több tudományosan és technikailag képzett emberre van szükség.* A gazdasági növekedés jelenleg a tudáson alapul, a hagyományos termelési tényezők között ez a legfontosabb. Új iparágak alakulnak ki, amelyek – mint a biotechnika vagy a humángenetika – a munkavállalóktól magas tudományos és technológiai képzettséget követelnek meg. Az egyetemeknek gyorsan kell alkalmazkodniuk a szükségletekhez, ily módon a nemzeti rendszerek kitüntetett szereplőivé válnak.

6. *Csapatban végzett munka.* A ma jellemző *team-munka* megköveteli, hogy a diákok kifejlesszék a csoportdinamikával kapcsolatos készségeket, képesek legyenek kompromisszumokra, vitatkozásra, meggyőzésre, szervezésre, vezetésre. Ehhez képest ma a legtöbb akadémikus intézmény és program ennek pontosan az ellenkezőjét tűzi ki célul, vagyis azt akarja elérni, hogy a diákok csak a maguk egyéni fejlődését tartsák szem előtt.

7. *A világban található virtuális teamek felhasználása.* A tanulóknak nemcsak azt kell elsajátítaniuk, hogyan kell *teamben* dolgozni, hanem azt is, hogy globális, virtuális network-csapatban tevékenykedjenek. Ezek a globális virtuális csapatok egyre nagyobb szerepet kapnak az iparban és más jellegű nemzetközi szervezetek tevékenységében.

8. *Hatékony és rugalmas rendszer kialakítása.* A felsőoktatási intézményeknek képzőtevékenységük során határozottan szakítaniuk kell a ma rájuk jellemző merevséggel, azzal, hogy a változásokat lassan követik. Mivel a globális gazdaságban új iparágak és új témák születnek, a felsőoktatási stúdiumoknak rugalmasan kell követniük a folyamatokat, változatosabb tanterveket, kurzusokat kell kínálniuk.

9. *Az idő és a tér határainak áttörése.* Az információs és kommunikációs technikák széles körű és komplex felhasználásával, weboldalak, videó, különböző szoftverek és sok más eszköz felhasználásával archiválható kurzusanyagokat kell előállítani, amelyek bárhol s bármikor használhatók.

10. *Megszűnik a fizikai és a szellemi munka közötti különbség.* Minden munkavállalótól megkövetelik az intellektuális tevékenységet a munkafolyamatban. Az információs kor gyári csarnokát aligha lehet majd megkülönböztetni egy számítógépes laboratóriumtól.

A következő feladat, hogy az új gazdaság követelményeire történő felkészítésben a képzés valamennyi területét átfogó együttműködés jöjjön létre, megfelelő szakmai fórumok alakuljanak ki, kutatások, oktatási kísérletek induljanak, tantervek, szoftverek készüljenek az információs és kommunikációs technológiák rendelkezésre álló repertoárjának felhasználásával. Csak így válhatunk a bennünket már ma is körülvevő kibertér állampolgáraivá. De mi is ez a kibertér? A kibertér az elektronikus kommunikációs eszközök, számítógépes hálózatok, digitális telefonvonalak, műholdas rendszerek, és a rajtuk található információk, különféle szolgáltatások által alkotott virtuális „tér” vagy „világ” összefoglaló neve, a hálózatokba szervezett számítógépek által létrehozott virtuális valóság világa.

Anélkül, hogy tagadnánk a technikai és fogyasztói készségek értékét, azt húzzuk alá, hogy az alapos informatikai oktatásnak alapvető feladata, etikai kötelessége megtanítani, miképp legyünk, hogyan lehetünk a kibertér állampolgárai. Az elektronikus korban a *citizenship*, az állampolgárság azt is jelenti, hogy a kibertér nyilvánosságként, vagy „új közjóként” kezeljük, amelyet minden embernek joga van elérni és felhasználni, miközben ki-ki megőrzi személyiségi jogait és biztonságát. Mindezekkel a jogokkal együtt polgári felelősségérzetet kell kialakítani. Az információs társadalomra való valódi nevelés ott kezdődik, hogy megtanítjuk ezeket az alapelveket, és úgy használjuk az internetet mint az ezeket megvalósító számos eszköz egyikét. A kibertér állampolgárságának kialakításához és gyakorlásához az egyik legfontosabb feltétel a *közösségi vagy szabad bálózatok megteremtése*, amelyek összehozzák egy közösség lakóit, alapvető információkhoz juttatva őket a szokásos internetes anyagokon kívül.

A kibertér sokszíniűen fel lehet használni, ugyanakkor sok nehézséggel és veszéllyel kell szembenézni. Megerősítheti az idejétmúlt hierarchiát, ha a kibertér alkalmazása során nem kap szerepet az egyenlőség, a részvétel, a magánszféra, a kölcsönös tisztelet és felelősség elve. El kell gondolkodnunk azon is, vajon a technológia önmagában legyőzheti-e az egyenlőség hiányát, illetve az erős kommercializálódást. A tapasztalatok azt sugallják, hogy nem ez történik. Szükség van tehát a kibertér állampolgársági elveinek elkötelezett közvetítésére, beleértve azt is, hogy erőteljesen támogatjuk a civil szerveződések, a nyilvánosságot. Így a kibertér gazdag közösségi keretet biztosíthat, és a meglévő közösségeket gazdagító eszközzé válhat. Azonban mindezt csak magas színvonalú és szemléletében gyökeresen megváltoztatott oktatással lehet megvalósítani. Vlagyimir G. Kinelev szerint:

- Az emberiség keresi az egység új alapját. Ebben az egységben nem csak a világpiac vagy meghatározott politikai rend kell hogy szerepeljen. Létre kell jönnie a különböző kultúrák, emberek között egyfajta lelki egységnek is.
- Új elképzelés alakul ki a tudományról, amely meghaladja a jelenlegi, a természettudományokat és a társadalomtudományokat elkülönítő tudományfelfogást, és végre átfogó alapot teremt a tudományok, a holisztikus gondolkodás számára.
- A globális fejlődés új módon határozza meg természetes és mesterséges környezetünk, a természet és a civilizáció közötti kapcsolatot.

- Az oktatási rendszereket világszerte át kell alakítani arra az új feladatra, hogy a felnövő generációk képesek legyenek alkalmazkodni a felgyorsult változásokhoz.

Mindezek érdekében

- a tanítás helyébe a nevelésnek kell lépnie;
- egy alapvető tudásbázis megszerzését kell biztosítani, amely az egyén kifejlesztett kreatív képességeinek felhasználásával lehetővé teszi adott feladatok elvégzését. (Hajdú, 2001).

A hagyományossal szemben a korszerű oktatás olyan kognitív stratégiákkal és formákkal történik, amelyek nemcsak egyetlen tudomány alapján szólnak a vizsgált dologról, jelenségről, folyamatról, hanem voltaképpen felette állnak a szaktudományoknak, illetve szaktárgyaknak, és holisztikus képet adva új lehetőségeket tárnak fel a további megismerő tevékenység számára (eszköztudás).

Az ökológiai fejlődésnek, mint a globális fejlődés alapvető irányának megvalósulásában azonban jelentős visszahúzó erők vannak jelen. Ilyen egyrészt az a kényszer, hogy a fejlődő országokra idő előtt, fejlődésük jelenlegi szintjét figyelmen kívül hagyva ráerőltetik a fejlett országokra jellemző információs korszakot. Másrészt az élet értékeinek, ezek felhasználási módjának a globalizálódása a nemzeti kultúrák elhomályosodásával fenyeget. A kultúrát csak az etnikai kultúrák ezreiből összetevődőnek lehet elképzelni.

Az Európai Uniónak az információs társadalommal kapcsolatos javaslata elvárja a tagállamoktól, hogy megfelelő törvényi védelmet biztosítsanak minden tevékenységnek, beleértve az új eszközök gyártását és elosztását, a szolgáltatásokat; tegyék lehetővé, hogy hatékony technológiai intézkedésekkel megakadályozzák a jogtalan használatot, védjék a szerzői jogokat, a felhasználói jogokat, illetve az ezekhez kapcsolódó egyéb jogokat.

Az új információs technológiák megjelenése három új szabályozási eszközt hívott életre: elsősorban *a jog és a törvény szabályoz*, aminek megvan az az előnye, hogy hatékony, és bírósági végzéssel kikényszerítheti a végrehajtást, ugyanakkor vannak gyenge pontjai, ha gyakorlati problémákat kell megoldani. A szabályozás második lehetősége az *önszabályozás*. Ezt a módszert rendszerint azokban a szektorokban alkalmazzák, ahol a tevékenységben részt vevők között nagyon szoros a kapcsolat, például a pénz vagy a reklám világában. Az önszabályozás akkor hatékony, ha kereskedelmi és egyéb előnyöket biztosít a résztvevőknek. Amennyiben ez nem történik meg, akkor nagyon nehéz elképzelni, hogy ez a szabályozási rendszer bármilyen formában bárkire kényszeríthető lenne. A harmadik és egyben a legújabb szabályozási módnak a *technológiát* jelölik meg, amely magában foglalja a jogi követelményeket, és technológiai eszközökkel tudja ezeket megvalósítani, kikényszeríteni. A veszély a következőkben rejlik: Kinek van joga megírni azokat a standardokat, amelyek a gépezetet irányítják? Mitől válhat valami iparági standarddá? Attól, hogy mennyi pénz, vagy attól, hogy mennyi tudás áll mögötte? Mert ha csak egy oligarchia dönt azokról a szabályokról, amelyeket a gép alkalmaz, akkor a jogot saját szemszögükből értelmezik, és figyelmen kívül hagyhatják a szabályozás filozófiáját. A felhasználónak kell az „úrnak” lennie, és nem lehet a gép rabszolgája.

Ahhoz, hogy az információs társadalom által felkínált lehetőségekkel élni tudjunk, hogy az új technológiáknak ne a rabszolgái, hanem az élvezői legyünk, az embereket (az emberi tényezőt) tudatosan fel kell készíteni a korszerű körülmények között végzendő munkára. Ezt a folyamatot az arra hivatott és alkalmas menedzsereknek vezetni kell, a hatékony vezetéshez pedig meg kell ismerkedni a vezetés kultúrtörténetével, korábbi és ma alkalmazott módszereivel, eszközeivel. Ma már nemcsak a „multiknál” tevékenykedő vezetőkkel szembeni kíváncsiság a folytonos fejlődés. Hiszen a piaci versenyben, a konkurenciaharcban a kis- és középvállalatok is részt vesznek, az ő fennmaradásukhoz és fejlődésükhöz is elengedhetetlenné vált a „leadership” (személyes vezetés, vezetői képesség) megtanulása. A vezetés mint emberi viselkedés és tevékenység tulajdonképpen egyidős az emberi munkával, de valós problémáinak tudományos és módszertani megközelítése nagyjából egy évszázada kezdődött meg.

A gazdasági élet egyre több területén kialakuló nagy szervezetek és azok vezetési problémái hívták életre az egységes és tudományosan megalapozott elméleteket, amelyek integrálni képesek az emberi-égg eddigi szervezési és vezetési tapasztalatait, általánosítják azokat, s megteremtik hozzáértő, szakszerű alkalmazásuknak feltételeit. Az elmúlt évszázad robbanásszerű technikai fejlődése lehetővé tette a tömegtermelést, melynek kiaknázásához a hierarchikus struktúra, a szigorú utasításláncolat és a munkamegosztás bizonyult az egyetlen hatékony módszernek. Legfontosabb jellemzőiként az egyoldalú kom-

munikációt, az input-kontrollt, a kiszámíthatóságot és az engedelmességet lehet megemlíteni. Az információ mint hatalom a felső vezetési szintekre koncentráldott, ebből adódik, hogy a hibás döntéseket is általában ott hozták.

Ezek a régi, menedzsment-kontrollon alapuló szervezetek mára képtelenné váltak megfelelni az új kihívásoknak: a piaci környezet gyorsan változik, a fogyasztók egyre igényesebbek, a cégek igyekeznek minél közelebb kerülni a vásárlók igényeihez, a nemzetközi piac kapui kitarultak, a verseny globálissá vált. Hogy ezeknek a kihívásoknak egy vállalat eleget tudjon tenni, gyorsan alkalmazkodónak és rugalmasnak kell lennie. Kezdeményezni és kezelni kell a változásokat, vállalni a bizonytalanságot, el kell köteleződni a gyors és helyi döntéshozatal mellett. Mindezekre a régi szervezeti struktúra nem alkalmas. Természetesen a változásokat nem a struktúra, hanem az emberek gondolkodásmódjának, attitűdjének kultúrájának megváltoztatása indítja el. Az emberek a társadalom teljes jogú tagjaiként elvárják, hogy elvégzett munkájukat értékeljék és tiszteljék, függetlenül attól, hogy a szervezet melyik szintjén mit tesznek. E változások révén vált szükségessé a munkaszervezés megújítása, mely a modern vezetési stílusok kifejlődéséhez és további folyamatos csiszolásához vezetett.

1. táblázat

A VEZETÉSI FILOZÓFIÁK FEJLŐDÉSÉNEK VÁZLATOS ÁTTEKINTÉSE

Hagyományos (taylori)	Emberi kapcsolatok (Human relations)	Emberi erőforrás fejlesztés (HRD)
I. Feltételezések az emberről		
1. Nem szeret dolgozni. 2. Csak a pénzért dolgozik. 3. Csak kevesen képesek önmagukat irányítani.	1. Fontosnak szereti érezni magát. 2. Elismerésre vágyik. 3. Igényli a feladatok, problémák megvitatását.	1. Szeret hozzáadni a magáéból. 2. Önirányítást és önellenőrzést akar. 3. Kiaknázatlan erőforrás.
II. Vezetői teendők		
1. Egyszerű rutinfeladatokat adni. 2. Ezek elvégzését szorosan ellenőrizni. –	1. Vitasd meg velük a terveket (hallgasd meg ellenvetéseiket). 2. Engedj önellenőrzést a rutinfeladatokban. –	1. Terepts olyan klímát, ahol mindenki a lehető legtöbbet tudja hozzáadni. 2. Egyre szélesítsd az önirányítást, önellenőrzést. 3. A fontos kérdésekben is teljes részvételt biztosíts.
III. Mit várhatunk?		
1. Ha szorosan ellenőrizzük, lesz teljesítmény. 2. Ha a vezető szilárd és méltányos, tisztelni fogják.	1. A részvétel javítja az elégedettséget, közhangulatot. 2. A beosztott önként együttműködik.	1. Közvetlen javulás a döntésekben és az ellenőrzésben. 2. Az elégedettség is javul, mint a teljesítmény mellékterméke.

A vezetés, mint önálló terület fejlődésében a menedzsment szemléletű iskola hozott az előzőekhez képest gyökeresen újat. Felfogásuk szerint a vezetés egy speciális szakképzettséget igénylő tevékenység, amelynek elméleti alapját a menedzsment tudománya képezi.

A menedzsment szemléletű iskola irányzatai

A menedzsment szemléletű iskolán belül több irányzat alakult ki és fejlődik folyamatosan.

A teljesség igénye nélkül nézzük a legelterjedtebbeket:

- **Vezetés utasításokkal és ellenőrzéssel** (*Management by Direction and Control*) Tekintélyelven alapuló, utasításos vezetési módszer, a végrehajtás szigorú ellenőrzésével párosítva. Minden ügyben a vezető dönt. Elve: ő parancsol, a beosztott engedelmeskedik
- **Vezetés döntési szabályokkal** (*Management by Decision Rules*) Döntési szabályokat, szabályzatokat és vezetési normákat állítanak össze a beosztottak számára, amelyek előre megadják a meghatározott helyzetben szükséges teendőket. Gátol minden egyéni kezdeményezést. (Tipikus „hatósági” módszer.)
- **Vezetés hatáskör átruházással** (*Management by Delegation*) A vezető hatáskörét megosztja különböző szintű vezetők és beosztottak között. (Kinevezéssel, hatáskör-felruházással.) Előnyös ez, hiszen a döntést ott hozzák, ahol a legtöbb információ áll a rendelkezésre, ösztönzi a beosztottakat, s a vezetés is mentesül a munkák egy részétől. Fennáll azonban annak a veszélye is, hogy a vezető csak rutinmunka esetén delegál, így a feladat a delegáltak számára nem fog szellemi kihívást jelenteni. A beosztottaknak behatárolt területen döntési joguk és felelősségük van. Mindenki pontosan tudja jogait, kötelezettségeit, és azt, hogy ő kinek van alárendelve.
- **Vezetés a munkatársak hatékonyabb részvételével** (*Management by Participation*) A vezető a munkatársakat tájékoztatja, és lehetővé teszi véleményük kifejtését a döntés-előkészítés során. Hasznosítják a beosztottak speciális ismereteit.
- **Vezetés fokozott tájékoztatással** (*Management by Communication*) A beosztottak részletes információkat, alapos tájékoztatást kapnak az egész szervezetről, ami elősegíti a tisztánlátásukat, és így önállóan is jobb munkát tudnak végezni.
- **Vezetés a munkatársak oktatásával** (*Management by Teaching*) A munkatársakat állandóan tovább képezik meghatározott célok alapján. (Permanens képzés.) A jól képzett beosztottaktól jó munkát követelnek, és biztosítják az előmenetel lehetőségét.
- **Vezetés motivációk alapján** (*Management by Motivation*) A beosztottak munkában talált örömeinek fokozása pénzzel, az eredmények erkölcsi elismerése és az érdemes munkatársaknak a hatalomban való részesítése. A munkatársak így saját elhatározásból képességeik maximumát fejtik ki.
- **Eredményközpontú vezetés** (*Management by Results*) A vezetés megosztott. Minden vezető a saját területén igyekszik takarékos és termelékeny munkát végezni. Az egységek az eredményekben érdekeltek, és felelősséget kell vállalniuk érte. Feladatuk a lehetőségek önálló felkutatása és kihasználása is. (Döntési joguk van) Ez a szemlélet jelentős szervezeti változtatásokat követelhet, de az előbbi módszereknél jobb eredményeket hozhat, legalábbis rövidtávon. (A vezetőnek nemcsak egy eredmény elérésére kell koncentrálnia, hanem a teljesítmények fenntartására és fokozására is.)
- **Vezetés a kölcsönösség alapján** (*Management by Reciprocity*) A vezetők és a beosztottak alkotó jellegű, kollegiális együttműködésére épülő módszer. Demokratikus, kooperatív, korrekt együttműködést igényel. Engedi kibontakozni a személyiséget, és ezzel kölcsönhatásban a munkaközösséget (*team*) is.
- **Vezetés több változattal** (*Management by Alternatives*) A vezetők a fontosabb problémák lehetséges megoldásáról több változatot dolgoznak ki, és az értékelésbe, döntés-előkészítésbe bevonják a munkatársakat. Az összehasonlításhoz és az értékeléshez (kiválasztáshoz) megfelelő mérési rendszert kell kialakítani.
- **Vezetés újításra való törekvéssel** (*Management by Innovation*) A versenyképesség és a hatékonyság biztosítására szakadatlanul új, jobb megoldások keresése és igénylése. A vezetőktől és a beosztottaktól állandó önképzést és vállalkozó jellegű, innovatív magatartást követel meg. Igényli az alkotó szellemi munkát segítő módszerek (technikák) alkalmazását.
- **Vezetés rendszer szerint** (*Management by System*) E módszer a vállalaton belüli tevékenységek rendszerezésén, modellezésén és az ennek megfelelő információs és döntési rendszerek kiépítésén alapul. Törekszik az emberi hibák (bizonytalanság) kiküszöbölésére és számítástechnikai segédeszközök alkalmazására. Láthattuk, hogy az eddig említett irányzatok a vezetésnek csak egy-egy részterületére koncentráltak. Velük ellentétben a *management by system* a munkaszervezetet teljes rendszernek tekintti, melyek további alrendszerekre bomlanak. Az eddigi irányzatok összes pozitív elemét igyekszik magába építeni, átfogó jellegű irányzat.

- **Célközpontos vezetés** (*Management by Objectives*) Korszerű vezetési módszer, amelynek keretében a vezetők és munkatársak közösen alakítják ki a vállalati célokat. A vezető felel a közösen kitűzött célokért, a beosztottak felelősek a cél eléréséből rájuk eső tevékenység hatékony teljesítéséért. A vezetés módszert dolgoz ki a célelérés mérésére és ösztönzésére. Világossá teszi a munkaszervezet céljait, lehetőséget ad arra, hogy a beosztottak ezekhez a célokhoz igazodjanak. A munkatársak, és a szervezet között nagyfokú azonosulást tesz lehetővé, viszont a célok eléréséhez csak erőteljes motivációval lehet eljutni.

- **Vezetés kivételes beavatkozással** (*Management by Exception*) A tevékenységek előzetes jó tervezése és normatív szabályozása lehetővé teszi, hogy a vezetés minden szintjén a jövő előkészítésével foglalkozzanak, és csak akkor avatkozzanak be operatív módon a folyamatokba, ha azokat valami kivételes esemény zavarja meg. A módszer hiányossága és veszélye abban rejlik, hogy a vezető csak a negatív eseményekről szerez tudomást.

- **Vezetés a kívánt piaci minőség hatékony szolgáltatása érdekében** (*Total Quality Management T.Q.M.*) A piac által igényelt és megfizetett minőség előállítására a vezetés biztosítja a feltételeket, a végrehajtás minden területén igénylik az ott dolgozók (*team*-ek) állandó javítási, „jobbítási” javaslatait.

A fenti modern vezetési irányzatok többnyire megegyeznek az alaptételekben, tanaikkal nem mondanak egymásnak ellent. Inkább abban különböznek egymástól, hogy mely területet tekintik kiindulópontnak a vezetésben.

Management by empowerment

Az *empowerment* kifejezéssel (*empowerment* = képessé tétel, felhatalmazás) egyre többször találkozhatunk (főleg azoknál, akik külföldi tulajdonú vállalatnál dolgoznak), hiszen ez napjaink egyik „legdivatosabb” vezetési irányzata. Mivel ez a vezetési módszer (stílus? filozófia?) integrálja a modern elméletek nagy részét, s mivel valószínűleg az *empowerment*-tel lehet a XXI. század kihívásainak megfelelő szervezetet emberhez méltóan és őket kiteljesítve létrehozni, úgy vélem, érdemes hosszabban foglalkozni vele.

Az *empowerment* a munkafolyamatoktól kezdve a vezetésen át a szervezeti kultúrának, a struktúrának és a stratégiának is meghatározója. A „*power*” ismert angol szó, jelentése hatalom, erő. Az *empowerment* a hatalom megosztását, a munkatársak energiájának felszabadítását jelenti a hagyományos hierarchikus rendszerek kötöttségei alól. E szervezetekben a célok megvalósítása az emberek kiteljesítésével történik. Az *empowerment* vezetési módszer jelentése: megadni a hatalmat valakinek ahhoz, hogy megtegyen valamit. A fogalom kifejez egy irányt (felülről lefelé) hiszen a vezetés ruház át hatalmat a dolgozóra. Magában foglalja a delegálást, amikor egy beosztottat megbíznak egy feladattal, amiért az teljes felelősséget vállal. Azonban több, mint delegálás, hiszen az egy menedzser által kezdeményezett folyamat, hiányzik belőle a támogatottság, míg az *empowerment*-nél – ha jól működik – a munkatársak önként vállalnak felelősséget.

A felelősség azonban önmagában még semmit nem jelent. Felelősséget adni egy beosztottnak anélkül, hogy kontrollálni tudja a saját munkáját, sikertelen próbálkozásokba fullad, és elkeseredéshez vezet. A felelősség, a döntési és cselekvési szabadság és a szükséges befolyás megadása nélkül pedig tehetlenség-érzetet vált ki. Az *empowerment* túllép a participáción (amikor a vezető saját kezdeményezésére vonja be beosztottjait a döntésekbe, s a vezető által definiált problémák „hogyan” kérdésének megválaszolására érvényes), mert az „*empowered*” szervezetekben az alkalmazottak bevonása a probléma definiálására is kiterjed. S mindez nem alkalmasszerűen, „elhatározásra” történik, hanem a mindennapok rendes munkafolyamataiba építve.

A beosztottat a vállalat céljai, és saját elköteleződése ösztönözi arra, hogy minden kényszer nélkül fejlessze, kiteljesítse magát, s így a szervezet és a ön maga számára egyaránt hasznot hajtson.

Az *empowerment*-et, az egyén oldaláról megközelítve három kulcsszóval lehet jellemezni:

- képessé tétel (*enablement*),
- hatáskör (*authority*),
- engedély (*permission*).

Szervezeti megközelítésben az *empowerment*:

- a hatalom építése, fejlesztése és növelése, kooperáció, részvétel és csoportmunka útján,
- elköteleződés a közösen kitűzött célok felé, a kockázatvállalás, a kezdeményezés és a kreativitás által.

Az „*empowered*” szervezetekben soha nem összpontosul a hatalom kizárólag egy részlegnél vagy osztálynál, hanem bármikor szabadon áramolhat oda, ahol az adott cselekvés szempontjából leginkább szükség van rá. Ezekben, a szervezetekben különösen fontos az alkotó léggör, az alkotó vezetés, a kreatív problémamegoldás támogatása.

Az alábbi táblázat mutatja be azt a fajta vezetést, mely elősegíti a szervezet tagjainak alkotó aktivitását. A harmadik oszlopban leírtak nemcsak a pozitív, hanem a negatív következményekre is felhívják a figyelmet.

2. táblázat
ALKOTÓ VEZETÉS

Alapvető szervezeti tényezők	A vezetőség magatartása, beállítottsága	Következmények
Emocionális léggör	Nagyfokú bizalom, a félelem alacsony szintje	Impulzív, kevésbé cenzúrázott viselkedés. Nagyobb kockázatvállalás, ugyanakkor több hiba. A reagálások nagyobb változatossága és alkotóértéke. Bizalom a saját reflexek és a tudattalan iránt (ösztön).
Információáramlás	Szabad kommunikáció. Világosság. A stratégiát és a tervezést nyilvánosságra hozzák.	A reagálások és az érzelmek nagyobb spontaneitása. Az ésszerűtlen, alkalmatlan és látszólag értelmetlen ötletek és viselkedés szabadabban jutnak kifejezésre. Nagyobb emocionalitás. Több visszajelzés. Az eszmék kölcsönös egymásra hatása, ötletbörze.
A célok kialakítása	Megengedik az önálló cselekvést. Megengedik a saját munka önálló értékelését.	A kockázatvállalás jutalmazása. Az ötletek kicserélése, kölcsönös inspiráció. Több változatosság és nonkonformizmus. Tartós alkotó aktivitás.
Ellenőrzés	Kölcsönös, fesztelen, tényleges ellenőrzés.	Kísérletezés a munka és a szervezés terén. A konfliktusok és nézeteltérések nyílt feltárása. A sokszínűség és az alkotószellem fölénye a konformizmus felett.

(Forrás: J. R. Gibb, in: Pietrasinski, 1997, kiegészítve.)

A vezetési modellek mindennapi hasznáról

A teoretikusok által akármennyire szofisztikáltan leírt modellek közül egyik sem alkalmas arra, hogy azt szolgai módon alkalmazzuk saját szervezetünk működtetésére. Meglátásom szerint, a vezetéselméleti szakirodalom és a vezetési modellek mélyreható ismeretére azért van szükség, hogy ötleteket merítve, ki tudjuk dolgozni saját szervezeteink, külső és belső jellemzőinek leginkább megfelelő, saját vezetési stílusunkat és módszer-gyűjteményünket. Ehhez pedig elsősorban nem a makrokörnyezetet, hanem a mikrokörnyezetünket kell górcső alá venni. Azon belül is az emberi természet lényegét kell minél behatóbban megismerni, és kellően fel kell térképezni munkatársaink valamennyi lényeges kompetenciáját, tulajdonságát, jellemzőjét.

Bár az üzleti élet az államhatalom és a non-profit szféra területén is dolgoztam különböző nagyságrendű szervezeteknél, eddig sehol sem tapasztaltam jelentősebb érdeklődést a munkaadók részéről a szervezeti tagok úgynevezett kompetencia-térképének elkészítését illetően. (A Lajtán túl már évek óta sokhelyütt alkalmazzák.) Pedig a korunkra jellemző több lábbon állás megteremtéséhez feltétlenül szükséges lenne minden szervezet számára, annak naprakész ismerete, hogy a konkrét beosztás betöltéséhez szükséges szakértelmen és tapasztalatokon túl milyen és milyen szintű más ismeretekkel és tapasztalatokkal rendelkeznek munkatársaik. Sokkal drágább és megbízhatatlanabb az a megoldás, amikor a saját, jól ismert alkalmazottaink helyett külső (nem egyszer ismeretlen) szakembereket kell bevonni egy új üzletág, egy új projekt indításába.

Az üzleti világban még csak-csak vannak kezdeményezések egy új vezetői réteg kinevelésére (mint korábban a Skála Áruházláncnál Demján Sándor és Brückner István vezetésével, vagy manapság a GE vagy a Siemens gyakornoki rendszerében), bár ott is sokkal kifizetődőbbnek látják a fejedelmekkel elcsábíttatni a konkurenciánál sikeresen induló fiatal vezetőket. A közsférában viszont úgy tűnik, mint ha egyáltalán nem lenne szükség a korszerű vezetési ismeretekre. Ott a hatalmukba bebetonozott vezetők egy egész generációt, a hetvenes-nyolcvanas években diplomát-szerzeteket zárták ki abból a lehetőségből, hogy felsővezetőként kipróbálják magukat. Pedig mindenki jól tudja, hogy a negyven-ötven éve vezetőként dolgozók jelentős része már rég elérte a saját alkalmatlansági szintjét. Ha van is vezetőváltás, kívülről hoznak olyan jelöltet, akinek csak ígéretei vannak, míg a belsőknak esetleg már eredményei is.

Sajnálatos helyzet a mai Magyarországon azon jellemzője is, hogy a munkavállalók „célönéletrajtot” készítenek, és inkább elhallgatják végzettségeiket, ismereteiket, nehogy azzal utasítsák el őket, hogy „Ön már túlképzett ennek a beosztásnak a betöltéséhez”. A jelenség másik oldala, hogy a hazánkban működő multinacionális vállalatoknak már a recepcióisai és a személyi asszisztensei is több nyelven beszélő, többdiplomás alkalmazottak, hiszen egy jól csengő vállalatnév komoly mértékű önéletrajz javító tényező a jövő szempontjából.

Köztudott, hogy a hazánkban működő mintegy 970.000 vállalkozás több mint 99 %-a mikro-, vagy kisvállalkozás. Ezeknél a vállalkozásoknál nem túl gyakori a diplomás szakemberek alkalmazása. Az ok minimum kettős. Egyrészt nem tudják, vagy nem akarják biztosítani a diplomás minimálbért és annak bérterheit, másrészt miután e cégek döntő többségénél a tulajdonos-vezető, aki legtöbbször maximum középfokú ismeretekkel rendelkezik, úgy gondolja, hogy nem tudná megőrizni tekintélyét a nála magasabb végzettségű munkatársa előtt. A rosszul felfogott tekintélyfeltés szemléleti tényező, mint ahogy e vállalkozásoknak a pénzhez való hozzáállása is.

A vezetőnek nem az a feladata, hogy a szervezet tevékenységének minden apró mozzanatához a legjobban értsen, hanem az, hogy munkatársai szakértelmét, képzettségét a leghatékonyabban használja a szervezet sikeres működtetése érdekében. Ehhez pedig nem a hatalom teljes körű koncentrálására kell törekednie, hanem éppen a hatalom ésszerű megosztására. Ha körütekintünk Közép-Kelet Európában, akkor a pénzzel kapcsolatban azt az irreális szemléletet látjuk, hogy az ukrán „kapja”, a román „nyeri”, a szerb „szerzi”, a magyar „keresi”, ezzel szemben az angolszász „csinálja”. A kapja, nyeri, szerzi, keresi mind-mind eltérő súlyú, de jelentős mértékű kiszolgáltatottságot jelent, amit a szemlélet szintjén kell megváltoztatni.

A mai vezetők többsége sajnos inkább hisz a kisstílusú hatalmi játszmákban, a nyertes-vesztes konstellációban, ahol meg lehet mutatni az erőszakon és a kényszeren alapuló személyes hatalmat, mint a tudományos vezetés elveiben. Ha az elveket és módszereket (elsősorban a majdnem ötven évvel ezelőtieket) ismerik is, nagyon gyakori az olyan álláspont, hogy „Az elvek nagyon szépek és jók, de a valóság egészen más, és a mi speciális helyzetünkben úgysem tudnánk alkalmazni azokat.”. Vagy ami még sajnálatosabb „Ne vitatkozzatok, ezt mindig is így csináltuk!”

A jelenlegi felsővezetői állománynak, bármilyen területen is dolgozzon (*for-profit* vagy *non-profit* szféra), az elsődleges feladatát abban kellene megjelölni, hogy lehetséges utódokat választ ki, vesz maga mellé és nevel fel. Ezzel a dologgal csak két baj van. Egyrészt ha ugyanazokat az elveket és módszereket akarja mindenáron rátukmálni az új generációra, amelyek szerint ő vezetett, akkor semmi sem változik, pedig pont a változás lenne az egyik cél. Másrészt az élettartam növekedésével, az aktív kor kitolódásával („szürke párducok”) elemi érdekükké válik a hatalom minél továbbbi megtartása. Viszont a szervezetek érdeke a folyamatos, gyors és intenzív változásokhoz való hatékony alkalmazkodás, amihez viszont a fiatalabb generáció dinamizmusára és terhelhetőségére lenne szükség.

IRODALOM

A Dotkom Internet Consulting és a BellResearc piackutató közös felmérése

Castells, Manuel (1998): *The Rise of the Network Society*. Oxford, Blackwell.

Castells, Manuel (2001): *“Materials for an Explatory Theory of the Network Society”*. British Journal of Sociology, Cilt 51, Sayi 1, Ocak-Mart 2000, s. 9-11.

Cogburn, Derrick L. az UNESCO égisze alatt működő társadalomfejlődés-kutató és információs központ afrikai regionális igazgatójának web site-ja
Desk research FESSEL GfK Austria 2005 december

EITO jelentés 2006.: Az Európai Közösség Bizottsága 11. jelentése, *Európai elektronikus birközlés, szabályozás és piacok*. Brüsszel.

Hajdu Péter (2001): *„A kibertér társadalmi, etikai és jogi kibívásai”*. Új Pedagógiai Szemle, 2001/07-08.

http://www.digitalcenter.org/pages/news_content.asp honlapon található dokumentumok

Katona Mária : *A vezetés története és módszerei*.
web.kvif.bgf.hu/upload/subject/doc/20031218110631K

Böcskei Elvira*

A BEVÉTEL OPTIMALIZÁLÁSBAN REJLŐ LEHETŐSÉGEK, ALKALMAZÁSÁNAK FELTÉTELEI A SZÁLLODAIPARBAN

A Yield Management egy olyan vezetési eszköz, amely a korlátozottan rendelkezésre álló erőforrásokat a leghatékonyabban kívánja elosztani a különböző fogyasztói csoportok között. A rendszer előnye, hogy megteremti a lehetőséget a magas profit eléréséhez egy olyan szolgáltató szektor részére is, amelyre a magas fix költségek mellett a kereslet szezonális ingadozása a jellemző. A sikerhez nem elégséges a költségek ismerete, a kereslet előrejelzésével, az értékesítési adatok, a szobafoglalási szokások és részletes piacelemzések is szükségesek.

Az Európai Unió számos tagországához hasonlóan Magyarország is kiemelt jelentőséget tulajdonít a turisztikai ágazat fejlődésének. A turizmus teljesítményét általában a kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött belföldi és külföldi vendégéjszakák számával mérik. A tagországok közül Olaszország, Spanyolország és Németország rendelkezik a legjobb értékekkel, míg hazánk a rangsorban a 16. helyen áll. (Statistical..., 2006: 26-31) Az Unió tagállamainak háromnegyedében nőtt a szálláshely- és vendéglátó szolgáltatások mennyisége, míg egynegyedében csökkenés tapasztalható. Tény, hogy Magyarország az uniós országok rangsorában a második harmad végén helyezkedik el. Ehhez az is hozzájárult, hogy azon országok közé tartozunk, ahol a szálláshelyek száma tekintetében csökkenés volt tapasztalható. A csökkenés oka elsősorban az, hogy egy szerkezeti változás első lépésin vagyunk túl, a minőségi turizmus irányába való elmozdulásnak köszönhetően. Az alacsonyabb komfortfokozatú szállodák helyébe a legmagasabb igényeket is kielégítő szállodák épülnek. Reális esélyünk van arra, hogy előrébb kerüljünk. A fejlesztések során figyelembe kell vennünk földrajzi és klimatikus adottságaink mellett az idegenforgalmi kereslet nagyságának és összetételének változásait is.

Szobakihasználtság alakulása

A vendégéjszakák alakulása mellett elengedhetetlen a szobakihasználtság vizsgálata, amely nagymértékben meghatározza a szállodák jövedelmezőségét. A szezonális hatása szinte minden ország esetében jól látható. Elsősorban a nyári hónapokban tapasztalható rekordkihasználtság. Az okok között kimutatható, hogy az európaiak az éghajlati adottságok miatt elsősorban a nyári hónapokban veszik ki szabadságukat. A szezonális szempontjából megkülönböztetünk olyan országokat – Ciprus, Görögország, Szlovénia –, amelyek elsősorban tengerparti adottságaikat használják ki, így azokba július és augusztus hónapokban érkezik a legtöbb turista.

* Főiskolai adjunktus, Általános Vállalkozási Főiskola, a Pannon Egyetem PhD hallgatója

1. táblázat

SZOBAKIHASZNÁLTÁS ALAKULÁSA (2004. ÉV)

ország	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
CY	14,2	19,0	22,7	34,4	50,5	56,5	66,6	75,7	61,5	56,4	25,7	14,0
EL	30,5	30,1	37,7	36,1	53,0	65,8	83,6	94,0	70,7	49,5	32,0	37,5
SI	36,4	37,0	36,9	41,5	48,8	52,7	59,5	70,8	56,6	45,0	33,1	30,7

Forrás: Tourism Statistical Pocketbook 2001-2004; 26-31. p. 2006. év

Azon országokban – Franciaország, Nagy-Britannia, Benelux államok, Németország –, ahol a kulturális turizmus vagy az üzleti utazások a meghatározóak, viszonylag egyenletes a kihasználtság, a szezonális áprilistól egészen októberig tart.

2. táblázat

SZOBAKIHASZNÁLTÁS ALAKULÁSA (2004. ÉV)

ország	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
FR	48,7	52,6	55,7	56,1	60,8	66,3	63,4	65,5	67,8	60,1	51,5	49,6
UK	28,0	35,0	38,0	45,0	46,0	51,0	56,0	58,0	53,0	47,0	37,0	34,0
BE	19,8	23,6	28,7	32,9	36,7	35,5	38,7	42,8	37,1	35,9	30,1	28,1
LU	16,6	18,5	22,4	26,4	31,4	30,2	31,1	31,7	31,5	30,0	25,8	19,4
NL	26,6	31,1	34,0	46,1	47,4	44,7	46,3	54,7	48,1	44,6	37,6	31,1
DE	20,5	24,9	26,5	30,0	37,5	37,4	38,2	40,4	42,6	36,5	26,0	24,1

Forrás: Tourism Statistical Pocketbook 2001-2004; 26-31. p. 2006. év

A kulturális turizmus mellett a hegyi turizmus (síturizmus) is jelentősen befolyásolja a szezonálisitást. A kihasználtság ezen országok – Ausztria – esetében két időszakban is kiemelkedő, a nyári hónapok (július, augusztus) mellett télen (decembertől februárig) is jelentős a turistaforgalom. Olaszország helyzete speciális, ugyanis az olasz hotelek általában alacsonyabb kihasználtsággal rendelkeznek, mint más hasonló adottságokkal rendelkező országok (pl. Franciaország). Ennek oka abban keresendő, hogy a hotelkínálat a szezonális kínálatra épül (pl. tengerparti üdülőhelyek, hegyi hotelek stb.) és általában csak az év néhány hónapjában vannak nyitva (általában 90-180 napig).

3. táblázat

SZOBAKIHASZNÁLTÁS ALAKULÁSA (2004. ÉV)

ország	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
AT	44,7	58,1	41,1	26,8	24,5	33,5	42,9	53,1	36,7	22,9	18,2	44,0
IT	18,7	23,4	23,1	27,5	31,3	44,0	54,7	62,8	41,1	26,2	17,3	20,2

Forrás: Tourism Statistical Pocketbook 2001-2004; 26-31. p. 2006. év

Észak- és Kelet-Európa helyzete szintén egyedi, ugyanis az időjárás nagymértékben meghatározza turistaforgalmuk szezonáltságát. Függetlenül attól, hogy a városnéző és a kulturális turizmus a meghatározó, a turisták akkor érkeznek, amikor az időjárás kedvező. Így Lengyelország vagy Észtország esetében a maximum kihasználtságot májustól júliusig, esetleg augusztusig mérik, míg Finnország, Svédország esetében ez az időszak júniustól augusztusig figyelhető meg.

4. táblázat

SZOBAKIHASZNÁLTSÁG ALAKULÁSA (2004. ÉV)

ország	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
PL	25,6	30,3	30,6	32,6	41,5	45,3	39,1	41,0	38,3	32,5	25,6	22,9
EE	27,0	33,0	37,0	43,0	46,0	52,0	70,0	57,0	41,0	40,0	35,0	34,0
FI	27,8	34,7	35,7	30,9	28,7	36,9	49,6	38,0	35,7	32,7	31,3	27,9
SE	21,2	27,1	30,4	27,3	31,1	34,5	48,5	39,6	34,1	30,4	29,6	21,5

Forrás: Tourism Statistical Pocketbook 2001-2004; 26-31. p. 2006. év

5. táblázat

SZOBAKIHASZNÁLTSÁG ALAKULÁSA MAGYARORSZÁGON (2004. ÉV)

Régiók ¹	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
K-M	31,3	36,9	52,7	62,8	68,4	66,0	62,2	70,6	72,3	70,1	51,2	43,8
K-D	18,3	20,3	26,1	28,2	32,6	38,4	48,2	49,3	36,2	29,9	28,0	24,3
NY-D	36,0	43,5	48,9	49,7	51,9	47,9	55,5	63,5	55,4	51,3	49,4	33,0
D-D	13,3	15,1	21,8	24,0	30,5	35,3	45,9	49,1	37,7	27,6	24,2	17,9
E-M	22,3	22,9	26,1	27,9	34,6	32,2	40,7	47,4	37,1	36,7	31,1	25,7
É-A	32,6	35,3	41,5	41,4	46,4	44,6	46,3	55,0	48,5	42,3	44,4	30,4
D-A	19,7	22,1	27,9	30,7	34,8	32,2	40,5	47,2	38,8	33,3	32,2	24,5

Forrás: Turisztikai Statisztikai Évkönyv, 2005. KSH

Magyarország esetében is igen erőteljesen érződik a szezonáltság hatása. A különböző régiókban ugyan eltérés tapasztalható, azonban a nyári és kora őszi időszakra koncentrálódik az éves vendégjtszák 64,5 százaléka, míg a fennmaradó 35,5 százalék a téli és tavaszi hónapokra esik. Földrajzi adottságaikból lehetséges kitörési pontként a gyógyfürdő- és egészségturizmus fejlesztése kínálkozik. Különösen igaz ez abban az esetben, ha nem feledkezünk meg arról, hogy jelenleg Magyarország esetében a legrosszabb a téli szezon kihasználtsága az Unión belül.

Az eltérő szobakihasználtság alapján joggal vetődik fel a kérdés: mennyiben üzemeltethetőek nyereségesen a szálláshelyek? Másképpen fogalmazva, arra keressük a választ, hogy egy korlátozott kapacitással (szobaszámmal) rendelkező szervezet (szálloda) a rendelkezésre álló kapacitásokat hatékonyan ki

¹ K-M=Közép-Magyarország, K-D=Közép-Dunántúl, NY-D=Nyugat-Dunántúl, D-D=Dél-Dunántúl, É-M=Észak-Magyarország, É-A=Észak-Alföld, D-A=Dél-Alföld

tudja-e használni? A szállodaipar speciális helyzetéből adódik, hogy a ki nem használt kapacitásokat nem lehet későbbi időpontban felhasználni. A kihasználatlan lehetőség kieső bevételt jelent, csökkentve a szervezet eredményességét. A szállodaiparra így fokozottan igaz (természetesen más hasonlóan korlátozottan rendelkezésre álló kapacitással rendelkező szolgáltató egységekhez hasonlóan), hogy a megfelelő időben meghozott döntések az eredményesség egyik kulcsfontosságú záloga. Ezeket segítheti a *Yield Management*.

Yield Management

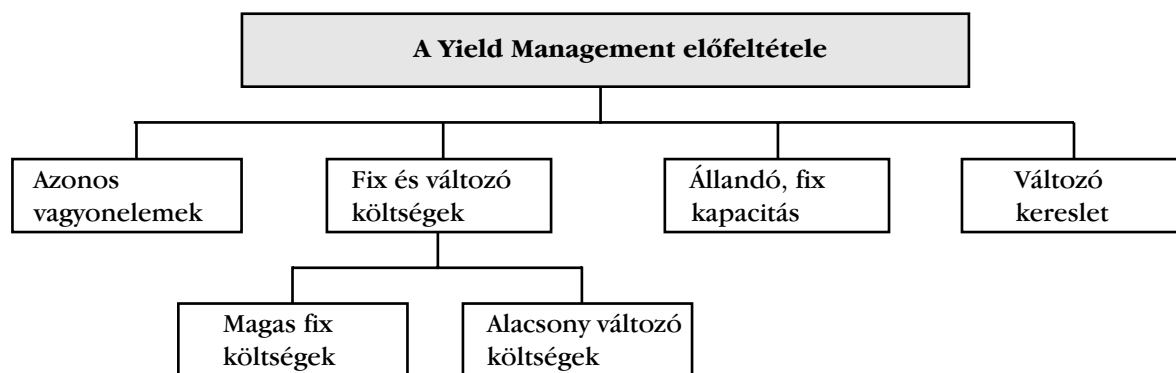
Egy adott szervezet (jelen esetben szálloda) kulturális és szervezeti adottságait figyelembe vevő kapacitás menedzsment eljárást nevezünk *Yield Management*²-nek. (Donaghy et al., 1999) Az eljárás arra irányul, hogy a korlátozottan rendelkezésre áll erőforrásokat elosszák a különböző fogyasztói csoportok között, ezáltal optimalizálják árbevételüket és hozamukat. A *Yield Management* nem módszer, nem előre leírt eljárási mód, hanem egy rugalmas, a management döntéshozatalát segítő logikai fejlődési folyamat, amely a meglévő, hagyományos vezetési módszerekkel együtt alkalmazható sikeresen.

A *Yield Management* mindösszesen 20 éves múltra tekint vissza, és elsősorban a légitársaságok alkalmazták igen sikeresen. A 90-es évek második felében egyre szélesebb körben terjedt el (TV-társaságok, sífelvonók, színházak, turisztikai attrakciók), az alkalmazásában rejlő lehetőségek azonban még nem lettek teljes körűen kihasználva. Több tudós (Kong, Hansen, Eringa) fenntartással fogadta, hogy ezen management eljárás mennyiben alkalmazható a hotelekre. Valamennyien felhívták a figyelmet arra (köztük Orkin és Kimes is), hogy a légitársaságoknál bevált modellt nem lehet teljes egészében átültetni, számos korlátozó tényezővel kell számolni, amelyek specifikusan a hotelekre jellemző.

A *Yield Management* sikeres alkalmazhatóságának – a különböző szolgáltatásoktól függően – számos előfeltétele ismert.

1. ábra

A YIELD MANAGEMENT ELŐFELTÉTELE

² A *Yield Management* többféle értelmezése ismert:

- nem más, mint a különböző típusú kapacitás vagy vagyonelem allokációja, amelynek során a különböző típusú fogyasztónak eltérő áron kínálják a szolgáltatásokat, ami biztosítja az elérhető maximális bevételt és hasznot (Kimes 1997);
- bevétel-maximalizáló módszer, amelynek célja, hogy növelje a nettó hasznot, úgy, hogy optimális áron, az előre meghatározott piaci szegmensnek megjósolja a rendelkezésre álló kapacitás elosztását
- a kapacitáskihasználáson keresztül járul hozzá a pozitív nettó hozam eléréséhez, amely információs rendszerek egybeolvasztásával, technológiával, valószínűséggel, statisztikákkal, szervezeti teóriákkal, üzleti tudással és tapasztalattal érhető el.

Vagyonelemek

A *Yield Management* alapvető szabálya, hogy akkor alkalmazható, ha a vagyonelemek alapvetően azonosak. Szállodák esetében ez azt jelenti, hogy a hotelszobák nagyrészt hasonlóak, mivel előfordulhat, hogy néhány extra szolgáltatás, vagy a szobák megkülönböztető jellege kisebb különbségeket idéz elő.

Költségek

A költségek alakulása, azok vizsgálata, a kalkuláció egyik meghatározó eleme, a költségtervezés alapjául szolgálnak. A költségek vonatkozásában a számviteli nyilvántartásokat úgy kell megtervezni, hogy alkalmasak legyenek a fix és változó költségek kimutatására. Olyan szolgáltatások esetében alkalmazható a *Yield Management*, amelyeknél magasak és állandóak a fix költségek, de ugyanakkor alacsonyak a változó költségek. A vizsgált szállodák esetében e feltétel adott, mivel egy-egy hotel felépítése, a férőhelyek kialakítása igen magas beruházási költséggel valósítható meg, sőt ezen túlmenően a beruházás igen időigényes. A változó költségeket vizsgálva teljesül azon feltétel, amely szerint viszonylag alacsony költségek jellemzik. Egy plusz szoba kiadása, vagy egy adag étel elkészítése kisebb részben növeli a költséget, mintha egyébként nem lenne kihasználva.

Állandó kapacitás

A szolgáltató szektor kapacitása korlátozott. Ez azt jelenti, hogy a kapacitást nem lehet hirtelen megváltoztatni. Ahhoz, hogy egy szállodában növeljük a szobák számát, jelentős beruházásra van szükség. Ez nem csak időigényes, de jelentős forrásbevonást is igényel.

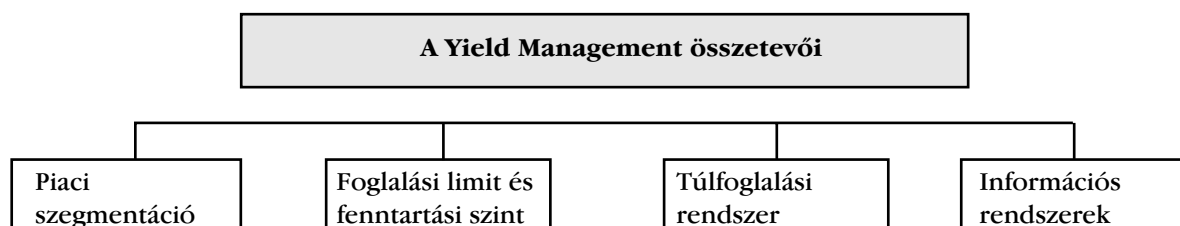
Változó kereslet

Abban az esetben, ha változó a kereslet, ügyelni kell arra, hogy a meglévő (állandó, fix) kapacitás úgy kerüljön elosztásra, hogy megfeleljen a változó keresleti igényeknek. Szállodák esetében a szezonális ingadozástól függően előfordul, hogy nagyobb a kereslet, mint a rendelkezésre álló kapacitás. Egy jól kialakított foglalási rendszerrel kezelhető a kereslet ingadozása. Általánosságban elmondható, hogy az előző évek statisztikai adatbázisai kellő alapot szolgáltatnak ahhoz, hogy megbízható előrejelzést lehessen készíteni a kereslet alakulására. Mindez ahhoz szükséges, hogy megfelelő döntést lehessen hozni: mely foglalást kell elfogadni, vagy esetlegesen elutasítani.

A fenti előfeltételek ismertetése után a *Yield Management* összetevőinek bemutatására kerül sor.

2. ábra

A YIELD MANAGEMENT ÖSSZETEVŐI

Piaci szegmentáció

Az ügyfeleket különböző csoportokra kell beosztani attól függően, hogy az adott szolgáltatásért mennyit hajlandók fizetni. Különböző árazási elveket kell érvényesíteni a különböző csoportokra. Ezen kérdés-kör igen nehéz helyzet elé állítja a managementet, ugyanis nem jellemző az ügyfelek egyértelmű elkülönített csoportokra bontása. Feltételezzük, hogy a hotel képes legalább két árat érvényesíteni ugyanazon termékért. Ahhoz, hogy egy hotel két keresleti görbét feltételezzon, a piacot szegmentálni kell. A legegyszerűbb szegmentáció az, ha turistákra és üzletemberekre osztjuk a piacot. Feltételezzük, hogy a turisták sokkal inkább árérzékenyek. A hotel célja az, hogy annyi üzletembernek adjon el szobát magasabb áron, amennyinek csak lehet, miközben a szobakihasználtság magas legyen.

Foglalási limit és fenntartási szint

A foglalási limit az a maximális szobaszám, amelyet kedvezményes áron eladhatunk. Feltételezzük, hogy a turisták korábban foglalnak, mint az üzletemberek. Amint a limitet eléri a foglalások, a vendégeknek a teljes árat ajánlják fel.

$$\text{FOGLALÁSI LIMIT} = \text{MAXIMÁLIS SZOBASZÁM} - \text{FENNTARTÁSI SZINT}$$

A fenntartási szint az a maximális szobaszám, amelyet nem kínálunk fel értékesítésre a turistáknak, mivel azt feltételezzük, hogy a többet fizető üzletemberek majd később foglalnak szobát.

Túlfoglalási rendszer

A *Yield Management* egyik sarkalatos pontja a túlfoglalás, ugyanis ez azt jelenti, hogy a meglévő kapacitáson (kínálaton) felül fogadnak el foglalásokat. Azonban jól tudjuk, hogy a mai kiélezett versenyben egyetlen szálloda, szállodalánc sem engedheti meg, hogy érvényes szobafoglalással rendelkező vendéget ne tudjon elszállásolni. Ez nem is történhet meg, ugyanis a túlfoglalási szint meghatározása – az előre jelezhető sztornók és az olyan foglalások, amelyek végül nem jelennek meg – alapos statisztikai elemzéseken nyugszanak.

Információs rendszerek

Az egyik kulcsfontosságú feladat, hogy a rendelkezésre álló nagy mennyiségű adatok a lehető leghatékonyabban legyenek feldolgozva. A rendszernek biztosítani kell a gazdálkodási, üzemeltetési, foglalási rendszer összekapcsolását a szálloda, vagy még bonyolultabb esetben a szállodalánc egész rendszerével. Mindehhez nélkülözhetetlen egy olyan vezetői információs rendszer kialakítása, amely biztosítja az adatok különböző szintű lekérdezését. Ha ezen integráció nem valósul meg, az a *Yield Management* sikerességét kérdőjelezi meg.

A *Yield Management* alkalmazhatóságának problémái

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a *Yield Management* alkalmazhatóságával kapcsolatban felmerülő problémákat sem. Annak ellenére, hogy a légitársaságok igen sikeresen alkalmazzák, a hotelek esetében a controller szakembereknek számos nehézséggel kell a szembesülniük:

- n a vendégek általában több éjszakát szeretnének eltölteni, így előfordulhat, hogy olyan napon érkeznek, amikor alacsonyabb áron lettek értékesítve szobák, de ugyanakkor a hosszabb tartózkodás eredményeként, mikor magasabb áron is eladható lenne a szoba, még mindig ott tartózkodnak;
- n a controller elsősorban a szoba értékesítéséből származó bevétel maximalizálására törekszik, de ugyanakkor figyelmen kívül hagyja más részlegek (egységek) lehetőségeiből származó bevételeket (multiplikátor effektus);
- n áttekinthető, világos árkategória, árstruktúra hiánya;
- n információk decentralizálása, amely hotelláncok esetében fordulhat elő. A központi foglalási rendszer nincsen összekötve a láncba tartozó hotelek épületgazdálkodási rendszerével.

Magyarországon igen kevés olyan szálloda található, amelyekben a fent említett modell segíti a menedzment munkáját. Az okok között elsősorban a szoftver magas beszerzési költsége, továbbá a hazai viszonyokra való „átültetésének” hiánya húzódik meg. Bármely kialakított modellnek magában kell hordoznia a rendszerszerűség és a rugalmasság követelményét. A meglévő kapacitást úgy kell kihasználni, hogy megfelelő profitot hozzon. Mindehhez szükséges, hogy az árak mellett a szobakihasználtság is növekedjen. Abban az esetben ugyanis, ha csak az árakat vagy csak a kapacitáskihasználtságot növeljük, nem biztos, hogy ennek eredményeként elérjük a hozam növekedését. A szállodák profit-optimalizáló tevékenysége négy markánsan megfogalmazható probléma köré csoportosítható: a várható kereslet meghatározása; a telítettség problémája (Magyarországon ez elsősorban csak a főszezonban fordul elő); a kapacitás elosztás; az ár meghatározás. Ez a négy egymással kölcsönösen összefüggő láncszem határozza meg a szállodaipar profit-optimalizálását amelyben nélkülözhetetlen szerep hárul a controller szakemberekre. A kereslet meghatározása elsősorban statisztikai feladatnak tekinthető, míg a kapacitás elosztás és a telítettség meghatározása optimalizációs technikát igényel. Egy átfogó modellnek tartalmaznia kell sztochasztikus, dinamikus és játékelméleti összetevőket is.

IRODALOM

Bitran, G. and R. Caldentey (2003): *An Overview of Pricing Models for Revenue Management*, M&SOM, 5:3, p. 203-229.

Donaghy, Kevin, U. McMahon – Beattie, I. Yeoman, A. Ingold (1999): „*The Realism of Yield Management*”, In: *Progress in Tourism and Hospitality Research* 4., 187-195.

Kuyumcu, A. and I. Popescu (2006): „*Deterministic Price-Inventory Management for Substitutable Products*”. *Journal of Revenue and Pricing Management*, 4 No. 4, 354-366.

Serguei Netessine, Robert Shumsky (2002): „*Introduction to the Theory and Practice of Yield Management*”. In: *INFORMS Transactions on Education*, 3/11., 2002., 34-44. p.

Witt-Mouthino (1989): *Tourism Marketing and Management Handbook*, Prentice Hall

Voss G. B., Parasuraman A., Grewal D. (1998): „*The Roles of Price, Performance, and Expectations in Determining Satisfaction in Service Exchanges*”. *Journal of Marketing*, Volume 62 No. 4, 1998, 46-61. p.

Statistics Tourism Statistical Pocketbook (data 2001-2004) (2006): Luxemburg, Eurostat 26-31. p.

Turisztikai Statisztikai Évkönyv 2004, 2005. KSH

Békési Gábor*

BIZTONSÁGOS WEBSZOLGÁLTATÁSOK

Az informatikában az elmúlt évtized egyik leglátványosabb fejlődését az elosztott számítástechnika produkálta. Ebben kétségtelen szerepet játszott

- a világháló elterjedése, használatának általánossá válása,
- az XML¹ és a rá épülő protokollok (pl. a SOAP²) megjelenése és gyors elterjedése,
- a vezető szoftvergyártók közös törekvése a platform-független elosztott rendszerek megvalósítására.

A technológia első sikereit a webalkalmazások jelentették. A böngészőt használó, „vékony” kliensek és a tartalmat felkínáló, elérhetővé tévő webszerverek valóban operációs rendszertől és a programozási nyelvtől független kommunikációt biztosítottak. Az ügyfelek által igénybevehető szolgáltatásoknak a böngészők lehetőségei szabnak határt: a letöltött információ elsődlegesen megjeleníthető (ideértve a nyomtatást is), saját rendszerekbe nem, vagy csak körülményesen adható tovább. (Ebből a szempontból a levelező rendszerek sem adtak többet, feladatuk a fájlok cseréjében kimerült.) Az elektronikus kiskereskedelem (B2C) számára a webalkalmazások elfogadható megoldást jelentettek, de alkalmatlanok vállalatok közötti kapcsolatok fenntartására. Ez a terület ugyanis ügyfélalkalmazás – szerver szintű együttműködést kíván meg. Itt azonban a platform-függetlenséggel van gond. A cégek belső informatikai rendszerei nagyon különbözőek, a használt adatbáziskezelők is eltérnek. Viszont az egyre élesedő versenyben a vállalatok internetes kapcsolattartásáról végzetes hiba lett volna lemondani.

Egyre sürgetőbb igényként jelent meg egy új, osztott számítási modell megalkotása. Ezt ismerték fel az ezredforduló éveiben a legnagyobb szoftvergyártók (IBM, Microsoft, Sun, BEA stb.), akik lázas kutató- és szervezőmunkába kezdtek egy olyan koncepció megvalósításáért, melyben

- a kommunikációs hálózat az internet,
- az összekapcsolt programok mérete nem jelent korlátozást,
- a kapcsolattartás nem függ a kapcsolódó gépek típusától, operációs rendszerétől, a rajtuk futó programok programnyelvétől és
- nyitott a szabványok változásával szemben.

A *webszolgáltatások* ezeknek a kritériumoknak tesznek eleget.

* Főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

¹ *eXtensible Markup Language – kiterjesztett jelölő nyelv (1998). A karakteres adattartalom jelentését, jellemzőit a tartalmat kísérő jelölő elemek és attribútumok írják le.*

² *Simple Object Access Protocol – egyszerű objektum-bozzáférési protokoll (2000). A „boríték” az üzenetirányítási információkat tartalmazza, a „törzs” a megcélzott objektum(ok) metódusainak meghívása ill. a hívás eredménye, mindez XML-ben megadva.*

A webszolgáltatásokat két további fontos tulajdonság is jellemzi:

- n a webszolgáltatás *leírható*,
- n a webszolgáltatás *felkutatható*.

Az első tulajdonság ma a szolgáltatáshoz tartozó WSDL³ dokumentum révén valósul meg, míg a második jellemző teljesítése az UDDI⁴ nyilvántartókra hárul. A WSDL az alapja a szolgáltatást igénybevevő és a szolgáltató közötti szerződésnek is. A webszolgáltatások zömében a SOAP protokollt használják. A szerződések anyagi konzekvenciákkal is járnak, így a szerződő felek közös érdeke, hogy a szolgáltatás „fogyasztásából” az (illetéktelen) harmadik felet kizárják és a szolgáltatást sikeressé tegyék. Ezek a törekvések valósulnak meg a *biztonságos webszolgáltatásokban*. A SOAP nem foglalkozik a biztonság kérdésével, így ezt a problémát alkalmazás-szinten kell megoldani. (A webalkalmazásoknak van biztonsági protokollja, ilyen a HTTPS, mely az SSL⁵ megvalósítása HTTP felett.)

A biztonság megteremtésével kapcsolatos első kérdés: megbíznak-e a felek egymásban? A webszolgáltatások területén ehhez az ügyletben résztvevőknek igazolni kell kilétüket. Az igazoláshoz használt dokumentumok a tulajdonos hitelességének elismerését általában térben, időben és a megbízhatóság „erejében” is korlátozzák. (Az igazoló dokumentumot hitelesnek elismerő területet megbízhatósági tartománynak nevezik. Ez hálózatok együttese is lehet.)

Akkor mondunk egy webszolgáltatást biztonságosnak, ha az alábbi ismérvek közül legalább egy teljesül:

- n az információcsere bizalmas, azaz titkos,
- n a kapcsolatban álló felek hitelesek,
- n maga a hálózat biztonságos.

Általában a szolgáltatás határozza meg a biztonsági igényeket. Például tanúsítvány iránti kérelem benyújtásakor elég a hitelesség megkövetelése, de egy e-banki tranzakciónak ezenkívül titkosnak is kell lennie. A hálózati biztonságot biztonsági protokollokkal (pl. HTTPS), vagy alkalmas hálózati szoftverrel (pl. Kerberos) valósítják meg. Mindkét esetben a hitelesítésnek meg kell előznie az információs csatorna titkosítását.

A biztonságos elektronikus kommunikáció első két kritériuma a titkosság (rejtjelezés) és a hitelesség. Ezekre a feladatokra a kriptográfia ad megoldást és az algoritmusokat szoftverekbe építve formálják az informatikai piacon.

A hitelességnek két aspektusa van: hitelesnek ismerjük-e el egy dokumentum tulajdonosát illetve magát a dokumentumot? Ha a tulajdonos hitelességéről megbizonyosodtunk, a dokumentum eredetét (és sértetlenségét) tulajdonosának aláírása alapján ellenőrizhetjük. A webszolgáltatások milyen igazolásokat fogadnak el a felek hitelességének vizsgálatok? A bizalmi elv alapján szinte bármi elfogadható, a gyakorlatban azonban három igazolástípus terjedt el: a felhasználónév/jelszó, a Kerberos-jegy illetve az x509 szabványos tanúsítvány.

³ *Web Services Description Language – webszolgáltatás-leíró nyelv. A leírás XML-ben történik, a szolgáltatás programozási jellemzőivel (adattípusok, eljárások, paraméterek) és elérhetőségével.*

⁴ *Universal Description, Discovery and Integration – általános leírás, felkutatás és beillesztés. Speciális struktúrákban tárolja a szolgáltatás jellemzőit (köztük a WSDL-t), valamint szolgáltató adatait, gyors keresési eljárásokat biztosítva hozzájuk.*

⁵ *Secure Socket Layer – biztonságos kapcsolódás. A böngésző a szerverrel folytatott „előzetes” párbeszéd során egy titkosított csatornát hoz létre a kommunikáció számára.*

A *felhasználónév/jelszó* érvényességi területe addig terjed, amíg ezt a párost azonosítani tudják. (A password hálózatban nyíltan sosem továbbítható!) Windows környezetekben egy felhasználó ismert egy tartományban, ez Active Directory használata esetén akár intranet fürtökre is igaz. Internetet közbeiktatva az ismertség csak úgy biztosítható, ha a felhasználót partnerünk korábban felvette egy adatbázisba. (Tanúsítvány-szolgáltatók esetén ez gyakori, de ennek előfeltételei vannak.) Az időbeni érvényességet a Windows rendszerszinten ellenőrzi. A megbízhatóság erejét tekintve ez a megoldás Windows alatt megfelelő, az interneten keresztüli használata csak egyedi esetekben javasolt. Alkalmazása csak ügyfél-oldalon értelmes.

A *Kerberos-jegy* (csak Windows-környezetben használva) a username/password-el azonos területi érvénnyel rendelkezik (leszámítva, hogy külső adatbázisokban nem tárolható), a jegyek lejáratát a rendszer ellenőrzi. Élő webszolgáltatásokban, interneten keresztül alkalmazva a jegy csak egy jelsorozatot jelent, tehát a username-hez hasonlóan gyenge aláíró/hitelesítő eszköz.

Az *X509v3 szabványú tanúsítvány* érvényes mindenhol, ahol kibocsátóját⁶ megbízhatónak elismerik. Lejáratát ideje a dokumentumban benne van. Az üzleti világban ma a legerősebb hitelességi igazolás.

A webszolgáltatások miért nem biztonsági protokollt (pl. HTTPS-t) használnak? Válaszként két fő okot említhetünk:

- A webszolgáltatások általában nem webszervereken futnak, így nincs nyilvános IP-címük. Az interneten keresztül közvetlenül nem érhetők el.

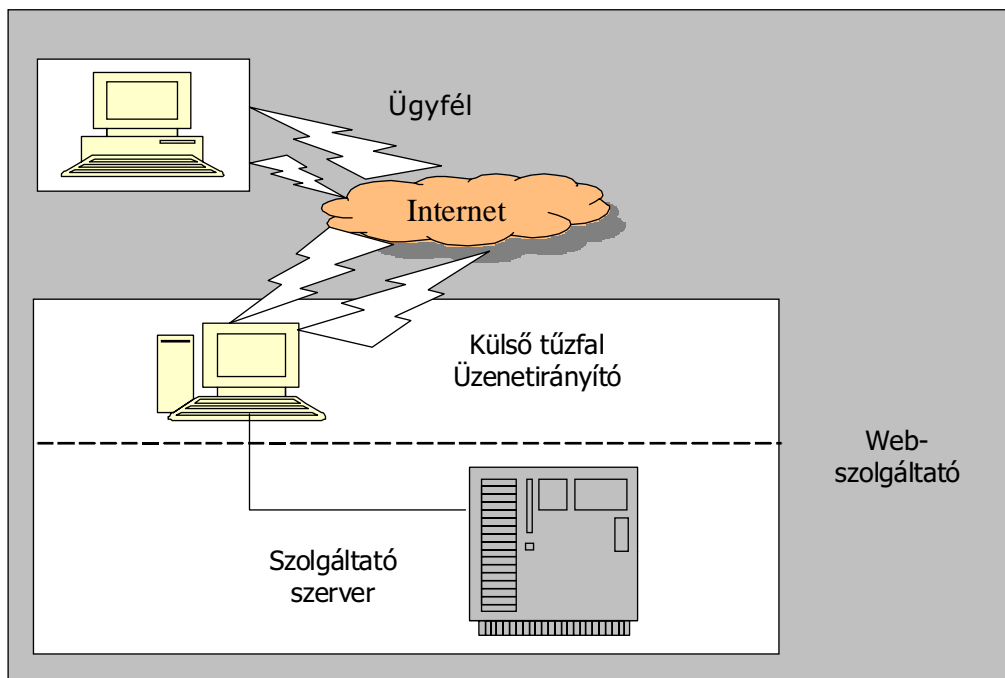
- Általános gyakorlat az üzenetirányítás, azaz az üzenet több csomóponton halad keresztül.

Csak a második megjegyzésünk igényel magyarázatot. A titkosított csatorna (pl. a HTTPS megvalósítása) mindig két végpont között jön létre és a végpontokban az üzenet nyílt. Ez komoly veszélyforrás. Több csomópont esetén a titkos csatornát az egymást követő párok között újra létre kell hozni, ami erőforráspazarló, azonkívül rendkívül lassú művelet.

Az üzenetirányítási probléma szemléltetésére nézzük az 1. ábrát. A lokális hálózatban lévő, nem-webszerver szolgáltatónk előtt egy szerverként telepített (az internet felé látható) külső tűzfal helyezkedik el. Ennek a feladata – a tűzfal-szerep mellett – az ismert (szerződött!) ügyfelek azonosítása és kéréseik továbbítása a szolgáltató felé ill. a szolgáltatás eljuttatása a kliensekhez. Az üzenetirányítókból több is lehet, egy-egy feladatra szakosodva. Ami lényeges: nem férhetnek hozzá az üzenet tartalmához. Tevékenységüket kizárólag a SOAP boríték számukra készült bejegyzése alapján végzik.

⁶ A kibocsátók ma már világméretű hierarchikus szervezetet alkotnak (PKI). A felsőbb szintek igazolják aláírásukkal az alárendelt kibocsátók tanúsítványait.

1. ábra
ÜZENETIRÁNYÍTÁS TÚZFALLAL

(Forrás: Békési, 2006)

A szolgáltatásleírások mellett a webszolgáltatók biztonsági stratégiákat is előírnak: a SOAP üzenetek mely részei, milyen módszerrel legyenek titkosítva/aláírva. (Nagy állományok titkosítására használhatunk szimmetrikus eljárást is!) A stratégiák megvalósításához osztálykönyvtárak állnak rendelkezésre különböző platformokon (a Microsoft legelterjedtebb gyűjteménye SSPI néven ismert), azonban az eljárások programozása rendkívül fárasztó és, úgy mond, „programozót próbáló” munka.

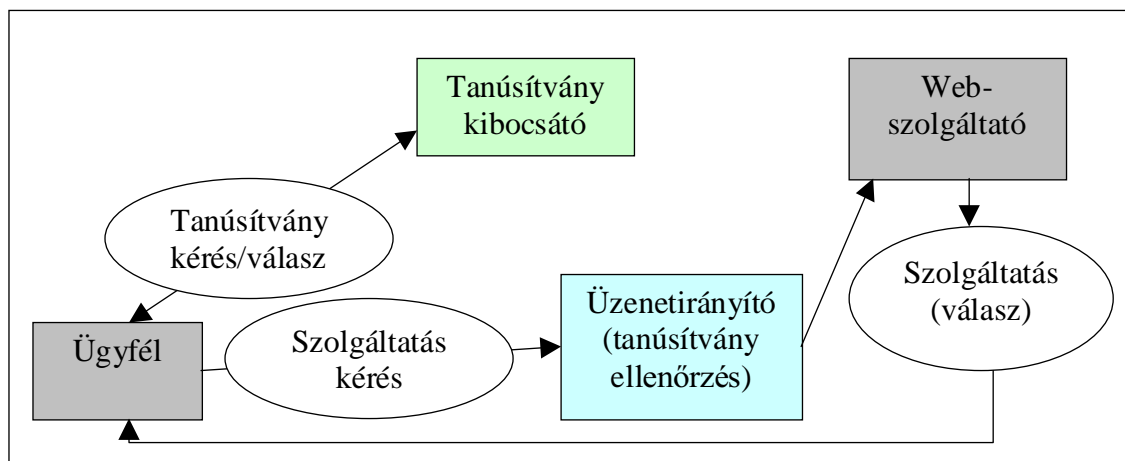
Az IBM 2003 májusában egy szabványt bocsátott ki a biztonsági stratégiák leírására (WS-Policy), mely az évek során többször módosult⁷. Lényegében egy XML alapú parancsnyelvről van szó. Az üzenetek titkosítására/aláírására már elfogadott biztonsági szabványok megadására alkalmas szkript- (futásidőben feldolgozandó) fájlokat készíthetünk, mind az ügyfél, mind a szolgáltató számára, a jövőben az üzenetirányítók számára is. Ez a módszer rendkívüli rugalmasságot biztosít a felek biztonsági követelményeinek megváltozása esetén, ugyanis nem kell programot módosítani.

Megjelentek a szoftverpiacon olyan keretrendszerek, melyek a konfigurációs fájlokban tárolt stratégiai előírásokat alig néhány soros programozási munkával képesek érvényesíteni, automatikus üzenetfeldolgozást téve lehetővé. Ilyen a Microsoft WSE 2.0 (2005) szoftvere, mely a Visual Studio 2003 fejlesztőrendszerbe is beépíthető. Az irodalom (Békési, 2006) referált tanulmánya ehhez a rendszerhez kapcsolódóan a stratégia-szkriptek készítéséhez járul hozzá.

Az alábbi egyszerű – oktatási célból készült – modellen (2. ábra) mutatjuk be a biztonsági előírások használatát WSE 2.0 alkalmazása mellett.

⁷ Lásd az irodalomjegyzékben a „Web Services Policy 1.5 – Framework” hivatkozást.

2. ábra
WEBSZOLGÁLTATÁS TANÚSÍTVÁNY KÉRÉSSEL ÉS TANÚSÍTVÁNY ELLENŐRZÉSSEL

A webszolgáltató ügyfeleit x509-es tanúsítványokkal fogadja el és ezt felhasználva szolgálja ki. A mi kliensünk ilyenrel még nem rendelkezik, be kell szerezni egyet. Ezt az ügyletet a tanúsítvány kibocsátóval UserId/password segítségével hitelesíti és tanúsítványát majd ezzel titkosítja. Az üzenetirányító esetünkben csak a szerver áthelyezhetőségét biztosítja. Az ügyfél tanúsítványának, aláírásának ellenőrzése és a titkosítás kezelése a szolgáltatónál történik. (Ha a hitelességvizsgálatot jelenleg az üzenetirányítónál végeznék, tetemes programozási munkára számíthatnánk.)

Az x509 tanúsítványok előállításához a nyilvános kódú OpenSSL programot használtuk, mivel csak mintaprogramról volt szó. A tanúsítványok telepítése manuális tevékenység, így modellünk két önálló részre bomlott: az ügyfél tanúsítvány beszerzése és (a telepítését követően) a webszolgáltatás igénybevétele. Mindkét modellrészben stratégialeírással adtuk meg a biztonsági követelményeket és csak az ügyfél Windows-os felülete valamint a szolgáltatás kezelése igényelt programozást.

Mire számíthatunk a jövőben?

A SOAP üzenetek kriptográfiai szabványainak véglegesedése, a stratégialeírások használatát támogató rendszerek elfogadottsága és elterjedése meghatározta a jövő biztonsági koncepcióját. Néhány általánosan támogatott technika jellemzi a webszolgáltatások igénybevételét. Ez tükröződik (a Microsoft szemszögéből) a WSE új verziójában, ahogy arról Skonnard 2006 júniusi cikkében beszámol. (Skonnard, 2006)

A WSE 3.0 hat szabványos biztonsági stratégiát támogat:

1. Username OverTransport
A szolgáltató hitelesítve van, az ügyfél nincs, a szállítási réteg titkosít („titkos csatorna”, ilyen a HTTPS).
2. Username ForCertificate
A szolgáltató x509-e tanúsítvánnyal hitelesíti magát és ezt használja a titkosításhoz, az ügyfél UserId/password-öt alkalmaz ugyanezekhez.
3. AnonymousForCertificate
Az ügyfél anoním, a szolgáltató x509-es tanúsítványt használ. (Nincs titkos csatorna!)

4. MutualCertificate10
Mindkét fél x509-es tanúsítvánnyal rendelkezik az aláíráshoz/titkosításhoz.
(a WS-Security 1.0 specifikáció szerint használják).
5. MutualCertificate11
Hasonló a 4-eshez, de a WS-Security 1.1-es specifikáción alapszik, azaz használja a szimmetrikus titkosítást is.
6. Kerberos hitelesítés
Ha mind a szolgáltatás, mind a kliens azonos Windows tartományban van, használható ez a változat, de csak Active Directory alatt szervezhető. Az 5-öshöz hasonlóan szimmetrikus algoritmussal dolgozik, biztonsági erejük is azonos.

A SOAP azáltal, hogy a biztonsági követelmények is az üzenetek részévé váltak, a hálózati kommunikáció protokoll-független formáját teremtette meg. Ennek előnye már a WSE 2.0-ban is megmutatkozott, bár a gyakorlatban csak a HTTP protokollon használták. A Microsoft webszolgáltatásokat támogató új platformja a WCF⁸ a HTTP-n kívül számos protokollt foglal magába, többek között a Microsoft MQ-t és a vezeték nélküli kommunikációt is. Vagyis a jövőben az ügyfél/szolgáltató kapcsolatában a hálózat megvalósítási jellemzői már nem játszanak szerepet.

A webszolgáltatás leírása, a mai WSDL, nem alkalmas a biztonsági stratégia megadására. Ez ugyanis a szolgáltató közleménye. Ha specifikálnánk is a webszolgáltató biztonsági követelményeit, az ügyfél hasonló elvárásairól mit sem tudhatunk. A Microsoft a WCF-ben itt is változást ígér: a WSDL-ben megadott kapcsolati információk alapján egy biztonságstratégiai szkriptet is generálunk mindkét fél számára. A kliensnek ezen még lehetősége van változtatni, tárgyalásos alapon. Az előírt biztonsági ellenőrzések (az un. SoapFilter-ek) egy része szolgáltatás-függő, tehát automatikusan generálható, a lokális előírások (a tárgyalás eredményeként) paraméterek formájában kerülnek a konfigurációs állományokba.

A fentieket figyelembevéve – legalábbis a Microsoftnál érzékelhető tendenciák alapján – a jövőben a webszolgáltatások

- n biztonságos webszolgáltatások lesznek,
- n a szolgáltatásleírás (a mai WSDL) lesz a biztonsági stratégia meghatározója,
- n a kommunikációs stratégiákat konfigurációs állományok tartalmazzák,
- n a szolgáltatások felkutatása változatlanul az interneten történik, az igénybevételnél viszont bármilyen hálózat szóba jöhet.

Persze mindehhez a Microsofton kívüli „világnak” is lesz még szava.

IRODALOM

Békési Gábor (2006): *Webszolgáltatások biztonsági modelljei* (Kutatást záró dokumentáció), ÁVF, 2006. szeptember.

Web Services Policy 1.5 – Framework (Working Draft), July 2006.

<http://www.w3.org/TR/2006/WD-ws-policy-20060731/>

Skonnard, Aaron (2006): *WSE 3.0, SOAP Transports, and More*, June 2006.

<http://msdn.microsoft.com/msdnmag/issues/06/06/ServiceStation/default.aspx>

⁸ Windows Communication Foundation, már a Vista része.

Kertész Gábor*

A KÖZÖSSÉGI POSTAI PIAC FEJLŐDÉSÉNEK EGYES KÉRDÉSEIRŐL

A postai szolgáltatások helyzete az EU-n belül

A postai piac gazdasági jelentősége

A szolgáltatások szabad áramlása, mint az Európai Unió négy alapvető szabadságának egyike (EK-Szerződés 3. cikkely 1. bekezdés d/ pont), az egységes európai piac kialakításának alapvető feltétele. Ez maradéktalanul csak akkor valósulhat meg, ha – az egyes tagállamok közrendi és közbiztonsági igényeinek figyelembevételével – a piaci liberalizáció a piac valamennyi szegmensére kiterjed. A postai piac Európában hagyományosan monopolizált piacként működött, hiszen a posta, mint a minden polgár számára elérhető információtovábbítási szolgáltatás, a korábbi időszakban monopóliumok révén volt legcélszerűbben megvalósítható. A postai piac liberalizációja kérdésénél tehát együtt kell tekintenünk a személyek szolgáltatáshoz való hozzáféréseinek jogát és a piacra való belépés liberalizációjának igényét.

A postai piac szabályozásának vizsgálatánál fontos annak a piaci-gazdasági környezetnek a vizsgálata, amely a postai piacra jellemző. Az Európai Bizottság felmérése szerint 2005-ben a postai szolgáltatások piaca közel 90.000.000.000.- EUR árbevételű termelt, ami a teljes EU GDP 0,9%-ának felel meg. Már ebből is látható, hogy a postai ágazat az Európai Unió gazdasága számára nagy jelentőséggel bír. A postai szolgáltatás jellegéből fakadóan jelentős élők munkája igényű, ezért a postai szolgáltatók az Európai Unió egész területén a legnagyobb munkáltatók közé tartoznak. Az ágazaton belül a foglalkoztatás stabilnak mondható, a tagállamok egyetemes postai szolgáltatói által foglalkoztatottak száma 2005-ben 1.700.000 főt tett ki. Ha ehhez hozzászámítjuk a postai tevékenységhez kapcsolódó munkát végző vállalkozások munkavállalóinak létszámát (pl. gyorsposták) már több milliós létszámot kapunk (COM/2006/595. 2.).

A postai szolgáltatások a kereskedelem és a kommunikációs szolgáltatások, de a polgárok, civiltársadalom számára is elengedhetetlenek. Számos, napjainkban a gazdaság dinamikusan fejlődő húzóágazata (pl. e-kereskedelem, csomagküldés, banki, biztosítási, marketingszolgáltatások) számára elengedhetetlen a postai szolgáltatások kiemelkedő színvonala. A postai szolgáltatások felgyorsult világunkban gyorsan változnak. Az ágazat három, az Európai Unió gazdasága számára létfontosságú piaci szegmens érintkezési pontján helyezkedik el: a reklám, a kommunikáció és a szállítás/logisztika. Az egyes ágazatok közötti határok lassan elmosódnak. Az egymásra hatás során figyelembe kell venni, hogy ezekben a kapcsolódó ágazatokban a teljes liberalizáció már megtörtént. A postai ágazat dinamikus fejlődésének napjainkban az egyre sürgetőbb teljes liberalizáció mellett a technika fejlődése a feltétele.

* *Főiskolai adjunktus, Általános Vállalkozási Főiskola*

A posta helyzete a változó társadalmi-technológia környezetben

A postai szolgáltatások kiemelten fontos szerepére a Bizottság a lisszaboni stratégia keretrendszerében is hangsúlyozottan rámutatott, ahol mint a gazdasági növekedés és a munkahelyteremtés egyik fontos forrását jelölte meg. A lisszaboni stratégia szerint a teljes piacnyitást fokozatosan meg kell valósítani, megőrizve az európai társadalmi modellt, amelynek egyik eleme a hatékony és jó minőségű szolgáltatások biztosítása (COM /2003/238. 13.). A postai szolgáltatások ebben a koncepcióban a társadalmi kohézió fontos elemét képezik és hozzájárulnak a versenyképességhez.

A postai piac vizsgálata során számos szakértő felvetette azt a koncepciót, miszerint a modern telekommunikációs technológiák fejlődésével a hagyományos postai piac fokozatosan beszűkül, lassan idejét múlttá válik. A Bizottság a postai piacról szóló jelentésében azonban rámutat arra, hogy a korszerű postai szolgáltatások elérhetősége cáfolja azokat a néhány évvel ezelőtti feltételezéseket, miszerint az ágazatban szükségképpen hanyatlás következik be az új és az alternatív kommunikációs technológiák bevezetése miatt. A postai szolgáltatások ehelyett az innovatív technológiákat felhasználják arra, hogy növeljék termelékenységüket és új termékeket kínálnak. A postai szolgáltatások egyes szegmensei (pl. címzett reklámküldemény, otthonról történő vásárlás) jelentős növekedési potenciállal bírnak (COM /2006/ 595. 3.). Ugyancsak fontos észrevenni, hogy nem igazolódtak be azok az előrejelzések, amelyek a hagyományos postai szolgáltatások újfajta szolgáltatásokkal való felcserélését vetítették elő, pl. a levélforgalomban. Bár az kétségtelen tény, hogy a magánszemélyek levélforgalma a modern telekommunikációs eszközök (pl. mobiltelefon, internet) terjedésével folyamatosan csökken, a vállalkozások levélforgalma nem hogy csökkenést, hanem egyes területeken éppen növekedést mutat.

A postapiac szabályozásának alapjai az elsődleges jogforrásokban

A postai piac liberalizációjának kérdése a fentiekből kifolyóan az Európai Unióban a kezdetektől fogva komplex kérdésként jelentkezett. A postai piacra alapvetően az EK-Szerződés versenypiaci rendelkezései vonatkoznak, azonban a szolgáltatás kiemelt szociálpolitikai kontextusai miatt irányadóak rá más területek közösségi jogszabályai is.

A tagállami postai piacok monopolizáltsága egyértelműen ellentétes a szabad versenyt megkövetelő közösségi versenyszabályokkal (EK-Szerződés VI. cím 1. fejezet 1. szakasz). Az EK-Szerződés tilt minden olyan magatartást, megállapodást, amely a közös piacon belül a versenyt ténylegesen vagy potenciálisan céljában vagy hatásában akadályozza, korlátozza, illetve torzítja.

A postai piacra alapvetően versenyjogi szempontból az EK-Szerződés 81. cikkelye vonatkozna, ami összhangban a 82-86. cikkelyekkel a teljes liberalizációt és a szabad versenyt irányozná elő. Az EK-Szerződés 47. cikkely 2. bekezdésben kapott felhatalmazással élve a Tanács, azonban felismerve a postai piac helyzete és az állampolgárok igénye alapján a postai szolgáltatás biztonságának közérdekű fenntartásának szükségességét, a Parlamenttel közös együtdöntési eljárás alapján irányelvet alkotott a postai piac közösségi szintű szabályozására, amelyet az EK-Szerződés 189. cikkelye alapján a tagállamok nemzeti jogrendszerükbe átvették.

A postai piac helyzetével, közösségi szinten a Bizottságnak hagyományosan több főigazgatósága is foglalkozik. A postai piacra vonatkozó bizottsági jogszabály előkészítési munkafolyamatban a TRAN (Közlekedés és Turizmus) mint vezető főigazgatóság mellett közreműködőként vesz részt az ICOM (Belső piac és Fogyasztóvédelem), az ITRE (Ipar, Kutatás, Energia), az ECON (Gazdasági és Monetáris ügyek), az EMPL (Foglalkoztatás és Társadalmi kérdések), valamint a REGIO (Regionális fejlesztés) főigazgatóság (Szebeny-Varga-Sümegei 2007. 26.).

A közösségi jogalkotás átültetése a nemzeti jogba

Az Európai Unió a postai piac egységesítése jegyében az irányelvi jogalkotás segítségével folyamatosan készíti fel már közel két évtizede a tagállamokat az egységes belső postai piac kialakítására. A tagállamokban a változások hatásaira reagálva a postai törvények átlagosan öt évente szorulnak jelentősebb – novelláris – módosításra, vagy újrakodifikálásra. A tagállamok az eddig eltelt felkészülési idő során a

közösségi irányelveket már zömmel átültették nemzeti jogukba. A jogszabályátvételben Észtország és Bulgária az utolsó, ezek a tagállamok csak 2009-re veszik át teljes mértékben a korábbi irányelvekben foglalt rendelkezéseket, bár Észtország a fenntartott területet már megszüntette. Az első postai irányelv az addig szinte egyhelyben álló postapiaci liberalizációnak és az egységes postapiac kialakításának érezhető erejű új lendületet adott, a tagállamok többségében az irányelvek átültetése nagyszabású kodifikációs munkát indított el. Ennek révén Belgium kivételével új postai törvények születtek. A jogalkotás és a piac érezhetően erőteljes kölcsönhatásba került egymással, az irányelvek által a nyitás felé tett lépéseket a piaci szereplők tevékenysége nyomán a tagállamok jelentős része továbbvitte, ami a postai jogalkotás továbbfejlesztéséhez vezetett. Számos tagállamban az irányelvek által megkövetelt minimális szabályoknál lényegesen előrehaladottabb szintre lépett a liberalizáció (WIK-Consult 2006. 31-34.).

AZ EU-25 TAGÁLLAM POSTAI JOGALKOTÁSÁNAK FEJLŐDÉSE ÉVSZÁMOKBAN

Ország	Hatályos postatörvény éve	Rendelkezés az egyetemes szolgáltatás terjedelméről	Rendelkezés az egyetemes szolgáltatás minőségéről	Rendelkezés az egyetemes szolgáltatás áráról	Rendelkezés a fogyasztói panaszok kezeléséről
AT	1997	2002	2002		
BE	1991	1999	1999	1999	
CY	2004	2004	2005		
CZ	2000	2005	2005		2005
DE	1997	1999	1999	1999	2001
DK	2004	2004	2004	2004	2004
EE	2001		2001	2001	
ES	1998	1999	1999		
FI	2001				
FR	2005		2003	2003	
GR	1998		2000	2003	2004
HU	2003		2004	2004	
IE	2002	2002	2002	2002	2002
IT	1999	2000	2003	2003	
LT	2004	2003	1999		
LU	2000		1999		
LV	2004	2005		2004	2005
MT	2002	2005	2004	2004	
NL	2000	2000	2000	2000	2000
PL	2003		2004		2003
PT	1999		2004	2004	
SE	1999	1994	1994		2001
SI	2004	2003	2003	2004	2003
SK	2003	2002	2002	1996	
UK	2000	2005	2005	2005	2005

(Forrás: WIK-Consult 2006. 32-33.)

Az egyes tagállamok felkészültsége a teljes piacnyitásra

Nem szabad átsiklani azon a tényen, hogy a formális irányelv-adaptáció még nem feltétlenül jelenti az adott ország piacának felkészültségét a teljes liberalizációra. A PriceWaterterhouseCoopers (PWC) tanácsadó társaság 2006-ban átfogó felmérést készített a Bizottság felkérésére az egyes tagállamok postai piacainak a teljes liberalizációra való felkészültségéről. Ennek során négy dimenzióban, és azon belül tizenkilenc tényező alapján vizsgálták az adott ország felkészültségét a liberalizációra. Az egyes dimenziókban mért felkészültséget 1-től 5-ig terjedő listán értékelték, majd az egyes részpontoszámok alapján határozták meg a tagállam általános felkészültségi szintjét.

A PWC által vizsgált egyes paraméterek:

1. A piac karakterisztikája kedvező és eredményes intézményrendszerrel rendelkezik a működőképes versenyhez a teljes piacnyitás után:
 - a. a vidéki járatok aránya a teljes járatszámhoz és a városi járatszámhoz képest (-);
 - b. egy lakosra jutó postai küldemények száma (+);
 - c. belépési lehetőség a teljes piacnyitás után (+).
2. Jelenlegi státusz és a piac orientáltsága a postai szabályozások által:
 - a. nemzeti szabályozó hatóság függetlensége (+);
 - b. a nemzeti szabályozó hatóság általános felkészültsége és versenyipiaci tapasztalata (+);
 - c. olyan jogi rendszer, amely a teljes piacnyitást követően a postai piac szabályozásának folytonosságát megtartja (+);
 - d. kifinomult ár/profit szabályok az egyetemes szolgáltatóra vonatkozóan, ide értve az árképzési rendszert is (+).
3. Az egyetemes postai szolgáltató felkészültsége és alkalmazkodóképessége a teljes piacnyitáshoz:
 - a. munkabéreköltség aránya a szabadúszó munkavégzőkhöz (+);
 - b. az egyetemes szolgáltatónál foglalkoztatott, vagy érdekében foglalkoztatott közalkalmazottak aránya jelenleg és tervezett arányuk 2008-ban (-);
 - c. postai szolgáltatások kiszervezettsége %-ban (+);
 - d. új termékek fejlesztése az egyetemes szolgáltatónál (+);
 - e. Remélt időpont az egyetemes szolgáltatónál a teljesítmény gyakorlat kialakításának (-);
 - f. a menedzsment képessége a fejlődésre, hatékonyság növelésre (+).
4. Hozzájárás az egyetemes szolgáltatáshoz:
 - a. postai támpontok sűrűsége (db/km²) (-);
 - b. postai támpontok lakosonként (-);
 - c. kézbesítés gyakorisága (-);
 - d. politikai akarat a levélforgalom csökkentésére (+);
 - e. politikai akarat az egyetemes szolgáltatás díjának emelésére (+).

A súlyozásnál az egyes dimenziók értékét az ahhoz tartozó kategóriák értékeléséből határozták meg, ahol némely kategóriákat növelő, míg más kategóriákat csökkentő tételként számítottak az átlagba.

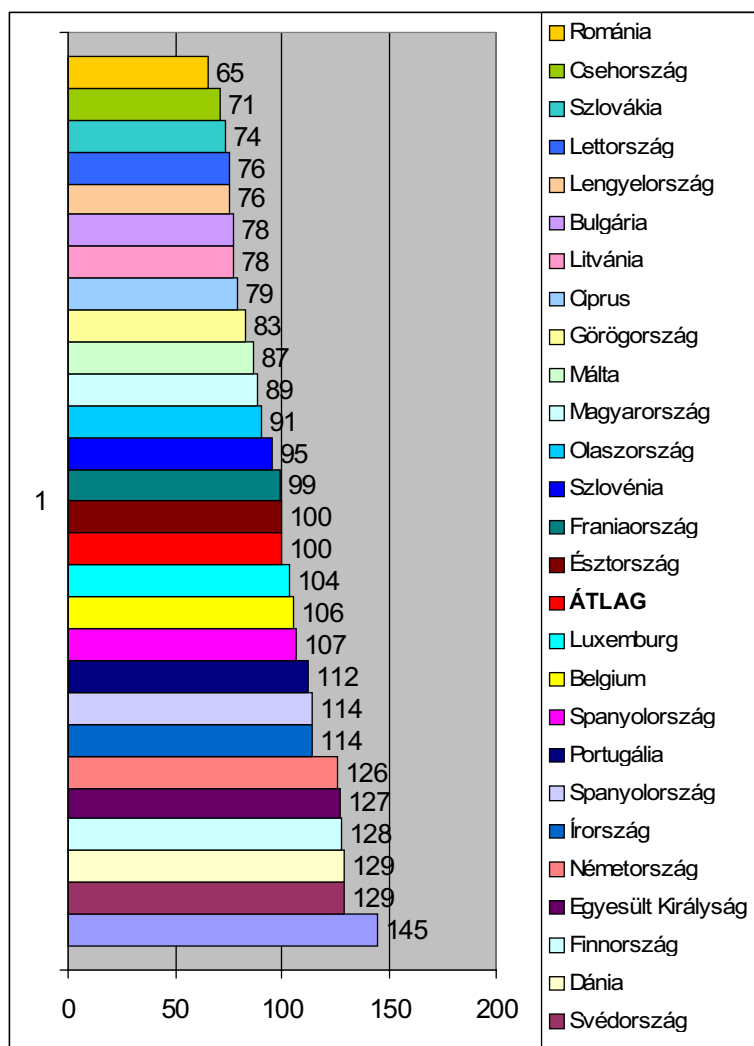
AZ EU-27 TAGÁLLAMOK FELKÉSZÜLTSEGI MUTATÓI AZ EGYES DIMENZIÓKBAN

Ország	Piac	Szabályozás	Egyetemes szolgáltató szolgáltató	Egyetemes szolgáltatás
Ausztria	3,5	3,0	3,6	2,0
Belgium	2,1	3,3	3,2	2,4
Bulgária	2,0	3,0	1,6	1,6
Ciprus	2,0	2,5	1,9	2,0
Csehország	2,1	2,5	1,5	1,6
Dánia	2,9	4,0	4,1	2,0
Egyesült Királyság	2,6	4,3	3,9	1,8
Észtország	2,4	2,3	3,6	2,2
Finnország	4,3	3,0	3,9	2,7
Franciaország	3,4	3,5	2,2	1,5
Görögország	2,4	2,5	1,8	2,5
Hollandia	4,3	4,0	4,6	2,2
Írország	3,6	3,3	3,2	2,2
Lengyelország	2,6	1,8	2,2	2,0
Lettország	2,5	2,0	2,2	1,6
Litvánia	2,5	2,0	2,1	2,2
Luxemburg	3,0	2,8	3,3	2,0
Magyarország	3,1	2,5	2,3	2,0
Málta	1,6	2,3	3,1	2,0
Németország	2,0	4,3	3,9	2,2
Olaszország	3,0	2,8	2,4	1,6
Portugália	3,6	3,3	2,8	2,7
Románia	3,0	1,5	1,7	1,3
Spanyolország	2,0	3,5	2,5	3,5
Svédország	3,0	4,3	3,3	3,1
Szlovákia	3,0	2,0	1,5	2,0
Szlovénia	3,5	2,8	2,5	1,5

(Forrás: PWC 2006. Annex 8.)

Az egyes paramétereket a végső felkészültségi átlag meghatározásánál súlyozottan, az első és negyedik paramétert egyszeres, a második és harmadik paramétert kétszeres súlyozással vették figyelembe.

AZ EU-27 TAGÁLLAMOK VÉGSŐ FELKÉSZÜLTSEGI SZINTJE (%)

(Forrás: PWC 2006 Annex 9.)

A grafikonból látható, hogy átlagosan 100% a tagállamok felkészültsége a teljes piacnyitásra, azonban ez abból adódik, hogy míg a régi tagállamok jellemzően készen állnak a teljes piacnyitásra, addig a 2004-ben, illetőleg 2006-ban csatlakozott új tagállamok zömében még jelentős hiányosságok vannak. Ezen tagállamok esetében egy megfelelő előkészítés nélküli teljes piacnyitás súlyos piaci zavarokat és társadalmi elégedetlenségeket okozhatna, ezért nagy felelősség nehezedik a Bizottságra és a Tanácsra a szabályozott teljes piacnyitás bevezetésében. A nyitásra már felkészült országok tekintetében ugyanis a céldátum további kitolása, a még nem kellően felkészült országok tekintetében viszont az ütemterv szerinti piacnyitás vezethet komoly piaci zavarokhoz.

A 97/67/EK irányelvről röviden

Általános kérdések

A Zöld Könyv által megindított szakmai és politikai vita eredményeként, annak megjelentése után öt évvel született meg a postai piacot az Európai Közösségek által először átfogóan szabályozó jogi norma, a Parlament és a Tanács 1997. december 15-i 97/67/EK számú irányelve.

Ahogy a jogalkotó az irányelv preambulumban is rögzítette, a belső piac kialakítása a postai területeken a Közösség gazdasági és szociális kohézióját is elmélyíti. Bár az UPU meghatároz nemzetközi standardokat, a szorosabb gazdasági és politikai kötelékben együttműködő európai államok számára ennél szorosabb és összehangoltabb postai szabályozás szükséges. A belső piac adott állapotát, valamint a postai szektornak a társadalmi, gazdasági beágyazottsága, illetőleg a tagállamok közötti együttműködés elmélyültsége alapján, összhangban az alapszerződések rendelkezéseivel, a postai piac harmonizálására az irányelvi közösségi jogalkotás volt a legalkalmasabb.

A közösségi döntéshozók számára a Zöld Könyv megszületése és az azt követő hosszú és átfogó társadalmi vita tükrében egyértelmű volt, hogy a postai piac csak egy fokozatos és ellenőrzött úton liberalizálható teljesen. A közösségi postai piac megteremtésénél a korábbi statisztikai adatok által már feltárt, a Zöld Könyv által mélységében elemzett minőségi egyenlenségek megszüntetése jelentette az első lépést, míg a másik fő lépés a piac részleges megnyitásának az elindítása volt. Az irányelv a preambulumban kitűzött célokat – a hatályba lépése óta eltelt évtized tapasztalatai szerint – elérte, bár a postai piac nyitása nem haladt az eredeti – meglehetősen optimista céldátumokat felvázoló – forgatókönyvnek megfelelően.

A preambulumban

Az irányelv – a közösségi jogszabályok hagyományait követve – terjedelmes preambulumban kezdődik, amely mint ahogy az előzőekben már kitértünk rá lényeges rendelkezéseket is rögzít. A preambulumban egyes bekezdéseit tartalmuk szerint hét csoportba sorolhatjuk.

Az első csoport az irányelv megalkotásának jogszabályi, jogalkotási hátterét vázolja (1-4. bekezdés), a második csoportban a piac aktuális helyzetéről ad egy rövid pillanatképet, kiemelve a problémákat, az egyenlőtlenségeket az egyetemes szolgáltatás terjedelmében és minőségében (5-10. bekezdés).

A harmadik csoportban az állampolgárok számára talán legjelentősebb kérdéseket sorolhatjuk (11-15. és 34-35. bekezdések), ilyen a fogyasztói jogok deklarálása. Az első jog az elérhető áron biztosított minimális szolgáltatási körhöz való jog, a második a postai hálózathoz való könnyű hozzáférhetőség, és a diszkrimináció-mentesség. Kimondja a fogyasztói szerződések tisztességtelen feltételeiről szóló 93/13/EK irányelv hatályát a postai szektorra, illetve az egyedi szerződéskötés lehetőségét – a szolgáltatást nagyobb volumenbe igénybe vevők részére – és a gyors vitarendezéshez való jogot.

A negyedik csoportban a liberalizáció kapcsán felmerülő technikai kérdéseket veti föl (20-22. s 25. bekezdés). Az ötödik csoportban az egyetemes szolgáltatók átláthatóságáról rendelkezik. A tisztességes verseny megteremtése érdekében, figyelemmel arra, hogy az egyetemes szolgáltatók egyrészt egy monopol piac szereplői, esetleg állami támogatással, másrészt pedig jelen vannak a liberalizált területeken is, szükséges az egyetemes szolgáltatók költség és bevétel elkülönítésének megvalósítása (26-29. bekezdés).

A hatodik csoport a standardizálás elveivel foglalkozik (30, 33, 36-37. bekezdések). A postai piacon két típusú standard van jelen, a műszaki és a minőségi, és mindkettő esetében alapvető követelmény az átláthatóság, a minőségi standardok tekintetében pedig azok közösségi szintű pontos meghatározása. A műszaki standardok esetében a közösségi szintű meghatározás csak sokkal tágabb síkon mozoghat, figyelemmel arra, hogy az egyes tagállamok mértékrendszerei és technikai gyakorlata egymástól jelentősen eltér.

Végül a hetedik csoportban hatályával kapcsolatos rendelkezéseket sorolhatjuk (40-45. bekezdés). Meghatározza, hogy a 2000. év végéig a Bizottságnak a Tanács és a Parlament részére jelentést kell beterjeszteni az irányelv gyakorlati alkalmazásával, a piacra, valamint a gazdasági, társadalmi, műszaki aspektusokra gyakorolt hatásáról és bízva a gyors fejlődésben, időbeli hatályát 2004. december 31-ben jelölte meg, vagyis eddig tervezte a liberalizációt egy olyan, következő fázisba juttatni, ahol már egy új jogszabály határozhatja meg a liberalizált piac kereteit.

Az irányelv fogalomrendszere

Bár a preambulumban követő első fejezet a „célkitűzés és hatály” címet viseli, a preambulumban felsorolt célok rövid, program-pont-szerű felsorolását rögzítő első cikkelyt követően a fejezet döntő részét a fogalom-meghatározások (97/67/EK irányelv 2. cikkely) teszik ki. A definíciórendszer összeállításakor a

jogalkotó egyrészt felhasználta az UPU fogalomrendszerét, illetőleg a tagállami jogalkotások eredményeit, de az alkotó jellegű és előremutató jogszabály alkotás keretében meg is újította és helyenként új tartalommal töltötte meg a korábban már ismert fogalmakat.

A második cikkelyben szereplő tizenkilenc definíció közül számos alapvető, a korábban kimunkált fogalmak egyszerű átvételét valósítja meg, több esetben viszont a joggyakorlat számára is kitüntetett jelentősége van a pontos fogalom-meghatározásnak.

Az első ilyen kiemelkedő jelentőségű definíció a postai szolgáltatás meghatározása, ami a postai piac egész szegmensét magában foglalja, mind a fenntartott, mind a nem fenntartott területet, mivel a végzett tevékenység – küldemény gyűjtése, feldolgozása, szállítása, kézbesítése – oldaláról közelíti meg.

A következő fontos fogalom a nyilvános postai hálózat, amely a postai szolgáltató teljes logisztikai hálózatát magában foglalja, beleértve ebbe a hálózat fix és mobil eszközeit és a hálózatot működtető humán erőforrást is.

Ugyancsak lényeges definíció a postai küldemény meghatározása, hiszen, ami nem minősül postai küldeménynek, az nem is minősül a postai piac részének.

Nem szabályozási, hanem gazdasági szempontból jelentős a címzett reklámküldemény – a gyakorlatban az angol elnevezés, direct mail, alapján széles körben elterjedt rövidítés szerint DM – meghatározása. Ez a marketing szempontból egyre jelentősebb szegmens ugyancsak a postai piac része, hiszen a DM küldeményben foglalt reklámüzenet a postai hálózat közbejöttével jut el a fogyasztóhoz. A küldemény azonban a címzésen túl nem tartalmaz a címzett számára egyedi tartalmat. Az általában nagy mennyiségben továbbított DM küldemények tartalmukban azonosak.

Egyetemes és fenntartható szolgáltatások

Az irányelvnek a piac szempontjából talán legjelentősebb rendelkezései az egyetemes postai szolgáltatás definiálását és a fenntartható szolgáltatások körét körülíró rendelkezései jelentik. Az irányelv, a közösségi jogból eredő szabályozási jellegéből adódóan, minimum-szabályokat állapít meg. Az egyes tagállamok az irányelvben meghatározottnál magasabb színvonalat is meghatározhatnak a szolgáltatásra és a fenntartható kört szűkebben is megvonhatják.

Az egyetemes szolgáltatás minimális színvonalát a 3. cikkely 1., 3. és 4. bekezdései rögzítik. Eszerint a postai szolgáltatásnak az egyetemes postai szolgáltató illetékességi területének egészén, minden felhasználó számára elérhető áron magában kell foglalnia legalább a minden munkanapon, de legalább heti 5 napon a napi egyszeri gyűjtést és házhoz kézbesítést, valamint az ezek ellátásához szükséges feldolgozást, szállítást a legfeljebb 2 kg tömegű postai küldemények és legfeljebb 10 kg tömegű postai csomagok tekintetében. A cikkely kiegészítő szabályként utal az UPU Egyezményre és Postacsomag Megállapodásra. A tagállamok közötti postai forgalom biztonsága és zavarmentessége érdekében kölcsönös tájékoztatási kötelezettséget ír elő a tagállamok részére a határon átnyúló, nemzetközi postai forgalomra vonatkozó, vagy azt érintő belső szabályokról. Ugyancsak fontos minőségi jellegű minimum-szabályként rögzíti az irányelv a szolgáltatás nyújtásában és a hozzáférésben is a diszkrimináció-mentesség megtartását. A szolgáltatásnak csak elháríthatatlan okból történő felfüggeszthetőségét, teszi lehetővé. Előírja, hogy a szolgáltatást az igénybe vevők igényeinek és a műszaki-gazdasági helyzetnek megfelelően kell fejleszteni, valamint biztosítani kell az átláthatóságot. Továbbá előírja a transzparencián belül a fogyasztóknak a szolgáltatásokról való folyamatos és naprakész tájékoztatását, illetőleg a Bizottságnak mint közösségi versenyhatóságnak a tájékoztatását. Az irányelv, jellegéből fakadóan, az egyetemes szolgáltatás meghatározása során számos kérdésben általános jellegű szabályokat fektet le, ezeket az irányelv nemzeti jogba történő átültetése során a tagállami jogalkotónak kell konkrét tartalommal feltöltenie. Ilyen, konkrét tartalomra váró rendelkezések az elérhető árra, illetőleg a hozzáférési pontok szükséges sűrűségére vonatkozó normák.

A harmadik fejezetben, a 7. és 8. cikkelyben rögzíti az irányelv a fenntartható postai szolgáltatások körét, amellyel a Közösség teljes területén a postai piacot kötelező érvénnyel részlegesen megnyitotta a verseny előtt. Az irányelv eredeti szövegezése a 350g alatti tömegű, a leggyorsabb szabvány súlykategória díjszabás ötszörösénél olcsóbb küldemények vonatkozásában engedi meg a monopóliumok fenntartását. Már a preambulum 17. bekezdése is fontos, gazdasági adatokat közölt, ezek a részleges piacnyitás határainak meghúzásában közrejátszottak. Ezek szerint a küldemények 2%-át teszik ki a 350g-nál na-

gyobb tömegű küldemények és a továbbításból származó bevétel az állam tulajdonú egyetemes szolgáltatók teljes bevételének a 3%-át teszi ki. Ennek a szegmensnek a felszabadítása a verseny előtt, nem jelenthet tehát az egyetemes szolgáltatók számára komoly veszteséget. Az EK-Szerződés 81. cikkelyből következően a szolgáltatások monopóliumának fenntartása nem lehet öncél, csak eszköz, valamilyen ösztársadalmi szinten magasabb rendű cél elérése érdekében. Ez a cél jelen esetben az egyetemes postai szolgáltatás biztonságos működéséhez fűződő érdek. Mivel a Közösség az EK-Szerződés 3. cikkelyéből fakadóan az egységes belső piac felé törekszik, ezért a monopóliumok fenntartása csak kivételes lehetőség és törekedni kell azok mielőbbi felszámolására. Ennek érdekében az irányelv a monopóliumok felszámolásának ütemtervét is kitűzi. Eszerint 2000. január 1-ig a Tanács dönt a további fokozatos liberalizációról, különösen a nemzetközi és a DM szegmensre, 2003. január 1-ig pedig a tömeg- és díjhátárok felülvizsgálatáról.

A piacra lépés szabályai

A fenntartható szolgáltatások körének meghatározását követően az irányelv a nem fenntartott szolgáltatások piacának kérdéseire tér át. Mivel az irányelv megszületésekor a tagállamokban a postai piac hagyományosan monopolpiac volt, ezért a piacra lépés általános alapelveit szükséges volt irányelvi szinten rögzíteni, a részletszabályoknak tagállami hatáskörben tartása mellett. A szabályozott piacra lépésre az irányelv a piacra lépési engedélyek rendszerét fekteti le ajánlott, de nem kizárólagos és kötelező modellként. Az elv szerint a nem fenntartott körbe tartozó piacra belépni kívánó vállalkozás általános, vagy egyedi engedélyeket kaphat általános, megkülönböztetésmentes, tárgyilagos és megismerhető elveken és szabályokon alapuló eljárások keretében, amelyek a jogorvoslatot is lehetővé teszik (97/67/EK irányelv 9. cikkely 1-3. bekezdés). Az engedély megadását egyetemes szolgáltatási kötelezettségek ellátásának vállalásától, minőségi, hozzáférési szabályok teljesítésétől tehetik függővé, tiszteletben tartva a fenntartott szolgáltatásokra vonatkozó monopoljogokat.

Annak érdekében, hogy a piaci verseny megindulása után is biztonságosan működőképes maradjon az egyetemes szolgáltatás, az irányelv lehetőséget teremt egy, a postai piac szereplőitől független szervezet által kezelt kompenzációs alap létrehozására, amelybe a befizetéseket a postai piacon működő vállalkozások fizetik be meghatározott elvek szerint, és ebből kompenzálják az egyetemes szolgáltatóknak az egyetemes szolgáltatási kötelezettség teljesítése körében felmerült veszteségeit (97/67/EK irányelv 9. cikkely 4. bekezdés).

Díjszabás és keresztfinanszírozás

A piac szempontjából alapvető jelentőségűek a díjszabásra vonatkozó rendelkezések, amelyeket az irányelv a keresztfinanszírozás kérdésével kapcsol össze. Az irányelv a díjazási kérdéseknél megismétli és kibontja a preambulumban már lefektetett elveket. Figyelemmel arra, hogy a Közösség alapvető célkitűzései közé tartozik a polgárok életminőségének javítása, a legelső díjazási elv a megfizethető díjazás elve, amely révén valamennyi fogyasztó hozzáfér a szolgáltatáshoz. A díjazásnak fő szabály szerint a költségeken kell alapulniuk, a tagállamok azonban dönthetnek az egész államterületen érvényes egységes díjazás mellett is. Ez azt eredményezi, hogy egyes területeken a díjazás nem fedezi a szolgáltató költségeit, míg máshol extra profitot termel. Elvi szinten biztosítja annak a lehetőségét, hogy a szolgáltatók egyes – jellemzően nagy forgalmat lebonyolító – ügyfelekkel külön megállapodást kössenek. A postai piacon az irányelv révén létrehozott korlátozott versenyhelyzetben különösen kényes kérdés a verseny tisztasága tekintetében a keresztfinanszírozás. Az irányelv egységesíti a keresztfinanszírozás tilalmát a fenntartott és a nem fenntartott területek között, de lehetőséget ad a tilalom átlépésére szűk határokon belül, a Bizottság egyidejű tájékoztatása mellett. Az irányelv abban az esetben ad lehetőséget felmentésre, ha a fenn nem tartott terület egyedi, az egyetemes szolgáltatási kötelezettség teljesítése miatt feltétlenül szükséges feltételei miatt szükséges.

A keresztfinanszírozások kiszűrése érdekében az irányelv valamennyi egyetemes postai szolgáltatóra nézve egy belső elszámolási rendszer bevezetésének kötelezettségét írja elő. Ennek az elszámolási rendszernek az irányelv csak az elveit határozza meg, részletszabályait a tagállami jogalkotásra bízta. A rész-

letszabályok keretei között az egyes egyetemes szolgáltatók dolgozzák ki saját rendszerüket, amelyeket az adott tagállam nemzeti szabályozó hatósága jóváhagy. Az elszámolási rendszer alapja, hogy valamennyi költséget arra a szolgáltatásra terhelve lehet csak elszámolni, amelynek érdekében felmerült. Elkülönített számlán kell nyilvántartani valamennyi szolgáltatás bevételeit és kiadásait. A költségelemzés során először a közvetlen költségeket rendelik az adott szolgáltatáshoz. A közvetett költségek költségkategóriáit három szűrőn keresztül osztják el az egyes szolgáltatások között. Első lépésben költségelemzés révén közvetlen eredetük alapján rendelik a szolgáltatáshoz a költségkategóriát. Második lépésben az adott költségkategóriát egy, a közvetlen költségelemzés révén meghatározott költségkategóriával való közvetett kapcsolata alapján rendelik a szolgáltatáshoz. Végül az első két lépésben fel nem osztható költségeket egy általános költségosztó alapján osztják meg. Az arányszám szolgáltatásonként az adott szolgáltatásra eddig meghatározott összes költség és a szolgáltató összes költség arányából számítható ki.

Minőségi szabályok

Figyelemmel arra, hogy a Zöld Könyv és az azt követő dialógus során egyértelművé vált, hogy az egyetemes szolgáltatások minőségi színvonala az egyes tagállamokban nagy mértékben eltér egymástól, az irányelv az egységes postai piac megteremtése és a polgárok érdekében minimális minőségi szabályokat határozott meg. A legjelentősebb minőségi indikátor, amely mind a feladó, mind a szolgáltató számára meghatározó és releváns, a küldemény kézbesítésének időtartama. A minél gyorsabb kézbesítési idő elérése mind a szolgáltató, mind a fogyasztók számára jelentős, ezért csökkentése fontos célkitűzése a piacnak. A 16. cikkely, amely a minőségi szabályok alapját fekteti le, az irányelv mellékletében táblázatos formában közzétett kézbesítési standardok betartását követeli meg, ami alól a 18. cikkelyben meghatározott szűk körben enged csak eltérést, a Bizottság egyidejű tájékoztatása mellett.

A KÖZÖSSÉGEN BELÜLI HATÁROKON ÁTNYÚLÓ POSTA MINŐSÉGI ELVÁRÁSAI

Határidő	Célkitűzés
D+3	a küldemények 85%-a
D+5	a küldemények 97% -a

(Forrás: 97/67/EK irányelv)

A standard a leggyorsabb szabványkategória végpont-végpont (feladó – címzett) között mért átfutási időt veszi figyelembe. A $D+n$ képletben a D a feladás napja, n pedig a kézbesítésig eltelő munkanapok száma.

Az irányelv által bevezetett minőségi standardok vizsgálatánál fontos áttekinteni, hogy a standardok bevezetésekor a tagállamokban milyen volt a tényleges átfutási idő.

A KÖZÖSSÉGEN BELÜLI NEMZETKÖZI FORGALOMBAN NEM KÉZBESÍTETT KÜLDEMÉNYEK ARÁNYA 1997-BEN

Ország	D+1	D+2	D+5
Belgium	23.5%	3.5%	0.2%
Dánia	3.0%	0.5%	0.0%
Franciaország	23.5%	6.5%	0.0%
Görögország	56.0%	20.0%	N/a
Írország	15.0%	1.0%	0.09%
Olaszország	83.0%	63.3%	18.8%
Luxemburg	1.0%	0.0%	0.0%
Hollandia	4.0%	0.0%	0.0%
Portugália	20.0%	4.0%	0.0%
Spanyolország	44.0%	15.0%	22.6%
Egyesült Királyság	23.5%	6.0%	0.0%

(Forrás: Crew, 2000. 9.)

A táblázatból jól látszik, hogy az EU-15 közül az irányelv hatályba lépése előtt mindössze három tagállam – Görögország, Olaszország és Spanyolország – nem felelt meg a standardoknak, több tagállam lényegesen túl is teljesítette az abban lefektetett minimum-követelményeket.

A piac állami és közösségi szabályozása, monitoringja

Az irányelv utolsó fejezeteiben a piac tagállami és közösségi kanalizálásának általános kérdéseit rögzíti. Az egységes belső postai piac megteremtése érdekében a postai szolgáltatók által alkalmazandó műszaki szabványokat az UPU által meghatározott szabványok figyelembevételével az Európai Szabványügyi Bizottságot jelöli ki a Közösség teljes területére érvényes egységes szabványok megalkotására.

Annak érdekében, hogy a közösségi verseny-felügyeleti feladatokat ellátó Bizottság munkáját hatékonyabban végezze, a postapiaci feladatai ellátásának segítésére egy, a tagállamok képviselőiből alakuló bizottság segíti, amely előzetesen véleményezi a Bizottság elé terjesztendő, a postai piacot érintő tárgyú tervezeteket. A tanácsadó bizottság minősített többséggel hoz határozatot. A minősített többség meghatározásánál az EK-Szerződés 205. cikkely 2. bekezdésében meghatározott szavazati arányok az irányadók. A Bizottság a tervezetet csak akkor fogadja el, ha azt a tanácsadó bizottság támogatja, nemleges bizottsági vélemény, illetőleg bizottsági vélemény hiányában a Bizottság a javaslatot nem fogadja el, hanem javaslatot tesz a Tanácsnak a meghozandó intézkedésekről (97/67/EK irányelv 21. cikkely).

A postapiaci állami szabályozása szempontjából legjelentősebb rendelkezés a 22. cikkely által meghatározott nemzeti szabályozó hatóságok létrehozásának a kötelezettsége. Míg korábban, a posták állami monopóliuma idején számos országban a postai szolgáltató vállalat, amely jellemzően kizárólagos állami tulajdonban volt, jogilag a kormányzathoz kapcsolódott, most az irányelv egy olyan felügyeleti szerv létrehozását írja elő, amely jogilag független a postai szolgáltatóktól és felelős az irányelvből fakadó feladatok elvégzéséért. A szakosított szabályozó hatóság modellje az elmúlt évtized alatt a tagállamokban várakozáson felül bevált, a szabályozó hatóságok hatékonyan tudják a piac működését felügyelni, a verseny megvalósulását biztosítani.

A magyar postapiac felkészültsége

A magyar jogalkotó, figyelemmel a csatlakozási tárgyalásokra és jogharmonizációs kötelezettségére, az irányelv megjelenését követően megkezdte a közösségi szabályok magyar jogrendszerbe való implementálását. A jelenleg hatályos postatörvény (2003. évi CI. tv.) valamennyi közösségi előírást maradéktalanul átvett. A korábban áttekintett táblázatokból is kitűnik, hogy szabályozási téren a magyar postai piac felkészültsége kielégítő, azonban a teljes piacnyitásra való felkészülés valamennyi aspektusát figyelembe véve még nem áll teljesen készen a piac 2009-es teljes megnyitására. Ebben a helyzetben a hazai piac érdekeit védő politikusi magatartás a közösségi fórumokon való aktív lobbizási tevékenység a hasonló helyzetű tagállamokkal a teljes nyitás dátumának kitolása érdekében, illetőleg ezzel párhuzamosan a piac segítése a még a liberalizáció megvalósíthatósága előtt álló akadályok lebontásában és a hazai egyetemes szolgáltató felkészítése a teljes versenyre.

IRODALOM

COM (2003)238

COM (2006) 595

Crew, Michael (2000): *Current Directions in Postal Reform*. Norwell.

Dr. Szebeny Botond – Varga Bótos Anna – dr. Sümegi Péter (2007): „Az Európai Unió postai szabályozása és a postai liberalizáció legújabb fejleményei”. In. *Posta 2007/1* 15-31.

PriceWaterhouseCoopers (2006): *The Impact on Universal Service of the Full Market Accomplishment of the Postal Internal Market in 2009*. Woluwe.

WIK-Consult (2006): *Main Developments in the Postal Sector (2004-2006)*. Bad Honnef.

Kóti Réka Ágnes* – Opitz Éva**

DROGFOGYASZTÁS ÉS JOG

Az elterelés jogi szabályozása és eredményessége Magyarországon¹

Az elmúlt évtizedek drogpolitikai gyakorlatában egyre elterjedtebbé vált az a közegészségügyi megközelítés, amely a büntetés helyett a kezelés elvét szem előtt tartva, a droghasználatot nem tekinti bűncselekménynek.² Eszerint a kábítószer-fogyasztás bizonyos esetekben nem büntetőjogi eszközökkel büntetendő, hanem sokkal inkább egy addikció, függőség, amely kezelésre szorul.

Kutatási beszámolóink középpontjában az elterelés kezeltjei állnak, akik ha a büntetőjog oldaláról közelítünk, egyben a „*viszsaélés kábítószerrel bűncselekmény*” elkövetői is. Ezen személyek jogi státuszának bemutatása érdekében vázoljuk a jogi szabályozás azon három fázisát, amely alapvetően meghatározza jogait és kötelezettségeiket.

Az elterelés intézményének alakulása a hazai jogi szabályozás tükrében

A büntetés helyett a kezelés elve a legtöbb nyugat-európai államban az elterelés intézménye révén érvényesül. A hazai büntetőjogi szabályozásban e téren a Btk. 1993. évi módosítása jelentett áttörést, az elterelés bevezetésével.

* Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola,
III. éves PhD hallgató

** Főiskolai tanár, Általános Vállalkozási Főiskola

¹ A Büntető Törvénykönyv 2003. évi II. törvénnyel történt módosítása óta van lehetőség a „*viszsaélés kábítószerrel*” bűncselekmény bizonyos, törvényben meghatározott elkövetői számára a büntetés elkerülésére. A Btk. 283.§-a által meghatározott esetekben az eljárás alá vont személy nem büntethető, ha vállalja, hogy részt vesz az elterelésben, ami egy legalább hat hónapig tartó folyamatos, okirattal igazolandó kábítószer-függőséget gyógyító kezelés, kábítószer-használatot kezelő más ellátás, vagy megelőző-felvilágosító szolgáltatás.

² A kábítószer problémával kapcsolatos közegészségügyi megközelítés alapjául szolgáló büntetés helyett kezelés elvével először a pszichotrop anyagokról szóló 1971. évi Egyezményben találkozhatunk.

Bár Magyarország már a 90-es évek elején több olyan nemzetközi egyezményhez csatlakozott, amely már magába foglalta az elterelés intézményét,³ az igazi mérföldkövet mégis az *1993. évi XVII. törvény* jelentette, amely bizonyos büntethetőséget megszüntető okok esetén, a büntetés alternatívájaként, hat hónapos kábítószer-függőséget gyógyító vagy megelőző kezelésen való részvételt rendelt el. Ezen, alapvetően preventív szemléletű jogszabály segítette azon nézet elterjedését, miszerint a kábítószer-fogyasztó a legtöbb esetben sokkal inkább áldozat, mint bűnöző, akit az elterelés segítségével még idejében vissza lehet segíteni a társadalomba. Sajnos a *Btk. 1998. évi LXXXVII. törvénnyel végrehajtott módosítása*, az amerikai gyakorlatból ismert, szigorúan elutasító drogpolitikai szemléletet követve, a korábbi célkitűzésekkel ellentétesen olyan megszorításokat vitt végbe az eltereléssel kapcsolatban, amelyek gyakorlatilag ellehetetlenítették az intézmény működőképességét. Így 1999. március 1-től 2003. március 1-ig az elterelés kizárólag a kábítószerfüggőnek nyilvánított fogyasztók számára volt elérhető. A nem függőnek nyilvánított fogyasztók a vádemelés és a büntetőeljárás lefolytatásának köszönhetően a lehető legtávolabb kerültek a problémamentes társadalmi reintegráció lehetőségétől.

2003. március 1-től az eltereléssel kapcsolatos jogi szabályozás *harmadik fázisába* értünk. Ismét lehetővé válik, a nem kábítószerfüggő fogyasztók számára is az elterelésben való részvétel. *A módosított jogszabály szerint az elterelés három típusa különböztethető meg. Ezek:*

- *megelőző-felvilágosító szolgáltatás, főképp prevenció célzattal,*
- *kábítószer-használatot kezelő más ellátás, a problémás használók esetében, és a*
- *kábítószer-függőséget gyógyító kezelés, a kábítószerfüggők kezelésére.*

Az eltereléssel kapcsolatos jogalkalmazási gyakorlat

A kábítószer probléma jogi környezetének bemutatásakor különösen fontos a jogalkalmazási gyakorlat ismertetése, hiszen a vonatkozó szabályok értelmezésének mikéntje, sorsdöntő jelentőségű a gyanúsítottak szempontjából.

A jogi szabályozás átfogó áttekintéséhez fontos röviden felvázolni a Be. tv vonatkozó rendelkezéseit, amelyek szintén három fázis köré csoportosíthatóak. *2003. július 1. előtt* a nyomozás során kellett a büntetőeljárást felfüggeszteni, vagy később az ügyész vagy a bíróság függeszthette fel azt egy évre. A felnőtt korú terhelt esetén nem volt szükség pártfogó felügyelő kirendelésére. *2003. július 1. után* a nyomozás befejezése után az ügyész az, aki elhalasztja a vádemelést egy évi időtartamra. Ez esetben minden gyanúsítottnak kell pártfogó felügyelő. Abban az esetben, ha egy éven belül, nincs okirattal igazolható hat hónapig tartó folyamatos gyógykezelés, akkor az ügyész vádat emel. *2006. július 1. után* fontos előrelépés, hogy az ügyész a vádemelés elhalasztása előtt megkezdett elterelést is beszámítja. Ezek szerint a hatályos szabályozás három lehetősége áll fenn:

- *a vádemelés elhalasztása egy évre és pártfogó felügyelő kirendelése,*
- *a nyomozás felfüggesztése, majd később az eljárás megszüntetése. Ez esetben nincs szükség pártfogó felügyeletre (ha a fogyasztó már a nyomozás lezárása előtt megkezdte az elterelést),*
- *a bíró az eljárást egy évre felfüggeszti, pártfogó felügyelet ebben az esetben sem kötelező.*

³ *Az 1965. évi 4. törvényerejű rendelettel kibírdetett, a New Yorkban, 1961. március 30-án kelt Egységes Kábítószer Egyezmény (36. Cikk 1. bekezdés b. pont)*
Az 1979. évi 25. törvényerejű rendelettel kibírdetett, a pszichotrop anyagokról szóló, Bécsben az 1971. évi február hó 21. napján aláírt Egyezmény (22. Cikk 1. bekezdés b. pontja)
Az 1998. évi L. törvénnyel kibírdetett, az Egyesült Nemzetek Szervezete keretében a kábítószeres és pszichotrop anyagok tiltott forgalmazása elleni, 1988. december 20-án, Bécsben kelt Egyezmény (3. Cikk 4. c. és d. alpontjai)

A jogalkalmazás során az alábbi problémák merülhetnek fel:

- a vádelhalasztó határozat hiányában, vagy annak késedelme esetén a kezelőhely a gyanúsítottat nem fogadja,
- más elkövetett bűncselekmény miatt a gyanúsított már előzetes letartóztatásba került, vagy jog erős szabadságvesztés büntetését tölti,
- vádhalasztás esetén felnőtt elkövetőnél is kötelező a pártfogó felügyelet, míg ha a bíróság az eljárás felfüggesztése keretében terel el (ha nem volt vádhalasztás), akkor csak fiatalok esetében kell pártfogó felügyelő,
- a terjesztéssel gyanúsított nem vehet részt később elterelésben, akkor sem, ha ártatlan, mert csak az első fokú ítéletig felmutatott igazolás eredményez büntethetőséget megszüntető okot,
- a gyanúsított nem kap pontos felvilágosítást, a vonatkozó szabályok nehezen áttekinthetőek,
- még mindig nincs megkülönböztetés a különböző illegális kábítószer között veszélyességük alapján (Pelle, 2006),
- a vádemelés elhalasztása (vagy a nyomozás felfüggesztése) és a kezelés megkezdése között eltelt időtartam gyakran meghaladja az egy évet is, ami sok esetben ellehetleníti az elterelés hatékonyságát,
- ugyan, az elterelésnek a hatályos szabályozás szerint három típusa létezik, a gyakorlatban mégis szinte csak a megelőző-felvilágosító szolgáltatásban vagy a kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben való részvétel elrendelésével lehet találkozni. A kábítószer-használatot kezelő más ellátás elrendelését, – annak a „laikus” számára nehezen értelmezhető mivolta miatt – az ügyészek csak ritkán alkalmazzák, ezzel jelentős számú kábítószer-fogyasztót fosztva meg a hatékony eltereléstől (Ritter, 2005).

A kutatás célja és módszere

Vizsgálatunk célja annak bemutatása, hogy maga, a „*visszaélés kábítószerrel bűncselekmény*” elkövetője, a későbbi elterelés kezelte, hogyan vélekedik az elterelés szükségszerűségéről, hatékonyságáról, a közte és a kezelő között fennálló kapcsolatáról.

Az általunk lebonyolított kérdőíves felmérésnek nem célja egy teljes, mindent átfogó kép felvázolása az összes elterelésben részt vevő kezelt megkérdezésével. A mintavétel Pest megyében történt, a vizsgálatot négy elterelő intézmény 80 kezeltjének bevonásával végeztük. Az önkitöltős kérdőívben feltett kérdésekre a válaszadás önkéntes és névtelen volt.

A kérdések négy nagyobb téma köré csoportosultak:

- a *személyes adatok*, a kezelt életkorát, családi állapotát, iskolai végzettségét és előéletét célozták,
- a *kábítószer-fogyasztással kapcsolatos adatok* a fogyasztott kábítószer típusát, a használat gyakoriságát, a tettenérés körülményeit és az elkövetett bűncselekmény típusát vizsgálták,
- az *eltereléssel kapcsolatos információk* az elterelés és a kezelés típusát, a rendőri felvilágosítás meglétét, az esetleges korábbi drogrevenüciós programban való részvételt taglalták,
- végül a *kezelt elégedettsége* fejezet a kezelt és a kezelő kapcsolatát és a kezelt véleményét az elterelés céljáról és hatékonyságáról próbálta feltérképezni.

Az adatfeldolgozás során a kitöltött kérdőívek válaszai a számítógép SPSS statisztikai programja segítségével kerültek feldolgozásra.

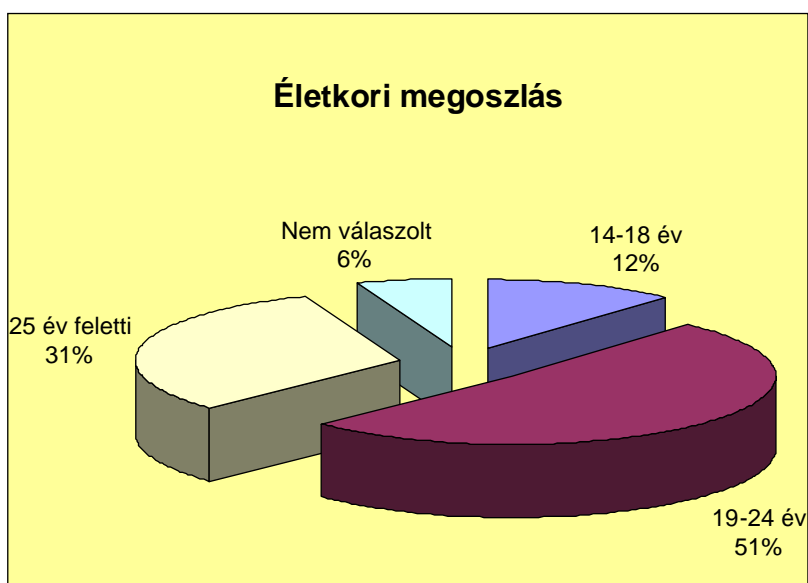
A kutatási beszámoló további részében ezeket az adatokat és az esetleges problémákat, következtetéseket fogjuk bemutatni.

Főbb kutatási eredmények

Az elkövetők életkor szerinti megoszlása

A vizsgálat alapján az elterelésben résztvevők legjelentősebb csoportját a *19 és 24 év közötti fiatal felnőttek* alkotják. A megkérdezettek 51%-a tartozik ebbe a korosztályba. A második leginkább képviselt korosztály a 25 év felettieké, míg a 14 és 18 év közötti fiatalkorúak kisebb számban jelentek meg a válaszolók között.

1. ábra

Nemek megoszlása

A nemek közötti változatosság kisebb eltéréseket mutatott. A *válaszadók több mint 90%-a férfi*. A kis számú női válaszadó mindegyike tanuló/hallgatói státusszal bír, fiatalkorú, akik főképp marihuána fogyasztás miatt váltak elkövetőkké.

Családi állapot szerinti megoszlás

A válaszadók *több mint 50%-a egyedülálló*, 37%-uk él élettársi kapcsolatban. A házassági állapot viszonylag kis számát a válaszadók alacsony átlagéletkora teszi indokolttá.

Iskolai végzettség szerinti megoszlás

A megkérdezettek *iskolai végzettsége alacsony* volt. Leginkább az általános iskolai végzettség dominált 43%-kal, amit a szakmunkásképzőt végzettek követtek közel 30%-kal. A középiskolát végzettek száma is jelentős, ők a válaszadók 23%-át alkották.

Munkaügyi státusz szerinti megoszlás

A munkaügyi státusz mutatói kiemelkedően jók, hiszen a válaszadók *47%-a rendszeresen foglalkoztatott*. 23% még tanuló, így esetükben indokolt a munkavállalás hiánya, 17%-uk pedig alkalmilag foglalkoztatott. A munkanélküliek hányada alacsony, kevesebb mint 10%.

A megkérdezettek előélet szerinti megoszlása

Az előélet területén kevésbé egyhangúak a válaszok. A válaszadók *63 %-a büntetlen előéletű*, míg 37%-a már volt büntetve. Ezek az arányok nem mozdultak el jelentősen az elmúlt években, hasonlóak a Ritter Ildikó által 1999-ben és 2004-ben mértékhez. (Ritter, 2003, 2005) A válaszolók mindössze 21,6 %-a követett el korábban bűncselekményt szerhasználatlaltal vagy szerhez jutással kapcsolatban.

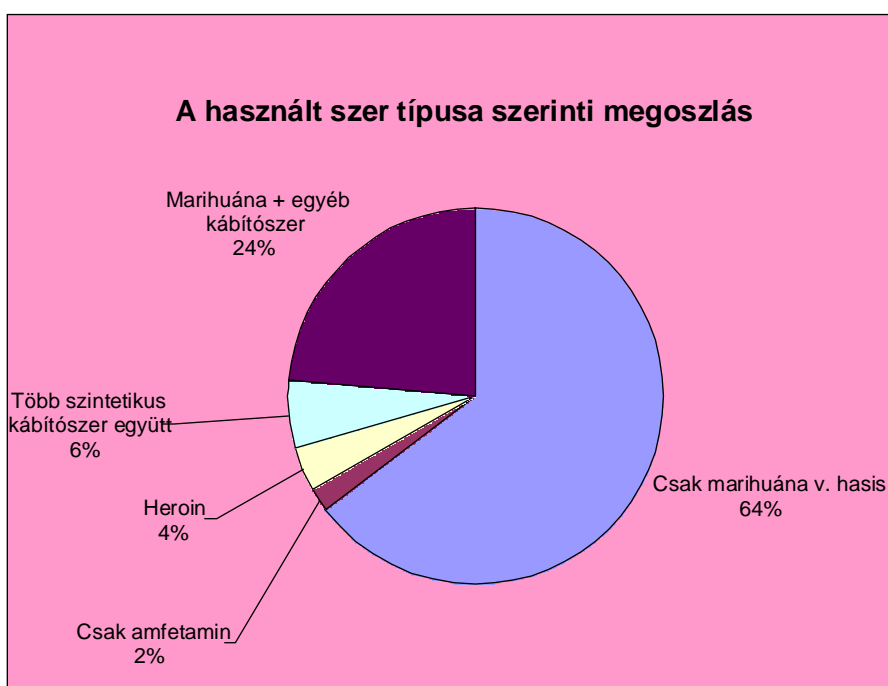
A kábítószer-fogyasztási szokások

A használt szer típusa szerinti jellemzők

Az elterelés büntetőjogi alapjának megismerése érdekében fontosnak tartottuk a bűncselekmény tárgyának tisztázását, így azt, hogy milyen az elterelés alapjául szolgáló bűncselekmény során használt/talált szer típusa. Ezen kérdésre a válaszadók *több mint 64%-a jelölte meg a marihuánát* vagy hasist.

Jelentős volt még azon kezelték száma, akik a marihuána mellett más típusú kábítószerrel is használnak (a legtöbb esetben amfetamint vagy metamfetamint).

2. ábra

A használat gyakorisága

Ha a kábítószer-használat gyakoriságát vizsgáljuk, két nagyobb rendszerességi típus különböztethető meg a válaszok között. A válaszadók 31,4%-a naponta, vagy *naponta többször* használ kábítószerrel, míg a másik nagyobb csoportot az alkalmi használók alkotják, a válaszadók 23,5%-ával. A két szélsőség közötti használati gyakoriság egyik esete sem érte el a 10%-ot (heti, heti 2-3, havi, egyszeri, függő).

A tettenérés körülményei

A „*viszsaélés kábítószerrel bűncselekmény*” esetén különösen fontos a tettenérés mikéntje, amely az első mozzanata az elkövető és a hatóság közötti későbbi interakciónak. A hatósági szervek túlzott aktivitása vagy passzivitása jól jellemezheti egy ország drogpolitikai állapotát. A megkérdezettek válasza alapján a legtöbb tettenérés három nagyobb csoportba sorolható. A válaszadók 39,2%-át *ellenőrzés során érte tetten a járőrszolgálatot teljesítő közrendvédelmi szerv*.

A második jelentős kategória 17,6%-al a feljelentés által elfogottak köre. Végül a válaszadók 11,8%-át érték tetten közötti igazoltatás során. Az általunk megkérdezettek között viszonylag kevesen – mindössze a válaszadók 9,8%-a – számolt be rendőri razzia során történt tettenérésről.

Személyiségi jogok

Ha a tettenérés körülményeiről beszélünk, felmerül a személyiségi jogok esetleges megsértésének a lehetősége is, ami természetesen nemcsak egy disco razzival kapcsolatban lehetséges, hanem akár egy

közúti igazoltatás alkalmával is. A 80 megkérdezett *45,1%-a szerint sérültek a személyiségi jogai*, ami kifejezetten magas arány véleményünk szerint. A legtöbb esetben a jogok a motozás vagy a házkutatás igénybevétele miatt sérültek, emellett a válaszadók kisebb – főképp a még hallgatói státusszal bíró – hányada panaszkodott az iskola megkeresésére.

A terápia tipológiája

Az elterelés típusa

A szabályozásból eredő lehetséges problémák cím alatt már említettük, hogy annak ellenére, hogy az elterelésnek a hatályos szabályozás szerint három típusa létezik, a legtöbb esetben mégis csak kettő a megelőző-felvilágosító szolgáltatás vagy a kábítószer-függőséget gyógyító kezelés kerül alkalmazásra. A kábítószer-használatot kezelő más ellátás elrendelését, az ügyészek ritkán használják, feltehetően annak a „laikus” számára kevésbé értelmezhető volta miatt. A jogszabály azonban nem hiába ír elő három elterelési típust, a fogyasztók minél szélesebb rétegét megcélozva.

Mint ahogy a használat gyakoriságára adott válaszok mutatják, a megkérdezett kábítószer-fogyasztók 20%-a naponta használ valamilyen szert, tehát esetükben a megelőző szolgáltatás már bizonyára nem elegendő, a függőséget gyógyító kezelés pedig sokszor túlzott.

Az elterelés típusára adott válaszok alátámasztják a kábítószer-használatot kezelő más ellátás hiányát. A válaszadók *90%-a megelőző-felvilágosító szolgáltatáson vesz részt*, 10%-uk pedig kábítószer-függőséget gyógyító kezelésen. A megkérdezettek közül senki sem jelölte meg a kábítószer-használatot kezelő más ellátást elterelése típusaként.

A kezelés típusa

Az elterelés hatékonyságának szempontjából kiemelkedően fontos a kezelés típusa is, amely az egyéni konzultációtól elkezdve egészen a bennfekvéses/kórházi kezelésig terjedhet. Az általunk megkérdezettek esetében két nagyobb kezelési típus volt domináns: így a *csoport-terápia 47,1%-kal* és az összetett egyéni és csoportterápia 31,4 %-kal.

Bennfekvéses/kórházi kezelésben mindössze a megkérdezettek 4%-a részesült, ők mindannyian kábítószer-függőséget gyógyító kezelés alatt álltak.

A terápia megkezdésének ideje

Az elterelés büntetőjogi háttérének áttekintésekor már vázoltuk a szabályozás gyakori módosításából eredő változásokat. A terápia megkezdésének ideje, és annak a bíróság általi elismerése különös fontossággal bír az elkövető szempontjából, ezért releváns az elterelés megkezdésének pontos időpontja.

Fontos előrelépés, hogy 2006. július 1. után az ügyész a vádemelés elhalasztása előtt megkezdett elterelést is beszámítja. Az általunk megkérdezettek többségének esetében *(62,7%) a terápia az ügy nyomozati szakasza után indult meg*. 19,6%-uk csak a bírósági szakasz alatt kezdte meg a hat hónapos kezelést, míg 11,8% már az ügy nyomozati szakaszában részt vett az elterelésben.

Felvilágosítás az eltereléssel kapcsolatban

Az eltereléssel kapcsolatos hatályos szabályozás és az azt megvalósító gyakorlat egyik legnagyobb hibája, véleményünk szerint, hogy nem biztosít törvényi garanciát az elterelés résztvevőinek pontos tájékoztatásával és felvilágosításával kapcsolatban.

Egy jogintézmény hatékony működésének elengedhetetlen feltétele az azzal kapcsolatba kerülő – a jogban nem jártas – személyek informáltsága. Mint a válaszokból kiderül, a felvilágosítás követelménye a mai gyakorlatban nem érvényesül maradéktalanul.

3. ábra

A tettenérés és a terápia megkezdése között eltelt idő

Az előző pontban taglalt felvilágosítási kötelezettség elmulasztásához hasonlóan a tettenérés és a terápia között eltelt túl hosszú idő is sokat ront az elterelés hatékonyságán. Az ideális eset a kezelés azonnali megkezdése lenne, a gyakorlatban azonban az egy éves késedelem a leggyakoribb. *A megkérdezettek 27,5% esetében a tettenérés és a terápia megkezdése között 1 év telt el.* Az esetek 21,6%-ban volt 6 hónap és 1 év között az eltelt időszak. Érdekes módon a viszonylag rövid 1–6 hónapos periódus és a kifejezetten hosszú 1–2 év egyenlő (17,6%) hányadban merült fel a válaszok között.

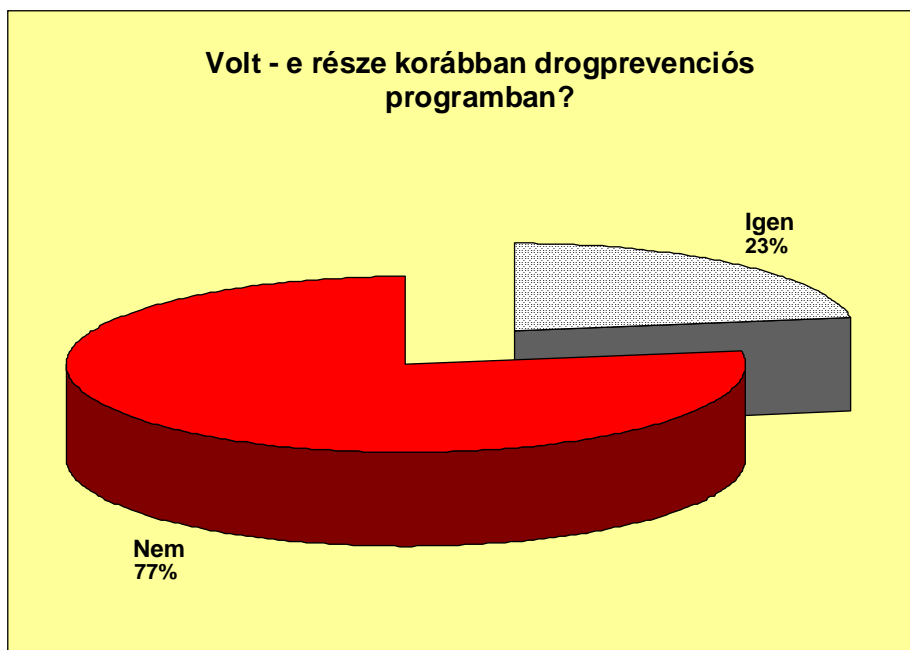
Lehetséges problémák a vádelhalasztó határozat hiánya következtében

Sok esetben problémát jelenthet a vádelhalasztó határozat hiánya, vagy annak késedelme, hiszen ez esetben a kezelőhely a gyanúsítottat nem fogadja. Az általunk megkérdezettek többségének nem merült fel ilyen jellegű problémája, 15,7%-uk azonban tapasztalt nehézségeket a vádelhalasztó határozat hiányával kapcsolatban.

Drogprevenációs programok

Véleményünk szerint a kábítószer-probléma kezelésének leghatékonyabb módszere a tudatos felkészítés, tájékoztatás és megelőzés. Mint ahogy a legtöbb nyugat-európai – és egyre több kelet-európai – állam gyakorlatában kialakult, a kábítószerrel kapcsolatba kerülő ember, ha külső beavatkozásra van szükség, kezelésre és nem büntetésre szorul. Időben lefolytatott drogprevenációs programok nélkül, nem várható el tudatosság a kábítószerfogyasztás negatívumaival kapcsolatban.

4. ábra

A fenti diagram a „*visszaélés kábítószerrel bűncselekmény*” elkövetőinek korábbi, drogprevenációs programban való részvételi arányát mutatja.

A kezelés valódi célja

A vizsgálat során fontosnak tartottuk rákérdezni, hogy miben jelöli meg maga az elterelt a terápia célját. Annak ellenére, hogy az elterelésben való részvétel nem önkéntes, szeretnénk volna meg tudni, hogy a kezelték motiváltak-e az eltereléssel kapcsolatban. A válaszok többsége két nagyobb kiinduló pont körül csoportosult.

A legtöbben, így a válaszadók 48,6%-a a leszokást, vagy a kábítószer-fogyasztás gyakoriságának csökkentését jelölték meg az elterelés céljául. Őket azonban 32,4%-kal a másik véglet képviselői követték, akik vagy semmit nem tekintettek a terápia céljának, vagy bevallottan az erősebb büntetés elkerülése érdekében vettek részt a kezelésen.

A válaszadók 11,3%-át képviselő, harmadik, jelentős csapatot azok alkották, akik a különböző szerek káros hatásainak megismerését és a tájékozódást tartották szem előtt.

Végül a válaszadó kezelték 7,7%-a hivatkozott személyesebb motívumokra, így a családjuk nyugalma-ra vagy személyiségük fejlesztésére.

Az elterelésben való részvétel szükségszerűsége

Az előző kérdéshez kapcsolódóan – még mindig a kezelték motiváltságát vizsgálva – összehasonlítottuk a válaszadók kezelés megkezdése előtti és utáni véleményét az elterelésben való részvétel szükségszerűségével kapcsolatban.

A terápia megkezdése előtt a válaszadók többsége így 67,7%-a nemmel válaszolt, tehát nem tartotta szükségesnek az elterelésben való részvételt az elterelés megkezdése előtt. A nemmel válaszolók száma a kezelés megkezdése után 10%-ot csökkent 56,8%-ra. Annak ellenére, hogy a válaszadók kisebb hányadát tették ki a terápia megkezdését helyeslők, az ő esetükben is tapasztalható *pozitív változás a kezelés két fázisa között*. Míg eleinte csak 18,6%-uk válaszolt igennel, addig ez a szám a terápia megkezdése után már 29,5%.

Azon válaszadók, akik sem a kategorikus igennel, sem nemmel nem kívántak válaszolni, vagy a talán választ adták (8,5%), vagy nem válaszoltak a kérdésre (5,2%).

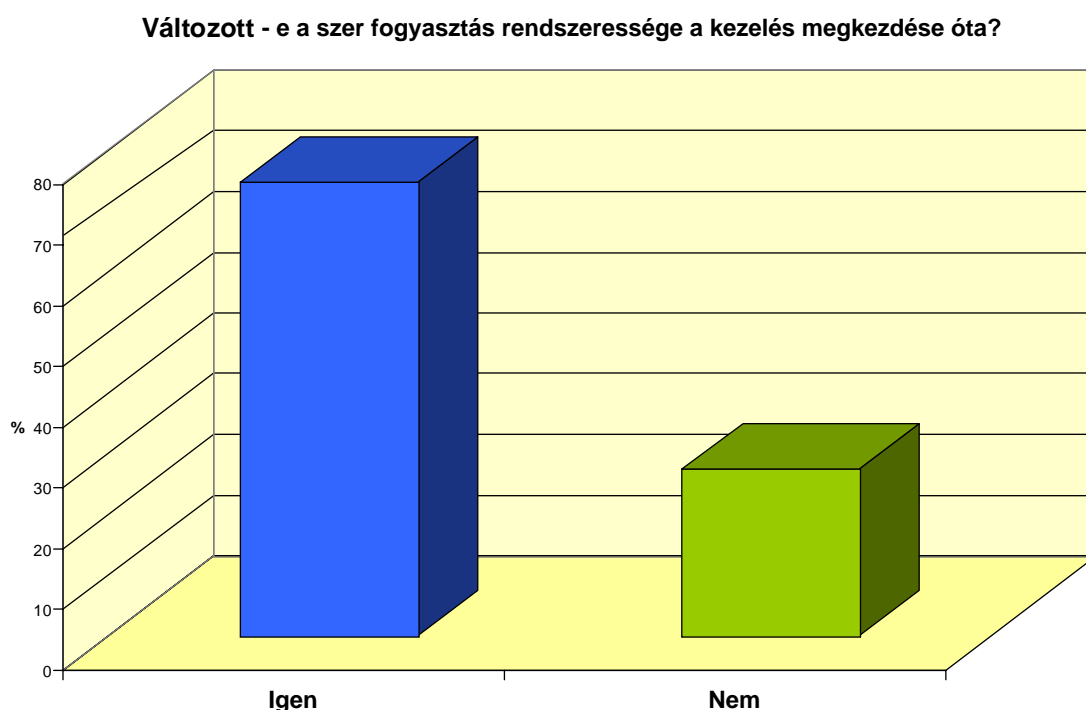
Változó szerfogyasztási szokások az elterelés megkezdése óta

A kábítószer-fogyasztás rendszeressége a kezelés megkezdése után pozitív eredményeket mutat. Bízván a válaszadók őszinteségében a válaszadók 68,6%-a változtatott a fogyasztás gyakoriságán.

A megkérdezettek 29,5%-ának válasza szerint teljesen megváltozott a korábbi fogyasztás, míg 23,5% jelentős változásról számol be.

9,8% esetében mérsékelt változás állt be a fogyasztás rendszerességében, míg 7,8% esetében csak kis mértékben érintette szerfogyasztásuk rendszerességét a kezelés. A megkérdezettek jelentős hányada (29,4%) nem kívánt válaszolni erre a kérdésre. Ebbe a hányadba tartoznak azok akik az előző kérdésre – változott-e a szer fogyasztás rendszeressége a kezelés megkezdése óta? – nemmel válaszoltak.

5. ábra

Véleményünk szerint a kábítószer közel 30%-os teljes letétele és a 23,5%-os jelentős változás, kellően alátámasztja az elterelés jogintézményének létjogosultságát.

A kezelt elégedettsége

A kérdőív harmadik, befejező szakaszának kérdései a kezelt és a kezelő kommunikációjának mikéntjére, és a kezelt személyes, a terápiával kapcsolatos tapasztalataira kívánnak rávilágítani.

Miután a megkérdezettek a foglalkozás végén, a kezelő jelenlétében töltötték ki az egyébként önkéntes és névtelen kérdőívet, elképzelhető, hogy némely kérdés esetében a válaszadók enyhébben értékelték a kezelői bánásmódot.

A megkérdezettek több mint 70%-a teljesen elégedett a kezelői bánásmóddal, a kezelő felkészültségével és véleményük szerint a kezelő kellően odafigyel állapotukra.

A válaszadók kiemelkedően magas 90%-os arányban válaszoltak igennel a kérdésre miszerint *elvárják, hogy a kezelő egyenrangú félként kezelje őket.*

A kérdések második csoportjának esetében már több problémás terület felmerült. Így például a kezelési módszer kialakításával és a kellő tájékozottsággal kapcsolatban. A válaszadók több mint 50%-a érzi úgy, hogy nincs beleszólása a kezelés módszerébe, ami véleményünk szerint azért nem helyes, mert az eltereltek köre olyannyira heterogén, hogy csak a személyre szabott terápia lehet valóban hatékony.

A másik problémás terület ismét az információhiánnyal van összefüggésben, hiszen a megkérdezettek többsége az ellátás során tapasztalt legnagyobb kényelmetlenségnek a *releváns információ hiányát* tekinti.

Végül, a kérdőív lezáró kérdéseire adott válaszok ismét a kezelték általános elégedettségéről tanúskodnak.

Eszerint nem érzik magukat kiszolgáltatottnak a kezelővel szemben, el tudják mondani panaszukat és az esetek 80%-ában nem jelent nehézséget őszintén és nyíltan beszélni a kábítószerrel kapcsolatos problémáikról.

Ezen kérdések között az egyetlen problémás területet a laikus számára „érthetetlen” kifejezések gyakori használata jelenti, ami a válaszadók közel 40%-ának jelent problémát.

Következtetések

Miután az általunk felhasznált válaszok csakis Pest megyei elterelő intézmények kezelői által születtek, akik a Pesten található terápiás helyek közül is csak négyet képviselnek, ezért ezen első vizsgálatunk eredményei egy későbbi átfogó kutatás előfutárai.

Az elterelés eddig alig több mint egy évtizedes történetében háromszor változott az intézmény, ami véleményünk szerint jelentősen megnehezíti a problémamentes gyakorlat kialakulását.

Tapasztalataink szerint ezen intézmények dolgozói állhatatos munkával próbálják segíteni a kezelték büntetőjogi útról való elterelését, aminek inkább lehetnek technikai vagy anyagi akadályai, mint emberiek.

A kezelték köre nagyon heterogén, ezt a változatosságot egy általános kérdőív eredményei nem feltétlenül tudják elég árnyaltan bemutatni. (Egy középiskolás, alkalmilag marihuánát fogyasztó fiatal esetében más szempontok dominálnak, mint egy 30 év feletti, munkanélküli, büntetett előéletű, heroinfüggő elterelt esetében).

A kutatás legfontosabb tanulsága a kellő tájékoztatás és releváns információ hiánya az illegális kábítószerekkel kapcsolatban. Ez esetben nem csak az eltereléssel összefüggésben tartjuk komoly problémának a kábítószerrel kapcsolatos felvilágosítás elégtelenségét, hanem általánosan, az élet minden területén.

Véleményünk szerint a gyermekkorban elkezdett tudatos felkészítés és nevelés segítene a fiatal felnőttek számára a felelősebb döntések meghozatalában a legális és illegális kábítószerek használatával kapcsolatban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Pelle Andrea (2006): Az elterelés üzemzavarai – A büntető igazságszolgáltatás problémái, TASZ Drogpolitikai Jelentés 2006, TASZ Drogpolitikai Füzetek, 7. szám

Ritter Ildikó (2005): Elterelés a büntető útról kábítószer-bűncselekmények esetén, Egészséges Ifjúságért Alapítvány – Országos Kriminológiai Intézet

Ritter Ildikó (2003): (T)örvény a kábítószerrel való visszaélés büntetőjogi megítélésének hatásvizsgálata – 1999 március 1. után. Budapest, L'Harmattan Kiadó

Váróczi Violetta*

AZ OKTATÁS ÉS A KÉPZÉS SZEREPE A FOGLALKOZTATÁSBAN

A 90-es évek elején az európai gazdaságnak alkalmazkodnia kellett a megváltozó termelési, kereskedelmi, befektetési hullámhoz, mely felborította az akkori munkaerőpiaci egyensúlyt és következményeként drasztikusan megnőtt a munkanélküliek száma.

A több éve tartó gazdasági erőfeszítések, amelyeket az uniós tagországok a növekvő munkanélküliség ellen hoztak, nem érték el céljukat, sőt a legjelentősebb problémává a fiatalok nehéz elhelyezkedése, munkanélkülisége vált. A munkanélküliség elleni küzdelem rávilágított arra, hogy az oktatásnak és a képzésnek nagyon fontos szerepe van a foglalkoztatási gondok megoldásában. Tartós, hosszú távú eredményeket csak a magasabb képzettségi szinttel rendelkező munkaerő érhet el.

Előtérbe került a *lifelong learning* gondolata:

Az élethosszig tartó tanuláshoz szükséges aktivitás alapja egyrészt az egyén legmagasabb iskolai végzettsége, valamint a végzettség alapján gyakorolt foglalkozások és betöltött munkakörök, másrészt szükséges az ember nyitottsága, tanulási, fejlődési képessége és a hozzáállása a tanuláshoz, de ezeken felül még a szociális helyzet is komoly befolyásoló tényező. (Palcsó, 2003)

„Az egész életen át tartó tanulás az iskolai előkészítéstől a nyugdíj utáni korig terjedően magában foglal minden formális, nem-formális és informális tanulást. Tehát az egész életen át tartó tanulás fogalmába minden olyan tanulási tevékenység beleértendő, amely tudás, készségek és képességek fejlesztése céljából történik, személyes, állampolgári, társadalmi és/vagy foglalkoztatási szempontból.” (Európai Tanács: 2002/C 163/01)

Természetesen az oktatás és képzés önmagában nem oldja meg a gazdaság és a foglalkoztatás minden problémáját, de jelentősen hozzájárulhat azok enyhítéséhez. A kérdés az, hogy az oktatás és a képzés megfelelő módon képes-e alkalmazkodni a modern kor kihívásaihoz, így a technológia és az emberi kapcsolatok „globalizációjához” vagy – túl a tartalmi korszerűsítésen – megfelel-e a módszere az eltérő képzési céloknak, szinteknek és a résztvevők igényeinek. Mindenki számára egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a társadalmi előrejutásban a tudásnak és a szakképzettségnek meghatározó szerepe van.

Az egész életen át tartó tanulás szerepe a foglalkoztatás növelésében

„Európa számára a legfőbb tőkét az emberek jelentik, és ezért az uniós ágazati politikák gyújtópontjában az egyéneknek kell állniuk.” (Comission Staff Working Paper A Memorandum on Lifelong Learning. Brussels, 30.10.2000 SEC (2000) 1832). Az Európai Unió tagországai felismerték, hogy a világméretű versenyben való helytállást, a társadalom tagjainak jólétét csak az emberi erőforrások, a tudás szüntelen fejlesztésén keresztül lehet biztosítani. Az oktatási, képzési rendszerek folyamatos és átfogó korszerűsítése kiemelten fontos, mert szoros kapcsolatban állnak a munkaerőpiaccal és a gazdasággal. Azáltal, hogy

* *Főiskolai tanársegéd, Általános Vállalkozási Főiskola*

szerepük meghatározó az aktivitás és a foglalkoztatás szempontjából, hatásaik közvetlenül és közvetetten, rövid és hosszú távon egyaránt érvényesülnek.

A foglalkoztatottak alkalmazásban maradását, a munkanélkülieknek és a gazdaságilag inaktívoknak a munkaerőpiaci kereslethez igazodó alkalmazkodóképességének javításának, növelésének szempontjából meghatározó, hogy az egész életen át tartó tanulás lehetősége mindenki számára – az alacsony iskolai végzettségű munkavállalók és az idősebb munkavállalók számára is – elérhető legyen. A különböző uniós dokumentumok (pl.: Fehér könyv (1996. A Lifelong Learning éve), Delors-jelentés (1997.), Hamburgi Nyilatkozat (1997.), Memorandum az egész életen át tartó tanulásról (2000.)) és a foglalkoztatási irányvonalak folyamatosan hangsúlyozzák az egész életen át tartó tanulás a foglalkoztatással/foglalkoztathatósággal kapcsolatos jelentőségét.

2000 márciusában a lisszaboni csúcsertekezleten a közösség stratégiai céljául azt tűzték ki, hogy 2010-re az Európai Uniót a világ legversenyképesebb, legdinamikusabban fejlődő, tudásalapú gazdasággal rendelkező térségévé kell változtatni. Megállapították, hogy a globális cél elérésének elengedhetetlen előfeltétele a humán erőforrások, ezen belül az oktatási-képzési rendszerek átfogó fejlesztése, az azokban rejlő lehetőségek minél teljesebb kiaknázása. Az Oktatás és képzés 2010 munkaprogramban a siker mozgatórugójának az ezen területeken végrehajtandó reformokat, továbbá az élethosszig tartó tanulás konkrét valósággá válását, illetve a tanítás és képzés Európájának létrejöttét nevezték meg.

Ha az EU a legversenyképesebb tudásalapú gazdasággá akar válni, akkor elegendő számú szakemberre van szüksége, akik alkalmasak a közösségi kutatások és a munkaerőpiac szükségleteinek kielégítésére is. A középfokú oktatás lemaradása hátrányosan érinti a felsőoktatást is. Az Európai Unióban a 25-64 év közötti férfiak 23%-a, a nők 20%-a rendelkezik diplomával, míg Japánban ugyanezen korosztályból a férfiak 36%-a, a nők 32%-a, az Amerikai Egyesült Államokban pedig mindkét nem átlagát nézve 37%. Nemzetközi és hazai elemzések egyaránt azt mutatták az elmúlt években, hogy azoknak az országoknak sikerült a gazdasági növekedésben felzárkózni, amelyek felismerték az oktatás jelentőségét és nem riadtak meg a viszonylag hosszú távú és az anyagiakban, valamint időben is ráfordítás-igényes beruházásoktól. Az OECD ilyen irányú felmérése azt mutatta, hogy általánossá kezd válni a 17-18 éven át tartó tanulmányi időszak. Az EU kiemelkedő foglalkoztatási szintjével rendelkező Dániában, az Egyesült Királyságban, Hollandiában és több tagországban is megfigyelhető a tanulmányi idő kitolódása. Hazánkban - Csehországhoz hasonlóan - átlagosan 14-15 évet töltenek el a fiatalok szervezett oktatási intézményekben.

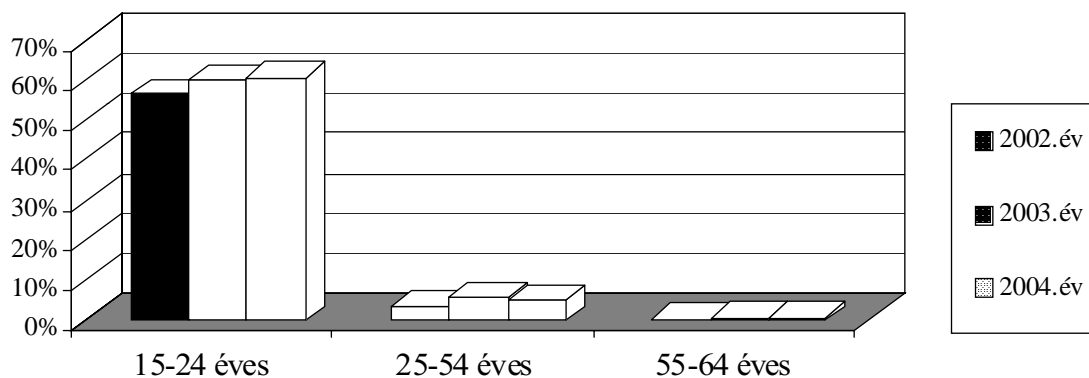
Az uniós elvárásoknak megfelelően a magyar kormány is megalkotta az egész életen át tartó tanulásról szóló stratégiáját és cselekvésének irányát a 2007-2013. közötti időszakra. A Kormány által elkészített az egész életen át tartó tanulást megcélzó stratégia átfogó keretet ad az emberi erőforrások fejlesztésének. Egységes rendszerbe foglalja a formális, nem-formális és az informális tanulás tekintetében a közoktatással, szakképzéssel, felsőoktatással, felnőttoktatással és felnőttképzéssel kapcsolatos kormányzati törekvéseket.

Az oktatásban és képzésben résztvevők számának alakulása

A hazai emberi erőforrások állapotát az is meghatározza, hogy a 15-64 éves munkaképes-korú népesség évről-évre 1%-kal fogyatkozik.

1. ábra

Oktatásban, képzésben részt vevő népesség aránya a népességen belüli korcsoportonkénti bontásban

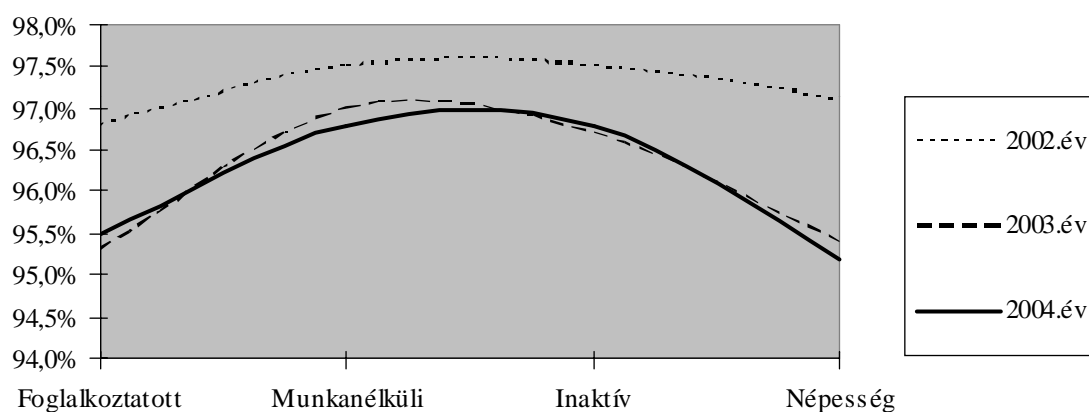

Forrás: „Nemzeti akcióprogram a növekedésért és a foglalkoztatásért” statisztikai melléklete 18-22. oldal

Magyarországon 2002-ben a 15-64 éves munkaképes-korú népesség még csak 13,7%-a, vagyis 938 ezer fő, viszont 2004-ben már 1030 ezer fő, a 15-64 éves népesség 15,1%-a vett részt valamilyen oktatásban, képzésben. A 15-24 évesekre minden évben jellemző volt, hogy közel 60%-uk még tanult vagy továbbtanult. Ha a 15-24 éves korosztályt figyelmen kívül hagyjuk akkor kiderül, hogy 2002-ről 2004-re a 25-64 évesek közül csak 1,5 százalékponttal tanultak többen. Ez jelzi, hogy az életkor előrehaladtával a felnőttek tanulási hajlandósága/kedve jelentősen csökken.

2. ábra

Oktatásban, képzésben részt nem vevő 25-64 évesek

Forrás: „Nemzeti akcióprogram a növekedésért és a foglalkoztatásért” statisztikai melléklete 18-22. oldal

Összességében megállapítható, hogy az a folyamat, mely az emberi erőforrások fejlesztésére irányul, Magyarországon is megfigyelhető. 2002-ről 2004-re mind a gazdaságilag aktív (a foglalkoztatottak és a munkanélküliek együtt), mind a gazdaságilag inaktív (pl.: tanulók, eltartottak stb.) 25-64 éves népesség egyre nagyobb hányadát sikerült bevonni különböző képzésbe vagy oktatásba.

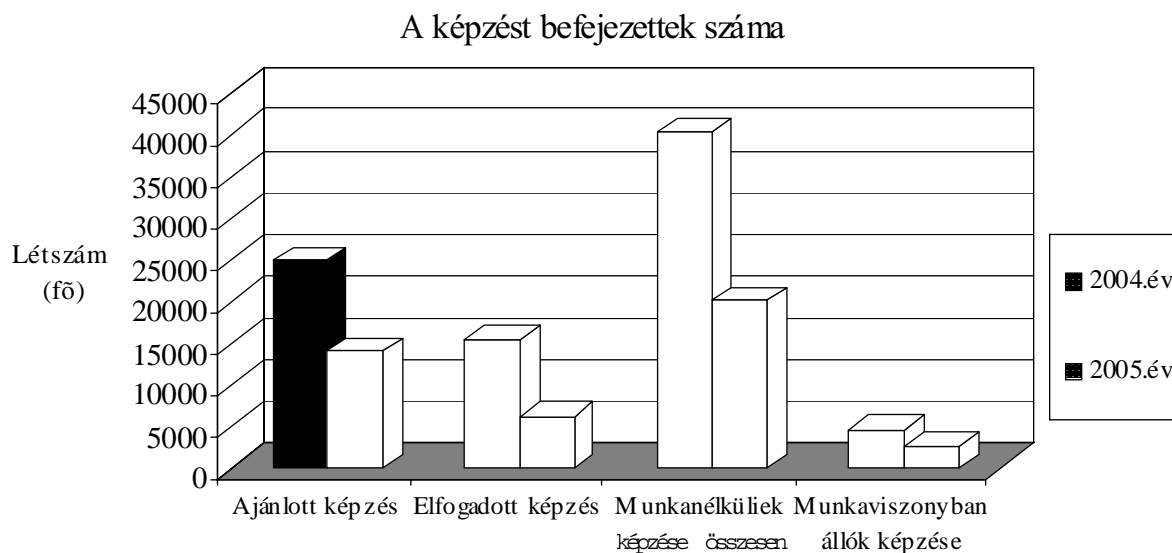
Munkaerőpiaci képzések szerepe

A munkanélküliek elhelyezkedési esélyeinek növelését és a nem megfelelő szaktudással rendelkező, illetve az egy éven belül várhatóan elbocsátásra kerülő alkalmazottak munkahelyének megtartását segíti elő a munkaerőpiaci képzések. Az Állami Foglalkoztatási Szolgálat által támogatott munkaerőpiaci képzésekbe kétféle módon (ajánlott képzés vagy elfogadott képzés) kapcsolódhatnak be a munkanélküliek. Az *ajánlott képzés* megnevezés azt jelenti, hogy a munkanélküli az illetékes munkaügyi központ által összeállított és ajánlott szakmában, szakirányon kezdheti meg tanulmányait. *Elfogadott képzés* esetén az egyéni érdeklődési körnek megfelelő képzés választható, melyet a munkaerőpiaci igények (kereslet), illetve a rendelkezésre álló források (pl.: szaktanár, különleges eszközök, felszerelések) figyelembevételével a munkaügyi központ elfogad és egyúttal támogat. A munkaviszonyban állók ezen kívül a munkaadó által javasolt képzésben is részt vehetnek.

A képzések hatékonyságának vizsgálata

Munkaerőpiaci képzésben 2004-ben regisztrált munkanélküliek 14%-a, 2005-ben már csak 9,5%-a vett részt. A képzést befejezettek száma 49,7%-kal volt kevesebb mint egy évvel ezelőtt. Ennek egyik oka, hogy több tanfolyam is csak 2005 II. félévében indult, emiatt a 2006-os évre áthúzódó kurzusok létszáma lett magasabb.

3. ábra

Forrás: A 2005. évben befejezett munkaerőpiaci programok hatékonyságának értékelése a monitoring vizsgálat eredménymutatói alapján, Foglalkoztatási Hivatal belső anyag, 2006.

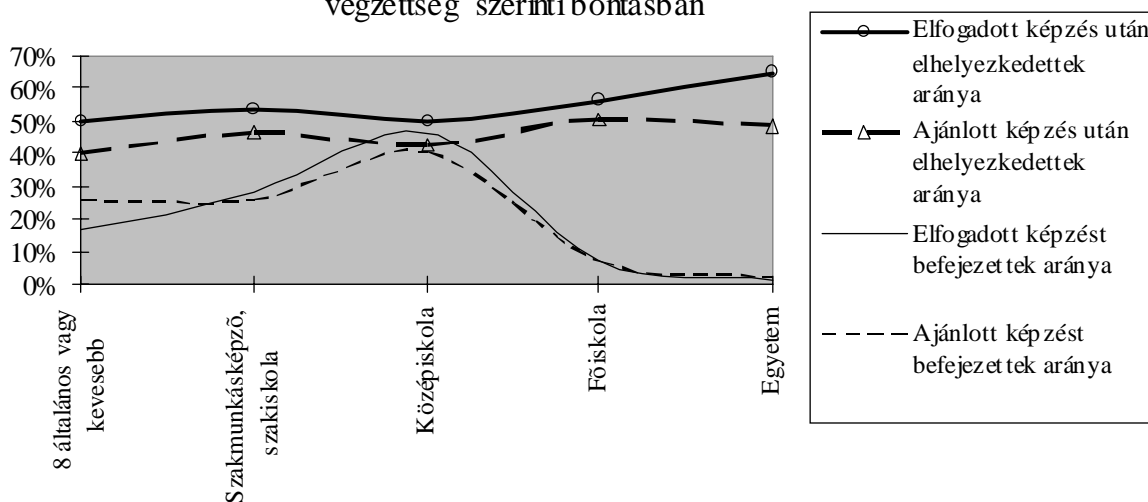
A munka melletti képzésben részt vett dolgozók 90,4%-a a tanfolyam befejezése után is alkalmazásban maradt eredeti munkaadójánál, és 99,6%-uk az átképzés után új munkakörbe került.

Elhelyezkedési arányok

A Foglalkoztatási Hivatal által elvégzett követéses vizsgálatok (a tanfolyam befejezése után 3 hónappal) a képzések hatékonyságát, vagyis a munkanélküliek képzésének eredményességét abból a szempontból is elemzik, hogy a munkanélküli a képzésből kikerülve el tudott-e helyezkedni, vagy továbbra is állást keres.

4. ábra

A létszám megoszlása és elhelyezkedési arányok a legmagasabb iskolai végzettség szerinti bontásban

Forrás: A 2005. évben befejezett munkaerőpiaci programok hatékonyságának értékelése a monitoring vizsgálat eredménymutatói alapján, Foglalkoztatási Hivatal belső anyag, 2006.

A legfeljebb nyolc általános iskolai végzettséggel rendelkezők elhelyezkedési aránya a legalacsonyabb, átlagosan 42%. A szakmával rendelkezők 48,7%-a talált állást. A diplomával rendelkezők elhelyezkedési aránya a legmagasabb, átlagosan 52,2%. Egyetemi végzettséggel elfogadott képzés esetén 64,7%, míg főiskolai végzettséggel 56,2% az elhelyezkedési arány.

Primer kutatás a munkanélküliek munkaerőpiaci képzéséről

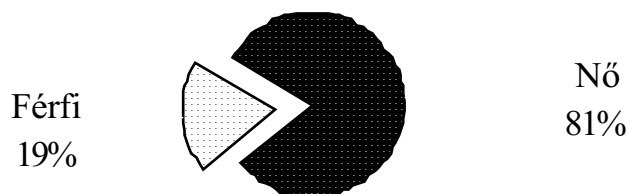
Lehetőséget kaptam az egyik munkaerőpiaci képzést is végző szervezet által munkanélkülieknek szervezett képzés figyelemmel kísérésére. Ezután döntöttem úgy, hogy a képzések résztvevőivel kérdőívet töltetek ki. Szerettem volna látni, hogy az országos tendencia hogyan alakul.

A vizsgálati körbe 100 fő munkanélküli került bevonásra. Természetesen ez nem tekinthető reprezentatív mintának, az adatok azonban kellő alapot szolgáltatnak a legfontosabb összefüggések érzékelésére. A visszakapott és értékelhető kérdőívek száma 72 darab volt (ez csekély mennyiség a Foglalkoztatási Hivatal munkanélküli képzésben megfigyelt több, mint 20000 fős létszámához képest), mégis a „várt” és a kapott eredmények nagyon hasonlóak.

A megkérdezett 72 fő OKJ-képzésben vesz részt, alap-, közép- illetve emelt szinten. A képzésekbe történő bekerülés feltétele iskolai végzettséghez kötött, nyelvvizsgálóhoz viszont nem minden esetben. Ha a képzés sikeres teljesítésének feltétele a nyelvvizsga megszerzése is, akkor a tanfolyam nyelvi képességgel is kiegészül.

5. ábra

A megkérdezettek nemenkénti megoszlása

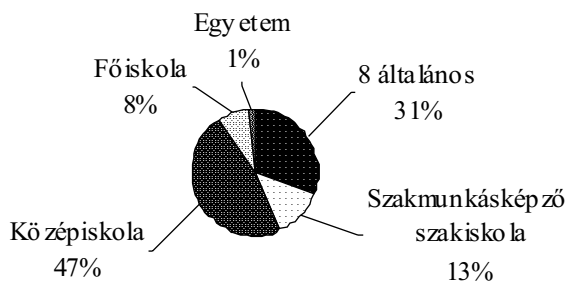

Forrás: Saját kérdőíves feldolgozás

A megkérdezett álláskeresők közül 58 nő és 14 férfi vesz részt ilyen képzésben. A véletlen minta szerint is – akárcsak az országos adatok alapján – magasabb volt a nők aránya.

6. ábra

A megkérdezettek legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlása

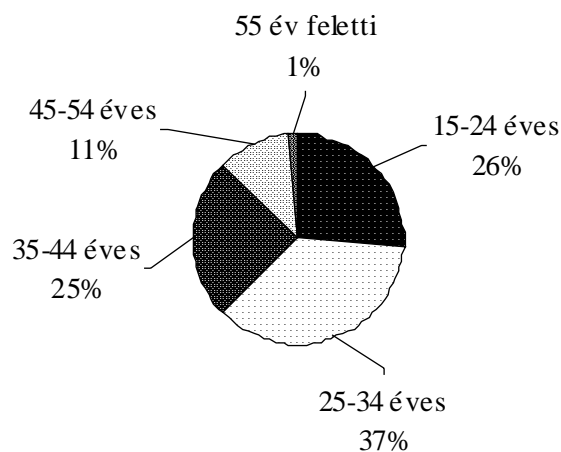

Forrás: Saját kérdőíves feldolgozás

A legtöbben középfokú végzettséggel rendelkeznek, szakmájuk nincsen. A képzésben résztvevők kevesebb, mint 10%-a rendelkezik diplomával. Az országos adat, mely szerint az egyetemi végzettségűek aránya a legalacsonyabb a munkanélküliek körében, itt is bebizonyosodott.

7. ábra

A megkérdezettek korcsoportonkénti megoszlása

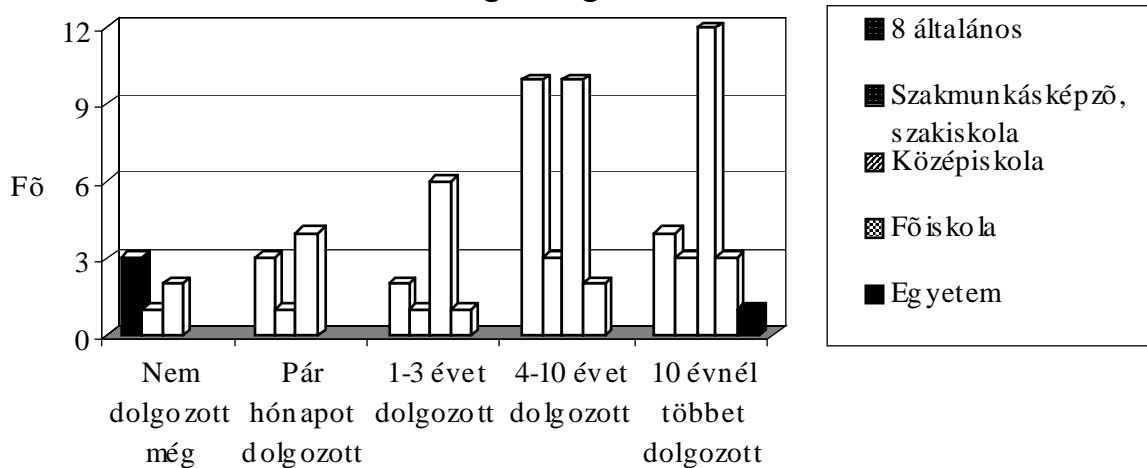

Forrás: Saját kérdőíves feldolgozás

A mintában is a 25-44 éves korosztály alkotja a munkanélküliek legnagyobb hányadát (összesen 62%-át).

8. ábra

A megkérdezettek csoportosítása a munkaviszonyban eltöltött idő és iskolai végzettség szerint

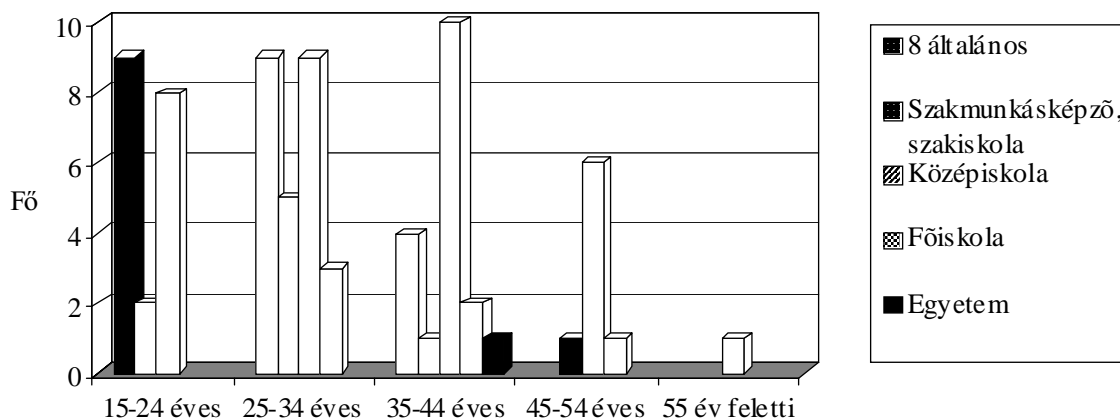
Forrás: Saját kérdőíves feldolgozás

A legrövidebb ideig az általános és középiskolai végzettséggel rendelkezőket (14 fő) foglalkoztatták, illetve voltak olyanok (36 fő), akiket sok év munkaviszony után bocsátottak el. A 6 fő pályakezdő közül a leghátrányosabb helyzetben az általános iskolát végzett 3 fő van, mert semmilyen munkatapasztalattal nem rendelkezik.

A diplomával rendelkező 7 fő, több alkalmazásban eltöltött év után lett munkanélküli. A megkérdezettek (végzettségétől függetlenül) 34%-a lett több mint 10 év munkaviszony után munkanélküli.

9. ábra

A megkérdezettek csoportosítása korcsoportonként és iskolai végzettség szerint

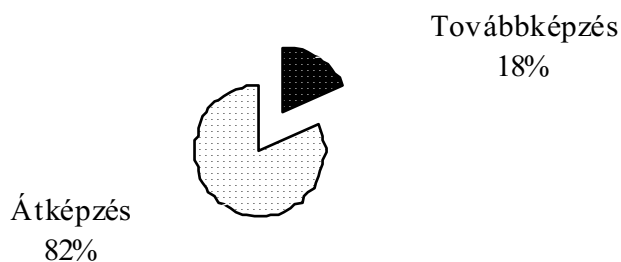

Forrás: Saját kérdőíves feldolgozás

A munkanélküliek legnagyobb hányadát országos szinten is a 25-44 évesek korosztálya és azon belül is az általános és középiskolai végzettségűek alkotják.

10. ábra

A megkérdezettek véleménye a képzés jellegéről

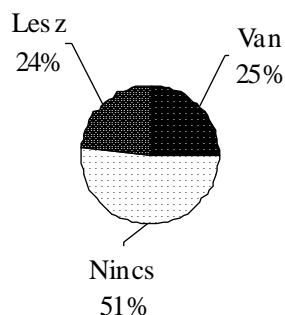

Forrás: Saját kérdőíves feldolgozás

A válaszadók közül 59 fő a képzést eredeti szakmájához, végzettségéhez képest átképzés jellegűnek jelölte meg, vagyis azt reméli, hogy a képzés befejezése után más területen el tud majd helyezkedni.

11. ábra

Nyelvvizsgával rendelkezők

Forrás: Saját kérdőíves feldolgozás

Mindenképpen fontosnak tartottam, hogy felmérjem a megkérdezett munkanélküliek idegennyelvismeretét. Az ábrán jól látható, hogy a képzésben részt vevők több mint fele nem rendelkezik nyelvvizsgával és ez a képzés sikeres elvégzésének sem feltétele. 17 főnek, vagyis 24%-uknak azonban a képzés sikeres elvégzéséhez nyelvvizsgát kell szerezni.

A 72 fő által kitöltött kérdőívek igazolták a hazai álláskeresők legfontosabb jellemzőit, melyek országos, sőt nemzetközi megfigyelésre, elemzésre azért van szükség, hogy a foglalkoztatási problémák eredőjét feltárhassuk és a munkanélküliek számát csökkentő intézkedéseket az illetékesek meghozhassák.

A munkaerőpiaci képzésekkel kapcsolatos tapasztalatok

1. A képzések elkezdéséhez szükséges legmagasabb iskolai végzettség előre meghatározott. A résztvevők azonban eltérő időpontban végeztek, ebből adódik, hogy tudásuk nincs egyforma szinten, van akinek már el is avult. Ha a tanfolyam (képzés) indulása előtt az adott képzésben részt vevő csoporttagok egy ismétléssel, tudásfrissítéssel, személyiségfejlesztő tréninggel kezdenének, növekedhetne motivációjuk és érdeklődésük. Ez azonban a képzési idő meghosszabbodását eredményezné, amit a társadalom tagjai általában nem helyeselnének.

2. A munkanélküliek az illetékes munkaügyi központban vagy munkaügyi kirendeltségen regisztrálathatják magukat és a helyileg kiírt programokon vehetnek részt. A munkanélküli így nem tud az ország másik pontján bejelentett üres álláshely betöltésére pályázni, pedig lehet, hogy eredeti szakmájának, képzettségének megfelelt volna az állás. Magyarországon nem jellemző, hogy egy álláslehetőség miatt az egész család egy másik városba költözzön. (A munkanélkülieknek Székesfehérváron létrehozott kollégiumi szállása néhány százalékos kihasználtság mellett működik.)

3. Az általam felhasznált monitoring vizsgálatban a Foglalkoztatási Hivatal csak a Munkaerőpiaci Alap decentralizált keretéből fedezett képzéseket és azok hatékonyságát vizsgálja. A képző intézmények pályázhatnak különböző uniós pénzekre is, például a HEFOP keretében. Ezeket a munkanélkülieket és elhelyezkedési lehetőségeiket az általam felhasznált monitoring vizsgálat nem elemzi. A hatékonyságvizsgálat hiányosságának tartom továbbá, hogy nem veszik figyelembe azt, ha valaki a képzés befejezése után – mondjuk – a képzéssel érettségit szerez és felsőoktatási intézményben tanul tovább.

4. A munkanélküli-képzéseken oktatók végzettsége nem minden esetben megfelelő. Véleményem szerint nem biztos, hogy egy általános iskolában tanító pedagógus a munkáját itt a munkanélküliek

képzésén teljes körűen el tudja látni. (Hiszen itt már felnőttekről van szó, akik komoly problémákkal küzdenek.) A felnőttképzésben oktató szakemberek, (az új szakmát megteremtő) andragógusok képzésére lenne szükség.

5. A pályaválasztási tanácsadó országos hálózatának megszüntetése után sok fiatal csak a divat hullámaikat követve iratkozott be különböző oktatási intézményekbe. Egyenes arányban nőtt az ellentmondás a népszerű iskolák, szakok „túltermelése” és az elhelyezkedési gondok között. Pályaválasztási tanácsadásra nemcsak fiatal korban lenne szükség, hanem akár életünk során bármikor.

Összegzés

A munkanélküliek és a munkát nem keresők (az inaktívak is) munkaerőpiacra történő bevezetéséhez vagy visszavezetéséhez a legnagyobb és legfontosabb feladat a foglalkoztathatóságuk javítása. Ez a képzettségük növelésén keresztül valósítható meg. A munkanélküliség igazi áldozataik azok az emberek, akik keresik a munkaerőpiacra való visszajutás lehetőségét, de sem önerejükben, sem a munkaerőpiaci szervezet segítségével nem tudnak munkához jutni.

A megváltozott gazdasági, szociális és képzési feltételek között a tudás alapjait azok a készségek jelentik, amelyek nélkülözhetetlenek a tanulás, a munka és az önmegvalósítás folyamatához és hozzájárulnak az országok állampolgárainak életminőségéhez is. Ebben a folyamatban az oktatásnak, a képzésnek már a felnőttek ez irányú problémáival is foglalkoznia kell. Az EU tagállamai egyetértenek abban, hogy mindenféle oktatási, képzési lehetőséget fejleszteni és még hatékonyabbá kell tenni a célkitűzések eléréséhez. Minden országnak a saját körülményeihez alkalmazkodva kell kialakítania/átalakítania az oktatási és képzési rendszerét. Az oktatásnak és a képzésnek kulcsszerepe van a fejlődés megteremtésében, mert a megszerzett tudást az egyének további, sőt egész életük során hasznosíthatják, alkalmazhatják. A tudás alapú társadalom jellemzője, hogy a tanulás nem fejeződik be az iskolák elvégzésekor. A továbbképzés, átképzés, az önképzés, az önművelés a hosszú időn át tartó foglalkoztathatóságnak, illetve az egyes életszakaszok változó körülményeihez való alkalmazkodás szükséges velejárója. A hazai emberi erőforrás állapotát, megújulásának lehetőségét elsősorban a felnőttek különféle oktatási, képzési formákban való részvétele befolyásolja.

Magyarországon a népesség oktatásban, képzésben való részvétele évek óta növekvő tendenciát mutat. Fokozott figyelmet kell fordítani a munkanélküliek képzésére, oktatására is.

Véleményem szerint azonban – melyet a kutatásom is alátámaszt - az emberek megelégszenek az iskola elvégzésével és nem fektetnek hangsúlyt a továbbképzésükre, önképzésükre. Emiatt sajnos már csak későn eszmélnek rá, hogy munkaerőpiaci pozíciójuk gyengült, hiszen foglalkoztathatóságuk feltétele a naprakész tudás birtoklása (mint például a számítógép felhasználói szintű ismerete, internethasználat ismerete, nyelvtudás stb.).

A megfelelő továbbképzéseknek és átképzéseknek, ezen túlmenően a helyi (regionális, megyei) sajátosságok figyelembevételének kulcsszerepe van a munkanélküliség kezelésében, csökkentésében.

A jövőre vonatkozóan Magyarországnak számos problémával kell szembenéznie. 2008-ban az új két-szintű felsőoktatási rendszert kb. kétszerannyi friss diplomás hagyja el, mint jelenleg. Vajon megtalálják-e a helyüket a munkaerőpiacon, van-e ekkora felvevőpiac? A felmerülő problémát – ha nem is oldja meg teljes egészében – talán mérsékelhetné az, ha a felsőoktatási intézmények és a vállalati szektor képviselői egyeztetnének. Ezáltal lehetővé válna, hogy az oktatás alkalmazkodjék a dinamikus változó piaci igényekhez. Az uniós csatlakozásunkkal a határok kibővültek, ezért ma már létkérdés, hogy az adott ország mennyire nyitott a világra.

IRODALOM

A 2005. évben befejezett munkaerőpiaci programok hatékonyságának értékelése a monitoring vizsgálat eredménymutatói alapján. (2006.) Foglalkoztatási Hivatal belső anyag

A Magyar Köztársaság Kormányának stratégiája az egész életen át tartó tanulásról.
in: http://www.okm.gov.hu/doc/upload/200604/angol_strategia.pdf, letöltés:2006.08.10.

Az oktatás szerepe a gazdaság és a társadalom fejlődésében. (2001.) Budapest, Központi Statisztikai Hivatal.

Comission Staff Working Paper A Memorandum on Lifelong Learning. Brussels, 30.10.2000 SEC (2000) 1832. in: http://eakademia.echt.hu/ebl/show_image/tanulas_memorandum.pdf?ID=25506,

Európai Tanács 2002/C 163/01

Mihály Ildikó (2005.): *Oktatás és képzés 2010.*
in: <http://www.oki.hu/printerFriendly.wphp?tipus=cikk&kod=2005-02-ut-Mihaly-Oktatas>,

Nemzeti akcióprogram a növekedésért és a foglalkoztatásért 2005-2008.

Nemzeti akcióprogram a növekedésért és a foglalkoztatásért statisztikai melléklet
in: <http://www.szmm.gov.hu/main.php?folderID=13950>

Palcsó Mária (2003.): *Andragógia az ezredfordulón.* Budapest, Zsigmond Király Főiskola.

Zachár László (2004.): *Az egész életen át tartó tanulás kulcsfontjai az emberi erőforrás fejlesztésében.*
in: <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=felnottkepzes-zachar-felnottkepzes>

Lehmann Kristóf*

SZOMÁLIA – A SÖTÉTBEN HAGYOTT NEMZET

Szomália a világ egyik legszegényebb országa: lakóinak jelentős része a nemzetközi összehasonlítás alapján vett extrém szegénységi küszöb alatt él (43,1 % él a napi 1 USA dollárnál alacsonyabb jövedelemből). Az éves egy főre jutó jövedelem 226 USD. (Worldbank: Socio Economic Survey Somalia 2002)

Szomália a harmadik világban is az egyik legalacsonyabb életszínvonalú ország. Kiugróan alacsony a születéskor várható élettartam (47 év) és nagyon magas az analfabétizmus (a világon az egyik legmagasabb, 80,8%) az ország lakosságának körében. (UNDP) A világ egyik legveszélyesebb országa. 1991 óta nincs olyan kormányzata, mely nemzetközileg is elfogadott, ugyanakkor egyidejűleg a szomáliai társadalom is elismerné vezetőjeként. Az ország klánok harcának színpada, melyek az ország minden egyes területét igyekeznek ellenőrzésük alatt tartani és folyamatosan harcolnak egymással újabb területek megszerzése érdekében. Erőteltjes kormányzat hiányában ez a lassan másfél évtizede tartó válság teljes bizonytalanságot és életveszélyt eredményez az ország területén. A klánok viszonylag modern fegyverekkel vannak felszerelve, ezért a béketeremtés egyáltalán nem könnyű és egyszerű feladat.

Dolgozatomban arra a kérdésre kívánok elsősorban választ adni, hogy milyen folyamatokra és történelmi tényekre lehet visszavezetni az államkudarc ilyen drámai és hosszantartó meglétét. Miért nem volt sikeres a nemzetközi beavatkozás, a nemzetközi segítségnyújtás? Milyen módosításokkal lehetett volna visszafordítani az elesett ország tragikus eseményeit.

Az államkudarc értelmezései

Szomáliai helyzetkép

Rengeteg szerző (Noam Chomsky, Pauline H. Baker, Daniel Thürer) foglalkozik az államok bukásával, illetve államkudarccok kutatásával, modellezésével. Minden egyes eset besorolható valamilyen elméleti keretbe, ugyanakkor hiba lenne, ha nem említenénk meg, hogy minden állam bukása egyedi eset. Szomália egészen különleges példa az államkudarccok tekintetében. Az országban teljes az anarchia, annak ellenére, hogy a nemzetközi közösségek és szervezetek igyekeznek megoldást találni a problémára. Abdullah Yusuf Ahmedet 2004 októberében Nairobiban (Kenya) választották ideiglenes elnökké. A helyszín oka: Szomáliában a fegyveres konfliktusok miatt nem tudták volna garantálni a biztonságot. Abszurd helyzet, az elnök kinevezése az ország területén kívül zajlott. Abdullah Yusuf Ahmed a tizenegyedik elnök a sorban, aki nem rendelkezik erős kormányzati pozícióval és emiatt nem képes ellenőrzése alatt tartani az ország teljes területét. Ennek hiányában továbbá a fegyveres konfliktus letörése nélkül aligha lehet sikeres államot építeni Szomáliában. Az éhínség, a nyomor és a szegénység felszámolása a gazdaság és a termelés újraszervezése nélkül lehetetlen feladat. Ehhez minimálisan biztonságra, közszolgáltatásokra van szükség.

* *Főiskolai tanársegéd, Általános Vállalkozási Főiskola, a Budapesti Corvinus Egyetem PhD hallgatója*

„Failed state” - államkudarc értelmezések

Egy állam történetében akkor használhatjuk az államkudarc kifejezést, ha az nem képes az alapvető funkcióit ellátni. Az alapvető funkciók rengeteg csoportosításban megragadhatók. Jelen esetben a következő funkciók elengedhetetlenek:

- Az állam tartsa ellenőrzése alatt az ország területének egészét
- Garantálja lakosságának biztonságát (személyes- és létbiztonság)¹
- Területén egyedüli hatalomként gyakorolja az igazságszolgáltatást
- A törvényhozás kizárólagos gyakorlója legyen saját területén.

Abban az esetben, ha egy állam ezek közül valamely funkciót nem képes ellátni, kudarcot vall. Az államkudarc kifejezés a hidegháborút követően került be a lexikonokba és a köztudatba. Olyan államok sorolhatók ide, melyeket szuverén államként elismernek, de központi kormányzatuk nem képes megfelelően működni, vagyis nem teljesíti az előző felsorolás valamely pontját. Ezekben az országokban gyakran jellemző a létbizonytalanság, a szegénység, az éhínség és a tiszta ivóvíz hiánya, de súlyosabb esetekben a fegyveres összecsapások is napirenden vannak. Amellett, hogy az egyik legfőbb emberi jog, a biztonsághoz való jog nem garantált, az esetek többségében jelentősen alacsonyabb az életszínvonal, mint más területeken. A problémák és a bizonytalanság pedig rengeteg embert kényszerítenek arra, hogy elhagyják szülőföldjüket és más országba meneküljenek. Pontosan a menekültáradat hívta fel a figyelmet nemzetközi szinten a folyamat veszélyeire, hiszen a nemzetközi migráció miatt nem lehet belülnyitni minősíteni egyetlen ilyen esetet sem.

Államkudarc és összeomlott állam²

Robert I. Rotberg több művében is foglalkozott az állami kudarcok elemzésével, értelmezésével. A szerző szerint a nemzetállam bukása esetén nem képes többé pozitív politikai javakat (magas szintű politikai javak, közszolgáltatások) szolgáltatni társadalma számára. (Rotberg, 2002a: 1) A szerző az államokat pozíciójuk alapján erős és gyenge államokra bontja. A gyenge államok lehetnek: működőképes gyenge államok (weak state), kudarcos államok (failed state) és összeomlott államok (collapsed state).

A *gyenge államok* veszélyben vannak és könnyen megdőlhethetnek. Ennek oka, hogy végletesen kiélezett belső ellentétek, társadalmi törésvonalak jellemzik és gyakori a despotikus (vagy despotikus jellegű) hatalom fennállása, ami a társadalom számára elfogadhatatlan lehet. Hanyatló, romló, nem megfelelő színvonalú közszolgáltatások jellemzik (oktatás, egészségügy) és burjánzik a korrupció. A gyenge államok gyakran nem képesek fennmaradni és bekövetkezik az államhatalom bukása. Ettől kezdve az *állam kudarcosnak* tekinthető, mivel korlátozottan képes feladatait ellátni. Intézményei gyengék és az állam elveszítette a területi egység feletti uralmát. A demokratikus vita hiányzik és a társadalom helyzete jelentősen romlik. A gazdaság működőképessége veszélybe kerül, az egy főre jutó jövedelem zuhan, a korrupció és a bűnözés korábban nem tapasztalható méreteket ölt. Az ilyen államok azonban még külső segítséggel több esetben visszafordíthatók a pozitív fejlődés irányába. Ha azonban ez a változás tartósan nem következik be, akkor az *állam összeomlása* várható. A kudarcos államok ritka és szélsőséges esetben összeomlanak. Ilyenkor a hivatalban lévő kormányzat már nem csak, hogy nem képes uralni az ország teljes területét, de a politikai javakat sem képes egyáltalán ellenőrizni. Nem garantált a lakosság biztonsága, hiszen nincs olyan hatalom illetve intézmény, amely az igazságszolgáltatást ellátná és a rendet fenntartaná. Rotberg szerint még ebben a szélsőséges esetben is lehet esély az állam hatalmának helyreállítására. Szomália jól példázza, hogy ha egy állam szélsőséges helyzetbe kerül és komplex módon lehet csak megoldani az államhatalom helyreállítását, akkor az külső segítség mellett is szinte lehe-

¹ Véleményem szerint, ha egy országban tömegesen nem garantálható a létbiztonság, az állam akkor is kudarcot vall.

² „State failure” – „state collapse”

tetlen feladat. Az ország egyértelműen a legsúlyosabb kategóriába, az összeomlott államok csoportjába tartozik.

Az államkudarc mutatói

Az államkudarc bekövetkezése előtt nagyon szerencsés volna a nemzetközi segítségnyújtás számára néhány olyan mutató, melyek képesek lennének előre jelezni egy állam bukását. A Harvard University kutatását követően Rotberg (Rotberg, 2003: 5-22) a következő mutatókat emelte ki:

- tartós fegyveres felkelés,
- az állam fizikai infrastruktúrájának romló állapota,
- hanyatló egészségügyi ellátás,
- romló közbiztonság és bűnözési statisztikák,
- alacsony színvonalú oktatás,
- rossz gazdaságpolitika (korrupció, katonai túlköltekezés, csökkenő egy főre jutó jövedelem, alultápláltság).

Mivel a gyenge államok területén többnyire a statisztikai adatszolgáltatás is gyenge, ezért igazán jó mutatók nem állnak rendelkezésünkre az előrejelzésre. Mégis lenne néhány jó módszer, de ezek titkos-üzleti tevékenységet igényelnének (uralkodók, politikai vezetők vagy a hadurak külföldre menekített pénzeinek felmérése vagy a fegyverkereskedelem volumenének követése). (Marton, 2005: 25-29)

Szomália rövid története

A kezdetektől

A szomáli társadalom hat klánból áll. Különösen a pásztorkodó klánok között vált általánossá az állandó harc, melynek célja a jobb legelőterületek és a víz megszerzése. Az európai gyarmatosítás előtt nem történt államalkotás az ország területén. Az európai gyarmatosítók (elsőként a britek), a XIX. század végén jelentek meg a térségben. 1897-től Brit-Szomáliföld hivatalosan is rákerült a térképre. Olaszország 1885-ben jelent meg és kereskedelmi szerződést kötött a területet addig uraló zanzibári szultánnal. 1908-ra a hosszú tárgyalások után kialakult Olasz Szomáliföld területének végleges határvonala a déli régióban. (Hegedűs, 2005: 42)

A két gyarmatosító eltérően kezelte a megszerzett területet. Míg a britek csak a telephely fenntartására törekedtek, addig az olasz csapatok ültetvényeket hoztak létre, gyümölcsöket és cukornádat termeltek a déli területeken. A két gyarmatosító a második világháború alatt került összetűzésbe, melyből végül a britek kerültek ki győztesen. Ekkor teljes Szomália brit fennhatóság alá került és megindult a közigazgatás alapjainak kiépítése (bíróságok, tervező bizottságok). (Hegedűs, 2005: 43)

Brit-Szomáliföld 1960. június 26-án nyerte el függetlenségét. A választások után az ország vezetése Nagy-Britanniához fordult, hogy a két terület felszabadulása után létrejöhessen Szomália a két terület összeolvadásából. Bár Olaszország a békeszerződésben lemondott az ország déli területeinek irányításáról, 1949-ben az ENSZ Közgyűlése úgy határozott, hogy Szomáliföldet nemzetközi gyámság alá fogják vonni Olaszország vezetésével. Végül az ENSZ 1960. július 1-én nyilvánította végleg függetlennek a területet. Így jöhetett létre az önálló egyesített Szomália, amelynek a megtartott választások eredményeképpen legitim hatalommal rendelkező elnöke is volt Usmaan személyében. Az elnök Shermaarke-t nevezte ki miniszterelnöknek, aki 1964-ig töltötte be ezt a tisztséget. (Forrás: Countrystudies/Somalia)

A hidegháború alatt a két szembenálló hatalom stratégiai szempontból elengedhetetlennek tartotta a kelet-afrikai területen való befolyás megszerzését. Ez a terület volt a közel-kelet ellenőrzésének egyik stratégiai kulcsa. 1969-ben Shermaarke, szomáli elnök meggyilkolását követően a külföldön tartózkodó miniszterelnök rögtön visszatért Mogadishuba, hogy egy ideiglenes elnököt válasszanak és fogadtassanak el. Terve az volt, hogy Shermaarke klánjából választ utódot. Amikor azonban 1969. október 21-én kiderült, hogy az elnökválasztó gyűlés támogatja a miniszterelnök javaslatát, a hadsereg Mogadishu több

stratégiai pontját elfoglalta és eltávolította pozíciójukból a hivatalnokokat és a főbb politikusokat. A rendőrség támogatta a hadsereget. Kormányára bukása után Abdirizaaq Haaji Hussein-t nevezte ki Usmaan, akitől azt várta, hogy sikeresebben látja majd el a feladatait. Azonban az 1967-es elnökválasztáson Shermaarke nyert és Mahammad Ibrahim Igaal-t nevezte ki miniszterelnöknek. Shermaarke az új kormányba az összetűzések elkerülése miatt több klánból választott képviselőket. (Forrás: Countrystudies/Somalia)

Siad Barre volt a katonai erők parancsnoka és igyekezett magához ragadni a hatalmat. Felállította a Legfelsőbb Forradalmi Tanácsot (SRC), amely ki is nevezte elnöknek, továbbá betiltotta a politikai pártokat, és feloszlatta a Nemzetgyűlést. Így elhárultak az alapvető akadályok az új elnök hatalmának kiterjesztése előtt. Barre célja volt a törzsi klánok visszaszorítása, a nepotizmus kiűzése a hatalomból, a korrupció visszaszorítása, és a szabályozások, valamint a hatalom megerősítése. Barre több politikai fogással élt és több programot hirdetett meg Szomáliában. Ezek a programok elsősorban a külföldi támogatókkal való kapcsolatteremtést segítették. 1974-ben barátsági és segítségnyújtási szerződést írt alá a Szovjetunióval. (A szerződés mindkét fél szándékainak megfelelt: Barre fegyvereket kapott és gazdasági támogatást, míg a szovjetek két támaszpontot és egy kommunikációs központot létesítettek az országban.) A következő években a két ország közti viszony szorosnak mutatkozott. Ez azonban csupán a látszat volt, mivel Barre olyan politikát folytatott, amely elősegítette, hogy országa a legkedvezőbb külső feltételek közé kerüljön, melyek révén az ország támogatásokhoz juthatott. 1977 után az USA egyre határozottabb kijelentéseket tett Szomália támogatásáról, végül még abban az évben kivonult Etiópiából. Barre szinte közvetlenül ez után megtámadta Etiópiát. (Ez volt az ogadeni háború, mely 1977-1978 között zajlott.) Ekkora már Barre több módon is ellentétbe került a szovjet akarattal, Moszkvában a háborút sem engedélyezték és ezt követően visszavonták a Szomáliai fegyverszállítmányokat. A döntés hatására Barre kiutasította a szovjet katonákat Szomáliából (Hegedűs, 2005: 45).

A háborúban Barre a gyors sikereket követően viszonylag rövid időn belül vereséget szenvedett az akkor már etióp-kubai-szovjet csapatok ellen. A történetek azonban nem változtattak a már előre eltervezett külpolitikán: Szomália egyre szorosabbra fűzte viszonyát az USA-val. Az USA fejlesztési központot nyitott Szomáliában, de cserében elvárta, hogy szabadon használhassák az amerikai katonák a szomáliai katonai létesítményeket.

A hidegháború végére, az 1980-as évek második felében az USA elvesztette érdekeltségét a térségben, hiszen ott a nagy rivális gyengülése miatt nem volt szükség erőteljes stratégiai részvételre. Emiatt az ország már a nyolcvanas évek végén elesett az amerikai támogatásoktól és nagy veszélybe került. 1989-ben a támogatások folyósítását az emberi jogok betartásához és gazdasági és politikai változások bevezetéséhez kötötték, ugyanakkor egyidejűleg az EK is beszüntette segélyeit, ezzel motiválva Barre-t a politikai változtatásra.

Ez vitathatatlanul a legnagyobb hiba volt, amit fejlesztő, donor államok elkövethetnek. Egyidejűleg a két legnagyobb támogató visszavonja a gazdasági segélyeket egy olyan országtól, ahol szinte minimális az életszínvonal és az adott ország több mint száz éve külföldi vezetés vagy befolyás közepette, leginkább segélyek és a támogatások révén tudta saját államát fenntartani.

Az államkudarc közvetlen előzményei

Ha az eddig bemutatott történelmi fejlődést végigkísérjük, akkor egyértelművé válik, hogy Szomália modernkori történelme alapján sem tekinthető erős államnak. Tulajdonképpen évtizedeken keresztül gyarmatosítók uralták és szervezték meg az ország működését (az olasz területeken jóval nagyobb volt a befolyás, ott a gazdaság megszervezésében is aktívan részt vettek). Ez a folyamat nem változott a hidegháború során sem. Mivel azonban Szomália nem volt életképes egyedül, egyértelmű volt az államkudarc veszélye. Nagyon óvatosan kellett volna tehát kezelni a térséget és semmiképpen sem úgy, ahogy a valóságban megtörtént.

Eddig nem említettem, hogy a nyolcvanas években a belpolitikában is jelentős változások zajlottak le. Egyre több kormányellenes mozgalom³ indult meg, melyek célja Barre hatalmának megdöntése volt. Az

³ Például: *SSDF-Somali Salvation Democratic Front*, *SNM-Somali Nemzeti mozgalom*, *USC-United Somali Congress*, *SPM-Somali Patriotic Movement*

évtized második felében a Barre által kevésbé támogatott északi régióban egyre terjedtek az ellenzéki mozgalmak és kezdték átvenni a hatalmat. Ennek hátterében az állt, hogy a hadsereg egy része átállt a mozgalmakhoz. A diktátor hatalma belpolitikai szempontból is gyengült. A hosszú ideig külső hatalmaktól függő ország, mely egyértelműen gyenge államnak minősült, elért a történelmi-politikai fejlődésének arra a pontjára, ahol az államkudarcs esélye megnövekedett. Ez a pillanat szükségszerűen rendkívül gyorsan bekövetkezett. A felfegyverzett törzsek éltek a pillanattal és Barre gyengeségét gyorsan kihasználták.

Nemzetközi reakciók – „mission failure”

Az ENSZ beavatkozásának előzményei

Sajnálatos módon, mivel a térség a nyolcvanas évek második felére elvesztette stratégiai jelentőségét, a nemzetközi közösség sem kísérte erőteljes figyelemmel a somáliai eseményeket. Pontosán emiatt mulasztották el az időben történő beavatkozást. A megfelelő szintű külső segítség két időszakban fordítható vissza a tragikus események, első ízben 1989-ben, másodikban pedig 1991-ben. Az első időpontot az indokolja, hogy ekkor erőteljesen csökkenteni lehetett volna az éhezés és az összecsapások miatti áldozatok számát. 1989-ben a támogatások visszatartása következtében egy jelentős csapás érte az országot: egy igen jelentős vízierőmű-építési projekt finanszírozásától esett el, amely nagyban könnyítette volna a gazdaság működését és fejlődését⁴.

A támogatások azért is voltak elengedhetetlenek, mert csak a fegyverekkel és a gazdasági segélyekkel tudta Barre fenntartani a rendszerét és a hatalmát. Miután a segélyeket visszavonták, már nem volt egyértelmű Barre seregének erőfölénye a törzsekkel szemben. A helyzet azért volt különös, mert ekkor már a törzsek vezetői is érezték, hogy a diktátor nehéz helyzetben van. Annak érdekében, hogy erősítsék katonai erejüket, az élelmiszer és humanitárius segélyekért harcoltak egymással. A segélyek egy részét nem osztották szét az országban, hanem külföldre vitték, hogy fegyverre és munícióra cseréljék. A nemzetközi közösség ebben az időszakban tevékenységével a későbbi anarchiát táplálta tudta nélkül, ugyanis ekkor még nem voltak tisztában azzal, hogy a segélyek nem jutnak el a társadalom célzott rétegeihez.

A másik időpont 1991 lehetett volna. A nagy támadások előtt ebben az évben lehetett volna utoljára lefegyverezni a törzseket, egy erőteljes katonai akcióval és ezzel megszüntetni a vérontást. Ekkor még elkerülhették volna a sokszázezer fős menekültáradatot, több százezer ember halálát. A legfőbb feladat egy komplex válságkezelés lett volna a gazdaság helyreállítására, a törzsek lefegyverzésére. Sajnos ez nem történt meg, aminek több oka is volt.

Először is a nagyobb éhínség hívta fel a figyelmet a helyzet súlyosságára, és az, hogy igen jelentős lett a migráció 1989 után. Ekkor lett csak egyértelmű, hogy a kérdést nem lehet pusztán belpolitikai kérdésként felfogni és kezelni. Ugyanakkor az ENSZ esetében problematikus volt a helyzet, hiszen a nemzetközi szervezet nem tud segítséget nyújtani addig, amíg fegyveres összecsapások zajlanak az országban. Az ENSZ eleinte ezért a felek megbékéltetésére törekedett⁵, sikertelenül. A békefenntartás nem ütközhetett akadályba, így az ENSZ szempontjából sajátos helyzet alakult ki: először tervezett beavatkozást anélkül, hogy az adott szuverén állam kormánya beleegyezett volna. Mivel azonban 1989 óta Barre-t nem ismerték el Szomália északi területein vezetőként⁶, 1989-től nem tekinthető az ország vezetőjének. Amikor

⁴ 1987-ben nyugati támogatók kezdeményezték a beruházást, melyet egy hosszú lejáratú hitelkonstrukció segítségével igyekeztek végrehajtani. 1989-ben a gazdaság összeomlása, majd az azt követő kormányzati válság miatt a beruházás nem volt végrehajtható, így a befektetők visszavonták ajánlatukat.

⁵ Sikerült is békeszerződést kötni a klánok között, de rövid időn belül újra fegyveres összecsapások törtek ki.

⁶ A kilencvenes évek elején már többször kikaptak csapatai a klánok szövetséges seregétől.

az ENSZ 1992-ben megkezdte programjait az országban, Barre külföldre menekült. Az ENSZ tehát legitim kormányzat⁷ beleegyezése nélkül döntött a beavatkozás megindítása mellett.

Az első ENSZ művelet az UNOSOM I (United Nations Operation in Somalia I) nevet viselte és 1992 áprilisában kezdődött⁸. A művelet célja a tűzszüneti megállapodás sikerességének felmérése és a nemzetközi segélyek kézbesítésének biztosítása volt. 1992-re a nemzetközi szervezet már 4,5 millió főre becsülte az éhezők számát és több mint 300000 főre azokét, akik a válság hatására veszítették életüket (szomjhalál, éhhalál, fertőző betegségek). (United Nations Department of Public Information)

Az UNOSOM I a békefenntartás szabályain alapult és emiatt az ENSZ művelet során csak és kizárólag önvédelem esetén alkalmazhattak fegyvert. Talán ez volt a műveletet végleg kudarcra ítéelő esemény, hiszen Szomáliában lehetetlen volt a békét fenntartani. Már évekkal az ENSZ művelet megkezdése előtt nyílt fegyveres összecsapások jellemezték az országot. Ugyanennek a kérdésnek van egy morális és nemzetközi jogi vetülete is: ha nem legitim kormány kéri a segítséget, akkor a nyílt külső fegyveres beavatkozás mennyiben minősíthető elfogadhatónak, ha a békét kívánjuk előmozdítani?

1992 közepére már olyan súlyossá vált az anarchia az országban, hogy teljesen kezelhetetlen volt az élelmiszersegélyek és a gyógyszersegélyek eljuttatása a rászorulóknak. Ekkorra már az ország teljes gazdasága romokban hevert és a meglévő infrastruktúra nagy része is elpusztult. 1992-ben újabb aszály nehezítette tovább a somáliak helyzetét. Az ENSZ jelentésekben az állt, hogy 4,5 millió ember közvetlen veszélyben él. Ekkorra már az amerikai belpolitikában is érezhető volt a nyomás, és várható volt, hogy a hidegháború „győztese” valamilyen akciót indít majd a kelet-afrikai országba. Boutros-Ghali BT elnöknek írt levelét követően George Bush bejelentette, hogy abban az esetben, ha az ENSZ felkéri országát az intervencióra, hajlandó nagyobb létszámú csapatot is mozgósítani. 1992-ben az ENSZ Biztonsági Tanácsa 794. számú határozatában felkérte a USA-t az UNITAF (United Task Force) vezetésére. Ebben a feladatok elvégzéséhez szükséges erő („minden szükséges eszköz”) bevetésére szólították fel a résztvevőket. Legfőbb célok az ellátási útvonalak biztosítása, az élelmiszerközpontok védelme és az UNOSOM II előkészítése voltak. A beavatkozás kezdeti sikerei reményt keltenek, mivel több útvonalat sikerült biztosítani és úgy tűnt, a klánok lefegyverzése is megindul („megindult”). 1993 januárjában a somáli hadurak leültek tárgyalni az ENSZ küldöttségével és egyéb afrikai nemzetek delegáltjaival. Ekkor sikerült (újra) fegyverszünetet köttetni az érintettekkel, de sajnos a tűzszünet csak márciusig volt tartható, akkor újabb összecsapások kezdődtek. Ekkor az ENSZ Biztonsági Tanácsának 814. határozata döntött az UNOSOM II megindításáról. Ez már az USA és az ENSZ közös akciója volt egy gyorsreakciójú sereg felállításával, melynek feladata a tűzszüneti megállapodást megszegő csoportok elleni fellépés és azok lefegyverzése volt. Ez a beavatkozás több esetben nagy nemzetközi visszhangot váltott ki, mivel nagyon komoly megtorlással válaszoltak az ENSZ katonák megtámadására. Mivel ez a „békefenntartó” művelet sem volt képes a tűzszünetet betartatni (de még elérni sem), 1994-től folyamatosan kezdték kivonni az ENSZ katonákat Szomália területéről⁹. A műveletek végül nem tudták elérni céljukat és nem történt érdemi javulás az ország helyzetében.¹⁰

⁷ *Mabdi, ideiglenes kormányzó volt és ugyan beleegyezett az akcióba, de az ő hatalma is Mogadishu ellenőrzésére terjedt csak ki.*

⁸ *Ezt közvetlenül megelőzte az ENSZ Biztonsági Tanácsának 733. számú határozata, mely felszólította a klánokat a kibékülésre és a humanitárius segélyek eljuttatásának akadálymentesítésére, végül fegyverembargót hirdetett.*

⁹ *Az USA részéről Bill Clinton, új elnök, már 1993. október 3-án bejelentette a hadsereg kivonását. Ennek közvetlen előzménye egy amerikai ranger csapat kudarcra volt, mely nem tudott Mogadishu városából jelentős veszteségek nélkül kimenekíteni egy kisebb csapdába esett amerikai csoportot. Ekkor vált egyértelművé, hogy az amerikai sereg a városi gerillaakciókban csak felbecsülhetetlen számú civil életére törve tudott volna eséllyel barcolni. A történetet dokumentumszerűen írta meg 1999-ben Mark Bowden a *Black Hawk Down: A Story of a Modern War* című könyvében.*

¹⁰ *United Nations Department of Public Information – UNOSOM II, 3-5. o.*

Az Európai Unió és Szomália kapcsolata

Az Európai Unió fejlesztéspolitikája az afrikai, karibi és csendes-óceáni országok (ACP országok) irányába meglehetősen egyértelműen szabályozott a fejlődő országokkal kötött megállapodások és szerződések értelmében. Az EU mint a világ egyik legjelentősebb segélyezője különös tekintettel ügyel volt gyarmatainak későbbi fejlődésére. Pontosan ez az oka annak, hogy Szomália a IV. Lóméi Konvenció aláírása nélkül is részesült támogatásban¹¹. Az Európai Unió támogatásai a gazdasági fejlődés megindítására irányultak. A segélyekhez forrásokat az Európai Fejlesztési Alapok (EDF) kereteiből különítettek el. Ezek a segélyek a múlt évtized második feléig nem mondhatók jelentős fejlesztési összegeknek. Az utóbbi években azonban a nyolcadik és a kilencedik Európai Fejlesztési Alapból jelentős összegeket fordított az EU Szomália támogatására. A mellékletben megtalálható ennek megoszlása is az egyes források szerint. Az Európai Unió külön rehabilitációs programokat dolgozott ki az ország megsegítésére és az állam helyreállításának motiválására. Összesen 165,1 millió eurót nyújtottak csak Szomáliának, ami azért mondható jelentősnek, mert az ACP országoknak nyújtott támogatás hat évre összesen 25,1 milliárd euró. (Balázs, 2002:195) Sajnálatos módon ez az összeg – ma már tudjuk – nem volt elég. Ennek elsősorban az oka nem a pénzügyi és egyéb segélyek mennyisége, hanem az, hogy egy állam nélküli országban a támogatás és a segítség célba juttatása nem ellenőrizhető. Szomáliában pedig elsődlegesen ez jelent kihívást. Ebbe azonban az Európai Uniónak egyoldalúan nincs joga beavatkozni, a nemzetközi közösség pedig nem tudott megfelelő eredményeket elérni. Emiatt a helyzet a közeljövőben is megoldatlan marad.

Miért nem lehettek sikeresek a nemzetközi beavatkozások?

A beavatkozások sikerességét alapvetően meghatározta, hogy későn indult a nemzetközi beavatkozás. (Ottaway, Mair, 2004: 2-3) Ennek oka, hogy a beavatkozásnak vagy 1989-ben kellett volna indulnia, de ebben az évben a fejlett világ nem foglalkozott érdemben az afrikai térséggel, az Egyesült Államok is inkább magára hagyta az országot, nem törődve a következményekkel. A következő időpont 1991-ben lett volna, amikor már folytak a harcok. Ha az ENSZ határozottan bevonul és kezdetektől a lefegyverzésre törekszik, akkor a későbbi harcok elkerülhetők lettek volna és a központi kormányzat hatalma újra-szervezhető lett volna. Mivel azonban ekkor még nem volt felmérhető a helyzet súlyossága és Szomália nem állt stratégiai szempontból egyetlen fejlett ország külpolitikai céllistáján sem, így az ország ideiglenesen magára maradt.

Az ENSZ teljesen új kihívásokkal nézett szembe és több esetben a vezetés sem volt egységes a beavatkozás módját illetően. A legnagyobb hiba a katonai műveletek esetében az volt, hogy túl sok célt jelöltek ki. Egyszerűen nem voltak végrehajthatók az elvárások, hiszen a célokat úgy határozták meg, hogy nem voltak tisztában a konkrét helyzettel Szomáliában. További probléma volt, hogy a nemzetközi csapatok esetében nehéz volt a közös akciókat egyeztetni. Kisebb zavarok mutatkoztak a külföldi béketeremtő egységek között. A feladat nehézsége alapján azt is meg kell említeni, hogy ezek az akciók nagyobb katonai egységeket igényeltek volna. A nyílt fegyveres összecsapások és a polgárháború, nem oldhatók meg a törzsek lefegyverzése nélkül. A béke alapkövetelménye lenne az állam helyreállításának. Ekkor kezdődhetne el a központi kormányzat hatalmának visszaállítása, majd az ország működésének újra-szervezése.

A nemzetközi közösség nehéz helyzetbe került, amikor a hidegháború után az államkudarcok megsegítésére sietett. Szomália esete sajátosnak tekinthető, túl sok törés, ellentét és feszültség volt jelen az országban ahhoz, hogy rutinszerű eszközök alkalmazásával igyekezzenek megoldani. Sajnos a probléma nagyságának felmérését későn kezdte meg a világszervezet és ez sok emberi életbe került.

¹¹ *A Konvenció aláírásakor Szomáliában nem volt legitim kormányzat. Így a Miniszterek Tanácsa 1992. évi november 18-i döntése értelmében részesülhetett fejlesztési segélyekben. Majd a 2000-es Cottonou-i Egyezményben a problémát az előbbi döntésre hivatkozva egy új pont (93. cikk 6. pont) beiktatásával megoldották.*

A beavatkozások költségei

Mennyibe került összesen a nemzetközi közösség számára a szomáliai konfliktus és a beavatkozás? Az adatok 1990-1995-ig a nemzetközi szereplők és az ENSZ együttes költségeire vonatkoznak.

A katonai műveletek teljes költsége az említett periódusban 4,4 milliárd USA dollárt tett ki. Ez teljesen egyenlően osztható fel a két fő szereplő között (ENSZ és USA). Az Egyesült Államok költségei tartalmazzák az ENSZ-szel kooperációban végrehajtott akciók költségeit is (UNOSOM II, UNITAF).

1. táblázat

A BEAVATKOZÁS KATONAI MŰVELETEINEK KÖLTSÉGE (MRD. USA DOLLÁR)

Az Egyesült Államok összes hadműveleti költsége	2
ENSZ: UNOSOM I	0,4
ENSZ: UNOSOM II	1,6
További közvetlen USA és ENSZ költségek	0,4
Összesen:	4,4

Forrás: Blakley (1999), 84.

Az 1. táblázat összefoglalja a külföldi szereplők katonai műveleteinek költségeit. Véleményem szerint ez az összeg nem lett volna akkor sem alacsonyabb, ha a beavatkozás nagyobb katonai erőket mozgósít már a krízis elején és sokkal erőteljesebben lépnek fel a törzsek lefegyverzése érdekében.

A többi költség lényegesen másképp alakult volna. Először vizsgáljuk meg a humanitárius segélyeket. Az összes humanitárius segély 1990-1995 között 7,3 milliárd dollárra rúgott. Ez az összeg tartalmazza a nemzetközi közösség 2,1 milliárd dolláros adósság-jóváírását. A fennmaradó költségeken megközelítőleg fele-fele arányban osztozott az ENSZ és az Egyesült Államok. (Blakley, 1999: 85)

Ha a közvetett költségeket igyekszünk számba venni, akkor a menekültáradatot kell megemlítenünk. Az ENSZ becslései alapján 1,8 millió menekültet kellett elhelyezni a válság és a háború miatt. Ebből megközelítőleg 500.000 főt helyeztek el Kenyában és 300.000 főt Etiópiában. A nemzetközi közösségnek ezeket az országokat is támogatnia kellett, ugyanis a menekültáradat miatt az élelmiszerárak hirtelen megugrottak.

Végezetül nem tekinthetünk el az emberi áldozatok megemlítésétől. A különböző források eltérő adatokat közölnek. Az ENSZ 400.000 főre becsülte az áldozatok számát (a klánok és a kormány közti összecsapások, majd a klánok közötti harcok és a nemzetközi beavatkozás áldozatai együtt). (European Commission: European Commission Strategy for the Implementation of Special Aid to Somalia; 2002 - 2007) A nemzetközi erők áldozatainak száma ennek a közelében sem járt. Mégis meg kell említeni, hogy ez a szám nagyon magas különösen, ha a lefegyverzés még a későbbi harcok előtt sikeres lett volna.

Szomália a beavatkozások után

Miután a nemzetközi erők elhagyták az országot, nem változott érdemben a helyzet és a törzsek közti harcok tovább folytak. A kormányzat nem tudta hatalmát a fővároson kívül érdemben kiterjeszteni. 1998-ban Puntföld és Jubaföld is kimondta a függetlenségét. A nemzetközi közösség ugyanúgy, mint Szomáliföld esetében, itt sem ismerte el az új államokat független köztársaságként.

A központi hatalom visszaállítására irányuló nemzetközi törekvések folyamatosan kudarcot vallottak. 2000-ben a déli területek képviselői újabb gyűlést tartottak a nemzetközi közreműködésnek köszönhe-

tően és új elnököt választottak. Abdikassim Salad Hassant azonban a törzsek nem ismerték el az ország vezetőjeként, így ez a kísérlet is sikertelennek mondható. Mivel a harcok tovább folytatódtak, a nemzetközi nyomás is egyre nagyobb volt 2002-ben az északi törzsek kivételével minden hadúr tárgyalóasztalhoz ült és fegyverszüneti megállapodást kötöttek. Sajnos ezt egyikük sem tartotta be, mégis 2004-ben új alkotmányt fogadtak el. Az új alkotmány szerint tavaly szeptemberben összeült a somáli parlament és Abdullahi Yusuf Ahmedet választották meg elnöknek. Hatalma azonban elődjeihez hasonlóan a fővárosra terjedt ki.

Szomália gazdaságában az export 80 százalékát az állattenyésztés teszi ki. (European Commission: European Commission Strategy for the Implementation of Special Aid to Somalia; 2002 - 2007) A mai világ gazdaságában nem lehet mondani, hogy egy ország ennek köszönhetően sokat haladhat előre a fejlődés útján. Ha azonban megkíséreljük a helyreállítást, csak a következő sorrendben haladhatunk:

1. Béketeremtés, a törzsek lefegyverzése.
2. Központi hatalom helyreállítása, egy nagyobb segély¹² ígéretével abban az esetben, ha elfogadnak egy személyt.
3. Nemzetközi segítség az oktatás és az egészségügy fejlesztéséért az országban.
4. Ezt követően esély lehet a gazdaság beindulására. Ehhez azonban további külső segítségre, első sorban hosszú távú fejlesztési hitelekre van szükség.

Ha a gazdasági fejlődés megindul, esély lehet a békés fejlődésre, de a nemzetközi közösségnek továbbra is figyelemmel kell kísérnie az ország teljesítményét. Csak így oldhatók meg a legmélyebb feszültségek, melyek a könyörtelen életszínvonalnak a következményei. A törzsek közti háború tradicionálisnak tekinthető, de mivel még ma is az állattenyésztés a legfőbb gazdasági ág az országban, ezért a terület-szerzési igény a törzsek között érthető.

Fényt egy sötét országnak

Az államkudarc úgy tűnik nem oldható meg sem belső, sem külső nyomással. Az ENSZ ilyen beavatkozásai kevés sikerrel jártak. Szomália esete azonban túlzottan speciális. Az ország minden téren súlyos problémákkal küzd és ezek egyenként is feszültséget gerjesztenek. Hosszú távú megoldást csak és kizárólag jelentős nemzetközi segítségnyújtással lehetne elérni. Erre azonban ma nincs szándék. Valószínűleg csak akkor következhet be változás, ha valamely fejlett ország veszélyt érez az országban dúló harcok miatt. A külső veszéllyel kapcsolatban több tanulmány (Dickson, 2005, Rotbeg, 2002b) is a terrorveszélyre hívja fel a figyelmet. Talán ez a modern, nemzetközi szempontból is súlyos kérdés vonhatja az országra a figyelmet, mert az eddigi áldozatok kevésnek bizonyultak ahhoz, hogy a nemzetközi közösségek érdemi beavatkozást hajtsanak végre. Amiben továbbra is csak bízni lehet: ha változik az ország megítélése és valóban megtörténik a beavatkozás, azt követően rendeződik a helyzet.

¹² Ez a segély gazdaságfejlesztő segély lenne és a biztonság megteremtése után a gazdasági infrastruktúra fejlesztését célozná.

IRODALOM

Balázs Péter (2002): *Az Európai Unió külpolitikája és a magyar EU-kapcsolatok fejlődése*. Budapest, KJK-Kerszöv, 516 oldal

Blakley, Mike (1999): „*Somalia*”, In: Michael E. Brown és Richard N. Rosecrance (szerk.): *The Costs of Conflict: Prevention and Cure in the Global Arena*, Lanham, MD, Rowman & Littlefield, 278. oldal

Carment, David (2001): *Anticipating State Failure*. Paper presented at the World Peace Foundation Conference, January 19-21, 2001.

David Dickson (2005): *Politic Islam in Sub-Saharan Africa – The Need for a New Research Agenda*; Washington, United States Institute of Peace, 2005. május

European Commission: *European Commission Strategy for the Implementation of Special Aid to Somalia; 2002 - 2007*

Hegedűs Kata (2005): „*Tizenhárom év anarchia: Szomália a hidegháború után*”; *Külügyi Szemle*, 2005. I.-II., 37-61. o.

Marton Péter (2005): *Államkudarok – A kooperatív fenyegetéscsökkentés felé*, OTDK dolgozat

Ottaway, Marina; Mair, Stefan (2004): „*States at Risk and Failed States*”. *Carnegie Endowment Policy Outlook*, 2004. Szeptember

Rotberg, Robert (2002a.): „*The New Nature of Nation-State Failure*”. *The Washington Quarterly*, Summer 2002, Vol. 25, No. 3, 85-96. oldal

Rotberg, Robert (2002b.): „*Failed States in a Time of Terror*”. *Foreign Affairs*, Vol. 81, No. 4, 127-140. oldal

Rotberg, Robert I. (2003): *Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators*. In: *ibid.* (ed.): *State Failure and State Weakness in a Time of Terror*. Washington D.C.: Brookings, 1-25. oldal

Worldbank & UNDP: *Socio Economic Survey Somalia 2002, 2003*

MELLÉKLET

1. SZOMÁLIA ADATAI 2003

Teljes populáció (millió fő)	9,6
Populáció növekedése (éves %)	3,2
Születéskor várható élettartam (évek)	47,4
Csecsemőhalandóság (1000 élveszületésből)	133,0
Területe (1000 négyzetkilométer)	637,7

Forrás: World Development Indicators, Világbank

2. AZ EURÓPAI UNIÓ TÁMOGATÁSAI SZOMÁLIÁNAK

Európai Fejlesztési Alap	millió Euro
1. Rehabilitációs Program	38,0
2. Rehabilitációs Program	54,0
3. Rehabilitációs Program	9,8
Társfinanszírozás	
Olaszország	15,4
Dánia	1,2
Költségvetési Fejezetek	
Rehabilitáció	25,1
Emberi jogok	3,8
Aknamentesítés	2,3
Élelmiszerbiztonság	15,5
Összesen:	165,1

Forrás: European Commission: Strategy for the Implementation of Special Aid to Somalia, 27. o. 3.

3. SZOMÁLIA TÉRKÉPE

A három részre tördelt ország (északon Szomaliföld, tőle keletre fekete vonallal határolva Puntföld, attól délre pedig Szomália)

GEOGRAPHICAL MAP OF SOMALIA

Forrás: European Commission Strategy for the Implementation of Special Aid to Somalia; 2002 – 2007.

Lengyel Anikó*

A FIATALOK ÉS A POLITIKA – FŐISKOLÁSOK, EGYETEMISTÁK VÉLEMÉNYE A POLITIKÁRÓL MAGYARORSZÁGON**

Amire a válaszokat kerestem...

Dolgozatomban arra kerestem a választ, hogy mi a véleménye a haza fiataloknak a politikáról, milyen mértékig szeretnének részt venni benne és mi befolyásolja őket véleményük kialakításában. A szakirodalmi áttekintésem arra irányult, hogy sorra vettem azon *értékeket*, melyek befolyásolják az emberek magatartását, irányítják őket, amikor társadalmi kérdésekben állást foglalnak, befolyásolják őket abban, hogy előnyben részesítsenek valamilyen ideológiai, vagy vallási irányzatot. Az értékek segítenek saját maguk megismerésében, befolyásolják ítéleteiket, maguk, és mások felett, valamint viszonyítási alapként is szolgálnak arra, hogy meg tudjanak győzni másokat.

A szakemberek szerint az értékek befolyásolják vásárlásunkat, fogyasztásunkat is, és ez alapján három típusát különböztetik meg az értékészleteknek. *A mások felé irányuló értékek* az emberek közötti viszonyokra vonatkoznak, nagy jelentősége van az emberi kapcsolatoknak. Ilyen érték kategóriák az egyéni/kollektív értékviszony, a romantikus érdeklődés, a felnőtt/gyerek viszony, a férfiasság/nőiesség ellentétpár, a verseny/együtműködés dimenzió és a fiatalság/öregség viszonya. A második csoport *a környezet-re irányuló értékek*. A kérdés az, hogy a társadalom le akarja-e győzni a környezetét vagy inkább az együtműködést preferálja. Ide a következő értékpárokat sorolhatjuk: tisztaság, teljesítmény/ státusz, tradíció/ változás, kockázatvállalás/ biztonság, problémamegoldó/ fatalista és a természet. Harmadik típusú csoport az *önmagunkra irányuló értékek*, melyek megmutatják, hogy a társadalom egyes tagjai milyen életformákat tartanak kívánatosnak. Ide tartoznak az aktív/ passzív, a materializmus, a kemény munka/ pihenés, az elhalasztott/ azonnali juttatás, az érzéki megerősítés és a humor/ komolyság értékpárok.

A fiatalok értékeit kutatva számbavettem számos, néhol ellentétes eredményt felmutató kutatást. Az Ifjúság 2004-es felmérés szerint a fiatalok által legfontosabbnak tartott értékek a családi biztonság, a szerelem, a boldogság és az igaz barátság volt, a legkevésbé fontos értékek a hatalom, a vallásos hit és a nemzet szerepe. Számos kutatás eredményeként megállapították, hogy a fiatalok számára fontosak a materiális értékek, bár ezek egyre jobban visszaszorulóban vannak. A Sziget felmérés ebből a szempontból kilógott a sorból, ott ugyanis a pénz, az anyagiak mint érték a második helyre került a barátok után. Ebben a kutatásban nem ez volt az egyetlen meglepő adat, ugyanis az ekkor megkérdezett fiatalok többsége szerint az egészség a legkevésbé fontos érték.

* *Nemzetközi kapcsolatok szakos, végzős hallgató, Általános Vállalkozási Főiskola*

** *Részletek a 2007. évi Tóth Antal Emlékdíjban részesített szakdolgozatból, amelynek témavezetője Szánthó Zsuzsanna főiskolai docens volt.*

Az általános érték kategóriák után áttekintettem a politikai értékeket, a különböző pártok által képviselt érték készleteket és az általuk használt értéküzeneteket, melyekkel próbálják megnyerni a potenciális választókat. De mi alapján döntünk egy párt mellett? A válasz: a kulturális különbségeink, az általunk fontosnak vélt értékek és a kiszemelt párt által hangoztatott értékek megegyezősége, hasonlítása alapján. A szakirodalmakban háromféle csoportosítása létezik a pártokhoz támogatóként csatlakozó választók kötődésének. Az egyik az erős, érzelmi alapú kötődés, másnéven *pártidentifikációs modell*, amely az egyedi döntést helyezi központba, és az egyén nem a hasznát akarja maximalizálni, hanem azt fejezi ki a szavazata leadásával, hogy azonosul a párttal. A második típust társadalmi helyzete, környezete és élethelyzete köti egy bizonyos párthoz, és azáltal, hogy megváltozik élethelyzete, státusza, esetleg megváltoztatja politikai nézetét is. Ezt a típust másnéven a választói magatartás *szociológiai modelljének* nevezik, amely az előző modellel ellentétben, nem az egyént, hanem a társadalmi csoportot helyezi a fókuszba. A harmadik csoport tagjai a „költség-haszon” elv alapján döntenek, vagyis a *racióális választás modelljét* követik, ami azt jelenti, hogy egyik párttal szemben sem elkötelezettek, saját érdekeik alapján választják a számukra leginkább kedvező programmal rendelkező pártot.

A politikai kultúra vizsgálatát követően a pártokra tértem ki. A pártok vonzereje, a párt-szimpatia alakulása több tényező függvénye, melyek meglétük, vagy éppen hiányuk miatt alakítják ki a pártok szavazótáborát. Egy *párt arculatának* számos dimenzióját ismerjük. A párt társadalomképe, jövőhöz való viszonya, emberképe, kulturális nyitottsága vagy zártsága, közösségi vagy individualisztikus értékei, urbánus jellege, vidék vagy főváros preferenciája, polgárosodási útja, szocializmushoz való viszonya, radikalista vagy mérsékelt beállítottsága, hatalom vagy ellenzéke, profizmusa, valamint szociológiai bázisa mind mind hozzásegítik a potenciális szavazót ahhoz, hogy eldöntse, melyik párt a szimpatikus számára.

Vajon radikálisak-e a mai fiatalok? Többen, többféleképpen kutatták, de talán Gábor Kálmán és a Felsőoktatási Kutatóintézet 2006-os felmérése a legaktuálisabb ebben a témában. Ő, és több más szakértő is, az oktatásban látja a megoldást a fiatalok szélsőségektől való elhatárolódásában, valamint abban, hogy tájékozottabbak legyenek a gazdasági, pénzügyi területeken és ne lehessen őket „szép szavakkal”, hangzatos jelmondatokkal „elcsábítani”.

Amit kutattam...

Kutatásom célja, hogy megtudjam, hogyan viszonyulnak a fiatalok a politikához, mi vagy ki befolyásolja őket véleményük kialakításában és mennyire aktívak ebben a témában.³ Módszerem vegyesen alakult. A kérdőívek fele írásbeli, on-line, másik fele pedig személyes megkeresés révén lett kitöltve. A mintavétel módszere úgynevezett kényelmes mintavétel, feldolgozását pedig Ms Office Excel programban végeztem. Ütemezése idő hiányában 1 hónap volt, 2007 februárjában végeztem el az eredmények feldolgozását. 100 fiatalot, főiskolást és egyetemistát kérdeztem meg, akik nemek szerinti megoszlása a következőképpen alakult:

³ *Kutatásom során egy igen érdekes magatartással találtam szembe magam. Többen nem szerették volna kitölteni a kérdőívet, ugyanis azt gondolták, hogy a kormány, vagy esetleg az ellenzék készít, saját maga részére ilyen kutatást és ők abban nem szeretnék részt venni. Azt gondolom, hogy ez az igen erős gyanakvás és bizalomhiány a mostani, kiélezett politikai helyzet következménye, amit a magyar politikai szereplőknek meg kell változtatni, mert az egyébként is a politikától magukat távol tartó fiatalok még inkább kiábrándulnak a politikából és annak aktoraiból.*

Amint azt a kutatásom leírásából és eredményéből látni lehet, a magyar fiatal értelmiség nem hisz abban, hogy az erőszakos tüntetések és lázadások megoldanák a mostani problémákat, de abban sem hisznek, hogy a politika képes erre.

1. ábra
A MEGKÉRDEZETTEK NEMEK SZERINTI MEGOSZLÁSA

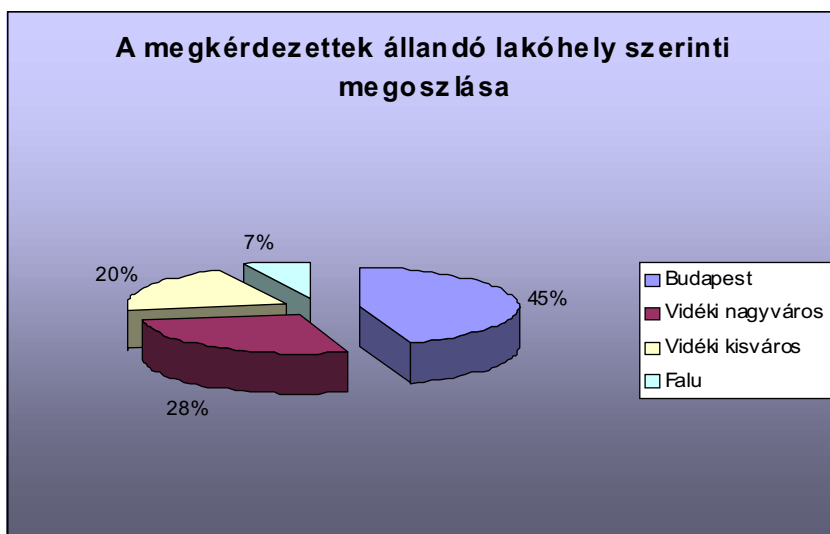

Saját kutatás, 2007

Mivel manapság a főiskolára, egyetemre járó hallgatók életkora nagyon változó, egyre inkább kitoldódnak a felsőoktatási tanulmányok, különbséget tettem a megkérdezettek életkora között is. Kicsit több mint tizedük volt 21 éves kor alatti, nagy többségük (60 %) 21 és 23 év közötti, körülbelül harmaduk pedig 24 év fölötti.

Állandó lakóhely szerint is besoroltam a válaszadókat, az ő arányuk a következőképpen alakult:

2. ábra
A MEGKÉRDEZETTEK ÁLLANDÓ LAKÓHELY SZERINTI MEGOSZLÁSA

Saját kutatás, 2007

Politikai érdeklődés és vélemény

Az elmúlt időszakban készített politikai vélekedéseket kutató felmérések azt jelezték, hogy a fiatalok *politikai érdeklődése* és aktivitása meglehetősen alacsony. A 2002-es választások után viszont úgy tűnt, hogy ez a tendencia változni fog, hiszen látványosan megnőtt azon fiatalok száma, akik részt vettek politikai rendezvényeken illetve nagyobb arányban kapcsolódnak be a kampánytevékenységekbe is. Ebből pedig arra következtethetünk, hogy talán megváltozik a fiatalok politikához fűződő viszonya. Az Ifjúság 2000 és az Ifjúság 2004 felméréseket összehasonlítva szomorú képet láthatunk, ugyanis nem-hogy nőtt volna azon fiatalok száma, akiket érdekel a politika, inkább csökkenő tendenciát mutat. A négy év alatt ugyanis 8 százalékponttal nőtt azok száma, akik teljesen elfordulnak a politikától. Az azonban megfigyelhető, hogy a főiskolát, egyetemet végző/ végzett fiatalok jobban érdeklődnek a politika iránt, mint más, alacsonyabban képzetek. (Ifjúság 2004 Gyorsjelentés)

Az általam végzett kutatás kissé más képet mutat. A megkérdezettek 6%-a állította azt, hogy egyáltalán nem érdekli a politika, 28%-uk csekély érdeklődést mutat. A közepes intenzitású érdeklődők aránya 33%, míg 22 illetve 11%-uk fokozottan érdeklődik a téma iránt. Ez ellentmond előbbi feltételezésemnek, hogy egyre inkább elfordulnának tőle, de továbbra is úgy gondolom, hogy hosszú távon ez az érdeklődés növekedés nem fog tovább tartani.

Az Ifjúság 2000 és 2004-es felmérések szerint a politika iránt való nagyfokú érdektelenség együtt jár a *politikai intézményekkel kapcsolatos* jelentős mértékű *bizalmatlansággal*. A kapott eredmények azt mutatták, hogy nagyon alacsony szintű a demokratikus intézmények elfogadottsága. Az Országgyűlés, a kormány- és ellenzéki pártok iránti nagymértékű bizalmatlanság párosul a bíróság, a rendőrség és a honvédség iránti pozitív bizalmi indexszel.

Az általam készített kutatás is hasonló eredményt mutat. Arra a kérdésre, hogy mennyire bízol a következő intézményekben szintén elég lesújtó válaszok érkeztek.

1. táblázat

A MEGKÉRDEZETTEK MEGOSZTLÁSA AZ EGYES INTÉZMÉNYEKHEZ FÜZŐDŐ ATTITÚDJEIK SZERINT (SZÁZALÉK)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
bíróság	4	2	4	7	11	12	24	28	6	2
kormány	22	20	17	11	15	9	4	1	1	--
rendőrség	9	9	8	16	13	15	15	9	5	1
közszolgálati média	8	7	16	16	17	10	8	12	5	1
honvédség	7	4	2	9	14	15	16	20	5	8
egyház	15	19	10	10	15	8	7	8	3	5
kereskedelmi média	21	17	16	12	12	10	6	3	3	--
Országgyűlés	9	19	18	12	17	11	8	2	3	1
ellenzéki pártok	19	19	16	10	12	11	5	4	3	1
kormánypártok	26	20	15	8	12	7	9	3	--	--

Saját kutatás 2007 (1:egyáltalán nem bízok benne, 10:teljes mértékben megbízok benne)

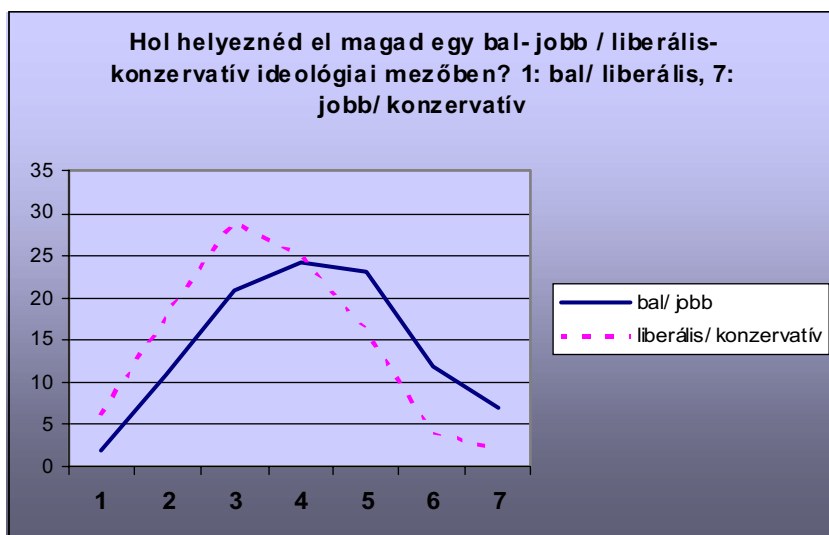
Az Országgyűlés, a kereskedelmi média, a kormány, a kormánypártok és az ellenzéki pártok felé nagyfokú bizalmatlanságot tapasztaltam, és ugyanez vonatkozik az egyházra is. A rendőrség és a közszolgálati média közepes szintű bizalmassági indexet mutat, míg a bíróságban és a közszolgálati médiában inkább megbízhatnak a fiatalok. Ez annak is köszönhető, hogy azokat a szervezeteket, intézményeket tartják megbízhatóbbnak, melyek nem kötődnek szorosan a politikához.

Fontos dolog, a demokratikus gondolkodás része, hogy a fiatalok képesek legyenek különbséget tenni a jobb és bal, a liberális és konzervatív értékrendek között, vagyis „képesek legyenek tájékozódni az ideológiai mezőben”. (Ifjúság 2004. Gyorsjelentés 93. oldal).

Az Ifjúság 2004 felmérésén a megkérdezett 15-29 évesek 75 százaléka vállalkozott arra, hogy besorolja magát a *bal-jobb ideológiai mező*n. Közülük 43 % az 1-7-ig terjedő skála 4-es fokozatába, vagyis a semlegesek közé sorolta magát. Bal és balközép pozícióba a megkérdezettek 13, míg jobb és jobb közép pozícióba 21%-uk sorolta magát. Ezen tendenciák igazolták a 2000-es felmérések adatait, miszerint a fiatal korcsoport körében meglehetősen magasabb a jobbközép és jobboldali orientációjúak aránya.

Az általam végzett kutatás folyamán a megkérdezettek 100 %-a volt hajlandó besorolni magát egy bal-jobb ideológiai mezőn, 24 %-uk középre helyezte magát, amit tekinthetünk bizonytalanságnak vagy éppen nem szeretnék volna elárulni egyik oldal felé való preferenciájukat. Bal szélsőként 2%-uk vallotta magát, míg bal illetve balközép pozícióban 11 illetve 21%-uk tartózkodik. Jobb valamint jobbközép pozíciót a megkérdezettek 12 illetve 23%-a érez magáénak, jobb szélsőnek pedig mindössze 7% vallja magát. Ez az eredmény alátámasztja ugyan az Ifjúság 2004-es felmérés adatait, azonban megfigyelhetünk igen fontos változásokat is. A bizonytalanok aránya majdnem a felére, 43%-ról 24%-ra csökkent, ami szintén azt igazolja, hogy a fiatalok elindultak egy olyan úton, ami azt jelöli ki, hogy részt kell venniük a politikai életben és el kell mondaniuk véleményüket, ahhoz, hogy ezt a pártok meghallják és tudjanak tenni valamit értünk. Azt is láthatjuk, hogy megszűnni készül az a hatalmas különbség, amely a jobbközép és balközép tábor fiataljainak számát mutatja. Ez nagymértékben köszönhető az MSZP új, fiatalok felé nyitó image-ának, amiről már a fentiekben írtam. Ha a két szélsőséges értéket nem vesszük figyelembe, azt láthatjuk, hogy a magukat balközépen elhelyezők a megkérdezettek 31%-át, míg a jobbközép pozícióban lévők a 34%-át teszik ki, ami, azért lássuk be, nem olyan komoly különbség, mint a 2004-es évben volt.

3. ábra A MEGKÉRDEZETTEK MEGOSZLÁSA A BAL- JOBB/ LIBERÁLIS- KONZERVATÍV IDEOLÓGIAI MEZŐBEN

Saját kutatás, 2007

A *liberális-konzervatív értékorientációs mező*t figyelve az Ifjúság 2004 kutatásban, azt vehetjük észre, hogy a fiatalok nagyobb része (23 százaléka) inkább liberálisnak, 12 százaléka pedig inkább konzervatívnak vallja magát. A megkérdezettek 40% helyezte magát középre. Ezt az eredményt, úgymond,

alátámasztja saját kutatásom is, ám az sokkal változatosabb képet mutat. A megkérdezettek csupán 25%-a helyezte magát középre, míg a magukat inkább liberálisnak vallók aránya összesen 53%. Azok, akik inkább konzervatívnak mondták magukat, csupán a megkérdezettek 22 %-át képviselik. Ez az eredmény úgy gondolom, nem meglepő, hiszen fiatalokról, főiskolásokról, egyetemistákról beszélünk, akik mindennél fontosabbnak tartják a szabadságot és az életeret és ezeket az értékeket a liberális kifejezésben találják meg. Úgy gondolom ez nem párthoz való kötődést, inkább értékrendet mutat a számunkra. (Ifjúság 2004. Gyorsjelentés)

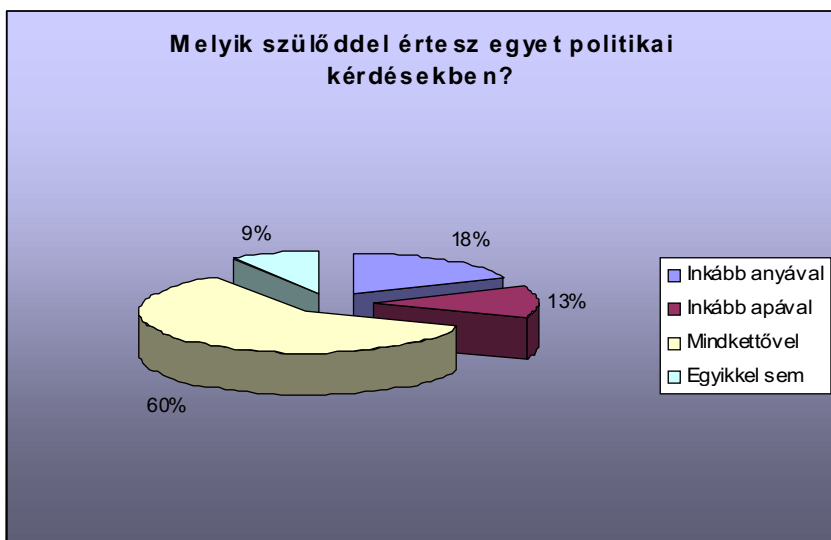
Apák és fiúk...

Egy másik fontos kérdés, amit a 2004-es felmérés szintén vizsgált, hogy *milyen mértékben értenek egyet a fiatalok szüleik politikai orientációjával*. Amint már említettem, a mai ifjúság önállósodása több évvel kitolódott, aminek egyik következménye, hogy a 15-29 éveseket még erősen érinti a szülők gondolkodásmódja. Az Ifjúság 2004-es kutatás által megkérdezettek nagy része (43 százalékuk) egyetért szüleiével, 10 százalékuk ellenvéleményről számol be, míg harmaduk bizonyos kérdésekben egyetért, míg másokban nem. Mintegy 13 százalékuk nem tudott a kérdésre válaszolni, ami annak is a jele, hogy az otthoni környezetben nem beszédtema a politika. Arra a következtetésre jutottak a felmérés készítői, hogy minél idősebb, minél több tapasztalatot szerzett a kérdezett, annál valószínűbb, hogy politikai kérdésekben ellentmond szüleinek. (Ifjúság 2004. Gyorsjelentés)

Az én tapasztalatom nagyon hasonló ebben a témában, azzal a kivétellel, hogy az általam megkérdezett 100 fiatal közül, 1 ember válaszolt úgy, hogy soha nem beszélgetnek otthon a politikáról, a többi, 99%-uk tudott válaszolni arra a kérdésre, hogy milyen mértékben ért egyet szüleiével politikai kérdésekben.

4. ábra

A MEGKÉRDEZETTEK MEGOSZLÁSA A SZÜLŐKKEL VALÓ EGYETÉRTÉS TÜKRÉBEN

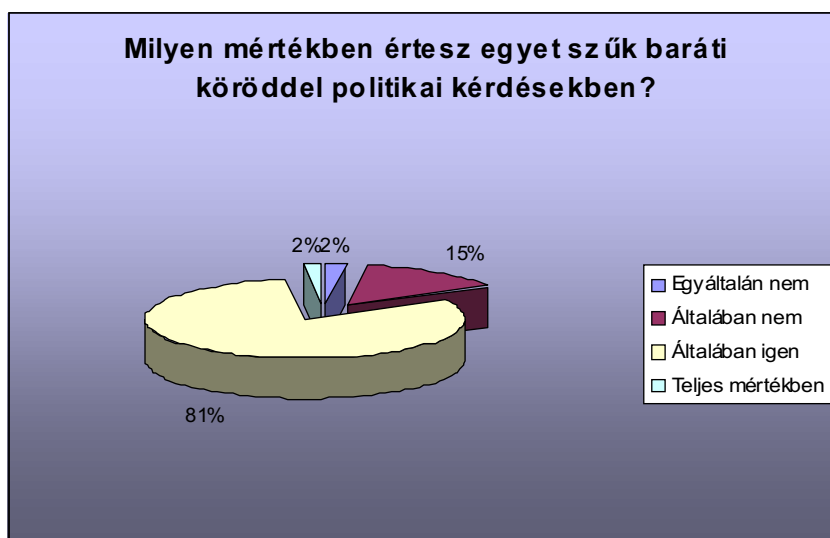
Saját kutatás 2007

A főiskolások, egyetemisták 67%-a számolt be arról, hogy általában egyetért szüleiével, míg 6% szerint, teljes az összhang a családban. A válaszadók 18 százaléka egyáltalán nem, míg 13%-uk általában nem ért egyet szüleiével politikai kérdésekben. Véleményem szerint az a 67%, akinek véleménye általában meg egyezik szüleiével azt mutatja, hogy óriási szerepe van a szocializációnak a politikai véleménykialakításban és nem elsődlegesen a különböző intézmények, hanem inkább a család szerepe a meghatározó.

Szakemberek úgy gondolják, hogy azok a gyermekek, akik általában egyeznek szüleik véleményével, inkább az anyjukkal értenek egyet, mintsem az apjukkal, hiszen a hagyományos családszerepekben az anya feladata a gyermek érzelmi és értékrendbeli nevelése. Ez a politikához fűződő viszonyukra is jellemző, hiszen a megkérdezettek 18%-a inkább az anyjával, míg 13% inkább az apjával ért egyet.

Nem szabad elfeledkeznünk még egy fontos csoportról, akik szintén befolyásolhatják az egyén politikai véleményét, ők pedig a kortárs csoportok, vagyis a barátok.

5. ábra
A MEGKÉRDEZETTEK MEGOSZLÁSA A SZŰK BARÁTI KÖRREL VALÓ EGYETÉRTÉS TÜKRÉBEN

Saját kutatás 2007

Arra a kérdésre, hogy *milyen mértékben értesz egyet szűk baráti köröddel politikai kérdésekben*, a megkérdezettek 81%-a jelezte azt, hogy általában egyetért velük, ami ha megfigyeljük, nagyobb szám, mint azok aránya, akik a szüleikkel egyeznek meg politikai témában. Ez az adat olyan szempontból is nagyon érdekes, hogy vajon a főiskolások, egyetemisták az alapján kerülnek, vagy nem kerülnek be egy baráti társaságba, hogy meggyegyeznek vagy ellenkeznek a véleményük a politikához kapcsolódó kérdésekben. Vagy éppen ellenkezőleg, egy szűk, baráti csoporton belül, alakítják, formálják, saját és a többiek véleményét. Valószínűleg mindkét folyamat jelen van, de sajnos ennek vizsgálatára már nem tudtam kitérni. A fiatalok 15%-a általában nem, és mindössze 2-2% az, aki egyáltalán nem vagy teljes mértékben egyetért barátaival politikai kérdésekben.

Saját kutatásomban nem tértem ki arra, hogy ki, melyik pártot érzi közel magához, sokkal inkább kíváncsi voltam arra, hogy kik azok a politikai szereplők, akiket *szimpatikusnak* tartanak a mai fiatalok és kik azok, akiket *ellenszenvesnek* érznek. Az eredmények meglepő képet mutatnak:

2. táblázat

A LEGSZIMPATIKUSABB MAGYAR POLITIKUSOK A VÁLASZADÓK SZERINT (SZÁZALÉK)!

Szimpatikus	
Dávid Ibolya	24
Kuncze Gábor	21
Orbán Viktor	15
Kósa Lajos	9
Gyurcsány Ferenc	8
Rogán Antal	8
Pokorni Zoltán	6
Botka László	6
Kóka János	6
Áder János	5

Saját kutatás, 2007

A válaszadók 24%-a tartja Dávid Ibolyát szimpatikusnak, őt követi 21%-kal Kuncze Gábor. Véleményem szerint ez az eredmény azt mutatja, hogy a fiatalok kezdenek nyitni a kisebb pártok felé, akik a mostani, kiélezett politikai helyzetben nem szerepelnek olyan sokat a médiában, és úgymond „nincs elégük belőlük”. A harmadik helyezést Orbán Viktor érte el, akiben a megkérdezettek még mindig a fiatal politikust látják, pedig már régóta nem a fiatal korosztályba tartozik. A táblázatban szereplő politikusokon kívül még számos szereplőt felsoroltak, annál a kérdésnél, hogy kit tartanak szimpatikusnak. A teljesség igénye nélkül: Sólyom László (4%), Lendvai Ildikó (4%), Szili Katalin (3%), Medgyessy Péter (3%) és Szíjjártó Péter (2%).

Arra a kérdésre, hogy kik azok a politikai szereplők, akik ellenszenvesek, illetve nem szimpatikusak a számukra, már sokkal többen válaszoltak. A válaszadók véleménye alapján a következő lista állt össze:

3. táblázat

A LEGELLENSZENVESEBB MAGYAR POLITIKUSOK A VÁLASZADÓK SZERINT (SZÁZALÉK)!

Nem szimpatikus	
Gyurcsány Ferenc	40
Orbán Viktor	33
Lendvai Ildikó	16
Kóka János	13
Hiller István	12
Deutsch-Für Tamás	10
Kuncze Gábor	10
Szíjjártó Péter	9
Rogán Antal	8
Mikola István	8

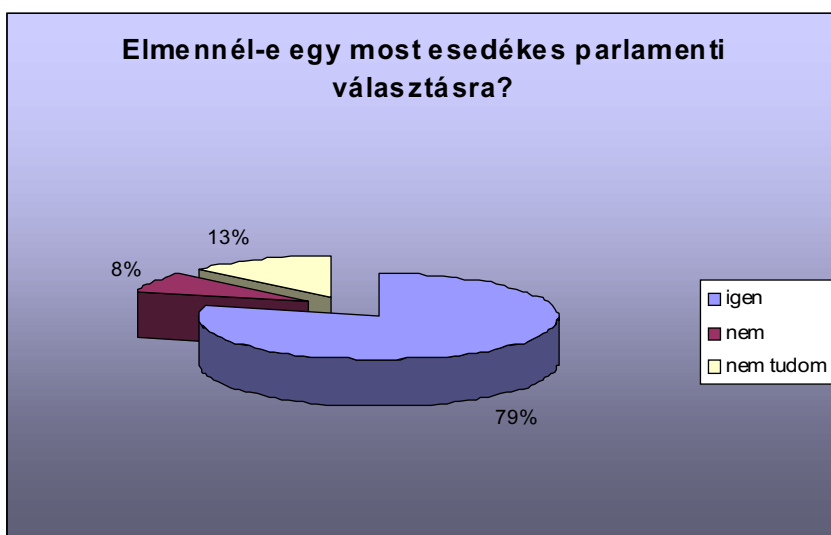
Saját kutatás, 2007

Az első helyen, 40%-kal Gyurcsány Ferenc szerepel, akit annak ellenére, hogy a megkérdezettek 8 %-a kifejezetten szimpatikusnak talál (lásd: előző táblázat), mégis nagyon sokan ellenszenvesnek találják. Orbán Viktorról ugyanez mondható el, ugyanis ő követi a miniszterelnököt 33%-kal. Lendvai Ildikó pedig a válaszadók 16 % szerint nem szimpatikus személyiség. Ebben a kategóriában is felsorolnék még pár politikust, aki bár nem szerepel a táblázatomban, sokak véleménye szerint ellenszenves vagy legalábbis nem szimpatikus politikai szereplő: Molnár Lajos (7%), Dávid Ibolya (6%), Kovács Lajos (4%), Semjén Zsolt (4%) és Csurka István (4%).

Politikai aktivitás

A megkérdezettek 79%-a nyilatkozott úgy, hogy biztosan elmenne egy most esedékes parlamenti választásra. Míg a válaszadók 8 százaléka válaszolt nemmel a kérdésre, addig 13%-uk nem tudta megmondani, hogy elmenne-e.

6. ábra
A MEGKÉRDEZETTEK ARÁNYA EGY MOST ESEDÉKES PARLAMENTI VÁLASZTÁS RÉSZVÉTELE TÜKRÉBEN

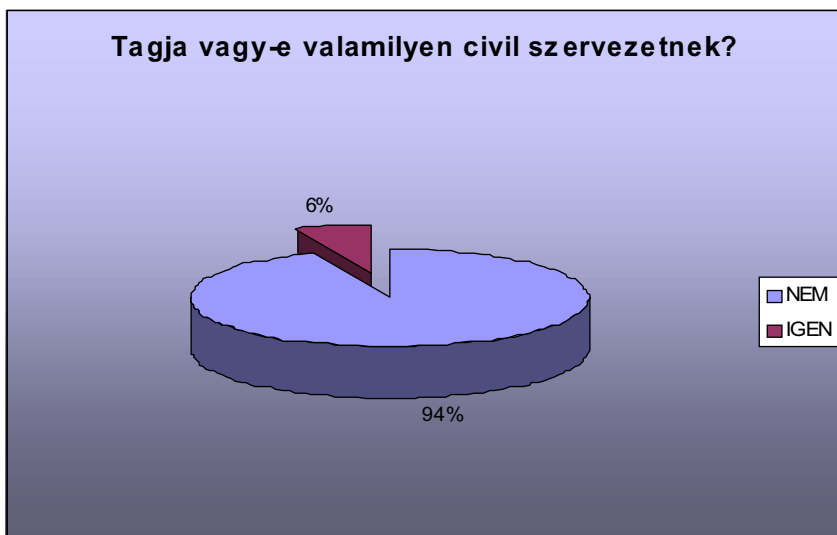
Saját kutatás, 2007

Azon válaszadók közül, akik úgy nyilatkoztak, hogy nem mennének el szavazni, 11 % azzal indokolta, hogy nem bízik a pártokban, 4 százalékukat nem érdekli a politika, 2 % nem tudja, hogy kire szavazzon, 1 százalékuk számára pedig közömbös, hogy ki van kormányon.

Kíváncsi voltam azok arányára, akik az előző (2006-os) parlamenti választásokra elmentek. Ők, saját bevallásuk szerint a megkérdezettek 89 %-át tették ki, míg a maradék 11 % távol maradt a politikától ebben az időszakban is. Ez az adat azt is mutatja, hogy kevesebben gondolják úgy, hogy elmennének szavazni, mint ahányan részt vettek az előző választásokon. A politikai aktivitás másik dimenziója a *civil szervezetekben való tagság*, részvétel.

Saját kutatásomban a válaszadók 94 %-a nem tagja semmilyen civil szervezetnek. Ennek indoklására szintén az idő hiányát és az érdektelenséget hozták fel. 2 százalékuk azonban az információk hiányosságát vetette fel, úgy érezték nem tudnak eleget ezekről a szervezetekről.

7. ábra
A MEGKÉRDEZETTEK ARÁNYA A CIVIL SZERVEZETI TAGSÁG TÜKRÉBEN

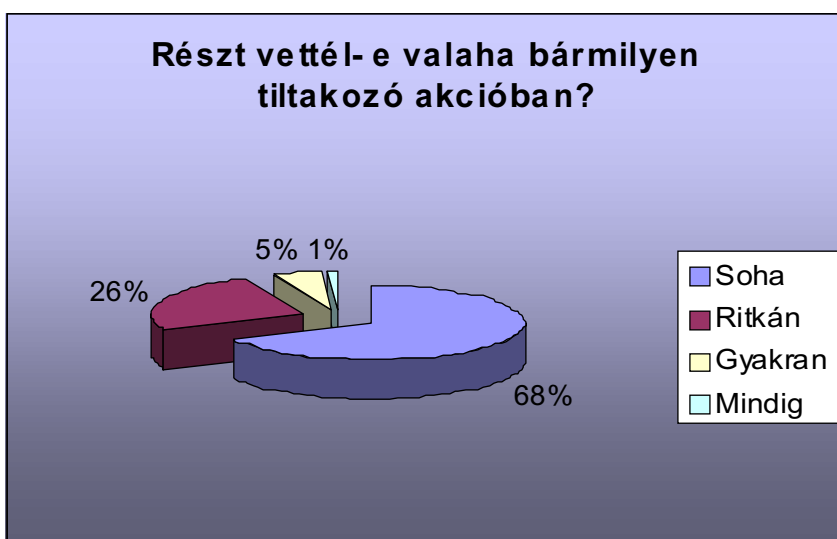

Saját kutatás, 2007

Amint láthatjuk, a megkérdezettek 6 %-a vállalta fel, hogy tagja valamilyen civil szervezetnek, itt a főbb indokok a fontos ügyek felvállalása volt, valamint az, hogy tehetnek valami jót a közösségért. Az érdekképviselet lehetősége és az iskolai indíttatás szintén segítette őket abban, hogy belépjenek a szervezetbe.

A politikai aktivitás ún. harmadik dimenziója a tiltakozási potenciál. Az általam megkérdezett fiatalok 68 %-a soha nem vett részt semmilyen tiltakozó akcióban, 26 százalékuk nyilatkozott úgy, hogy ritkán, míg 5 százalékuk gyakran vesz részt ilyen típusú rendezvényeken. 1% nyilatkozott úgy, mindig jelen van politikai tüntetéseken.

8. ábra
A MEGKÉRDEZETTEK ARÁNYA A TILTAKOZÓ AKCIÓK RÉSZVÉTELÉNEK TÜKRÉBEN

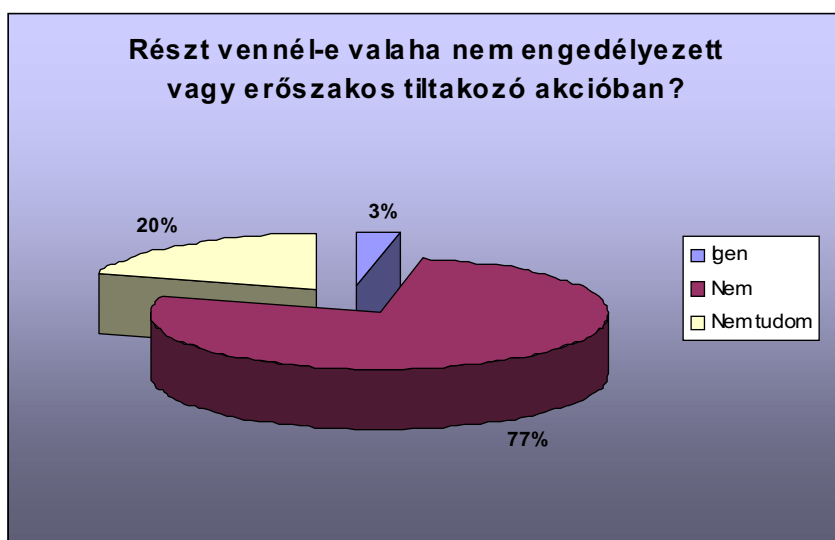

Saját kutatás, 2007

A jövőre vonatkozóan is feltettem ugyanezt a kérdést, feltételezve egy rendkívüli, fontos eseményt. Így a válaszok a következőképpen alakultak: 49% biztosan elmenne, 21% nem venne részt, 30%-uk nem tudta eldönteni, hogy mit tenne. Azoktól, akik nem zárják ki, hogy részt vegyenek ilyen akciókban, azt kérdeztem, hogy mely típusú tiltakozó megmozdulások az elfogadhatóak számukra. A válaszadók 79%-a aláírásgyűjtésben, 37%-a engedélyezett sztrájkban, engedélyezett politikai tüntetésben, 8%-a pedig felpályás útlezárásban venne részt.

Arra a kérdésre, hogy elmennének-e egy nem engedélyezett, vagy erőszakos politikai tüntetésre, a nagy többség, 77 % nemmel válaszolt, 3 % biztosan, 20 % pedig nem tudja, hogy elmenne-e.

9. ábra
A MEGKÉRDEZETTEK ARÁNYA A NEM ENGEDÉLYEZETT VAGY ERŐSZAKOS TILTAKOZÓ AKCIÓKBAN VALÓ RÉSZVÉTEL TÜKRÉBEN

Saját kutatás, 2007

Ez a kérdés nagyon fontosnak bizonyult a 2006 őszi – 2007 tavaszi, kiélezett politikai helyzetben, amikor fiatalok százai építettek barikádokat 2006. október 23-án és tették ezt 2007. március 15-én is.

Kiinduló hipotézisem egyrésztől beigazolódni látszik, hiszen az általam végzett kutatás azt mutatja, hogy a balközép pártok fiatal szimpatizánsainak száma emelkedőben van. Másrészt viszont nem vagyok benne biztos, hogy a politikai érdeklődés és aktivitás továbbra is növekedni fog a fiatalok körében, ugyanis ez a mérhetetlen bizalmatlanság és kiábrándultság nem vezethet erre az útra. A pártoknak el kell érniük, hogy a főiskolás, egyetemista értelmiség bennük találja meg az erőt, amely képes kiállni mellettük.

SZAKDOLGOZATI ANNOTÁCIÓK*

* *Válogatás az Általános Vállalkozási Főiskolán, 2007 márciusában és júniusában, jeles és kitűnő eredménnyel komplex záróvizsgát tett hallgatók szakdolgozataiból*

Bálintfy Tilda*

A FAKTORING, MINT PÉNZÜGYI ESZKÖZ**

A dolgozatomban a hazai kis- és középvállalkozások helyzetén keresztül a faktoring nyújtotta lehetőségeket, előnyöket mutatom be. Maga a faktorálás alapvetően követelésvásárlást jelent, melynek keretén belül a szállító az áruszállításához, szolgáltatásához kapcsolódó számla összegét a faktorra engedményezi, a faktor pedig a számla 70-90%-ig előleget nyújt. A faktoringnak számos válfaja létezik, melyeket részletesen bemutatok.

Magyarországon a kis- és középvállalkozásokat a forgótokehiány, a pénzhiány, tokehiány, a romló likviditás és a körbetartozás jellemzi. Megoldást jelenthet a faktoring tevékenység igénybevétele. A faktoring magyarországi piaci helyzete azt mutatja, hogy ez a tevékenység még a növekvő, ki nem használt szakterületek közé tartozik. Az alapvető hátrány a faktoring ismeretlenségében rejlik, ill. a már évtizedekkel ezelőtti tévhitek beidegződésében. Problémát jelent a nem megfelelő jogi és számviteli szabályozás.

A faktoring ismertségének növelése és megkedveltetése érdekében szükség van az állam szerepvállalására is. Ez a Lánchíd Faktoring Program elindításával valósult meg. A Program felfüggesztésének az volt az oka, hogy nem hozta meg a hozzá fűzött reményeket, mivel nem nőtt kellő mértékben a faktorálásba bevont vállalkozások száma. Újbóli elindítása azt mutatta, hogy szükség van az állami támogatásra. A program keretén belül a kis- és középvállalkozások 3%-os kamattámogatásban részesülhetnek, mely maximum 5 millió Ft-ot foglalhat magában. Ezzel egyidejűleg az állam hozzákapcsolta a Hitelgarancia zRt. készfizető kezességvállalását is a faktoring igénybevételenek növelése, ill. a Program sikeressége céljából. A Hitelgarancia zRt. kezességvállalása elsősorban a faktorházak számára kedvező, mivel az Rt. a faktor felé vállal garanciát a szállítóért. Közvetetten pedig a vállalkozások érdekét is szolgálja, mert meg tudják kötni azokat a szerződéseket, amelyeket egyébként túl kockázatosnak véltek. Az állam szerepvállalása a Lánchíd Faktoring Program és a Hitelgarancia zRt. készfizető kezességvállalása által megkönnyíti a vállalkozások számára a faktoringot, s egyben a megismertetéséhez is hozzájárul. E két program összességében lehetőséget ad a kisebb vállalkozások számára, hogy versenyképesek maradjanak a tőkeerős vállalatokkal szemben és mindezt kedvező áron vehetik igénybe. A programok gyakorlati megvalósulását is bemutatok a Magyar Factor zRt. működésén keresztül, ahol a szakmai gyakorlatomat töltöttem. Nagy jelentősége van még a hazai és nemzetközi faktoring szervezeteknek, melyek elsősorban a faktorházak – és közvetetten a vállalatok – érdekeit képviselik.

Összegezve: az alapprobléma a kis- és középvállalkozások tokehiánya, likviditási problémái. Megoldást jelenthet a faktoring tevékenység igénybevétele állami támogatással.

* *Vállalkozásszervező szak, Pénzügyi szakirány*

** *Belső konzulens: Székács Anna főiskolai docens, külső konzulens: Kiszlinger Éva*

Boldizsár Krisztina*

HÍRMŰSOROK A KÖZSZOLGÁLATI ÉS A KERESKEDELMELI TELEVÍZIÓKBAN**

Mára a televízió lett a legfontosabb médium, amelynek a hírműsorai az emberek elsődleges hírforra-saivá váltak. A híradók küldetése a tájékoztatás, ezért nem mindegy az, hogy az információkat hogyan közvetítik, és ezzel a közönséget hogyan befolyásolják. A közszolgálati és kereskedelmi hírműsorok között számos különbséget fedeztem fel. A kereskedelmi és a közszolgálati televíziók híradóit más és más szempontok határozzák meg. Amíg a közszolgálati csatornák hírműsorai elsősorban közösségi érde-keket, értékeket képviselnek, addig a kereskedelmi adók a piaci érdekeknek kívánnak megfelelni, azaz olyan híreket hangsúlyoznak, amelyek a csatorna eladhatóságát növelik és nagy közönséget vonzanak. Az eltérő célok megmutatkoznak a közölt hírek tartalmában, sorrendjében, előadásmódjában, valamint a külső, formai elemekben is. Vizsgálatom elemei a hírek sorrendje, az elkészített anyagok hossza, ará-nya, a megszólaltatott személyek beosztása, a formai elemek közül a stúdió, az alkalmazott grafikai ábrák, a képek, a feliratok és a műsorvezetők ruhája, megjelenése.

A kereskedelmi televíziók hírműsoraiban a bulvár témák kapnak nagyobb hangsúlyt. A médiában azok a bulvárhírek növelik a nézettséget, amelyekben a legfontosabb a szenzáció, vagyis minden, ami olyan esemény, amely tragédiát, erőszakot, merényletet, természeti katasztrófát, szexualitást stb. mutat be. A kereskedelmi csatornák tehát a piaci érdekeknek kívánnak megfelelni. A közszolgálati televízió Híradójában is már megfigyelhető a bulvár irányába való elmozdulás, egyre több azoknak az informáci-óknak a száma, amelyek valamilyen bűncselekményről, katasztrófáról adnak tudósítást. Ennek oka az, hogy az MTV a kereskedelmi csatornák hírműsorai miatt csökkenő nézettségét szeretné növelni.

A közszolgálati jelleg olyan formában maradt meg, hogy az RTL Klubhoz és a TV2-höz viszonyítva nagyobb arányban közölnek politikai, kulturális, társadalmi témájú híreket. Inkább külsőleg, formailag, mintsem tartalmilag hasonlít az M1 a TV2 és az RTL Klub hírműsorához.

A helyzet és a problémák kezelése érdekében a hatályban lévő médiatörvényt kellene megváltoztatni. A mai politikai erőviszonyok polarizáltsága miatt a jelenlegi kétharmados médiatörvény jövője egyelőre biztosnak látszik.

Dóka Csilla***

EGY KISVÁLLALKOZÁS MARKETINGKOMMUNIKÁCIÓS MIXE****

„A mopedtől a daruig”

Az általam elemzett cég a szombathelyi székhelyű Topido Kft., amely járművezető képzéssel foglalko-zik Vas megye területén.

A vállalkozás makro-környezeti elemzését a STEEP-analízis segítségével végeztem el. A legfőbb lehe-tőséget az uniós támogatások megszerzésében, legnagyobb veszélyt pedig a megszorító intézkedések-

* *Üzleti kommunikáció szak, Vállalati szakirány*

** *Belső konzulens: Szeredi Pál mestertanár, külső konzulens: Ordódy György*

*** *Üzleti kommunikáció szak, Vállalati szakirány*

**** *Belső konzulens: Szalai Ibolya főiskolai docens, külső konzulens: Cseh Géza*

ben láttam. A mikrokörnyezeti elemzés a Porter öttényező iparági modell alapján készült. Segítségével meghatároztam, hogy a piac érett állapotban van, a verseny erős, a vevők alkupozíciója gyengébb a szolgáltatóknál, míg az eszközök bérbeadóinak alkupozíciója kiegyenlített s az oktatóké szintén gyengébb. Helyettesítő termék a távoktatás lehet a közeljövőben. Ez azonban csak a szolgáltatás egy részét, az elméleti oktatást válthatja ki.

A környezeti elemzéseket a SWOT-analízisben összegeztem. A cég leggyengébb pontjának a nem megfelelő kommunikációt határoztam meg. A marketingstratégiát a szolgáltatásoknál használt 7P modell alapján vezettem végig.

A tanulók médiafogyasztási szokásainak, elvárásainak és demográfiai jellemzőinek meghatározására kérdőívet készítettem, melyet 15 emberen teszteltem. A korrekciók után 100 fő részvételével elvégeztem a kutatást. A kiértékelés során meghatároztam a célcsoport körében legnépszerűbb helyi médiumokat, felmértem a főbb elvárásokat az ügyfélszolgálattal, az elméleti és a gyakorlati oktatással kapcsolatban. Meghatároztam a cég célcsoportját.

Kiderült, hogy a hallgatók többsége „szájképlátás” útján szerzett tudomást a cégről, és az iskolaválasztási döntést is sokan ismerősi ajánlás alapján hozták meg.

A marketingkommunikáció területén áttekintettem a szakirodalmat. Elemeztem a cég promóciós stratégiáját és javaslatokat tettem ennek javítása érdekében. Fontosnak tartottam a célközönség körében népszerű médiumokban egy erőteljesebb promóciós kampány indítását minden tanfolyam kezdete előtt, valamint több – a fiatalok körében nagyon népszerű – nyereményjáték indítását. A felhasználók között jelentős százalékban vannak tanulók, ezért az iskolákban célszerű lenne megjelennie a cégnek hirdetések és közlekedésbiztonsági előadások formájában.

Frittmann Nikolett*

LOGISZTIKAI SZOLGÁLTATÓ VÁLLALATOK SZEREPE, TEVÉKENYSÉGE AZ ELLÁTÁSI LÁNCBAN A NYK LOGISTICS KFT. PÉLDÁJÁN KERESZTÜL **

„Ez az évtized a logisztika évtizede hazánkban.” (Világgazdaság, 2006. november 14. 11. o.) Az előző mondat Magyarország Közép-Európa disztribúciós központjává válását vetíti előre. Ezen kezdeményezés célbaéréséhez rengeteg feltételnek kell megvalósulnia:

- Ahhoz, hogy a logisztika kulcságazattá váljon Magyarországon, kormányzati, illetve EU-s támogatások igénybevétele szükséges, melyek autópályák, kiemelt logisztikai csomópontok építését segítik.
- Az előbbi pont előfeltétele azonban, hogy a köztudatban is teret nyerjen az elgondolás, miszerint a partnerkapcsolatok, az ellátási láncok, hálózatok éveit éljük.
- A koncentráció a logisztikai piacon a logisztikai tevékenységek kiszervezése miatt egyre versenyképesebb logisztikai szolgáltatók megjelenését ösztönzi.

A logisztikai szolgáltató vállalatok arra hivatottak, hogy az egyéb tevékenységgel foglalkozó vállalatok által kiszervezett logisztikai – szállítási, tárolási, információs – feladatokat ellássák. Olyan további szolgáltatásokat biztosítanak mint a finishing szolgáltatás: csomagolás, címkézés; kiegészítő szolgáltatás:

* *Vállalkozásszervező szak, Logisztikai szakirány*

** *Belső konzulens: Vértés Edit óraadó oktató, külső konzulens: Tanárki Tamás*

gépek, eszközök bérbeadása, vámkezelés, tanácsadás; egyéb szolgáltatás: biztonsági, vagyonvédelmi szolgálat, bank, posta stb. –, amelyek hozzáadott értéket képviselnek, növelik az áru végső értékét. Ezek a logisztikai szolgáltató vállalatok logisztikai központokba tömörülve képviselik Magyarországot Európa logisztikai piacán.

Szakdolgozatomban arra próbáltam választ keresni, hogy melyek azok a feltételek, versenyképességi tényezők, amelyekkel egy logisztikai szolgáltató vállalatnak, illetve egy logisztikai központnak rendelkeznie kell ahhoz, hogy az előbb említett logisztikai piacon Magyarországot közép-európai disztribúciós központi szintre emelje.

A logisztikai szolgáltató vállalatok aszerint differenciálódnak, hogy mennyire tudnak megfelelni az elvárt szolgáltatásjellemzőknek. Nyilvánvaló, hogy a nagyobb üzleti lehetőségeket azok a logisztikai szolgáltatók tudják kihasználni, amelyek a szigorodó feltételeknek leginkább megfelelnek, vagyis amelyek komplex megoldásszállítókként működnek.

Mikrologisztikai – vállalati – szinten a NYK Logistics Kft. példáján keresztül a következő tanulság vonható le: a versenyképességet egy logisztikai szolgáltató vállalat esetében a szállítási idő, a megbízhatóság, a nyomon követhetőség, a helyhasznosság, a készletezési, raktározási költségek csökkentése és a mindezeket átfogó, koordináló informatikai tevékenység jelenti. A NYK Logistics Kft. korszerű raktárbázisával, szállítmányozási, fuvarozási tevékenységével példaként említhető a versenyképesség tekintetében.

A makrologisztikai szint a vállalati folyamatoktól független, az állami szerepvállalásra épülő rendszereket jelenti. Az államnak az infrastruktúra-fejlesztésben, autópályák, kiemelt logisztikai csomópontok építésében kell szerepet vállalni. A rendszerváltás óta az áruk mennyisége folyamatosan nőtt, ami a közúti áruszállítás fellendítésének kedvezett. Nyilvánvaló, hogy a közúti fuvarozás fellendülésében az is szerepet játszik, hogy háztól-házig képes a forgalmat lebonyolítani, nagyon kényelmes, rugalmas, pontos. Hátránya azonban, hogy olyan következményei vannak, mint a környezetszennyezés, az utak túlterhelése, zsúfolttá válása. Mindezek kiküszöbölésére illetve csökkentésére megoldást jelenthet a logisztikai közlekedéspolitikai által kezelt, környezeti szempontokat integráló szállítási alágazatokat összekapcsoló intermodális szállítás elterjedése, aminek azonban gátja a jelenlegi hazai vasúthálózat fejletlensége. Ez utóbbi fejlesztés is makrologisztikai szintű, tehát az állam feladata felismerni és támogatni a vasúthálózat kiépítését.

A célkitűzések megvalósításának legnagyobb veszélye a fejlesztések elhúzódása. Bár mind a szakmai, mind a politikai szándék megvan, fontos, hogy a teendőket összehangolják az eredményesség érdekében.

Frittmann Ivett*

MATYÓ HÍMZÉS = ÉRTÉK? AVAGY AZ M1 VIZUÁLIS ARCULATA**

Diplomamunkámban a magyar *m1* közszolgálati televízió-csatornának a köztájékoztatásra vonatkozó vizuális arculatát elemzem. Célom volt egy csatorna példáján bemutatni, hogy mennyire fontos a jól kidolgozott, egyedi, egységes vizuális arculat megteremtése, karbantartása, fejlesztése.

A televíziók ezeknek a vizuális megkülönböztető jegyeknek nagyon fontos szerepet szánnak, mert a nézők figyelmének fenntartása mellett, a reklámozók ízlésének is meg kell, hogy feleljenek. A legfőbb szempont mégis a nézettség, a nézők megtartása, növelése.

* *Üzleti kommunikáció szak, Vállalati szakirány*

** *Belső konzulens: Barát Tamás főiskolai tanár*

Az *m1* célja, mint bármely szervezeté, hogy szolgáltatásával megnyerje a fogyasztókat, hogy az ő szolgáltatása mellett döntsenek, lehetőleg minél többször. Ennek érdekében egyedi arculatot kell létrehozni, mellyel megkülönböztetheti magát más csatornáktól. Megítélésem szerint a televízió-csatornák esetében ez könnyebben megy, mint más szervezetek esetében, hiszen televíziókészülékeink programozása szerint változathatunk a csatornák között, pontosan tudva, hogy melyik hol helyezkedik el. A közszolgálati csatorna elsősorban a magyarságtudatot és hagyományörzést felerősítő vizuális arculattal próbálta magát minél jobban elkülöníthetővé tenni.

Az elméleti háttérben elsősorban az arculat formai elemeivel foglalkoztam, ezen belül a vizuális jegekkel. A televíziók világában felértékelődik a vizuális arculat, a nézők ennek elemeivel az emblémával, a televíziós spotokkal stb. találkozhatnak legtöbbször, emiatt érdemes ezekre nagyobb hangsúlyt fektetni. A megjelenési formát nem célszerű gyakran változtatni, de fontos a környezet változásaihoz alakítani, újítani. Az *m1*, illetve más csatornák esetében bevett szokásnak számít két évente megújítani vizuális elemeinek tárházát.

A dolgozat azt vizsgálja, hogy a csatorna mi alapján jutott el odáig, hogy egy trendteremtő vizuális arculatot hozzon létre, melyben a televíziós spotok a magyarság múltját idéző értékeket jelenítik meg. Előzetes megítélésem szerint sokaknak tetszik ez az újfajta megjelenés, mely összeegyeztethető az MTV által meghatározott cégfilozófiával, „Értéket közvetít!”, ugyanakkor az *m2*-vel való hasonlóság hátrányosabb megkülönböztetésben részesíti a reklámozók oldaláról.

Javaslataimban elsősorban a nézők véleménye volt döntő tényező, akiket kérdőív segítségével értem el. A nagyobb rálátás kedvéért két interjút készítettem a vizuális arculat megálmodójával, Jancsó Zoltánnal, az MTV arculati vezetőjével, és az álmot megvalósító Rajcsányi Balázssal, a *Dogfish* stúdió grafikusával.

Elmondható, hogy az MTV nem rendelkezik egységes arculattal, pedig ez elengedhetetlen. A szervezet bonyolult rendszert alkot, mely két közszolgálati csatornát is működtet. Az arculati kézikönyv kialakítása nehéz és összetett feladatnak ígérkezik. A csatorna minden arculatváltása nagy horderővel rendelkezik a közönség körében. Az *m1* nem élt a bevezetés előtt a nézők megkérdezésének lehetőségeivel, melyet elsősorban fókuszcsoportos kutatással lehetne megoldani. A megújulás kapcsán kialakult nézői véleményekre szükség van, mert ezáltal tudja meg a szervezet, hogy amit létrehozott, arról hogyan vélekedik célcsoportja.

Az *m1* közszolgálati csatornának mindenképpen szükséges lenne egy jól kialakított, mindenre – tartalmi, formai elemekre – kiterjedő arculati kézikönyv létrehozása, jó kommunikálása. Egy egységes és jól kidolgozott arculati kézikönyv, mely illeszkedik a csatorna stratégiájához, nagymértékben hozzájárulna a további sikerek eléréséhez.

Javaslataimat összegezve egy kifejezés köré lehetne csoportosítani, ez a megújulás. A csatornának fel kell ismernie a jövője érdekében, hogy a világ változik, vele együtt a fogyasztói igények is. Ebből következik, hogy az arculatra fordított pénz nem kiadás, hanem befektetésként szolgál.

Fuchs Marianna*

AZ ORSZÁGIMÁZS ALAKÍTÁSÁNAK ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA MAGYARORSZÁGON 1998-2006 KÖZÖTT**

Az országimázs és országimázs-építés fogalma még nem tekint nagy múltra vissza, de napjainkban egyre fontosabbá és „divatosabbá” válik. Egy országról vagy nemzetről számos tényező alapján alkotunk véleményt: történelméből, tapasztalatokból, véleményekből, sztereotípiákból, amelyek egyes országok esetén kedvezőek lehetnek, olykor viszont kedvezőtlenek. De nemcsak emiatt van szükség imázs-építésre. Ahogy egy termék esetén is szükség van megkülönböztető jegyekre, értékekre, úgy ez egy országra is igaz. Ma már nemcsak az említett tényezők járulnak hozzá ahhoz, hogy milyen az országról kialakult kép és mit gondolnak róluk mások. Mindez tudatos tevékenység útján is formálható, sőt elengedhetetlen! Sokak szerint egy országnak is ugyanúgy márkaépítésre van szüksége, mint egy hétköznapi terméknek. És mi a helyzet Magyarországgal?

Dolgozatomban Magyarország imázsának alakítását mutatom be az elmúlt nyolc év viszonylatában. A témát érintően számos eltérő véleménnyel és az országimázs-alakítás eltérő módszereivel találkozhatunk. Az 1998-2002 és 2002-2006 időszakban más-más intézmények végezték az ország imázsának alakítását, más-más módszerekkel. A dolgozat azt vizsgálja, mely szervezet hogyan, milyen formában, milyen módszerekkel végezte mindezt, s arra a kérdésre keresi a választ, hogy melyik intézmény végezte hatékonyabban. A vizsgálatok és elemzések előtti előzetes véleményem szerint az Országimázs Központ az, amely hatékonyabb kommunikációs tevékenységet tud folytatni az országgép-építés érdekében, hiszen ott egy centralizált intézmény kezében van az országimázs alakítása, s mindezt koncentrált erőforrásokkal végezheti.

Elsőként az országimázs-alakítás elméleti megközelítését mutatom be. Így szót ejtek a spontán és tervszerű imázs-építés lényeges különbségeiről is. A két korszak összehasonlításához ezt követően a dolgozat sorra veszi az elmúlt korszakok országimázs-építéssel foglalkozó szervezeteit, intézményeit, azok működését, sőt az állami és civil kezdeményezéseket is. Ezt követően néhány külföldi példán keresztül (Lettország, Svédország, Portugália) illusztrálom a pozitív országimázs alakításának módszerét, elsősorban az ország imázsáért felelős intézmények bemutatásának segítségével. Mindezek jó példaként szolgálhatnak Magyarországra számára, hogy hogyan, milyen struktúrában érdemes egy ország arculatát alakítani.

Bemutatásra kerülnek a két korszak legfontosabb tevékenységei, kampányai, akciói, melyeket az elmúlt nyolc évben hajtottak végre, hogy mind belföldön, mind külföldön pozitívabb kép alakuljon ki Magyarországról. Elsőként az 1998-2002 időszakban tevékenykedő Országimázs Központ tevékenységét, majd a 2002-2006 időszakban, az országimázs alakításáért – jelenleg is – felelős Magyar Turizmus Rt. legfontosabb intézkedéseit, kampányait mutatom be. Mindezek elemzése a SWOT-analízis módszerével történik, azaz a főbb erősségek, gyengeségek, lehetőségek és veszélyek összegyűjtésével, majd vizsgálatával. Az elemzésből kiderül, hogy az Országimázs Központ előnye elsősorban az intézmény struktúrája, azaz, hogy egy olyan központi, centralizált intézményről van szó, melynek tevékenységi köre teljes egészében az ország imázsának alakítására összpontosított; ebből következően erőforrásait (anyag, információ, szakember) is teljes mértékben erre fordíthatja. Kitűzött feladatainak azonban nem tudott teljesen eleget tenni, hátrányai is elsősorban marketing és kommunikációs tevékenységében lelhető fel, hiszen nem voltak nagy, átütő kampányai és hatékony marketingeszközei. A második időszak intézménye, a Magyar Turizmus Rt. ezzel szemben pont ebben a kérdésben volt sikeresnek mondható, hiszen egy nemzeti marketingszervezetről van szó. Hátránya viszont, hogy a szervezet elsősorban hazánk turizmusának alakításáért felelős, így az országimázs-építés csak másodlagos szerephez jut. Az ország imázsát is elsődlegesen mint turisztikai országimázst fogja fel.

Véleményem szerint az ország imázsának sikeres építéséhez mindenképpen egy olyan központi intézményre van szükség, amely az országgép-építésre koncentrált. Mindezt érdemes kibővíteni más szektorokban történő kommunikációval is az idegenforgalmi ágazaton túl. Érdemes lenne példát vennünk olyan országokról, amelyeknél mindez rendkívül sikeresen történik, s korszerű és hatékony intézmények végzik az országuk imázsának alakítását. Alternatív megoldásként az országmárka-építéshez a témában jártas, elismert külföldi szakemberek segítségét is igénybe vehetnénk, úgy ahogy ezt már számos más országban is tették.

* *Üzleti kommunikáció szak, Vállalati szakirány*

** *Belső konzulens: Szeredi Pál mestertanár, külső konzulens: Lenkei Gábor*

Fücsök Erika*

A KÖZHASZNÚ TÁRSASÁGI FORMA SZEMLÉLETE, GYAKORLATA ÉS MEGSZÜNTETÉSE MAGYARORSZÁGON**

A közhasznú társasági forma alig több mint 13 évig volt jelen a magyar jogrendszerben. 1994-től 1997. július 1-ig lehet ilyen formát létrehozni, a meglévőket pedig 2009. július 1-e után vagy meg kell szüntetni, vagy át kell alakítani. A nonprofit szektor e formája látványos fejlődésen ment keresztül: 10 év alatt számuk több mint 18-szorosára, bevételük pedig több mint 86-szorosára emelkedett. Létrehozásuk főbb okai között szerepelt az a szándék, hogy csökkentsék az intézményi struktúrát, bővítsék a címzett- és céltámogatások körét, lehetőséget biztosítsanak pályázatokon való részvételre és a civil társadalom többi szereplőjével a közhasznú társasági- és a közalapítványi forma egységes egészet tudjon alkotni. Fontos előnye volt még az új formának, hogy az egyéb nonprofit szervezeti formákhoz képest a feladatok ellátása kevesebb kockázat mellett valósult meg, vagyis nagyobb garanciát jelentett az állam számára, egyúttal pedig megmaradt az alapítók maximális felügyeleti joga is. Erre szükség is volt, hiszen a széleskörű állami szolgáltatási kötelezettség miatt az állam nem engedhette ki a kontrollt a felügyelete alól.

A közhasznú társasági forma a korlátolt felelősségű társaság mintájára társasági szerződés alapján jött létre, amelyekre a Ptk-ban való eltéréseket kellett alkalmazni.

Az eredeti célok azonban vagy kicsit félresiklottak, vagy már eredetileg is magukban hordozták a kiskapuk lehetőségét. A közhasznú társaságokon keresztül ugyanis sok állami feladat kiszervezhetővé vált, amivel ugyan az intézményi struktúra csökkent, de a háttérintézményi létszám felduzzadt. Emellett lehetővé vált a szigorú költségvetési rend alóli kibúvás is. Az új forma lehetőséget biztosított a „holdudvar” számára: egy-egy közhasznú társaságban megbújva magas tiszteletdíjakért és szakértői díjakért dolgozhattak a megfelelő politikai- és lobbikapcsolatokkal rendelkező személyek. Ez a tendencia annyira elhatalmasodott, hogy már az Állami Számvevőszék szerint is veszélyeztette a költségvetés átláthatóságát.

A közhasznú társaságok kényelmes, biztonságos és egyes esetekben igen jól jövedelmező lehetőségekkel váltak. Alapítóik többnyire gondoskodtak róluk, a politikai lobbinak köszönhetően néhány állami feladat (például útépítés, hídépítés stb.) közhasznúsításával jogosultakká váltak különböző közvetett, illetve közvetlen állami támogatásokra is. A munkavállalók nem közalkalmazottként, hanem a Munka Törvénykönyve szerint dolgozhattak, így magasabb jövedelmet érhettek el.

Az interjúalanyaimmal folytatott beszélgetés rávilágított arra, hogy a kicsi és olcsó állam létrehozásának egyik lépése, vagyis a közhasznú társasági forma – iskolapélda a feladatok kiszervezésére és esetenként pazarló működésre – megszüntetése nem olyan egyszerű feladat. Számos politikai- és magánérdek kerül szembe ezzel a törekvéssel. Szükség van mégis arra, hogy az állam eldöntse: a mintegy 900, állami szervek által alapított közhasznú társaságtól mely feladatokat szükséges közüzemekbe és közintézetekbe visszavenni, melyeket kell nonprofit gazdasági társaság formában működtetni, és melyeket adjanak ki a versenyszféra számára.

Úgy látom, hogy – bár maga a folyamat elindult – a gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvényt még számos más rendelkezésnek kell követnie, hogy az ellenérdekeket leküzdve elérjék a végső célt: a kicsi, olcsó és mindenekelőtt átlátható állam megvalósítását.

* *Nonprofit gazdálkodási szak*

** *Belső konzulens: Lattmann Tamás óraadó oktató*

Horta Rita*

BILLOG AZ ARANYBORJÚN**

(avagy a márkák vizsgálata a Törley példája alapján)

Mi is a márka, amiért emberek képesek erejükön felül költeni, vállalni olyan dolgokat, ami más esetben eszükbe sem jutna? Ennyire fontos, hogy birtokosai legyünk annak, amit a márka jelent, jelképez? A valahová-tartozás mágikus vonzása? Vagy fétis, az új aranyborjú, mely mindenkinek más formában jelenik meg? A márka egy megfoghatatlan jelenség, mégis régóta létezik és a mai világban, ha körülzünk, mindenhol márkák vesznek bennünket körü

Azt vizsgáltam, hogy régről ismert és máig élő márkák hogyan tudtak fennmaradni – milyen folyamatokon mentek és mennek keresztül. A téma részletes kimunkálását, a saját kutatást természetesen nem a külföldi márkával kapcsolatosan végeztem, hanem az egyik legismertebb hazai márkát, a Törleyt vettem górcső alá. A sikeres márkák a nemzeti érték részévé válnak, hiszen a Magyarországról kialakult képnek, az országimáznak szerves elemei. Napjainkra, a globalizálódásnak köszönhetően az országoknak, nemzeteknek egyre több területen (pl. idegenforgalom, befektetések) kell megküzdeniük egymással, éles versenyhelyzet alakult ki – egyedi kép létrehozására törekszenek, melyben az ország egyénisége, kultúrája, történelmi múltja jelenik meg és így különbözteti meg magát másoktól. A nemzet hírnevét befolyásoló tényező, hogy a külföldön is ismertté való márkákról pozitív kép alakuljon ki és ezt meg is őrizzük.

A feldolgozott irodalomban igen sok az egyezőség, de számtalan alapvető ellentmondás is fellelhető. A többség a magas minőségben és a fogyasztók változó ízlésének kielégítésében látja a márkák stabilitásának kulcsát, mások szerint azonban fontosabb a csábítás megfelelő módszere, s a minőség helyett elegendő a jobb felhasználói tapasztalat.

Az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában egyes márkák hosszú múltra tekintenek vissza, nem ritka, hogy száz évnél is hosszabb ideje piacvezetőnek számítanak kategóriájukban. Bár nálunk Közép-Európában igen ritka az ilyen múltú márka, a Törley példáját megismerve, egyetértek Geoffrey Randall megállapításával és vallom, hogy ezen márkák fennmaradása nem a véletlen műve.

„Azért váltak piacvezetőkké, mert:

- folyamatosan magas minőséget nyújtottak, hasonlóan vagy jobban, mint bármely versenytársuk;
- a gyártásba és a marketingbe (reklám és értékesítés) történő nagy befektetéseken keresztül erősítették őket;
- a kutatás-fejlesztéssel és/vagy a termékösszetétel vagy csomagolás változtatásával igazodtak a fogyasztók ízlésének változásaihoz.” (Randall, 2000: Márkázás a gyakorlatban. 29-30.)

Bár a hazai pezsgőpiacon is jelentős változások mentek végbe az elmúlt években, a lassan 125 éves múlttal rendelkező Törley pezsgő változatlanul őrzi piacvezető pozícióját. A cég múltjának és jelenének megismertetése során kikristályosodott bennem az a meggyőződés, hogy ha a kiváló minőség párosul nem toladó reklámmal, s közben a külső is folyamatosan, ízlésesen változik, akkor (ha rendelkezésre áll a megfelelő tőke) az ilyen termék sikerre van ítélve, s mint márka remélhetőleg sokáig fennmarad.

A márkák esetében ma már talán a legfontosabb tényező az érzelmi kötődés, s ez „ideális” esetben minden racionális megfontolástól mentes kötődést alakít ki vásárlóival, ami időnként szinte kikezdehetetlen márkahűséghez vezethet. Az erős márkák értéke pontosan abban rejlik, hogy asszociációk, gondolatok egész sorát idézik fel a vásárlókban. A jó márka a fogyasztók fejében összekapcsolódik a termék fizikai tulajdonságaival, a gyártó cégről alkotott képpel és nem utolsósorban a termék jellemző előnyeivel.

* *Üzleti kommunikáció szak, Vállalati szakirány*

** *Belső konzulens: Andó Éva főiskolai docens, külső konzulens: Quirin Károly*

Ha egy márka lassan 125 éve létezik, átvészelve két világháborút és egy államosítást, s a mai globlizálódó világban is talpon tud maradni – akkor ott értéknek kell lennie, mert különben már régen eltűnt volna. Az elméletek, a szakirodalom és a tények vajon mennyire fedik egymást – erre próbáltam többek között választ kapni és adni, de aligha szabad elfelejteni, hogy Törley József abban a korban teremtett márkát, egy sokat szenvedett országban, és olyan módszerek alkalmazásával, melyekről nem álltak rendelkezésre tankönyvek, szakcikkek, helyzetelemzések. A fő kérdés azonban a hogyan tovább. Amikor pró és kontra rengeteg érvet olvasni, hallani a márkák fennmaradásával, fejlődésével kapcsolatban, akkor igen nehéz kijelölni, megjósolni azt az utat, amely biztosan vezet a sikeres jövőbe. Napról napra változik minden, ami tegnap még igaz volt, mára érvényét veszti.

Amiért tegnap még sorban álltak az emberek, ma már a kutyának sem kell. Az a filléres „cucc” amit tegnap vettél, holnapra világmárka lehet, s mindenki téged irigyel.

Mindez persze túlzás, de tagadhatatlan, hogy minden és mindennek az ellenkezője is igaz lehet máról holnapra.

Ami jó a márkáknak, nem biztos, hogy jó az emberiségnek. Az egyre zavarosabb, egyre inkább érték-válsággal küszködő világban (bármennyire is szomorú) a márkák jelentik, jelenthetik azt a biztonságot, azt a támaszt, amire az emberek vágyanak.

Kákonyi Csilla*

A MAGYAR KATOLIKUS EGYHÁZ KOMMUNIKÁCIÓS POLITIKÁJA A RENDSZERVÁLTOZÁS ÓTA**

Szakedolgozatom témájául a Magyar Katolikus Egyház kommunikációját választottam, mivel úgy láttam, hogy vannak próbálkozások az egyház részéről ezen a területen, ugyanakkor gyakran hallani nagyon eltérő véleményeket is erről. Először arra kerestem a választ, hogy vajon mi legyen az egyházi kommunikáció célja? Van-e létjogosultsága egyáltalán? Úgy gondoltam, hogy leginkább a rendszerváltás utáni időszak lehet releváns. Hiszen nagyjából az azóta eltelt tizenhat évben beszélhetünk a magyarországi profitorientált szervezetek esetében is kommunikációs politikáról.

Míg ez a bő másfél évtized elegendő volt a profitszektor képviselőinek, hogy felvegyék a versenyt a fejlett országokkal, addig a non-profit szférára ez kevésbé mondható el, különösen nem az egyházak vonatkozásában. Ez egyrészt érthető is, hiszen előre eltervezett, központilag irányított és egységesen véghezvitt stratégia nehezen alakítható ki egy olyan szervezet esetében, amely az ország szinte összes településén jelen van. Ezért könnyen belátható, hogy ilyen értelemben vett egységes kommunikáció nem is várható el a katolikus egyháztól. Ezzel szemben talán elvárható és megvalósítható lenne egy azonos szemléletmód kialakítása a nyilvánosság felé. Amíg azonban ez nem teljesül, addig az országosan szervezett rendezvényekkel, eseményekkel kapcsolatos kommunikáció megszervezése lehet a célja az egyház ezirányú tevékenységének.

Ezt figyelembe véve választottam ki a dolgozatomban szereplő témákat: II. János Pál pápa 1991-es magyarországi látogatását; a Magyar Katolikus Püspöki Kar 1996-ban kiadott 'Igazságosabb és testvériesebb világot!' című körlevelét; a Magyar Katolikus Püspöki Kar 2000-ben elindított kommunikációs programjait; a 2003-ban megrendezett 'Kit kerestek? II. Keresztény Ifjúsági Találkozó'-t. Figyelembe vettem, hogy a témák időben minél jobban lefedjék a rendszerváltás óta eltelt tizenhat évet, valamint hogy ne csak egyféle rendezvényt mutassak be.

* *Üzleti kommunikáció szak, Vállalati szakirány*

** *Belső konzulens: Bárd András főiskolai tanár, külső konzulens: Szikora József*

Vajon felfedezhető-e fejlődés a katolikus egyház esetében. (leszűkítve az elmúlt tizenhat év Magyarországra), a világ felé nyitásban, az evangelizálásban?

Az egyes témák értékelésekor megállapítottam, hogy nagyon nehéz megtalálni azt a középutat, amely megfelelő mind az egyházi személyek, mind pedig a kommunikációs szakemberek számára. Ha lassan is, de tapasztalható fejlődés a Magyar Katolikus Egyház kommunikációjában. Az elemzett események kommunikációjában voltak figyelemreméltó megnyilvánulások, bár kevésbé eredményesek is. A dolgozat elkészítése során arra a következtetésre jutottam, hogy mind az egyház, mind a kommunikáció irányában elkötelezett önkéntes fiatalok nélkül nehezen érhető el változás. Ők tehetnek talán a legtöbbet annak érdekében, hogy megváltoztassák a környezetükben élők gondolkodásmódját s így hozzájáruljanak a jövőbeni sikerekhez. Ennek feltétele azonban az is, hogy az egyházi személyek hajlandóak legyenek átadni a kommunikáció szervezését a lelkes és önkéntes, szakmailag képzett jelentkezőknek.

Király Erzsébet Zsuzsanna *

KOMMUNIKÁLÓ VALLÁSOK, BESZÉLŐ EGYHÁZAK**

Három vallási közösség kommunikációs stratégiájának bemutatása, elemzése és összehasonlítása***

Az elégtelen kommunikációból adódóan a magyarországi kis- és nagyegyházak ismerete hiányos a fiatalok körében, sok téves vagy zavaros nézet alakult ki mind a keresztény, mind a nem keresztény felekezetekről. A vallásokat a naprakészség, a megújulásra való készség kell, hogy jellemezze, melyekből egyenesen következik a mai kor modern világának, telekommunikációs eszközeinek felhasználási képessége is, melyek segítségével nagyon sok emberhez juthatnak el a hirdetett tanok.

Három különböző vallási közösség (Gyémánt Út Buddhista Közösség, Hit Gyülekezete, Jehova Tanúi) összehasonlítását végeztem el a dolgozatomban, és célom volt, hogy bemutassam az eltérő világnézettel rendelkező egyházak külső kommunikációjában lévő hasonlóságokat és különbségeket, valamint a társadalommal, a kívülállókval való kapcsolattartás formáit. A dolgozat megértéséhez szükséges főbb fogalmak tisztázása után a megtérés pszichológiai és szociológiai hátterét tekintetem át, majd a „vallás piac” tárgykörével foglalkoztam.

A külső kommunikáció része az is, hogy az adott közösség jelenléte és tevékenysége mennyire látható, a térítés (adománygyűjtés stb.) offenzív – agresszív jellege, a feltűnő utcai és médianyilvánosság keresése, a kulturális demonstrációk. A médiahasználatból és a közösségek kommunikációs stílusából jól látszik, hogy a szektákat egyformának gondoljuk ugyan, de egészen más stratégiákkal igyekeznek boldogulni. A buddhistáknál a külső kommunikáció célja sohasem a meggyőzés általi térítés, hanem a tájékoztatás, az információátadás. A másik két közösségnél viszont a térítés is nagyon lényeges, kommunikációjuk offenzív, kezdeményező jellegű, ahol a különbség csak a kommunikációs stratégia, a médiahasználat között van.

Azt, hogy mennyire hatékony és eredményes a mai magyar társadalmi térben az általam vizsgált közösségek kommunikációs stratégiája, médiahasználat, a kérdőíves kutatásommal mértem fel. Ebből az

* *Üzleti kommunikáció szak, Vállalati szakirány*

** *Belső konzulens: Andó Éva főiskolai docens, külső konzulens: P. Szilczl Dóra*

*** *A dolgozatot, mint nyertes TDK-munkát már közzöltük a Tudományos Közlemények 17.számában.*

is kiderül, hogy a befogadói oldal (jelen esetben a 18 és 25 év közötti diákok) hogyan értékeli azokat a technikákat, amelyeket a közösségek az üzenetük terjesztésére használnak.

Az egyházak hatékonyan használják a kor újításait, ami lehetővé teszi számukra a magas ismertséget és az adott társadalmi rendben való fennmaradásukat.

Kis Edit*

UNIÓS LEHETŐSÉG, SZEMÉLYES ELÉGEDETTSÉG

Egy közhasznú szervezet vezetőinek elégedettsége a „Vezetélmélet és módszertan” képzéssel kapcsolatban**

Szakdolgozatomat a humán erőforrás fejlesztés témakörén belül egy olyan területről választottam ki, amellyel kapcsolatban személyes tapasztalattal is rendelkezem. Mindenképpen szempontot jelentett számomra, hogy a témának az Európai Unióval is szoros kapcsolata legyen, hiszen mindennapjainkat a csatlakozásunk következményei teljes mértékben meghatározzák. E két szempont adta, hogy a gyakorlati helyem, az NLP Intézet által a Regionális Fejlesztés Operatív Program keretében tartott képzésének vizsgálatára essen választásom.

Elsődleges célom az volt, hogy az ország fejlesztését – is – szolgáló egyik képzés résztvevőinek elégedettségéről képet kapjak. A képzések közül a legutóbbi, a SINOSZ - Siketek-, és Nagyothallók Országos Szövetsége - számára tartott képzésre esett választásom. Külön érdekelt, hogy egy olyan szervezet tagjai, amelynek anyagi keretei nem teszik lehetővé, hogy alkalmazottait képezze, miként vélekednek erről a képzésről. Saját előfeltételezésem az volt, hogy a részt vevők maximálisan elégedettek voltak. A részt vevők között három szempont szerint csoportokat képeztem: vett-e már részt korábban képzésen, vagy még nem; nemek; régiók.

Az elégedettséget kérdőív segítségével mértem fel. Tekintettel arra, hogy a felmérésemhez ordinális skálát használtam, az eredmények feldolgozásakor figyelembe kellett vennem ennek a típusnak a sajátosságait is. A kapott eredményekből kiderült, hogy a különböző értékelendő területekre adott válaszok vagy a maximális, vagy az eggyel alatta levő értékelést kapták. Ebből – és az ordinális skála sajátosságaiból – következett, hogy a kérdőív kiértékelésekor arra voltam kíváncsi, hány százalékban adtak a válaszadók maximális értéket. A kérdőív végső, a képzés egészét értékelő kérdésére a „*maximális elégedettséget*” kifejező válaszok aránya 43%, az eggyel alatta szereplő „*nagyon elégedett vagyok*” lehetőséget a válaszadók 57%-a, azaz a csoport másik fele adta. Csupán azon témákat értékelték ezen értékek alatt, amelyeken az NLP Intézet – az előírások miatt – nem tud változtatni: a tananyag feldolgozhatósága; a helyszín megközelíthetősége. Feltételezésem tehát összességében beigazolódott. Akik nem vettek részt még képzésen, nagyobb arányban adtak maximális értéket, mint a másik csoport tagjai. A régiós összehasonlításból viszont nem lehetett egyértelmű sorrendet felállítani a régiók között.

További érdekes kutatásként javaslom, hogy a képzést követő első hónap végén egy szóbeli felmérést, interjút végezzenek a résztvevők között arról, hogy tapasztalataik alapján mennyiben tudják hasznosítani a tanultakat, mennyiben elégedettek a képzéssel. Jó lenne ugyanezen szempontok szerint felmérni, hogy milyen különbségek vannak az egyes csoportok között. Javaslom a hatékonyság mérését is. Azt is fel lehetne mérni, hogy van-e különbség a férfiak és a nők hozzáállásában. Ehhez több képzés résztvevőire lenne szükség. Fel kéne mérni azt is, hogy csak a SINOSZ-osok lelkesedésének volt köszönhető ez a jó értékelés, vagy az összes képzésről ilyen vélemények születnek.

* *Vállalkozásszervező szak, HR szakirány*

** *Belső konzulens: Radnóti István főiskolai tanársegéd, külső konzulens: Mészáros Edina*

Kiss Erika*

A MAGYAR NYOMDA- ÉS PAPÍRIPARI SZAKMAI SZÖVETSÉG KOMMUNIKÁCIÓS ÉS PR-TEVÉKENYSÉGE A GYAKORLATBAN**

Dolgozatomban a non-profit szervezetek gyakorlatban alkalmazott kommunikációs és public relations tevékenységét elemzem a Magyar Nyomda- és Papíripari Szakmai Szövetségnél. Témaválasztásomat indokolja, hogy 2006. szeptember elsejétől állást kaptam, a Magyar Nyomda- és Papíripari Szakmai Szövetségnél, így alkalmam nyílt megismeri tevékenységét, betekintést nyertem mindennapjaiba. Pályakezdőként a főiskolán tanult elméleti ismereteimet most a gyakorlatban alkalmazhatom.

Kutatásom témája a nyomdai ügyfélkapcsolatokban rejlő kritikus pontok feltárása, amelyeknél a kommunikáció javításával kiküszöbölhetőek a hibák és ezáltal növelhető a vevői elégedettség. A kapott kutatási eredmény tükrében azon kapcsolódási pontokat elemzem, melyek a szövetség tevékenységével összhangban hozhatók. Feltételezésem szerint a jobb kommunikációt hatékonyabbá tehetné az ágazaton belüli összehangolt működés, összefogás, valamint a formális, és az informális kommunikáció jelentőségeinek felismerése.

A kutatás eredményét összevetve a szövetség főtitkárának véleményével azt a következtetést vontam le, hogy a szövetség megtett minden olyan lépést a nyomdák és megrendelők közötti szakértelmi rés megszüntetésére, mely küldetésével, működési feltételeivel nem ellenkezik. Javaslatom, hogy a nyomdák és a megrendelők közötti kapcsolat és kommunikáció elősegítésének elveként a szövetség alkalmazza a kölcsönös előnyökön alapuló kommunikáció elvét, hogy kialakuljon a partnerek között a kölcsönös bizalom.

Králik Orsolya***

A MAGYARORSZÁGI JELZÁLOG-HITELINTÉZETEK ÉS SZEREPÜK AZ ÁLLAMILAG TÁMOGATOTT LAKÁSHITELEZÉSBEN****

A szakdolgozat a magyar bankrendszer egyik legfiatalabb intézménytípusát, a jelzálog-hitelintézetet, és annak az államilag támogatott lakáshitelezésben betöltött meghatározó szerepét mutatja be. Célja, hogy – speciális hitelezési tevékenységének ismertetésével – alátámassza a jelzálogbank egyedi jellegét, nélkülözhetetlen jelenlétét a bankszektorban. A jelzálogbank létrejöttének, működésének jogi alapjait az 1997. évi XXX. törvény a jelzálog-hitelintézetéről és a jelzáloglevélről fekteti le. A szabályozás olyan szigorú fedezeti követelményeket támaszt a jelzálogbank hitelezési tevékenységére vonatkozóan, amelyek garantálják a hosszú távú finanszírozási forma biztonságos megvalósulását. A jelzálog-hitelintézet hosszú távú hitelezési tevékenységének specialitása abban rejlik, hogy mind hitelezési, *mind forrás-gyűjtési* oldalról a csak általa kibocsátható értékpapírral biztosítja hatékony és biztonságos működését. A jelzáloglevél mint speciálisan hosszú futamidejű finanszírozási eszköz a jelzálogbank, és az abba befektetők számára is előnyös. A bank eszközei és forrásai lejáratú struktúrájának harmonizálását tudja

* *Üzleti kommunikáció szak, Vállalati szakirány*

** *Belső konzulens: Barát Tamás főiskolai tanár, Külső konzulens: Peller Katalin*

*** *ÁVF Vállalkozásszervező szak, Pénzügy szakirány*

**** *Belső konzulens: Szőkéné Buzáth Márta óraadó oktató, külső konzulens: Hegedűs Éva*

megoldani azáltal, hogy hosszú lejáratú eszközei finanszírozásához hosszú lejáratú – relatíve alacsony költségű – forrást vesz igénybe. A befektetők alacsony kockázat mellett, az állampapírokénál magasabb hozamot érhetnek el jelzáloglevél vásárlásával. Ennek ellenére a hazai értékpapírpiacon még mindig jelentős az állampapírok dominanciája, az intézményi befektetők mellett a háztartások jelzáloglevél kereslete marginális.

A jelzáloglevelek forgalomba hozatalának bővülését az a gazdaságpolitikai lépés is elősegítette, amely az otthoneremtési támogatást tűzte ki céljául. A kormány 2000-ben vezette be új lakásfinanszírozási rendszerét, amelyben a jelzáloglevelek kamattámogatásán keresztül tette lehetővé a jelzálogbank számára a kedvezményes lakáshitelezést. A jelzáloglevéllel támogatott hitelek nyújtásában ezáltal kiemelkedő szerep jut a jelzálog-hitelintézetnek, hiszen ahhoz, hogy a kereskedelmi bank is értékesíteni tudja ezt a terméket, együtt kell működnie egy jelzálogbankkal. Az állami támogatások a lakáscélú jelzáloghitelezés felfutását eredményezték. A támogatások igénybevételének feltételeit a 12/2001. (I.31.) Kormányrendelet tartalmazza. A rendeletet bevezetése óta számos alkalommal módosították, aminek hatása a lakáscélú jelzáloghitelezés piac alakulásának nyomon követésével is érzékelhető.

A magyar jelzálog-hitelintézetek pozícióinak elsődlegességét, a kereskedelmi bankokkal szembeni versenyelőnyét csökkentheti azonban az állami lakásfinanszírozási program állandó változásaiból adódó kiszámíthatatlanság. A jelzálogbankok számára hátrányt jelent továbbá, a piacon 2004-ben megjelent, és azóta egyre népszerűbb devizahitel. A kereskedelmi bankok részéről ugyanis csökken az ezen hitelek finanszírozására irányuló együttműködési hajlandóság. Jellemzően inkább az olcsóbb bankközi források igénybevétele mellett döntenek. Ez a jelzálog-hitelintézetek jelzáloglevél kibocsátási hatékonyságát csökkenti, ami pedig eszközeik és forrásaik lejáratú összhangjának fenntartását, biztosítását veszélyezteti. A devizahitelek növekvő részaránya hosszú távon azonban valószínűleg csak átmeneti jelenség. Javuló makrogazdasági folyamatok csökkenő kockázati prémiumot eredményeznek, alacsonyabb hazai kamatokhoz vezetnek, amelyek csökkentik a devizahitelek kamatelőnyét.

A szigorú törvényi előírásoknak és a jelzálogbankok (egyéni) kockázatkezelési módszereinek köszönhetően a jelzáloghitelezésben rejlő üzletági kockázatok minimálisra csökkenthetők, és a jelzálogbankok hitelezési tevékenysége biztonságosan valósítható meg.

Magyarországon mind a jelzáloglevél-, mind a jelzáloghitelezés piac még mindig lényegesen fejletlenebb, mint a nyugati országokban. Ez elsősorban a jelzálog-hitelintézet intézményi hátterének, jogi szabályozásának korábbi hiányával magyarázható. A jelzálogbank központi szerepével, hatékony közreműködésével továbbra is a jelzáloghitelezés és a jelzáloglevél kibocsátás, a bankszektor és a tőkepiac motorja lesz.

Matoricz Jelica*

A VÁMHÁZ KÖRÜTI VÁSÁRCSARNOK VÁLSÁGKOMMUNIKÁCIÓS FELKÉSZÜLÉSE

Hogyan tudja a Nagyvásárcsarnok fogyasztói bizalmát megtartani a 4-es metró építése következtében kialakult válság alatt?*

Szakdolgozatom témája egy válságkommunikációs feladat megoldása, melyet azért választottam, mert hazánkban még igen újnak számít, és csak kevesen ismerik a kommunikáció világának ezt a részterületét. A tudatos kommunikációs felkészülés, mely a válságkommunikáció elméletének alapja, illetve ennek gyakorlatba történő átvitele hozzásegíthet egy szervezetet ahhoz, hogy a konfliktusokkal telített szituációkat előre megtervezett módon kezelhesse.

A válságkommunikáció elméletének alapján készült szakdolgozatom, melynek alanya szakmai gyakorlati helyem, a Fővárosi Önkormányzat Csarnok és Piac Igazgatósága. Az igazgatóság alá tartozó néhány piac működését a jelenleg épülő 4-es metró építése akadályozza, mivel az különféle forgalomkorlátozásokkal jár. A forgalomelterelések, útlezárások és útvonal-módosítások hozzájárultak ahhoz, hogy jelenleg az igazgatóság alá tartozó két piac – a Tétényi út Üzletközpont és a Fehérvári úti Vásárcsarnok – forgalma jelentősen megcsappant. A bekövetkezett válságra tudatos válságkommunikációs reakció csak részben született. Az utóbbinál fedezhető fel ennek gyakorlata, azonban az eddigi, számokban mérhető veszteség azt bizonyítja, hogy a válságkezelés nem a megfelelő időben és módon indult el.

A 4-es metró építésének haladásával a Vámház körüti Vásárcsarnok lesz az, amelynél a válságra való felkészülés hiánya az előbb említetteknel jóval nagyobb veszteségekkel járhat, figyelembe véve a forgalomkorlátozások terveit. Elsőként a Szabadság híd – melynek pesti tövében található a csarnok - kerülne teljes egészében lezárásra, továbbá több tömegközlekedési eszköz útvonalát törölnék, vagy módosítanák. A Nagyvásárcsarnok egy zsákutca végébe lenne szorítva. Ez oda vezethet, hogy a jelenlegi vásárlói réteg jelentős nagysága új vásárlói szokásokra térne át, majd a vásárcsarnok bérlői forgalomkiesés következtében a bérlési díjak csökkentését kérvényeznék (mint ez már korábban is történt), így az igazgatóság jelentős méretű bevételkieséstől tarthat.

Megoldásként egy válságkommunikációs felkészülést tartok fontosnak, melynek kidolgozásához előzetes felmérések – személyes terepszemle, korábbi válságkommunikáció elemzése, főfelügyelőkkel folytatott mélyinterjúk, illetve a vásárlókkal és bérlőkkel kitöltetett kérdőívek – segítették munkámat. Külön foglalkoztam a bérlők felé irányuló kommunikáció megszervezésével, és külön a vásárlókéval, hogy felkutassam a leghatékonyabb kommunikációs csatornákat. Célom a mindkét fél felé történő lehető legtöbb és legpontosabb információáramlás, a résztvevők egymásba vetett bizalmának megőrzése.

Következtetésként arra jutottam, hogy a válság elkerüléséhez szükséges intézkedéseket minél előbb célszerű megkezdeni, függetlenül attól, hogy a Fővárosi Önkormányzat milyen időközönként módosítja metróépítési terveit és ezen munkálatok megkezdésének idejét. A folyamatos tájékoztatás lehet a kulcs a válság elkerüléséhez, melyet a jövőben további két érintett piac – a Rákóczi téri Vásárcsarnok, a Bosnyák téri Vásárcsarnok – esetében is alkalmazni lehetne.

* *Üzleti kommunikáció szak, Vállalati szakirány*

** *Belső konzulens: Barát Tamás főiskolai tanár, külső konzulens: Marton Ágnes*

Nagy Veronika*

A TUDÁSÁTADÁS HATÉKONYSÁGÁNAK VIZSGÁLATA AZ ÁLTALÁNOS VÁLLALKOZÁSI FŐISKOLÁN**

1597-ben írta Sir Francis Bacon angol filozófus és ügyvéd, hogy „a tudás önmagában is hatalom”. Idézett mondása közel 400 évvel később – amikor ez a szakdolgozat készül – talán még időszerűbb és helytállóbb, mint az idők folyamán valaha is volt. Persze a világ változása a tudás megítélésében is új hangsúlyokat hozott: ma már leginkább piacképes tudásban és gazdasági hatalomban gondolkozunk. A tudással való gazdálkodás, a tudás megfelelő birtoklása és felhasználása az egyének, a szervezetek és a gazdaságok versenyképességét ma már alapvetően meg határozza.

A társadalmi jólét és a javuló életminőség a társadalom és a gazdaság tartós fejlődésének függvénye. Fenntartható fejlődésre viszont csak azok az országok képesek, amelyek gazdasága tudás alapú, amelyek tudnak alkalmazkodni a változó viszonyokhoz, amelyekben társadalmi szinten megjelenik az új kihívásokhoz való alkalmazkodási képesség, a folyamatos tanulás és a tudás hasznosításának képessége.

A tudás felértékelődésével egy időben a tudás birtokosa is a figyelem középpontjába kerül. Az ember, akinek a tudásteremtő képessége, fejlődési szintje elvileg végtelen, a benne rejlő lehetőségek egyediek, és ennél fogva különlegeseek, aki képes magát megújítani, és akinek ötletein, gondolatain keresztül határtalan lehetőségek nyílnak a tudásból származó előnyök fenntartásához.

Ahogy a tudás lassan az élet minden területén „különbségi tényezővé” válik, a tudásátadás és a tudásteremtés legfőbb színterének, az oktatási rendszernek egyre meghatározóbb lesz a szerepe a folyamatosan megújuló és bővülő tudás megszerzésének és átadásának versenyében. Már az iskolás évek alatt meg kell kezdeni a tudás – méghozzá a hallgatólagos tudás – fejlesztését, valamint erre alapozva a kommunikációs képesség, az alkalmazkodási képesség, a problémamegoldó képesség, a kreativitás, a csoportmunkára való alkalmasság, a folyamatos tanulás képességének kiépítését ahhoz, hogy a jövő munkavállalói képesek legyenek hatékony tudásteremtésre – ezáltal a termelés hozzáadott értékének növelésére.

A tudás felértékelődését tapasztalva érdekesnek, tanulságosnak – a jövőre tekintve iránymutatónak – tartottam utánanézni, miként bánunk a tudással már az iskolás évek alatt. A kutatásomat kettőség jellemzi: bár az iskola rendeltetése szerint elérhetővé teszi és áramoltatja a tudást, a tudás megszerzése és elsajátítása viszont a hallgatók célja és érdeke. Mégis – ahogy minden éremnek két oldala van – a tudásátadás hatékonyságának, a tudásteremtés sikerének alakulásában mindkét fél lehet – kisebb vagy nagyobb mértékben – részes.

Egyfelől megpróbáltam feltárni, hogy az oktatás főiskolai struktúrája – amely előadásokból, konzultációs órákból, gyakorlatokból és az önálló tanulás időszakaiból épül fel – mennyire hatékony, s hogy az egyes oktatási formák milyen mértékben segítik a tudás átadását, másrésztől fontosnak tartottam rávilágítani a hallgatók hozzáállására, attitűdjére, motivációira a tudás kezelésének és megszerzésének tekintetében.

* *Vállalkozásszervező szak, Logisztika szakirány*

** *Belső konzulens: Szabóné Fenyvesi Éva óraadó oktató*

Persovits Zoltán*

A FEJLŐDÉS HÁROMSZÖGE**

Milyen területen érdemes vállalkozást alapítani 20 év múlva

Dolgozatom célja, hogy a mai tendenciák alapján következtetéseket vonjak le: húsz év múlva, azaz a 2020-as évek második felében milyen területen érdemes vállalkozást alapítani és mely terület lesz, lehet a legdivatosabb és legjövedelmezőbb Magyarországon.

A dolgozat során hangot adok a németországi szakmai gyakorlatom alatt szerzett tapasztalatoknak.

Az Európai Unió 7. Keretprogramja (2007–2013) által csoportosított és ismertetett kilenc fejlesztési terület közül három – technikai és technológiai szempontból – meghatározó terület vizsgálatát végzem el. A kiemelt három területen – úrkutatás, nanotechnológia és környezetvédelem – jelenleg folyó, a jövő szempontjából jelentőséggel bíró projektek, céltevékenységek felvázolását követően mindhárom területre vonatkozóan javaslatot tettem arra, hogy milyen vállalkozást érdemes létrehozni húsz év múltán a jelenleg rendelkezésünkre álló információk alapján.

Saját primer kérdőíves vizsgálatot végeztem, amely során megvizsgáltam, hogy a mai 20–25 éves egyetemi, főiskolás fiatalok korosztályának körében (a jövő gyakorlati és elméleti szakemberei, a jövő vállalkozásainak vezetői) megfelelő mértékben ismertek-e a jövőben várható fejlődési trendek. Hallanak-e, olvasnak-e róluk, érdeklődnek-e egyáltalán a tudomány iránt? „Képből vannak-e”, hogy milyen területeken, tevékenységekkel lesz érdemes vállalkozást alapítani a jövőben és ezen belül megfelelő támogatottságot élveznek-e az előbb említett irányvonalak?

A kutatás eredményeképpen kiderült, hogy a vizsgált minta megfelelően tájékozott volt a jövőbeli trendek tekintetében, megcáfolva ezzel feltételezéseim egy részét, miszerint nem megfelelően informáltak a mai fiatalok. A kutatás során az is kiderült, hogy ez az ismeret csak felületesnek mondható és a mélyebb, pontosabb ismeretek elsajátításának érdekében az oktatási rendszernek több háttérinformációval kell elősegítenie a biztos tudásháttér kiteljesedését.

Pintér Csilla***

VONZÓ MUNKAHELYNEK LENNI? CSUPÁN DÖNTÉS KÉRDÉSE!****

A munkahelyi elégedettség

Napjainkra az ember vált a legfontosabb erőforrássá. A tudásalapú gazdaságban az alkalmazottak képességei, tapasztalatai, szakértelme jelenti a legfontosabb versenyelőnyt. Az elégedett dolgozók a vállalat jó hírnevét keltik, ezzel növelik a jól képzett munkaerő megszerzésének és megtartásának lehetőségét. Vonzó munkahelynek lenni tehát jövedelmező befektetés. Látható, hogy az alkalmazottak elégedettsége mindkét fél érdeke, ennek ellenére azonban nagyon sok szervezet nem tulajdonít elég nagy szerepet az elégedettségnek.

* *Vállalkozásszervező szak, Logisztikai szakirány*

** *Belső konzulens: Szomor Tamás főiskolai affunktus, külső konzulens: Kálóczy Csaba*

*** *Vállalkozásszervező szak, HR szakirány*

**** *Belső konzulens: Kiss Orbidea óraadó oktató, külső konzulens: Csolti Katalin*

A munkahelyi elégedettség olyan összetett jelenség, olyan sok tényező befolyásolja, hogy szinte lehetetlen ezen tényezők teljes körű vizsgálata. Vizsgálatok kimutatták, hogy a dolgozók elégedettségét mind a munkahelyi tényezők, mind a személyes tulajdonságok befolyásolják. Az igen nagy számú kutatás ellenére azonban még mindig elég kevésbé ismert ez a terület. Elégedettségvizsgálattal könnyen feltérképezhetjük az alkalmazottak igényeit, szükségleteit, melyeket a szervezet keretein belül kielégítve elkötelezetté tehetjük őket a munkahelyük iránt.

Szakedolgozatomban megvizsgáltam, hogy a munkahelyi tényezőkön kívül hogyan hat a nem, a kor, az iskolai végzettség, a családi állapot, a vállalatnál eltöltött idő és a pozíció a munkahelyi elégedettségre. Szakedolgozatom másik célja a *Xerox Magyarország Kft.* elégedettségvizsgálatának elemzése, melynek során kiderült, hogy a rendszer nem hatékony. A felmérés során szerkesztett kérdőív kitér a vezetéssel, előrelépési lehetőségekkel, munkával, munkakörrel, fizetéssel, munkakörnyezettel kapcsolatos elégedettségre, emellett foglalkozik az elkötelezettséggel és a személyes tulajdonságokkal.

Szakedolgozatomban kitérek a munkahelyi elégedettség és a teljesítmény kapcsolatára, az elégedetlenség következményeire, valamint az elégedettségvizsgálat jelenlegi helyzetére Magyarországon.

Az elégedettségvizsgálatok elterjedéséhez Magyarországon nagy mértékben hozzájárult a *Hewitt Associates Inc.* által minden évben elkészített Legjobb Munkahely Felmérés. Ebben a részvétel teljesen ingyenes, így a szervezetenél csupán döntés kérdése, hogy mernek-e tükörbe nézni.

Pokol Dorothea*

A HAZAI UNIÓS TÁMOGATÁSI RENDSZER, AVAGY A STRUKTURÁLIS ALAPOK ÉS A KOHÉZIÓS ALAP PÁLYÁZATOK ELSŐ TAPASZTALATAI MAGYARORSZÁGON 2004-2006**

Szakedolgozatom a Strukturális Alapok és Kohéziós Alap által biztosított uniós források első pályázati tapasztalatainak hazai elemzésével foglalkozik, mely gyakorlatilag a 2004-2006-os költségvetési időszak történéseit, hátterét foglalja magában.

Az uniós támogatási rendszer bemutatásán keresztül szemléltetem a fentebb említett alapok szerepét az EU, illetve hazánk életében. Magyarország első Nemzeti Fejlesztési Tervének vizsgálatára, megalapozottságára is kitérek.

Véleményem szerint hazánknak sem az első, sem pedig a második Nemzeti Fejlesztési Terve nem követte az itthoni fejlesztési igények relevanciáját, sokkal inkább az egyszerűbb, uniós sémák tükröződtek bennük vissza.

Mindezek után a hazai pályázati intézményrendszer hiányosságainak, problémás területeinek megvilágítására helyezem a hangsúlyt az öt Operatív Program működésének elemzése révén.

Röviden ismertetem azon alapvető problémákat, melyeken változtatni szükséges:

- túlbürokratizált szemléletmód;
- kevés szakember és sok nem kompetens alkalmazott;
- nem egyértelmű felelősségi- és döntési körök;
- közreműködő szervezetek és irányító hatóságok közötti egyértelmű munkamegosztás hiánya;
- a követelmények gyakori, *ad hoc* jellegű módosításai;
- a kiírások többféle értelmezési lehetősége;

* *Üzleti kommunikáció szak, Vállalati szakirány*

** *Belső konzulens: Márkus Tamás főiskolai docens*

- különböző mértékű támogatások esetén azonos feltételek megkövetelése;
- jogszabályok, s ebből adódó határidők betartásának hiánya;
- operatív programonkénti egységes mechanizmusok, eljárások követésének hiánya;
- alapvető dokumentumok nem egységes felépítése, illetve azok gyakori módosítása (program-kiegészítő dokumentumok);
- nem kielégítő tájékoztatás;
- túl sok és feleslegesen többször bekért dokumentumok.

A Nemzeti Fejlesztési Terv, illetve az operatív programok kommunikációjának értékelése esetében arra jutottam, hogy a zavartalan információáramlás nem teljesült sem szakmai, sem promóciós, avagy sem szervezeten belüli, sem szervezeten kívüli szempontból nézve.

A 2004-ben velünk csatlakozó tagállamok pályázati eredményeinek megismerése során nyilvánvalóvá vált, hogy ők is hozzánk hasonló problémákkal szembesültek. Gazdasági eredményekben azonban mi mégsem tudtuk igazán úgy felhasználni a forrásokat, hogy valóban előrehaladásként élje meg azt az ország. 2006 nyarán, a megszorítások és a gazdasági mutatók esése idején; valahogy senki sem emlegeti az uniós támogatások révén elért gazdasági növekedést.

Noha rengeteg a hiba, összességében mégis sikeresek voltunk, mert uniós viszonylatban gyorsan lekötöttük a forrásokat. A szerződéskötések mennyiségét tekintve is élvonalba kerültünk.

Schopper Mónika*

A LÍZING MAGYARORSZÁGON ÉS NÉMETORSZÁGBAN**

A lízingnek, mint eszközalapú finanszírozásnak a megjelenése arra vezethető vissza, hogy a vállalatok számára a beruházáshoz szüksége tőke nem mindig áll rendelkezésre. Az ügyletet abból az okból eredően kötik meg a felek, hogy a termék előállítója többet szeretne eladni, mint amennyit vásárolni tud, másik oldalon pedig a vevő többet szeretne vásárolni, mint amennyit saját erőből finanszírozni tud. A lízing a 90-es években kezdett elterjedni Magyarországon, a kis- és középvállalkozások számára lehetőséget kínálva, hogy beruházásaikat likviditásuk megterhelése nélkül tudják megvalósítani. Így azok a társaságok is külső finanszírozási forráshoz jutottak, amelyeket a bankok hitelképtelennek minősítettek.

A lízinget németországi szakmai gyakorlatom ideje alatt ismerhettem meg részletesebben.

A hazai folyamatok mellett az ügylet német sajátosságaiba is bepillantást nyertem. Dolgozatomban a magyar és német lízingügylet sajátosságait valamint a két ország piacának alakulását vizsgáltam 2000-2005 között. A munkám célja, hogy feltárjam az egyezőségeket és különbségeket a lízingfinanszírozás terén és megismertessem a 2006. július óta már Magyarországon is működő GRENKELEASING AG szerepét az európai IT lízing piacon.

A jogi szabályozás áttekintése után kitértem az ügylet folyamatának bemutatására, majd a két ország lízingpiacának vizsgálata után a gyakorlati helyemül szolgáló GRENKELEASING AG tevékenységét ismerttettem. A vizsgálat után elmondható, hogy a jogi szabályozás tekintetében illetve a számviteli elszámolásban mutatkoznak különbségek a két ország között. Magyarországon a futamidő lejártakor érvényes tulajdoni helyzetet veszik a szerződések csoportosításának alapjául, Németországban a hasznos élettartamhoz viszonyított szerződéses időt. A lízingszerződések elszámolásának különbsége, hogy Németor-

* Vállalkozásszervező szak, Pénzügy szakirány

** Belső konzulens: Balázs Ágnes főiskolai docens, külső konzulens: Major Maróthy Zsolt

szágban a lízingtárgyak alapján véve a lízingbeadónál amortizálódnak. A hazai elszámolási előírások szerint a pénzügyi lízing keretében használatba vett eszközöket a lízingbevevőnek, operatív lízingnél pedig a lízingbeadónak kell az eszközt aktiválnia és amortizálnia.

A lízingpiac szegmenseinek sorrendje hasonlóan alakul, különbség az arányaikban mutatkozik.

A nyugat-európai tendenciának megfelelően a gépjárműlízing mellett a gépek, berendezések lízingje egyre nagyobb szerephez jut a hazai piacon, ezt bizonyítja a GRENKELEASING megjelenése is Magyarországon.

Selmeczi Viktória*

A NYELVI JÁTÉKOKRA, SZÓVICCEKRE ÉPÜLŐ REKLÁMOK VERBÁLIS NYELVE, AVAGY A MEGNYERÉS STÍLUSESZKÖZEI**

A reklám hat, akár akarjuk, akár nem. Szakdolgozatomban a marketing szakma örömeit, bánatait, erősségeit, illetve gyengeségeit mutatom be annak olyan különleges eszközein keresztül, amelyeket tapasztalataim szerint a legkevesebb kritika ér a fogyasztók oldaláról. A szóviccekre, szójátékokra épülő reklámszlogenek megannyi buktatót rejtenek magukban, azonban írásomból kiderül, hogy talán ez az egyetlen reklámműfaj, amelyet profi szakemberek közreműködésével a lehető leghatékonyabbá és legélvezetesebbé lehetne formálni.

Írásomban betekintést nyújtok a reklámok világának színpalái mögé azzal a szándékkal, hogy mások érdeklődését is felkeltsem a hétköznapi kisfilmek iránt. Megoldást kínálok arra az érdekellentétre, amely a reklámkészítő szakemberek és a társadalom között érezhetően jelen van. Felgyorsult, stresszel teli világunk olyan körülményeket teremtett, amelyben mindkét oldal akaratlanul olyan irányban halad, amely a reklámok megítélésében lassú, de biztos „halálhoz” vezet. Ennek bekövetkezése előtt olyan létező de egyre gyorsabban feledésbe merülő ősi gyógyszert ismertetek meg az olvasókkal, amelynek segítségével még visszafordítható a negatív folyamat. A nevetés, a szójátékok megfejtésének következtében érzett sikerélmény mindenki számára karnyújtásnyi távolságban van. Dolgozatommal az ettől való távolságot szeretném csökkenteni, elérve azt, hogy mindenki – szakma és társadalom egyaránt – éljen a kínálkozó lehetőséggel.

Meglátásom szerint, valamint az általam készített kérdőíves kutatás alapján az alapvető probléma a minőség és a mennyiség egyensúlyának felborulásában keresendő. A jóval több irodalmi, verstani és stilisztikai értéket felmutató reklámok kapcsán a szakma megítélése egyenes arányban nőne a fogyasztók reklámokkal szembeni igényeivel.

* *Üzleti kommunikáció szak, Vállalati szakirány*

** *Belső konzulens: Andó Éva főiskolai docens, külső konzulens: Bézi Gábor*

Sipőcz Edina*

A SZERVEZETI TÁRSADALMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁS BELSŐ ÉS KÜLSŐ KOMMUNIKÁCIÓJA EGY PROFITORIENTÁLT VÁLLALAT ÉLETÉBEN**

A társadalmi felelősségvállalás sokak számára egyet jelent a környezetvédelemmel vagy a jótékonyági akciókkal, ennél azonban sokkal többről szól. A CSR egy olyan szervezeti kultúra megtestesülését teszi lehetővé, amely a jövő generációjának számára biztosítja a fenntartható fejlődést. A szervezetek társadalmi felelősségvállalásának kiemelkedő helye van a globális világban. A XXI. században egyre többször találkozhatunk a globalizáció káros következményeivel, a környezetszennyezéssel, a globális felmelegedéssel. Az ok-okozati összefüggéseket vizsgálva rájöhethetünk arra, hogy a szervezetek az egyénekre is hatást gyakorolhatnak példamutató magatartásukkal. Magyarországon ennek jelentősége még inkább kiemelkedő, hiszen összességében elmondható, hogy a magyar társadalom még nincs tisztában a társadalmilag felelőtlen cselekvések súlyával. Bepillantást nyerhetünk egy nemzetközi hírnévnek örvendő vállalat magyarországi leányvállalatának szervezeti működésébe a CSR szempontjából gyerekcipőben járó Magyarországon.

Arra keresem a választ, vajon szükséges-e a külső és belső környezetnek egyaránt megfelelni, és vajon a szervezeti társadalmi felelősségvállalás nem csupán egy, a profitérdek magasabb megvalósulása érdekében idealizált fogalom. A Kékkúti Ásványvíz Zrt. szervezeti társadalmi felelősségvállalásának elemzése során az érdeklődés eltérő iránya jól mutatja, hogy nem könnyű felhívni a figyelmet a CSR-re egy olyan társadalomban, ahol az emberek többsége a valódi problémákról nem hajlandó tudomást venni. A realitás elől sokszor inkább a bulvársajtó figyelemfelkeltő, szórakoztató cikkhegyeibe menekülnek. A média pénzközpontúsága miatt pedig a CSR csak ritkán jut el a fogyasztókhoz. A média gyakran hirdetésként, bujtatott reklámként kezeli a szervezetek társadalmi felelősségvállalását.

A CSR belső dimenziójának megismerése több tényezőre hívja fel a figyelmet. A munkavállalók számára a munkahely kiválasztásakor – az alapvető szükségletek kielégítésén túl – a megbecsültség érzése és a szervezet társadalmi felelősége is komoly jelentőségű. Alapvető probléma, hogy a munkavállalókban nem tudatosítják a szervezet társadalmi szerepvállalásában betöltött szerepüket. Szakdolgozatom rávilágít arra, hogy a dolgozók igénylik a különféle akciókba történő bevonást, és az önkéntességtől sem zárkóznak el.

Az egymást keresztező problémák elemzésének során egy olyan megoldást kerestem, amely a fogyasztók és a munkavállalók elköteleződését is növeli a szervezeti társadalmi felelőség iránt. A sajtóelemzés rávilágított arra, hogy alternatív megoldásokkal kell támogatni a médiából származó információkat az érdeklődők számára. A CSR forradalmasítását egy szigorúan ellenőrzött és jól kommunikált minősítési rendszer elemeként a csomagoláson feltüntetett információkban, illetve a mindenki számára hozzáférhető környezeti jelentésekben látom. A kérdőívekből egyértelműen kiderült, hogy a fogyasztók igénylik a megfelelő tájékoztatást, ugyanakkor nem szeretnek utánajárni az információknak. A hozzáférhetőséget biztosítani kell számukra, akár a honlapon közzétett éves jelentésekkel, melyekről az interaktivitás keretei között kifejtetik véleményüket.

Megfelelő iránymutatással a szervezetek megvalósíthatnák stratégiai szinten megvalósuló CSR tevékenységüket, valamint jobban kivehetnék részüket a globális szintű szervezeti társadalmi felelősségvállalásból. A szervezeti társadalmi felelősségvállalás minden egyént érintő, globális probléma, nem lehet pusztán divatos, mögöttes tartalomként kezelni. Fontos hogy mindenki tudomást szerezzen róla, és a szervezetek társadalmi felelősségvállalása példát mutasson más szervezeteknek, illetve rajtuk keresztül az egyéneknek is.

* *Üzleti kommunikáció szak, Vállalati szakirány*

** *Belső konzulens: Barát Tamás főiskolai tanár*

Somogyi Pálma*

AZ ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK ÁLLAMHÁZTARTÁSI ELLENŐRZÉSE ÉS ANNAK MÓDSZERTANA**

Az ellenőrzés fontos szerepet tölt be mind egy ember, mind egy nemzet életében. Ezáltal bizonyosodhatunk meg döntéseink, cselekedeteink helyességéről. A kormányzati szféra hasonlóképpen alapos, és, ha lehet, mindenre kiterjedő ellenőrzést igényel pénzügyi szempontból. Egy ország államháztartását tekintve, annak külső, független ellenőrzése az Állami Számvevőszék (ÁSZ) intézményi tevékenységén keresztül valósul meg. Fő feladatainak egyike a közpénzekkel való helyes gazdálkodás figyelemmel kísérése.

Az Alkotmány által életre hívott – ellenőrzési, ellenjegyzési, véleményezési, javaslattevési jogköröket betöltő – Számvevőszék munkájáról éves jelentés keretében számol be. Ellenőrzési tevékenysége az INTOSAI Lima nyilatkozatára, uniós gyakorlatra, a brit partner szervezet (National Audit Office) módszerére épül.

A számvevőszéki ellenőrzés fő típusai a szabályszerűségi ellenőrzés, a teljesítmény-ellenőrzés, az átfogó ellenőrzés, melyek közül, a szabályszerűségi ellenőrzés egy részét képezi az úgynevezett belső kontrollok ellenőrzése. A belső kontrollrendszer egy belső irányítási, szabályozási rendszer, melynek hatékony működése lehetővé teszi az adott költségvetési intézmény tevékenységéhez kapcsolódó kockázatok, szabálytalanságok megelőzését, feltárását és kijavítását, a szervezet erőforrásainak védelme, valamint a törvényeknek, jogszabályoknak való megfelelés érdekében.

Az ÁSZ az ellenőrzési bizonyosság szintjét 95%-ban határozza meg, ami azt jelenti, hogy mindössze 5%-os valószínűségét fogadja el annak, hogy a számvevő téves véleményt formál az ellenőrzött költségvetési szerv beszámolójáról. Ez az ellenőrzési kockázat, melynek három komponense közül, az eredendő (a hiba képződésének kockázata) és a kontroll kockázat (a képződött hiba kontrollok általi elhárítása elmulasztásának kockázata) számvevő általi megbecsülése alapján kiszámítható a feltárási kockázat (fennmaradt hiba számvevő általi feltárásának elmulasztása kockázata). Ez rámutat arra, hogy a számvevőnek milyen mértékben kell tételes (részletes) ellenőrzést végeznie, és hogy milyen mértékben támaszkodhat az ellenőrzött intézmény belső kontroll rendszerére.

Munkámban egy költségvetési szerv példáján keresztül mutatom be az ÁSZ belső kontrollrendszer ellenőrzésére irányuló alkalmazott módszertanát, hogy választ kapjak arra a kérdésre, hogy milyen mértékben valósulhat meg az államháztartás pénzügyi ellenőrzése.

* *Vállalkozásszervező szak, Pénzügyi szakirány*

** *Belső konzulens: Székács Anna főiskolai docens, külső konzulens: Holé Sándorné*

Szabó Olga*

A VÁLLALATOK TÁRSADALMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁSA**

Dolgozatomban a vállalatok társadalmi felelősségvállalásával, annak kialakulásával, és különböző hatásaival foglalkozom. A CSR – azaz a Corporate Social Responsibility – tevékenység meghatározására többen tettek már kísérletet. A Demos Alapítvány kutatása a következő definícióban határozta meg e fogalmat:

1. „Pozitív társadalmi hatású tevékenységről legyen szó
2. Önkéntes tevékenység legyen, ne állami szervek által támasztott és kötelezően követendő követelményeknek feleljen meg
3. Ne zárja ki a vállalat belső ügyeit érintő tevékenységet, ha azok egyértelmű társadalmi értékeket képviselnek.” (Deák, Győri, Báron, Ágoston, 2006: Több mint üzlet, vállalati társadalmi felelősségvállalás. 12.o.)

A kifejezés tehát egy olyan önkéntes tevékenységet takar, melynek keretében a vállalatok az általános követelményeknél szigorúbb kötelezettséget vállalnak fel, ezzel is elősegítve társadalmi, környezeti problémák megoldását.

Dolgozatomban a nagyvállalati felelősségvállalás egy szegmensével, a környezettudatos működés kialakulásával, eredményeivel foglalkoztam. Kutatásommal a következő kérdésekre kaptam választ:

1. *Milyen külső (állami, piaci, társadalmi) kihívások vezetnek el oda, hogy egy szervezet környezettudatosan működjön?* A felelős működés kialakulásához több tényező is hozzájárulhat. Ezek egy része független a vállalat döntéseitől, szándékától. Ilyen külső környezetből érkező hatás például a törvényi előírások szigorodása, a piac kényszerítő ereje, vagy a civil szektor nyomásgyakorló tevékenysége. A külső kihívások sokszor jó alapot jelentenek arra, hogy a vállalat önálló lépéseket tegyen a felelős működés kialakítására. Például, ha a vásárlók bojkottálják egy adott cég termékeit annak környezetkárosító hatása miatt, a negatív kampány ráébresztheti a vezetőket, hogy önálló lépéseket tegyenek tevékenységük megreformálására.

2. *Milyen belső, a vállalatától függő okok váltják ki a szervezetből a felelős működést?* Általában érzelmi okokkal hozható összefüggésbe a felelős üzleti magatartás. Ha a vezetők vagy alkalmazottak egyénileg fontosnak érzik a felelős viselkedést (például a környezet védelmét), akkor ez hozzájárulhat a vállalati szintű felelős magatartás kialakulásához is. Bárhonnán is induljon a folyamat, nélkülözhetetlen, hogy a vállalati hierarchia minden szintje elfogadja a felelős szemléletet.

3. *Milyen gyakorlati következményekkel jár a környezetvédelmi felelőség a vállalatok eredményére, illetve a környezetre nézve?* Nincs egyértelmű kimutatás arra nézve, hogy a felelős magatartás kialakulása a vállalat számára pénzügyi eredménnyel járna, ugyanakkor egy-egy környezetvédelmi beruházás hosszú távon megtérülhet, sőt, költségsökkentő hatása révén némi nyereséget is termelhet. A környezetvédelmi beruházások csökkenő káros anyag kibocsátást jelentenek, ami kedvezően hat a környezet állapotára, s ez végső soron az emberek életfeltételeit javítja.

A felelős működés elméletének vizsgálatát követően egy gyakorlati példán keresztül mutattam be a CSR alkalmazását. A *Procter & Gamble* cég fenntarthatósági jelentését vizsgáltam meg, amely ismerteti a cégnél alkalmazott CSR eszközöket és alkalmazásának következményeit. A jelentésből kiderül, hogy a vállalat különböző gyáregységei milyen eljárásokat vezettek be a környezetbarát működése érdekében, s hogy ezek milyen ráfordítással illetve eredménnyel jártak. A beruházások a vállalati működés több területére irányulnak. Elsősorban a felhasznált energia illetve alapanyag mennyiségének csökkentését tűzik ki célul. Továbbá fontosnak tartják a kibocsátott szennyeződés mennyiségének és veszélyességi fokának mérséklését is. Ebben a tekintetben a törvényi előírásoknál szigorúbb mutatókat alkalmaznak önmagukra, tehát megfelelnek a CSR definíció egyik elemének. Saját működésük folyamatos ellenőrzése mellett hangsúlyt fektetnek a társadalmi problémák enyhítésére is. Több segélyprogramot indítottak el a fejlődő országokban élők életkörülményeinek javítására. Egyik fő programjuk keretében víztisztító tablettákat juttatnak el különböző afrikai országokba, hogy biztosítsák, hogy az ott élők megfelelő minőségű ivóvízhez jussanak.

Összességében elmondható, hogy a cég jelentős anyagi eszközöket fektet be a felelős környezeti működés kialakításába, ami hosszú távon pénzügyi eredménnyel jár a vállalat számára, s kisebb terhelést jelent a környezetre nézve.

* *Nonprofit gazdálkodási szak*

** *Belső konzulens: Kuti Éva főiskolai tanár, külső konzulens: Csendes Noémi*

Tihanyi Zsófia Júlia*

VÁLASZTÉKKIALAKÍTÁS A MEDILINE ÜZLETHÁZ KFT. GYAKORLATÁBAN**

Szakdolgozatom a *MediLine Üzletház Kft.* termékínálatának kialakításával, azon belül kiemelten a termékbevezetéssel foglalkozik. A kis- és nagykereskedő cégnél eltöltött szakmai gyakorlatom során betekintést nyertem a gyógytermékek, gyógyhatású készítmények és a reformélelmiszerek piacára, valamint a vállalat működésébe. Megfigyelhettem a vállalat termékportfoliója kialakításának folyamatát is. Dolgozatom célja, hogy bemutassam a vállalatvezetés döntéshozatalának módját és általános problémáit, valamint a vállalat választékkialakításának módszerét, azon belül is a Vita-Med termékcsalád bevezetését az étrend-kiegészítők piacára. A cégvezetés elsősorban a Vita-Med Sörélesztők bevezetésére fektette a hangsúlyt. íMegítélésem szerint a MediLine Üzletház Kft. vezetése néha hiányos, vagy nem megfelelő információk alapján hozza meg döntését, ezt a termékbevezetés esetében is bemutatom.

Dolgozatom első részében ismertetem a MediLine Üzletház Kft. működését, majd ábrázolom a vállalatnak a reformélelmiszerek és gyógytermékek iparági ellátási láncában betöltött szerepét, amiben kis- és nagykereskedőként, forgalmazóként és gyártóként is részt vesz. Kitérek a cég konkurenciájának elemzésére, kiemelten a sörélesztőgyártó vállalatokra. A választékkialakítás ismertetése után vázolom a termékbevezetés folyamatának elméleti ismereteit, majd a Vita-Med termékek bevezetésén keresztül bemutatom a gyakorlati alkalmazását is.

A szakirodalmi összehasonlításból kiderül, hogy a vállalat elkövetett néhány hibát a termékbevezetéssel kapcsolatban: a Vita-Med termékek bevezetését megelőzően nem vizsgálta meg a makrokörnyezeti hatásokat, és nem történt meg a piacszegmentálás és a célpiac megválasztása sem. Így a reklámkampány sem lehetett elég sikeres, amit elsősorban a Sörélesztő kapszulákra dolgozott ki a vállalat, és amelyhez Hoffmann Mónika, a tv2 Megasztár című műsorának egyik szereplője adta arcát. Véleményem szerint ezek a hiányosságok okozták, hogy a termékbevezetés nem teljesítette a tulajdonosok elvárásait.

További problémának tartom, hogy a MediLine Üzletháznál hiányzik egy stratégiai terv és egy controlling rendszer is, amely a döntéshozatal és a célok elérésének ellenőrzését segítené. Véleményem szerint a vállalatnak egy átfogó stratégiai elemzést kellene készítenie, amelyben fel kell tárnai, milyen veszélyek és lehetőségek érintik a vállalkozás sikerességét, mik a vállalat erősségei és gyengeségei, és mik azok a tevékenységek, amelyekkel a cégnek érdemes valóban foglalkoznia. Majd egy olyan stratégiai terv kialakítását javaslom, amely konkrétan és számszerűen meghatározza a célokat és azok elérésének módját. A célok megvalósítását segítené elő megítélésem szerint egy kidolgozott controlling rendszer is, amellyel csökkenteni lehetne a vezetőség terhét. Ez megkönnyítené a döntések előkészítését és ellenőrzését is.

* *Vállalkozásszervező szak, Üzletvitel szakirány*

** *Belső konzulens: Jubászné Ábry Ilona mestertanár, külső konzulens: Molnár Mária*

Tolmácsi Fanni*

LÉTEZIK A BIZALOM? **

A bizalom megjelenése az APEH és az ügyfelei között

Szakdolgozatom vizsgálatának tárgyául az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatalt választottam. Az APEH olyan alapvető tevékenységet végez, amely nélkül egy demokratikus állam sem létezik. Mindennapjaink része, sokat hallunk róla, mégis, úgy érzem, keveset foglalkozunk vele. Különösen keveset foglalkozunk kommunikáció-alapú vizsgálatával. Hiszek abban, hogy minden sikeres változás alapját a megfelelő kommunikáció képezi. Ezért vizsgálom az adóhivatalt a kommunikáció szemszögéből, különös tekintettel a külső kommunikációra és az ügyfélszolgálat jelentőségére. Az adózók viszonya az adóhivatalhoz az ügyfélszolgálattal való közvetlen kapcsolaton keresztül alakítható. Különös hangsúlyt helyeztem az ügyfélszolgálattal való elégedettségre. Amióta Magyarország is belépett az Európai Unióba, az adóhivatalra egyre nagyobb felelősség hárul. Bővülnek a feladatok és az elvárások is, aminek nehéz lesz megfelelni, ha nem sikerül javítani az adózási morálon. Hiszem, hogy a szervezetek, így az APEH számára is a végső cél a bizalom, majd a közmegebecsülése elérése.

Bemutattam az adóhivatalt, kitérve fejlődésének fázisaira egészen napjainkig. Megvizsgáltam az elképzelésem alapját biztosító Stratégiai Projektet, majd az APEH vízióját és misszióját. Egy hatalom-érintettség mátrix segítségével alátámasztottam az ügyfelek kiemelt szerepét az adózás folyamatában. A reputációs lépcső vázolásával igazoltam a bizalom helyét és szerepét a folyamatban, valamint a reputáció-menedzsmenten keresztül igazoltam, hogy a bizalom elérésének folyamatában lényeges szerepet játszik a külső környezet és a vele folytatott kommunikáció. A témát leszűkítettem az ügyfélszolgálatra.

Saját kérdőíves felmérést mutattam be, melyet a Nógrád megyei hivatal ügyfélszolgálatán kérdeztem le az odaérkező ügyfelektől. Ismertettem a kérdőív tartalmát, kutatásom módszerét, előzményeit. Majd értékeltem a kutatásom megállapításait, grafikonokkal színesítve azt. Az eredmények pontosabb vizsgálata és megértése érdekében az APEH Titkársági Főosztályának vezetőjével mélyinterjú készítettem, amire folyamatosan hivatkozok a dolgozat során. Végül a kutatás eredményei alapján meghatároztam, hogy milyen szükséges változtatásokat kellene végrehajtania az APEH-nak az általam fontosnak vélt és kitűzött célok elérése érdekében.

Az összegzésben kiemelttem, hogy hol tart jelenleg az APEH a korábban vázolt reputációs folyamatban és az első számúként kitűzött cél, a bizalom elérésében. Ez alapján megfogalmaztam a további lépéseket és a hozzájuk rendelhető eszközöket a cél elérése érdekében. Megvizsgáltam, hogy jelenleg milyen költségvetésből, anyagi forrásokból gazdálkodik a kommunikációért felelős egység. Feltételezéseket vontam le a lépések megvalósítása után bekövetkező lehetséges állapotokról és további javaslatokat fogalmaztam meg a kutatás pontosítása, továbbfolytatása és kiszélesítése érdekében. A vizsgálat alapján megállapítottam, hogy megfelelő kommunikációval nagyobb bizalom elérésével az APEH képes javítani a magyar adózási morálon.

* *Üzleti kommunikáció szak, Vállalati szakirány*

** *Belső konzulens: Barát Tamás főiskolai tanár, külső konzulens: Nagy József*

Varga Nikolett Kitti*

A LOGISZTIKAI KÖLTSÉGEK ÉS A KISZOLGÁLÁSI SZÍNVONAL VIZSGÁLATA**

– a Peugeot Centrál (Centrál Autó Kft.) készletgazdálkodásának gyakorlata

Szakdolgozatomat 3 hónapos szakmai gyakorlatomon szerzett tapasztalatok alapján írtam meg, amelyet a Peugeot Centrál töltöttem. A márkakereskedés adott lehetőséget számomra arra, hogy a gyakorlat során megtapasztaljam mi is az a logisztika valójában. A diplomamunka megírásánál az a cél vezérelt, hogy bemutassam egy olyan cég raktározási, és készletezési gyakorlatát, amely több mint 10 éve az autópiacon egyik meghatározó egyéne. Főként a vállalkozás logisztikai rendszerére vonatkozó sajátosságok elemzésére törekedtem. Ezen kívül célom volt még a cég gyenge pontjainak megvilágítása, valamint a kitűzött célok megvalósításához szükséges javaslatok megfogalmazása. A logisztika területén belül azért választottam a készletgazdálkodást, mert jelentőségét tekintve egyre meghatározóbb helyet foglal el a vállalati szervezetben, és gondoskodik az anyagellátási folyamat biztonságos megtervezéséről, megszervezéséről, és lebonyolításáról. Vizsgálódásaim során rávilágítottam arra, hogy milyen precizitással, pontossággal, odafigyeléssel kezelik a raktározás egyes folyamatait, ami példaértékű lehet a magyar cégekre nézve.

A Peugeot Centrálról mint témaalanyról írtam, rávilágítottam hogyan valósul meg mindez a gyakorlatban. Hogyan történik a rendelés-feldolgozás folyamata? Milyen kritériumok játszanak döntő szerepet? Miért fontos a szállítókkal való jó kapcsolat kialakítása, és a szoros együttműködés az importőrrel?

A vizsgálataim során törekedtem minél részletesebb elemzések elkészítésére, hogy segítségükkel tényleges és valós eredmények születhessenek a raktári-, és készletgazdálkodási folyamatok hatékonyságának tekintetében.

A fejlesztési lehetőségekből egyértelműen kitűnik, hogy milyen nagy mértéket ölt egy vállalat sikeres működésében a logisztika és elérhetővé válik nem csak a cég, hanem az egész készletgazdálkodás koordinációja. Rámutattam arra is, milyen szoros kapcsolatban áll egymással a beszerzés, a készletgazdálkodás, és a raktározás tevékenysége. Ezért csak úgy tehető eredményesebbé és jövedelmezőbbé egy vállalat, ha a különálló folyamatokat és ezek költségeit átfogóan kezelik.

A logisztika jelentőségének egyre nagyobb térhódítása vitathatlanná vált a vállalatok fejlődésében. A versenyképesség javítása szempontjából jelentős előnyöket érhetnek el azok a vállalatok, amelyek képesek elsajátítani a logisztikai szemléletmódot.

* *Vállalkozásszervező szak, Logisztikai szakirány*

** *Belső konzulens: Duma László óraadó oktató, külső konzulens: Sorosy Péter*

Vórincsák Vanda*

AZ IPARÚZÉSI ADÓ ÉS A LUXUSADÓ JÖVŐJE**

Dolgozatom témájának a helyi adókat és bevételeket választottam, és a témán belül részletesen az iparúzési adó és a luxusadó jövőjének vizsgálatával foglalkoztam. Az iparúzési adó EU-konformitása azért érdekes téma, mert ez jelenti az önkormányzat számára a legnagyobb adóbevételt. A luxusadó pedig egy új bevétel, mely azonban nem helyi adó és jövője szintén bizonytalan. Áttekintettem a Magyarországon érvényes adózási szabályokat és betekintettem a nemzetközi adójogba is. Bemutattam az önkormányzatok működését, majd a Fővárosi Önkormányzatot, illetve azon belül részletesen az Adó Ügyosztályt. A helyi adónemek ismertetése után pedig az iparúzési adó és a luxusadó jövőjével foglalkoztam.

Az iparúzési adó kapcsán megfogalmazott hipotézisem, hogy az iparúzési adónak van létjogosultsága a csatlakozás után is. Az adózók és az adótanácsadók ugyanis ún. kiegészítő nyilatkozatokat juttattak el az adóhatósághoz, melyben arra hivatkoztak, hogy az iparúzési adó ellentétes a Tanács 77/388/EGK Irányelvvel, vagy más néven a Hatos Irányelvvel. Az Irányelv kimondja, hogy az Európai Unión belül csak egy forgalmi típusú adónemet lehet fenntartani: az áfa-t. Miután az adóhatóság és a közigazgatási hivatalok is elutasították a fellebbezéseiket, bírósághoz fordultak, ahol kérték a bírót, hogy az Európai Bíróságnál kezdeményezzen eljárást.

A kérdés kapcsán a Pénzügyminisztérium is állást foglalt. Különböző érvek felsorakoztatásával bizonyítja az EU-konformitást:

- az irányelvek nem rendelkeznek közvetlen hatállyal, azokat be kell emelni a nemzeti jogrendbe;
- Magyarország derogációt kapott az iparúzési adó alóli mentesítéssel kapcsolatban, aminek nem lett volna értelme, ha az ellenkezik a közösségi joggal;
- adóharmonizációs kötelezettség csak a közvetett adókra vonatkozik, az iparúzési adó pedig közvetlen;
- az adóalap nem egyezik meg a Hatos Irányelv szerinti forgalmi adó alapjával;
- a Pénzügyminisztérium és a Legfelsőbb Bíróság az iparúzési adót a forgalmi típusú adók körébe sorolja, de ezzel nem azt állítja, hogy az Irányelvben meghatározott forgalmi adóval megegyezik;
- a belső piac hatékony működését kívánják elősegíteni azok az adóharmonizációs törekvések, melyek a termékek, illetve szolgáltatások árára rakódnak, mivel ezek a versenyt tudják befolyásolni, de ez csak a közvetett adóknál alkalmazható;
- az Európai Bíróság által meghatározott hat hozzáadott érték adó ismérvből csupán egynek felel meg az iparúzési adó, mégpedig abban, hogy fiskális bevétel, ami viszont minden adóra igaz;

Az adózók gyakran hivatkoztak az Olaszországban akkor még folyamatban lévő regionális adóval kapcsolatos perre. Az Európai Bíróság ítéletében megfogalmazta, hogy az ÁFA és az IRAP hordoz hasonló tulajdonságokat, mégsem tekinthető a regionális adó áfa-jellegűnek. Ezt azzal indokolták, hogy nem hárítható át a fogyasztóra és nem arányos a számlázott árral. Ez a két kérdés a pénzügyminisztériumi állásfoglalásban is szerepelt. Nem hárítható át a fogyasztóra a Hatos Irányelv rendelkezése alapján, csak annyiban lehet áthárítani, ahogyan az összes többi felmerülő költséget. Nem arányos a számlázott árral sem, hiszen nem az egyes termékekre rakódik, hanem a számított adóalap után kell megfizetni, nem az egyes ügyleteket terheli. Ezek az érvek a magyar iparúzési adó mellett megállják a helyüket.

A luxusadó egy teljes mértékben átengedett központi adó, melyeket a 100.000.000 Ft-nál nagyobb értékű ingatlanok 100.000.000 Ft feletti része után kell megfizetni. Az adó mértéke 0,5%. A luxusadó jövőjét tekintve, újsághírek alapján az valószínűsíthető, hogy a kidolgozás alatt álló ingatlanadó-javaslatban foglaltak szerint ez az adónem ilyen formában megszűnik és a központi adónemként működő ingatlanadóba kerül beolvasztásra.

Össességében érdekes módon a felgyorsult gazdasági folyamatok során az egyik, induláskor fenyegetettebbnek látszó adónem túlélése reménytelibb, mint a közelmúltban bevezetett luxusadóé.

* *Vállalkozásszervező szak, Pénzügyi szakirány*

** *Belső konzulens: Balázs Ágnes főiskolai docens, külső konzulens: Balogh Emese*

Wágner Melinda*

HIPERMARKETEK IMÁZSA A FOGYASZTÓK KÖRÉBEN**

A hipermarketek sikeres működése megkérdőjelezhetetlen Magyarországon. Számuk már eléri a 99-et. Hazánkban négy nagy hipermarketlánc működik: a brit Tesco Áruház, a francia Cora Hipermarket és Auchan valamint a holland Interspar. Ezek az üzlettípusok sikerüket annak is köszönhetik, hogy legtöbb közülük alacsony áron kínálja termékeit, és a magyar fogyasztók fokozottan érzékenyek.

A bevásárlóközpontok térnyerése is számottevő volt Magyarországon az elmúlt 10 évben; jelenleg már országshoz képest 68 működik. Ennek az üzlettípusnak nagy problémát okozhat a társadalom elöregedése, mivel a bevásárlóközpontokat nagyobb részt fiatalok látogatják. A szekunder és primer kutatások során beigazolódott, hogy a vásárlók nagy része szívesen vásárol hipermarketekben. A vásárlók háromötöde kifejezetten a nagy alapterületű üzleteket kedveli. A vásárlók a modern csatornák közül a legerősebben a hipermarketekhez kötődnek. A vásárlók 34%-a jövedelmének legnagyobb részét ezekben az üzletekben költi el.

A hipermarketek iránti kedvező vásárlói attitűdök okai: a kedvező árszínvonal, a megbízható minőség és a kedvező ár-érték arány. Primer kutatásom alapján a vásárlók 74,2%-a gondolja úgy, hogy a hipermarketekben kedvező áron tudja beszerezni a termékeket. A GfK kutatásai alapján a fogyasztók számára fontos, hogy mindent egy helyen meg tudjanak vásárolni. Saját kutatásom szerint a megkérdezettek 78,4%-a gondolja úgy, hogy egy nagyobb bevásárlás során szinte mindent megtalál a hipermarketekben, amire szüksége van.

A vevőknek az életmódbeli változások következtében egyre fontosabb a kedvező nyitva tartás. Primer kutatásom szerint a válaszadók 68,3%-a tartja fontosnak vagy nagyon fontosnak, hogy az adott üzlet sokáig nyitva tartson. A hipermarketek megfelelnek a boltok nyitva tartására vonatkozó igényeknek.

A megkérdezettek eltérően vélekedtek arról, szívesen elvinnék-e családjukat egy hipermarketben történő bevásárlásra; mindössze 46,7%-uk adott erre igenlő választ. A bevásárlóközpontokra sokkal inkább jellemző, hogy a vásárlás családi programmá válik.

A kereskedelmi márkákat egyre többen ismerik, és négy megkérdezett közül három szokott ilyet vásárolni. A hipermarketekben a fogyasztók sok olyan terméket is megvásárolnak, amit eredetileg nem is terveztek. A mintában szereplő személyek 59%-a több olyan dolgot is megvesz, ami „nem szerepelt a bevásárlólistáján”. A megkérdezettek csupán 9%-a vallja azt, hogy nem szokott ilyen módon túlköltekezni.

A Tescot leginkább az alacsony árai és a nagy területi lefedettsége miatt kedvelik. A Cora előnye a megkérdezettek szerint a viszonylag jó minőség és a többi hipermarkethez képest igényesebb környezet. Magyarországon a bevásárlóközpontok legfőbb versenytársai a hipermarketek. Az elemzők szerint a bevásárlóközpontok növekedése lelassul, a hipermarketek száma és részesedése viszont növekszik. A hipermarketek nagy előnye a bevásárlóközpontokkal szemben, hogy ebben az üzlettípusban kedvezőnek tartják az ár-érték arányt, amíg a bevásárlóközpontokban többen úgy érzik, magasabb árérték arányt kapnak.

Magyarországon már több nagy alapterületű bolt van, mint amennyit a lakosság elméletileg el tudna tartani. Fontos kérdés, vajon melyik üzlettípus fog a jövőben előtérbe kerülni, és melyik hanyatlani. A hipermarketek és diszkontok véleményem szerint lassuló ütemben növekednek majd, valamint a kis önálló boltok és üzletláncok is megőrzik jelentőségüket. A bevásárlóközpontok közül a kevésbé forgalmasak valószínűleg meg fognak szűnni. Az online-kereskedelem elterjedésére a közeljövőben sem lehet igazán számítani.

* *Vállalkozásszervező szak, Üzletviteli szakirány*

** *Belső konzulens: Papp Ferenc főiskolai tanár, külső konzulens: Wéber Mónika*

Angeli Márton*

AZ EASY KFT. STRATÉGIÁJA**

Poliuretán feldolgozó berendezések magyarországi piaca

Szakdolgozatomban egy a magyarországi kis- és közepes vállalkozások közé tartozó cég, az Easy Kft. stratégiájának megalkotásával foglalkozom. A cég poliuretán (PUR) feldolgozó berendezések és az ehhez kapcsolódó technológiákkal foglalkozik. Tevékenységi körébe tartozik a PUR-feldolgozó berendezések és segédberendezések gyártása, felújítása, átalakítása, és karbantartása, valamint használt gépek forgalmazása. Ezeket a tevékenységeket egészíti ki a PUR-technológiai tervezés és tanácsadás, valamint az alapanyagok és segédanyagok forgalmazása.

Munkám jelentős részében a poliuretán feldolgozó-berendezések magyarországi piacának elemzésével foglalkozom. Ez az üzletág az Easy Kft. mikrokörnyezete. Nem találtam ennek az üzletágnak magyarországi átfogó elemzésével foglalkozó kutatást, ezért az információk jelentős részét primer kutatás formájában kellett megszereznem.

Az Easy Kft. tudatos stratégiájának kialakításához a cég ügyvezetője a nagy szabadságot és kreativitást biztosító jövő-orientált folyamatot választotta. A stratégiaalkotás első lépése a fókuszpontok, a jövőkép és a misszió felvázolása volt. A terv alapján elvégzett kutatások eredménye lett a diagnóziskészítés alapja.

Az Easy Kft. makro- és mikrokörnyezetét feltártam, és különböző módszerekkel részletesen elemeztem. A makrokörnyezet elemzésére a PEST-analízis módszerét használtam. A mikrokörnyezetet három részre osztva elemeztem. Az első részben a primer kutatások eredményeit és saját tapasztalataimat felhasználva, egy átfogó képet adtam a PUR-feldolgozó berendezések üzletágról, meghatároztam a fő jellemzőit. Feltártam a magyarországi piac volumenét, a működő berendezések számát, az egyes gyártók piaci részesedését, és a jövőben várható piaci potenciált. A második részben a Grove féle hattényezős modell (Porter-féle öttényezős modell + komplementer üzletág) felhasználásával elemeztem a versenykörnyezetet, az üzletágon belüli erőviszonyokat. Az utolsó részben az Easy Kft. üzletágon belüli helyzetét tártam fel.

Az Easy Kft. belső forrásainak diagnosztizálásához, a tevékenységi körök elemzéséhez a BCG-mátrix módszerét különböző értelmezésekben alkalmaztam. Az erőforrások elemzésére a D. Collis – C. Montgomery szerzőpáros által kidolgozott „koronagyémántok” feltárásának módszerét alkalmaztam. A külső és belső feltételek elemzése során feltárt erősségeket, gyengeségeket, lehetőségeket és veszélyeket összefoglalására a SWOT analízis módszerét használtam fel.

Az érdekcsoportok elemzésének első lépéseként, az Easy Kft. ügyvezetőjével közösen, a cég szempontjából releváns érdekcsoportok hatalmát és érintettségét egy mátrixban ábrázoltuk. Ezután – a kérdőíves vevői elégedettség felmérésének eredményeit felhasználva – feltártam a legfontosabb érdekcsoport, a vevők elvárásait. Az elemzések eredményeinek felhasználásával az Easy Kft. ügyvezetőjével véglegesítettük a cég misszióját és jövőképét.

A stratégiaalkotás elméletének megismertetésével, a kutatások elvégzésével és elemzésével, valamint egy tudatos folyamat moderálásával hozzájárultam ahhoz, hogy az Easy Kft. megalkotta stratégiáját, megfogalmazta a misszióját és jövőképét. Ezen kívül, ajánlásokat fogalmaztam meg az Easy Kft. vezetésének a stratégiai akciók kidolgozásához.

Szakdolgozatom első fejezetében megfogalmazott hipotéziseket a következők szerint sikerült igazolnom vagy elvetnem:

Hipotézisemet, miszerint az Easy Kft. a kreatív életciklus szakaszában van részben sikerült alátámasztanom. A cég jelenleg a kreatív életciklusában van, azonban az elindulási életciklus egyes jelei még ma is megtalálhatóak. Az Easy Kft.-nél a kutatók által a különböző életciklusokban tipizált jellemzők egy része,

* *Vállalkozásszervező szak, Kereskedelmi szakirány*

** *Belső konzulens: Salamonné Huszty Anna főiskolai tanár, külső konzulens: Németh Elek*

valamint egyedi nem tipizált sajátságok is fellelhetők. A szakaszban való megrekedés egyik oka az, hogy a vállalkozás eddig a lehetőségek kihasználásából jól megélt.

- A felállított hipotézisem szerint a PUR-feldolgozó berendezések piaca egy oligopol piac, néhány gyártóval és 50 – 100 vevővel. Ezt a feltételezésemet a kutatások során sikerült igazolnom. A hazai piacon 3 nagy, 4 közepes és 12 kis gyártó van jelen. A magyarországi PUR-feldolgozó cégek száma 2006 év végén 97 volt. Ezek a cégek az üzletág vevői, potenciális vevői.

- A következő hipotézisemet, miszerint a feldolgozott poliuretán rendszerek felhasználásának növekedésével párhuzamosan nő a feldolgozó berendezések piaca, nem sikerült bizonyítanom. Ezt a hipotézist a kutatások eredményére támaszkodva el kellett vetnem. Azonban az alaphipotézisemet, hogy a PUR-rendszerek piaca és a PUR-feldolgozó berendezések piaca között szoros a kapcsolat, egy másik összefüggés feltárásával sikerült bizonyítanom. A Magyarországon működő feldolgozó berendezések állományának, és az értékesített PUR-rendszerek mennyisége között nagyon szoros az összefüggés.

- Bizonyítottam látom azt a hipotézisemet, hogy a cégvezető fejében létezett egy stratégia, de az nem volt rendszerezve. Ezt igazolja, hogy a véglegesített fókuszpontok legfontosabb elemei a stratégiaalkotás első lépésében Németh úr által felvázolt misszióban és jövőképben már szerepeltek. A tudatos stratégiaalkotási módszerek alkalmazásával sikerült a stratégiát rendszerbe foglalni, megerősíteni.

Balogh Barbara Georgina*

A REXONA CRYSTAL MAGYARORSZÁGI BEVEZETÉSE**

Szakdolgozatom témájának kiválasztása során az volt a célom, hogy egy olyan nagyvállalaton keresztül mutassam be egy új termék bevezetését, ahol az ehhez kapcsolódó stratégia megtervezése a mindennapi gyakorlat részévé vált. Választásom az Unilever Magyarország Kft.-re és az általa forgalmazott márkák egyikére esett: a Rexonára. Ebben a választásban személyes tapasztalatom is szerepet játszott, mivel ott töltöttem szakmai gyakorlatomat. Annak érdekében, hogy az új termék bevezetés lépéseit, stratégiáját megfelelően lehessen szemléltetni, a bevezetést a Rexona-márka egy adott termékvonálán keresztül mutattam be. Ez pedig, a 2003-ban bevezetett Crystal termékcsalád.

Elsőként a vállalat bemutatására térek ki szakdolgozatomban. Az Unilever az FMCG szektor egyik legnagyobb vállalata, mely az innovációkat, mind a marketing, mind más szervezeti területen hatékonyan ülteti át a gyakorlatba.

STEEP elemzést végeztem a külső környezeti tényezők alapján. A külső környezet elemzését, a hazai dezodor piac bemutatása követi, mely a magyarországi kozmetikai piacon a tisztálkodószerek után a második legnagyobb piaci szegmens. Ahhoz, hogy megfelelő rálátást nyerjünk a piaci helyzetre, fontos hogy megismerjük a fogyasztói piacot, és azon belül a szegmentációkat. A tisztálkodás motivációinak megismerése segít a dezodorról kapcsolatos használati szokások megértésében. Manapság a jól ápoltság már alapkövetelmény. A dezodorálás a tisztálkodás utáni lépés. A vásárlási és termékhasználati szokásokra is kitértem ebben a részben. A dezodort használókról elmondható, hogy elsősorban applikátorfajtához hűek, és nem egy adott márkában gondolkodnak, hanem márkaszettben.

A következőkben a Rexona világát mutattam be. A márka fő jellemzője, hogy dual-gender márka. Ez azt jelenti, hogy rendelkezik női és férfi termékcsaláddal is. A főbb termékvonál bővítések mellett a márkához kapcsolódó asszociációkra, és image attribútumokra is rávilágítok.

Az új termékvonál bevezetése előtt számszerűsített SWOT-analízist is végeztem. Ennek során a márka erősségeit, gyengeségeit, a lehetőségeket, és a veszélyeket vizsgáltam. A Rexona Crystal variánsát 2003-

* *Nemzetközi kapcsolatok szak, Marketingkommunikáció szakirány*

** *Belső konzulens: Szalai Ibolya főiskolai docens, külső konzulens: Fehér Alexandra*

ban vezették be. A bevezetést a koncepció kidolgozása, és számos koncepció teszt előzte meg. Az új termék kifejlesztésének háttérében egy innováció állt. A Rexona Crystal ugyanis szabadalmaztatott technológiával készült. 2003-ban az első volt a Rexona, mely olyan dezodort vezetett be a piacra, amely nem hagyott fehér foltot még a sötét ruhákon sem. Ez a szabadalmazott CLEAREX technológiának volt köszönhető. Az új termékek a már korábban is meglévő alapvariánsoktól teljesen elkülönítve, különálló platformként kerültek bevezetésre. Ezt követően a magyarországi bevezetés lépéseit mutattam be. A marketingmix tervezése eltér a megszokott 4P-től. Az Unilever esetében ugyanis 6P-ről beszélhetünk. A vállalat különválasztva kezeli ugyanis a csomagolást (package), és az egyedi megkülönböztető jegyet (proposition).

A bevezetés kiértékelése során, annak sikerességét, az új termék kannibalizálásának mértékét, és az egyes promóciók hatékonyságát, illetve a Rexona jövőbeni lehetséges mozgáspályáját vizsgáltam. Rávilágítok arra, hogy a Rexona márka, és a Crystal variánsok hogyan tehetnének szert még nagyobb sikerre azoknak a fogyasztóknak a körében is akik eddig valamiért nem találták vonzóknak a márkát.

Összességében elmondhatom, hogy sikerült bemutatnom egy piacvezető vállalat márkáján keresztül egy új termék bevezetésének lépéseit. Gyakorlati példán keresztül vizsgáltam a koncepció kialakítását, tesztelését, és a lokális bevezetés lépéseit. Javaslataimmal rámutattam a Rexona márka további fejlődésének lehetőségeire.

Berencsi Zsuzsanna*

PÁLYAKEZDŐ MUNKANÉLKÜLIEK BUDAPESTEN ÉS BÉCSBEN**

Magyarország és Ausztria. Budapest és Bécs. E két ország, hazánk és nyugati szomszédjának, illetve két fővárosának kapcsolata történelmi távlatokba nyúlik vissza. Legsorosabb egybefonódásuk a dualizmus korszakára jellemző, amikor is az Osztrák-Magyar-Monarchia mint egy államszervezet, két központját alkották. E két ország határának jelentősége a 2. világháború után megnövekedett, hiszen a Vasfüggöny itt (is) választotta el a „Nyugatot” a „Kelettől”. Ez a periódus nagymértékben volt meghatározója a két ország gazdasági fejlődésének, társadalmi alakulásának, nemzetközi kapcsolatainak és egyéb jellemzőinek. Az idők folyamán az emberek akarva-akaratlanul is többféle szempontból mai napig összehasonlítják a magyar és az osztrák fővárost. Beszélve akár a város turisztikai képéről, akár gazdasági mutatóiról.

A történelmi múlttól elvonatkoztatva teszem én is ezt szakdolgozatomban, a pályakezdő munkanélküliek rétegére, helyzetekre, valamint az őket támogató programokra fókuszálva a két városban. Több, mint négy éve - magánéleti okokból kifolyólag - Budapest és Bécs között ingázva élek. Ennek köszönhetően bepillantást nyerhetek mindkét város mindennapjaiba, s aktív részeseként tapasztalom a különbözőségeket, előnyöket, hátrányokat. Úgy látom, hogy mind hazánkban, mind Ausztriában az egyre növekvő elvárások egyre magasabb iskolázottsági szintet követelnek meg. Mivel én is e fiatal, pályakezdő korosztályba tartozom, így intenzíven foglalkoztatott ez a téma. Célom az volt, hogy a „színfalak mögé” lássak, felmérjem saját és kortársaim esélyeit.

Dolgozatom öt fő részből áll. Az első és az utolsó fejezet a bevezető, illetve összegző rész. Előbbiben pontosítom a választott témát, kifejtem annak háttérét, míg utóbbiban levonom kutatásom végkövetkeztéseit, javaslatokat teszek a problémával kapcsolatban. A második fejezet a két főváros főbb munkapiaci jellemzőinek bemutatására szolgál. Az ezt követő középső részben foglalkozom a pályakezdők hazai munkaerőpiaci helyzetének közelmúltbeli alakulásával. A dolgozatom magját alkotó negyedik fejezetben mutatom be a pályakezdők elhelyezkedését segítő bécsi illetve budapesti programokat, a munkanélküliség problémájának kezelését.

* *Vállalkozásszervező szak, Üzletviteli szakirány*

** *Belső konzulens: Kerepesi Katalin főiskolai tanár*

Csaba László Gyula*

SKANDINÁV TAPASZTALATOK, HAZAI TANULSÁGOK: DÁNIA, NORVÉGIA ÉS SVÉDORSZÁG NONPROFIT SEKTORA**

A szakdolgozat szerzője igyekszik feltérképezni Skandinávia három országának (Dánia, Norvégia, Svédország) nonprofit szektorát az adott országokban megvalósult kutatások és a nemzetközi összehasonlító tanulmányok alapján. E cél érdekében, először összefoglalást nyújt az országok történelmi, társadalmi háttéréről, majd a szakirodalomban elérhető elemzések eredményeinek felhasználásával bemutatja a skandináv jóléti államban kialakult civil szféra sajátosságait, végül a skandináv harmadik szektort összeveti a magyar nonprofit szektorral. Mindeközben az általa elérhető legszélesebb szakirodalmi forrásokra támaszkodik, melyek nagyrészt idegen nyelven (angolul, valamint az illető országok nyelvén) álltak rendelkezésre.

A szerző a szakirodalom összefoglalásaként megállapítja, hogy Skandináviában a XIX. században indult erős alulról jövő társadalmi mozgalmaknak, a paraszti réteg és a munkásosztály érdekérvényesítésének, valamint az adókra épülő állami szociális jóléti és újraelosztási törekvésnek köszönhetően egy olyan jóléti állam alakult ki, mely kevés szerepet hagyott a nonprofit szervezeteknek a szociális szolgáltatások piacán. Mégsem tekinthető a szektor elenyészőnek. A jóléti állam szerepének széleskörű társadalmi támogatottsága mellett a szervezetek is megtalálták a helyüket. Főként a szabadidős, kulturális, rekreációs területen valamint az érdekérvényesítés területén tevékenykednek. A skandináv társadalomban, hagyományosan magas az önkéntesek aránya. Az egyesületi létforma elfogadottsága és tagrészvétel magas. A szektor részesedése nem alacsonyabb a nemzeti össztermékből (GDP), mint átlagban más államokban.

A gondoskodó és átfogó szociális ellátást nyújtó skandináv jóléti államok sokáig nem számoltak a nonprofit szektorral. A 90-es évek elején a jóléti állam szerepét át kellett gondolniuk a tárgyalt országoknak. Változó mértékben, de kisebb-nagyobb válságba került az állam azáltal, hogy nem tudott mindent és hatékonyan ellátni. A kormányzatok a problémákból az egyik kivezető utat abban látták, hogy – főként a szociális ellátások területén – jobb partneri viszont alakítsanak ki és bevonják a megfelelő nonprofit szervezeteket, mivel ezek egyfajta előfutárai a jóléti társadalom későbbi fejlődésének.

A skandináv országok szektoraiban vannak eltérések, de összességében egyik ország sem mutat olyan különbözőséget, eltérő fejlődési sajátosságokat, hogy ne tekinthetnénk őket egyfajta modellnek. Tanulmányozva a nem számottevő, de mégis meglevő különbözőségeket, kiemelhető, hogy a skandináv államok közül Dániában a legnagyobb a nonprofit szektor részesedése a nemzetgazdaságból, valamint a fizetett alkalmazottak számaránya is ebben az országban a legmagasabb. Abszolút számban és a népesség százalékos arányaiban is a legtöbb önkéntes Svédországban van. Norvégia a statisztikai adatok alapján a különböző mutatókban nem mutat kiugró eltérést a másik két országhoz képest. Dániában és Svédországban az alkotmányban foglaltak rögzítik az egyesülési szabadságjogokat. Skandináviában nem szükséges hatóság általi regisztráció az egyesületek létrejöttéhez, amennyiben nincsenek gazdasági céljaik. Ebből következően az egyesületek számát csak becsülni lehet.

A magyar és a skandináv nonprofit szektor szerkezetében sok statisztikai hasonlóságot mutat, habár a kiindulása alapok, a történelmi lehetőségek nem voltak azonosak. Az állam–nonprofit kapcsolatrendszer is eltérő fejlődés eredménye. A különbségek jelenleg is fennállnak.

A szerző a skandináv nonprofit szektort tanulmányozva magyar szempontból a tanulságok közül az önkéntesség, a társadalmi tőke, a népfőiskolák témakörét emeli ki. Megállapítja, hogy ezen területek közül csak a társadalmi tőke területén áll Magyarország nagyon rosszul.

* *Nonprofit-gazdálkodási szak*

** *Belső konzulens: Kuti Éva főiskolai tanár, külső konzulens: Sebestény István*

Egry Judit*

A BILK KOMBITERMINÁL ZRT. LOGISZTIKAI TEVÉKENYSÉGÉNEK VIZSGÁLATA**

Magyarország az elmúlt több mint 15 évben jelentős változásokon ment keresztül, melyek többek között a gazdasági társaságok életét és kapcsolatait is átalakították. A logisztika tudománya az átalakult gazdasági folyamatokban nagy szerepet játszik. A nem megfelelő koordinálás jelentősen növelheti az átfutási időt, a folyamatos tevékenységet akadályozhatja.

A hazánkban történt átalakulások a közlekedést is érintették: az alágazatok között megindult a verseny megrendelések minél kifogástalanabb teljesítésében. Mind a közúti, mind a vasúti közlekedésnek meg kell küzdenie azonban saját hátrányával: az előbbi a fokozódó környezetromboló hatással, míg utóbbi a rugalmatlanságával és a vasúti sínek romló állapotával.

E két – hazánkban - legelterjedtebb alágazat előnyeinek kihasználása az összekapcsolás, vagyis a kombinált szállítás célja. A kombinált áruszállítás támogatása hazánkban is az Európai Parlament és az Európai Tanács által megfogalmazott Irányelveknek felel meg (un. Fehér Könyv). A feladat a környezetbarát közlekedési alágazatok előnyben részesítése, különös figyelemmel a kombinált szállítás fejlesztésére és a közlekedési (intermodális) kapcsolódási helyek (terminálok, átrakodóhelyek) korszerű kialakítására.

Ennek felismerése vezette arra 1993-ban az Országos Logisztikai Szolgáltató Központok létrehozására. Ennek első konkrét magvalósulása a BILK - Budapesti Intermodális Logisztikai Központ - ,melyen belül működik Magyarország legfejlettebb kombinált szállítási központja, a BILK Kombiterminál Zrt..

Szaktervezésként a BILK Kombiterminál Zrt. helyzetét, belső folyamatait vizsgálom; különös tekintettel a folyamatok átfutási idő szükségletére. Javaslatot teszek a versenyképesség növeléséhez hozzájáruló folyamatok kialakítására, olyan komplex szolgáltatás nyújtására, mely az ügyfél részére nemcsak költségcsökkentést eredményez (több cég helyett, egy céggel tart kapcsolatot), de kényelmes megoldást is. Ami azt jelenti, hogy a konténer terminálra érkezete után a rendeltetési helyre szállítás szervezését és a járulékos feladatokat a BILK Kombiterminál Zrt. intézi.

A Kombiterminál belső folyamatainak elemzése előtt SWOT analízis keretében foglaltam össze a terminál jelenlegi helyzetét, kiemelve a terminál lehetőségeit és gyengeségeit. A gyengeségek vizsgálata során összehasonlítottam a versenytársak és a vizsgált cég szolgáltatási árait. Az eredmény azt mutatta, hogy magyarországi viszonylatban a vizsgált cég a legdrágább, azonban az árképzés mögött cégpolitika (is) áll.

Kitértem a vasúti késésekre. Abban az esetben, ha a BILK Kombiterminál Zrt.-t komplex szolgáltatás révén a hazai szállítási és a kapcsolódó tevékenységekkel megbízzák, a vasúti menetrend és annak betartása fontosabb lesz. Elkészítettem az átfutási idő elemzését. Javaslatot tettem a rövidítésekre. Az átfutási idő rövidítésének egyik lehetőségeként az un. e-freight fuvarokmány alkalmazását emelném ki, mely jelentősen csökkentené az adatbeviteli időt, sőt nem is lenne rá szükség.

* *Vállalkozásszervező szak, Logisztikai szakirány*

** *Belső konzulens: Kelemen Tamás óraadó oktató, külső konzulens: Fábrián Zoltán*

Fehérváry Zsuzsanna*

A NYUGDÍJPÉNZTÁRAK BEFEKTETÉSI LEHETŐSÉGEI**

Dolgozatomban a nyugdíjrendszer, az egyik nagy elosztórendszer eddigi átalakításának lépéseit, eredményeit, és továbbfejlesztésének lehetőségeit kívánom bemutatni. A nyugdíjrendszer fejlesztésére eddig több szakaszban került sor, ezek összességében alkotják a jelenlegi rendszert, ami négy különböző, jelentőségében nagyban eltérő pillérben testesül meg.

A nyugdíjrendszer pilléreinek bemutatásánál az időrendi sorrendet szeretném követni.

I. Először az állami rendszert tárgyalom, hiszen hazánkban 1950 körül alakították ki az öregségi, rokkantsági és özvegyi járadékokat folyósító ún. felosztó-kirovó nyugdíjrendszert.

II. 1994-ben az egyeduralkodó állami rendszer kiegészítésére tette lehetővé a jogszabály az önkéntes nyugdíjpénztárak létrehozását, melyek legfontosabb jellemzője, hogy tagjaik önkéntes alapon szervezik meg. Ezek képviselik a III. pillért. Ebben a rendszerben már közvetlen kapcsolat jön létre a pénztártag több évtizedes megtakarítása és a nyugdíjellátása között. Ezt a rendszert ún. tőkefedezeti rendszernek is nevezik.

III. Az önkéntes pénztárakhoz hasonlóan ugyancsak tőkefedezeti elven működnek az 1998-ban létrehozott magánnyugdíjpénztárak. Az önkéntes nyugdíjpénztárakkal ellentétben a magánnyugdíjpénztári tagság már nem önkéntes (néhány kivételtől eltekintve), hanem már kötelező belépéssel egészítik ki. Hosszabb távon felválthatja a TB rendszert. A magánnyugdíjpénztárak alkotják a II. pillért.

IV. Negyedik pillérnek nevezik a 2006. január elsejétől bevezetett ún. Nyugdíj-előtakarékossági számlát. Ennek helye, szerepe még vitatott, hiszen célja kevésbé a nyugdíj-előtakarékosság, mint inkább a tőzsde fejlesztése volt.

A tőkefedezeti formák megjelenése előtérbe helyezte a nyugdíj célú megtakarítások befektetési hasznosításának kérdését. Dolgozatom gerincét a nyugdíjpénztárak választható portfóliós rendszerének értékelése alkotja. Ez a szabályozás rugalmasabb, mint a különböző korlátokkal szabályozott korábbi rendszerek. Ugyanakkor az eddig is többnyire óvatos befektetési politikát folytató pénztárkezelők nem fordítanak elég energiát arra, hogy a befektetési piac hozam- és kockázati kérdéseit megismertessék a pénztártagokkal. Nagyon csekély a portfólióválasztók aránya, pedig – mint a nemzetközi tendenciák mutatják – a nyugdíjalapok alkalmasak arra, hogy a hosszabb távon kifizetődő befektetéseket is megcélazzák, ezzel egyidejűleg nagyobb likviditást nyújtva a tőkepiacnak, illetve jobb hozamkilátásokat nyújtva a megtakarítóknak.

A nyugdíjrendszert végig kritikus szemmel elemzem, de hangsúlyozom, hogy minden hibája ellenére hosszú távon működőképesnek bizonyult. Az önkéntes nyugdíjpénztárak már 13 éve, a magánnyugdíjpénztárak közel tíz éve jelen vannak a piacon. Az önkéntes nyugdíjpénztárakban közel 1,4 millió, a magánnyugdíjpénztárakban közel 3 millió ember tag, ami az átfedéseket is figyelembe véve is igen nagy szám; a lakosság nagyon jelentős része érintett. Éppen ezért nagyon fontos, hogy a mindenkori kormányzat és a törvényhozás megfelelő alapossággal és hozzáértéssel nyúljon a szabályozáshoz. Úgy gondolom ugyanis, hogy a jelenleg hatályos szabályozás további finomhangolása szükséges ahhoz, hogy hatékony pénztári hozamok alakuljanak ki.

* *Vállalkozásszervező szak, Pénzügyi szakirány*

** *Belső konzulens: Balázs Ágnes főiskolai tanár, külső konzulens: Vörös László*

Gazdag László*

A központi bank politikája és a vállalkozások hitelellátása**

Az inflációs célkövetés rendszerének a bevezetése óta több mint fél évtized telt el. Ezalatt a félévtizedes periódus alatt a jegybank és politikája folyamatos támadásoknak volt kitéve a kormányzat és a vállalkozók oldaláról. A rendszer bevezetésekor az infláció meghaladta a 10 százalékot, de ezt a jegybanknak sikerült 3 százalékra mérsékelnie, ami Magyarországon az optimális inflációt jelenti. Az árstabilitásnak vélt szint elérése során azonban az egyéb makromutatók folyamatosan romlottak. Napjainkra egy újabb stabilizáció vette kezdetét. Az árstabilitásnak vélt szint elérése és a romló egyensúly azonban nem lehet egyedül a jegybank érdeme/felelőssége. Figyelembe kell venni a túlköltekező kormányzati politikát. Ez a túlköltekezés tette lehetővé, hogy a dezinfláció viszonylag alacsony növekedési áldozat mellett valósuljon meg; kiegészülve viszont az inflációs célkövetés logikáját követő jegybanki politikával jelentős egyensúlyromlást idézett elő.

A dolgozatnak a célja volt a jelenlegi magyar monetáris politika működési sajátosságainak és elméleti hátterének a bemutatása, illetve az egymásnak ellentmondó fiskális és monetáris politika törvényszerűen egyensúlyrontó hatásának az igazolása. Ez a hatás a magyar monetáris politika hatásmechanizmusában „kódolva” van.

A dolgozat első fejezetében a kétszintű bankrendszer kialakulását és fejlődését ismertettem, mivel a stabil pénzügyi közvetítő rendszer elengedhetetlen a monetáris politika megfelelő működéséhez. A második fejezetben bemutattam a jegybank törvényi szabályozását, amely a jegybank elsődleges céljának az árstabilitás elérését és fenntartását jelöli meg. A harmadik fejezetben a Magyar Nemzeti Bank cél- és eszközrendszerét ismertettem, kiemelten kezelve az árstabilitás és az optimális infláció kérdését. Ismertettem az inflációs célkövetés rendszerének a működési logikáját. A hatásmechanizmus vizsgálatához elengedhetetlennek tartottam a jelenleg alkalmazott jegybanki eszközök bemutatását. A negyedik fejezetben ismertettem a monetáris transzmisszió csatornáinak az elméleti hátterét és ezek működési sajátosságait a magyar gazdasági adottságok mellett.

A vizsgálat az árfolyamcsatorna kiemelkedő szerepét hangsúlyozta ki, mivel a magyar monetáris transzmissziós mechanizmus alapját az árfolyam-begyűrűzés jelenti. Ez a mechanizmus, kiegészülve egy túlköltekező költségvetési politikával, egyensúlyromlást eredményez. Ebben a rendszerben olyan cél kijelölésére van szükség, amely összhangban van mind a költségvetési politika irányával, mind az egyensúlyi helyzettel.

* *Nemzetközi kapcsolatok szak, Üzletvitel szakirány*

** *Belső konzulens: Szakolczai György Professzor Emeritus, külső konzulens: Újvári Róbert*

Halász Edit*

AZ ÚJ MAGYARORSZÁG FEJLESZTÉSI TERV JELENTŐSÉGE A MAGYARORSZÁGI KIS- ÉS KÖZÉPVÁLLALKOZÁSOK ÉLETÉBEN**

Rendkívül fontos szerepet tölt be a kis- és középvállalkozói szektor versenyképessége a hazai gazdaság szerkezetében. Ezt az évtizedet a magyar kormány a piacgazdasági átalakulás befejezése és a kis-és középvállalkozások megerősödése évtizedének tekinti. Számos lehetőséget kínáltak már a kis- és középvállalkozásoknak a felzárkózásra és a folyamatos fejlődésre, innovációra már az Európai Unióhoz történő csatlakozásunk előtt is. A csatlakozás után az Európai Unió mintegy 5,1 milliárd eurós támogatást nyújtott Magyarországnak a I. Nemzeti Fejlesztési Terv keretében.

Az Új Magyarország Fejlesztési Terv még komolyabb lehetőségeket kínál számunkra, még nagyobb támogatásokkal, mintegy 22,4 milliárd euró értékben. Fontos feladat ezért, hogy megfelelőképpen legyenek tájékoztatva az érintettek. Ezen belül az egyik legfontosabb szektor a kis- és középvállalkozásoké.

Ebből a hatalmas pénzügyből olyan fontos, az ország számára létfontosságú beruházásokat kívánunk támogatni, mint például a vasúti hálózat és számos gyorsforgalmi út fejlesztése, de többek között fontos szerepet szánunk az oktatás és az államigazgatás reformjának, valamint a vidék felzárkóztatásának is. Mivel a terv keretének nagy részét a vállalkozások, köztük is leginkább a kis-és középvállalkozások támogatására szánják, rendkívül fontos momentuma a végrehajtásnak, hogy kellő figyelmet fordítsanak a tájékoztatásra, hogy az érintettek a megfelelően információk birtokában, minél hatékonyabban pályázhassanak. Kiemelten kell kezelni azonban további szempontokat is. A hatékonyságnak ugyanis nem csak itt, hanem a pályázati folyamat során is jelen kell lennie. Ez többek között azt jelenti, hogy kerülni kell minden nélkülözhető bürokratikus lépést, az irreálisan magas biztosítékokat, és olyan feltételeket kell állítani, amelyek egyenlő esélyeket biztosítanak a vállalkozások számára. Ezek azok a kulcspontok, melyektől a projekt sikeres lehet vagy épp elbukhat. Annak érdekében, hogy a hipotézisemet alátámasszam vagy cáfoljam, saját kérdőíves kutatást végeztem a kis-és középvállalkozók körében. A kérdőív kiterjedt egyrészt arra, hogy mennyire tájékozottak a vállalkozók a tervet illetően, másrészt arra is, hogy mennyire ítélik azt egyszerűnek vagy bonyolultnak.

Vizsgálatom során megállapítottam, hogy az új terv végrehajtása során már számos, az előző tervben elkövetett hibát kiküszöböltek. Már sokkal nagyobb figyelmet fordítanak a vidék és az elmaradott térségek fejlesztésére. A pénzügyi terv is kiegyensúlyozott az időszak végéig, ellenben az előző programmal, melynek során a felhasználható keret szinte már az első évben kimerítették. Saját kutatásom alapján bizonyítást nyert az is, hogy a magyarországi kis-és középvállalkozók nem elég tájékozottak a tervet illetően. Sokkal hatékonyabb népszerűsítési program szükséges. Szükségszerű továbbá egy kevésbé bürokratikus pályázattási folyamat, mellyel nőhet a pályázattás eredményessége.

A kutatásomból látni, hogy az I. Nemzeti Fejlesztési tervhez képest számos ponton igyekeztek javítani az új terven és annak végrehajtásán is, azonban még mindig találhatók hiányosságok. Magyarországnak tehát láthatóan megindult a fejlődés irányába, de még mindig számos feladat vár ránk.

* *Vállalkozásszervező szak, Kontrolling szakirány*

** *Belső konzulens: Léderer Tamás óraadó oktató, külső konzulens: Németh Szilvia*

Harazi Anita*

NEMZETKÖZI FUVAROZÁSI ÉS SZÁLLÍTMÁNYOZÁSI KÜLKERESKEDELMI ÜGYLETEK A WABERER'S INTERNATIONAL ZRT GYAKORLATÁBAN ESETTANULMÁNYOK ALAPJÁN**

A Waberer's International Zrt Magyarország piacvezető vállalata a nemzetközi közúti áru fuvarozás és szállítmányozás szektorában. A dolgozatban a külkereskedelmi szolgáltatási ügyleteket mutatom be, kiemelve a nemzetközi közúti fuvarozási és szállítmányozási ügyleteket, gyakorlati példákkal (esettanulmányok) illusztrálva. Az esettanulmányok alapjául a 2007-es év során a vállalatnál kötött olaszországi fuvarozási és szállítmányozási szerződések szolgáltak. Kutatás alapján meghatároztam a 2007-es évre várható tendenciákat, és előrejelzés-szerűen mutattam be a 2007-es év várható ügyleteit. Az esettanulmányokban hasonló szempontokat emeltem ki és azonos logikai sorrendet követtem, a könnyebb érthetőség miatt. Ezután összegeztem az ügylettípus jellemezőit.

Az Európai Unió egységes belső piacán a szolgáltatások és áruk szabadon áramlanak, ezért a nemzetközi közúti fuvarozás során nincsenek különösen időigényes technikai vagy adminisztratív akadályok. Gyors, kényelmes és közvetlen szállítási formáról van szó, mely egyaránt előnyös eladó és vevő részére. A fuvarozás során legfontosabb megtalálni és kivitelezni az optimális megoldást, amely egyszerre felel meg a fuvaroztatói igényeknek és a szállító járművek optimális kapacitáskihasználásának. Az optimalizálást eredményesebben lehet végezni szállítmányozók bevonásával. Az ő szerepük egyaránt lehet előnyös a fuvaroztató (a szállítmányozó kapcsolatát kihasználva kedvezőbb feltételeket tud elérni) és a fuvarozó (minden erőforrását a fuvarozási feladatok kivitelezésére fordíthatja) számára.

Megvizsgáltam a fuvarozási/szállítmányozási külkereskedelmi ügyletek résztvevőit, majd a külkereskedelmi ügylet szakaszait. A szerződés előkészítését (piackutatás és marketingmix kialakítása) követi az ajánlat (a szerződéskötést megelőző nyilatkozat), melynek tartalma nagyon hasonlít a szerződés tartalmára. Az ajánlatban kiemelt a fuvardíj szerepe, mivel nagymértékben befolyásolja a szállított áru beszerzési költségét és végső eladási árát. A sikeres alku érdekében célszerű az ajánlatba megfelelő tartalékokat beépíteni. Az ajánlat elkészülte után jön létre a külkereskedelmi szerződés: két vagy több személy jogi hatást kiváltó, egybehangzó nyilatkozata, amelyben az egyik szerződő fél külföldi. A szerződéskötés általában faxon vagy e-mailen keresztül jön létre, visszaigazolással, vagy teljesítésre kiállással. A szerződésben meghatározzuk a teljesítés helyét, idejét, módját, a fizetési feltételeket. Sorra vesszük a fizetés pénznemét (euro), módját (átutalás), a lejáratot (30-60 nap), és megjelöljük, mely okmányokra van szükség a szolgáltatói teljesítés igazolásához. Figyelemmel kísérjük a szerződés teljesítését. A feleket a szerződés teljesítéséért felelősség terheli, biztosítékként leggyakoribb a kötbér.

A fuvarozók, szállítmányozók feladatuk során nem válnak az áruk tulajdonosává, és nem is módosítják a szállított áruk lényeges tulajdonságait, de szolgáltatásaik hozzáadott értéke az áru végső árában jelentkezik.

A külkereskedelmi tevékenység e típusának kivitelezése nagyon összetett tulajdonságokkal rendelkező szakembereket igényel. Nemcsak szállítmányozói ügyintézői munka elvégzéséről van szó, hanem sokkal összetettebb feladatról. A fuvarozási és szállítmányozási tevékenység elvégzéséhez szükséges az adott terület elméleti és operatív problémáinak átható ismerete, de ez önmagában nem elégséges. Ahhoz, hogy a szolgáltatást a külkereskedelemben hatékonyan értékesíteni tudjuk, széleskörű külkereskedelmi ismeretekre is szükségünk van. Az optimális munkavégzés lehetőségének kulcsa a munka és munkaerő összhangjában rejlik. Annak a személynek, aki nemzetközi közúti fuvarozási és szállítmányozási külkereskedelmi ügyletekkel foglalkozik, a szakmai ismeretek megszerzésén kívül, rendelkeznie kell kiváló kommunikációs képességekkel, (tárgyalás, meggyőzés, ismertetés, magyarázat) alkalmazkodóképességgel, toleranciával, kitartással, (a sikerhez vezető út feltárásához) alaposítással, (részletek figyelembe vétele), tárgyalóképes nyelvtudással és külföldi országok kultúrájának alapos ismeretével.

* *Vállalkozásszervező szak, Kereskedelmi szakirány*

** *Belső konzulens: Szokolczai György Professzor Emeritus, külső konzulens: Varga Antal*

Jasák Ádám Richárd*

AZ INTERMODÁLIS LOGISZTIKA FEJLESZTÉSÉNEK PIACI LEHETŐSÉGEI MAGYARORSZÁGON**

A szakdolgozat célja, hogy elemző értékelést adjon az intermodális szállítás és a logisztikai szolgáltató központok együttes fejlesztéséről figyelembe véve a jövőben várható gazdasági és áruszállítási tendenciákat. A dolgozat az aktuális helyzet értékeléséből kiindulva vezeti el az olvasót a jelenlegi állapothoz és annak hiányosságaihoz. Elemzést ad a közlekedési hálózat és rendszer elégtelenségeiről, a kombinált/intermodális szállítás versenyképességének akadályairól, a logisztikai központok hálózatának kiépítettségéről és működéséről, valamint a logisztikai szolgáltatók ellátási láncban betöltött szerepéről, a kínált szolgáltatások komplexitásáról.

A témát egy logisztikai szolgáltató (Trans-Sped Cégcsoport) példáján keresztül tárgyalja.

Bemutatásra kerül a Cégcsoport földrajzi elhelyezkedése, a vállalati struktúra, majd annak vizsgálata, hogy a különböző régiókban lévő divíziók miként alkalmazkodnak azok igényeihez és melyek a további fejlesztések feltételei. Ezt követi a nélkülözhetetlen fejlesztések és az ezekhez szükséges finanszírozási források meghatározása. E kérdést két részre bontva tárgyalja a dolgozat: az egyik az infrastruktúra fejlesztése, a másik a versenyképesség javítása.

Végezetül a szerző ad egy lehetséges fejlesztési alternatívát a logisztikai szolgáltatók országos hálózatát alapul véve. Röviden bemutatja az ettől eltérő álláspontokat is.

A logisztikai szolgáltatók és az intermodális szállítás együttes fejlesztésével kapcsolatos megállapítások SWOT-elemzés keretében kerülnek összefoglalásra.

Hujberné Csányi Evelin***

A CAFETÉRIA-RENDSZER BEVEZETÉSE****

Azért választottam az ösztönzésmentesmenedzsmentet a szakdolgozatom témájának, mert a tapasztalataimra alapozva úgy gondoltam, hogy a legfontosabb dolog a dolgozók elégedettsége. Hiszen a munkavállalók teljesítménye határozza meg a vállalat sikerességét. A munkavállaló teljesítményét pedig a lelkesedése. Hogyan tudja egy vállalat elérni, hogy munkavállalói a vállalat érdekében a lehető legjobb teljesítményt nyújtsa? Szerintem azzal, ha megfelelő az ösztönzési rendszere. Nemcsak a humán erőforrással foglalkozó szakemberek, kutatók, hanem a cégvezetők, tulajdonosok is egyre jobban ráébrednek arra, hogy az ember a legfontosabb erőforrásuk. Az ember mint erőforrás igen sajátos helyzetet bír, hiszen a többi erőforrást vagy létrehozta, vagy működteti. Nem tulajdona a vállalatnak. Cselekvéseit nagymértékben meghatározzák érzelmei, gondolatai.

Az ösztönzésen belül a *Cafetéria*-rendszer bevezetésével kapcsolatos lépéseket mutattam be, mert ez a rendszer hazánkban is egyre népszerűbb és nagyon sok lehetőséget nyújt mind a munkáltatóknak, mind a munkavállalóknak. Mielőtt rátértem volna a *Cafetéria*-rendszer bevezetésére, szükségesnek tar-

* *Vállalkozásszervező szak, Logisztikai szakirány*

** *Belső konzulens: Vértes Edit óraadó oktató*

*** *Vállalkozásszervező szak, HR szakirány*

**** *Belső konzulens: Bacsur Kálmán óraadó oktató, külső konzulens: Göndör Ibolya*

tottam, hogy bemutassam az ösztönzésmentedzsmenettel kapcsolatos szakirodalmat is, hogy pontosan el lehessen helyezni Cafetériát az ösztönzés eszközei között.

A szakirodalmi rész után három szervezetet vizsgáltam meg: egy mikrovállalkozást, a Taxprofiteer Kft-t, ahol könyveléssel foglalkoznak, egy dinamikusan fejlődő számítástechnikával foglalkozó közép vállalatot, a Hostlogic Kft-t és egy államigazgatási szervet, a Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyeletét. A szervezetekben közös, hogy mindegyik szervezet tevékenységénél nagyon fontos a munkavállalók tudása, kompetenciája: „tudás-intenzívek”. Súlyt fektettem a szervezetek különbségeire is, mert azt akartam megvizsgálni: szükséges-e mindegyik tudásintenzív szervezetnél szükséges a *Cafetéria*-rendszer bevezetése. Az előzetes várakozásom az volt, hogy a Felügyeletnél és a Hostlogic Kft-nél javaslatot fogok tenni a rendszer bevezetésére, míg a Taxprofiteer Kft-nél nem. A vizsgált szervezetek közül egyedül a Felügyeletnél kezdték el a *Cafetéria*-rendszer bevezetését, és a dolgozók idén áprilisban választhatnak először az elemek közül. A másik két vállalatnál nincsen még *Cafetéria*-rendszer.

A szervezeteknél, ahol rendelkezésemre állt, megvizsgáltam a belső anyagokat a *Cafetéria*-rendszerrel kapcsolatban. Készítettem kérdőíves felmérést is. A kérdőívet a dolgozók között osztottam ki, és a kérdések arra vonatkoznak, hogyan képzelnek el a *Cafetéria*-rendszert a szervezetüknél dolgozók, és milyen elemeket választanának. A kérdőívem 11 kérdést tartalmazott a rendszer bevezetésével és az elemekkel kapcsolatban. Összesen 45 kérdőívet osztottam ki, amiből 40-et vissza is kaptam. Az eredményekből egyértelműen kiderült, hogy mindhárom szervezetnél a dolgozók részéről megvan az igény a rendszer bevezetésére.

A szakirodalom feldolgozása és a kérdőívek kiértékelése után felül kellett vizsgálnom az előzetes várakozásomat, ami csak részben teljesült. Arra számítottam, hogy a Taxprofiteer Kft-nél a rendszer bevezetésének költségei nem lesznek arányban az elérhető haszonnal, de tévedtem. Sőt, talán a kis méretből, és a dolgozók alacsony létszámából adódóan (6 fő), ennél a szervezetnél lehetne a legkevesebb idő és anyagi ráfordítás mellett bevezetni a rendszert. A másik két szervezettel kapcsolatban beigazolódtak a feltevéseim. A Hostlogic Kft-nél mindenképp javaslatot tennék a rendszer bevezetésére. Főleg a nagy verseny miatt nagyon fontos, hogy a jól képzett dolgozóikat megtartsák. A Felügyeletnél pedig nagyon fontos előrelépés a Cafetéria bevezetése, mert hiába szabályozzák törvényileg a köztisztviselők juttatásait, eddig nem vették figyelembe a dolgozók különböző igényeit és a juttatások mértéke sem volt azonos.

A *Cafetéria*-rendszert nagyon jó alternatívának tartom arra, hogy egyszerre ösztönözzük a dolgozóinkat, és érjünk el adóoptimalizációt.

Juhász Eszter*

A BELÜGYMINISZTERIUM KONTROLLING RENDSZERÉNEK BEMUTATÁSA A SCHENGEN ALAPON KERESZTÜL**

Szakedolgozatom a Belügyminisztérium kontrolling rendszerének bemutatásáról szól, külön kiemelve a Schengen Alap intézményrendszer kontrolling és monitoring tevékenységét. Vizsgálódásom középpontjában azok a problémák álltak, amelyek a vezetői információs rendszer kialakítását eredményezték fejezeti szinten. Arra kerestem a választ, hogy melyek voltak azok a problémák a Belügyminisztériumban, amelyeket a pénzügyi számvitel önmagában nem tudott megoldani. Hogyan segített mindezen a kontrolling? Érdeklődésem kiterjedt azokra a változásokra is, amelyek egyértelműen a kormányváltás hatására következtek be.

* *Vállalkozásszervező szak, Kontrolling szakirány*

** *Belső konzulens: Léderer Tamás óraadó oktató, külső konzulens: Tóth Judit*

A Belügyminisztérium számvitele számára rendelkezésre álló vagy abból előállítható adatok nem tették lehetővé, hogy a költségelemzés során megállapítsák a pénzforgalom mögöttes, közvetett tényleges gazdasági folyamatait. Ezek a számviteli adatok nem tudtak tájékoztatást adni a folyamatok mibenlétéről, mozgásairól, változásairól, tendenciáiról, valós költségeiről és azok hatékonyságáról. Nem volt lehetőség arra, hogy szervezetszerűen megmérjék a célok, és a felhasználásra kerülő erőforrások arányosságát, megfelelését. A feladatok végrehajtásában a költségek és ráfordítások ismeretének hiánya elfedte a helytelen vezetői döntéseket, utat nyitott a pazarlásnak, az erőforrások nem megfelelő csoportosításának és végső soron a valós eredmények nélküli felesleges felhasználásnak. Ráadásul az esetek döntő többségében a végrehajtók vagy döntéshozók tudtán kívül következtek be a „rossz” döntések. A helyzet legfőbb veszélye abban rejlett, hogy az érintetteknek nem volt tudomásuk arról, hogy az általuk művelt vagy vezetett terület – az alapvető állami szolgáltatások teljesülése ellenére – valójában rosszul működött. A vezetői információs rendszer alkalmazásával kiküszöbölhetővé váltak ezek a problémák. A költségek racionalizálása révén növelhető volt a minisztérium erőforrásainak hatékonyabb felhasználása, a szolgáltatások mennyisége, a minőségi javulás mellett. A vezetői információs rendszernek köszönhetően használhatóvá váltak az adatok, melyek már valóban alkalmasak voltak a felső vezetés döntéseinek támogatására.

A kormányváltást követően a Belügyminisztérium megszűnt. Az irányítása alatt dogozó szervezetek működésében is történtek változtatások. A sikerrel működtetett fejezeti szintű vezetői információs rendszer nem került bevezetésre sem az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériumban, sem pedig az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztériumban. Bizonyos pozíciók megszűnése illetve a vezetőváltások eredményeképpen, „eltűntek” azok a személyek, akik kezdeményezték a Belügyminisztérium kontroll-ing-rendszerének kialakítását, és akik szakértelmükkel, újfajta szemléletükkel működtették az egész folyamatot. Sajnálattal vettem tudomásul, hogy a közeljövőben nem fog semmilyen változás bekövetkezni ezen a téren, mert nincs olyan felelős beosztású személy jelenleg a minisztériumnál, aki érezné ennek a rossz döntésnek a súlyát.

Amíg az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériumban nem valósul meg a Belügyminisztériumban alkalmazott vezetői számviteli információs rendszer, tudomásul kell venni, hogy a jelenleg működő intézményfinanszírozás elve nem biztosítja az adott igazságügyi és rendészeti szolgáltatások összehasonlíthatóságát, azaz csak igen nagy hibaszázalékkal lehet megítélni, hogy az egyes szervezetek jól gazdálkodtak-e vagy sem.

Kővári Zsófia*

A HOZAMMENEDZSMENT ÉS ALKALMAZÁSAI KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A SZÁLLODAIPARRA**

Szakedolgozatom témája egy perspektívikus módszer, technika, gondolkodásmód, a hozammenedzsment. Célja a – hazai gyakorlatban még nem széleskörűen alkalmazott – módszer magyar- és angolnyelvű szakirodalmának kutatása a történet, az elmélet és a gyakorlat szempontjából, különös tekintettel a szállodaiipari alkalmazásra.

A hozammenedzsment gyakorlata régebbi, elmélete fiatalabb, fejlődésben lévő, sok más rész tudománnyal átfedésben lévő (pl. adatbányászat, gazdasági számítások, marketing), interdiszciplináris tudományterület. Definíciói nem mindig egységesek, a megfogalmazó szakterületétől nagymértékben függenek. Az egyik meghatározás a sok eltérő közül: a hozammenedzsment olyan gondolkodásmód/módszer, amelyet a fix és ugyanakkor romlandó kapacitás problematikájával küzdő cégek alkalmaznak, bevételük

* *Vállalkozásszervező szak, Kereskedelmi szakirány*

** *Belső konzulens: Szalai Ibolya főiskolai docens, külső konzulens: Kármán Anna*

optimalizálása, ill. maximalizálása végett, hogy a módszer segítségével a megfelelő terméket, a megfelelő piaci szegmensnek, a megfelelő időben és a megfelelő áron értékesítsék. A módszer tudatos alkalmazását az American Airlines vezette be az 1980-as években a légitársaságok deregulációját követően, majd a kilencvenes években Európában is elterjedt.

A hozammenedzsment technikájának lényege, hogy a múltbeli adatokat elemezve valószínűsítse a várható keresletet, ezáltal az árakat piacszegmensenként differenciálva a kapacitáskihasználtságnak megfelelően alakítsa. A hozammenedzsment fő alkalmazási területe a légitársaságok. A szállodaiparban lassabban terjedt el és voltak bizonyos tévhitiek róla.

A módszer hatékony alkalmazásának egyik alapvető feltétele az internetes értékesítési csatornák használata, mint például a globális elosztási rendszer (GDS), a központi foglalási rendszer (CRS) továbbá a közvetlenül a saját honlapon keresztül történő értékesítés, amely lerövidíti az utat a vevőhöz. Az online foglalás előnyeit egy összehasonlító esettanulmány bemutatásával is próbálom igazolni.

A hozammenedzsment alkalmazása terjed. A szakemberek kutatják azokat az új területeket, ahol szintén előnnyel alkalmazható: például a kevés ügyletet lebonyolító üzleti környezetben vagy ott ahol nincs értelme a piacszegmentációnak.

A hozammenedzsment sikeres használatának másik alapvető feltétele az együttműködés, az integrálhatóság a döntéshozó vállalatirányítási rendszerekkel. Szakdolgozatomban bemutatok három szállodai szoftveralkalmazást, amelyek kulcsfontosságúak a hatékony hozammenedzsment alkalmazásban.

A hozammenedzsment gondolkodásmódja és az ösztönös gyakorlata már a múltban megszületett, de elterjedése, jelentősége korunk társadalmi-, technológiai változásaival teljesedik ki és az információgazdaság felé való átalakulás korszakában nagy jövő előtt áll.

Lengyel Petra Dóra*

A POLGÁRHÁBORÚBA SÜLLYEDT ALGÉRIA, ÉS FRANCIAORSZÁG KAPCSOLATAI AZ 1990-ES ÉVEKBEN**

Az 1992-ben kezdődött polgárháború az iszlám fundamentalista erők és az algériai kormány között az egyik leghosszabb és bizonyosan az egyik legvéresebb vallási harc volt a második világháború utáni iszlám világban. Nincsenek pontos adatok az áldozatok számáról, de a becslések szerint több mint száz ezren estek áldozatul az értelmetlen öldöklésnek. Arra a kérdésre, hogy mi vezetett a polgárháború kirobbanásához, még ma is nehéz teljes körű választ adni. Valószínűsíthető azonban, hogy Algéria gyarmati öröksége (a katasztrofális gazdasági helyzet, a magas munkanélküliség, az elmaradott szociális rendszer stb.) nagyban hozzájárult a társadalmi feszültség fokozódásához.

Az algériai iszlámisták körében a kilencvenes évek végére erősödött az az irányvonal, amely nem az erőszakos cselekmények révén, hanem a politikai életbe való beilleszkedéssel kívánja növelni hívei számát, bár a terrorista merényletek sem szűntek meg teljesen.

Annak ellenére, hogy Algéria és Franciaország kapcsolatát előzőleg sok esetben érdekellentétek árnyékolták, az 1990-es évek végétől kezdődően a francia-algériai kapcsolatok viszonylatában is egyfajta közeledés figyelhető meg. A polgárháború éveitől a két ország politikai kapcsolatainak meghatározója, egyértelműen az államérdek volt. A két ország kapcsolatát gazdasági szempontból vizsgálva megállapítható, hogy Algéria külgazdasági kapcsolataiban a gyarmati időszak alatt egyértelműen Franciaország játszotta a főszerepet. Az 1954-ben kitört függetlenségi háború véget vetett Algéria gyarmati státuszának, de a gazdasági kapcsolatok nem szűntek meg a két ország között, csak átalakultak. Franciaország számá-

* *Nemzetközi kapcsolatok szak, Külkapcsolatok szakirány*

** *Belső konzulens: Csicsmann László főiskolai docens*

ra régi gyarmata elsősorban szénhidrogén készlete miatt lett fontos, míg Algéria számára az egykori anyaország jelentette a „kapunyitót” az Európai Unió felé.

Franciaország és Algéria vonatkozásában a történelmi múlt nemcsak a gazdasági és politikai kapcsolatok, hanem a kulturális kapcsolatok alakulásában is nagy szerepet játszott. A 132 évig tartó gyarmati időszak alatt érvényesített francia kultúra hatásai akaratlanul is mély nyomot hagytak az algériai társadalomban. Ezeket a mély nyomokat, a függetlenség után bevezetett arabizációs politika sem tudta eltörölni. Sőt, az 1990-es évek elején a polgárháborúba süllyedt országból, kilátástalanságban szenvedő ember-tömegek indultak útra, hogy az egykori anyaországban találjanak szebb jövőt gyermekeik számára. Az új hazában azonban a kulturális különbségekből adódó konfliktusok sora mellett a francia társadalom ellenszenvével is szembe kellett nézniük.

Bár, a terrorista merényletek nem szűntek meg teljesen Algériában, az 1990-es végétől kezdve az algériai-francia kapcsolatok napjainkban új korszakukat élik. A kölcsönös államelnöki látogatások, az Algíri Deklaráció aláírása nemcsak a két ország közötti politikai, hanem a gazdasági és kulturális kapcsolatok fellendülését is eredményezték.

Lipták Zsuzsanna*

VÁLTOZÁSOK A BÉRTÁMOGATÁSI RENDSZERBEN, AVAGY: LEHETSÉGES-E SIKERES FOGLALKOZTATÁSI REHABILITÁCIÓ?*

Szakedolgozatom témájaként a magyarországi rehabilitációs foglalkoztatás munkaerőpiaci helyzetének bemutatását választottam, különös tekintettel a megváltozott munkaképességű emberek munkaerőpiaci jellemzőire. Témaválasztásom legfőbb oka az adott téma akut jellege és a közelmúltban megtörtént reformja, amely elsősorban EU csatlakozás hatására következett be. Akutnak tekintem a rehabilitációs foglalkoztatás helyzetét, mert minden állami intézkedés ellenére ma is csak az érintettek 8-10 százaléka jut foglalkoztatáshoz, míg az Európai Unióban ez az arány 40-45 százalék.

A fogyatékos emberek a magyar társadalom leghátrányosabb helyzetű csoportjai közé tartoznak. Nagy részüknek nem csupán az egészségi állapota, hanem a mostoha társadalmi körülmények is nehezítik az életét, s teszik szinte lehetetlenné a társadalmi normaként elfogadott életvitel folytatását. A KSH adatai alapján, Magyarországon 2001-ben 577 ezren vallották magukat társadalmi életükben súlyosan akadályozott fogyatékos embernek és közülük csupán 9 százalék nyilatkozta, hogy munkaviszonyban áll.

A megváltozott munkaképességű ember foglalkoztatása ugyanúgy problémát jelent az Európai Unióban, mint Magyarországon. A munkáltatók nagy része idegenkedik attól, hogy megváltozott munkaképességű embert foglalkoztasson. Ennek hátterében több ok is szerepel, de talán az egyik legjelentősebb az, hogy sok szervezet nincsen tisztában a rehabilitációs foglalkoztatás szabályozási rendszerével. A törvények adta lehetőségek nincsenek megfelelően népszerűsítve.

A társadalom a fogyatékoságot gyakran még mindig csupán emberi tragédiának könyveli el, és úgy gondolja, hogy ezeknek az embereknek speciális intézetben kell elkülönülve élniük, szegregált iskolába és munkahelyre kell járniuk. Sajnos ugyan ezt a szemléletet követte a 2005-ig az állami támogatási rendszer is, illetve követi részben ma is a képzési és oktatási rendszer.

Az állam foglalkoztatási politikájával, nagy befolyással bír a megváltozott munkaképességű emberek munkaerőpiaci foglalkoztatására. Ennek egyik eszköze a pozitív diszkrimináció alkalmazása a bértámogatási rendszerben. A megváltozott munkaképességű embereket foglalkoztató szervezetek 1983 óta a gazdálkodásukhoz állami támogatást, azaz dotációt vehetnek igénybe. A dotáció célja, hogy a megváltozott munkaképességű munkavállalókat tömegesen alkalmazó vállalkozások részére kompenzációt nyújtson azokra a versenypiaci hátrányokra, amelyek az ott foglalkoztatottak adottságaiból, helyzetéből adódnak.

* *Vállalkozásszervező szak, Kontrolling szakirány*

** *Belső konzulens: Böcskei Elvira főiskolai adjunktus, külső konzulens: Rosner Imre*

A dotációs rendszer a foglalkoztatás minőségével és a munkavállalóknak kifizetett munkabérrel a kiemelt támogatásra jogosult foglalkoztatók esetében semmilyen összefüggésben nem volt; a támogatás igénylésének semmilyen felső korlátot a jogszabály nem állított; a rendszer a visszaélések ellen nem volt védett. Makrogazdasági-finanszírozási szempontok és az Európai Unió foglalkoztatás támogatási szabályai egyaránt egy új támogatási rendszer kialakítását ösztönözték.

2006-tól bevezetett rehabilitációs foglalkoztatási rendszer feltételeinek megváltozása nem csak a megváltozott munkaképességű munkavállalókat érintette jelentősen, hanem hatással volt, a munkaadókra és nem utolsósorban magára az államra is. A jogszabályok 2006 évi változása stabilan hozzájárulhat ahhoz, hogy a megváltozott munkaképességű emberek valódi munkát végezzenek és érdemben rehabilitációs munka folyjon az ő érdekükben a foglalkoztató társaságoknál.

A megváltozott munkaképességű emberek nem várnak többet csak azokkal a jogokkal szeretnének élni, amelyek ép társaikak megilletik. A közfeladatoknak nem szabad abban a tevékenységben kimerülnie, hogy biztosítja számukra a minimális megélhetéshez szükséges szociális ellátásokat. Olyan társadalmi környezetet kell teremteni, amelyben a megváltozott munkaképességű emberek önmaguk által is képesek megélhetésre, az otthonteremtésre, a boldogulásra.

Markovits Lídia*

FOGLALKOZTATÁSPOLITIKA AZ EURÓPAI UNIÓBAN ÉS MAGYARORSZÁGON: DIPLOMÁS MUNKANÉLKÜLISÉG**

Dolgozatomban az utóbbi évek egyik legszembetűnőbb munkaerőpiaci jelenségét, a diplomások, és ezen belül különösen a fiatal diplomások munkanélküliségét vizsgáltam statisztikai adatok, szakirodalom elemzésével, valamint interjúk segítségével. A dolgozat megírásának kezdetén azt feltételeztem, hogy az évről évre növekvő kibocsátás révén a pályakezdő, gyakorlattal nem rendelkező és nem piacképes végzettséggel bíró fiatalok küszködnek leginkább a munkanélküliséggel. A kérdéskör feltárásához az európai felsőoktatási expanzió elemzésén túl a magyarországi munkanélküliségi mutatókat elemeztem, ezen belül a felsőfokú végzettségűekre jellemző munkanélküliségi adatokat mind az Európai Unióban, mind Magyarországon.

A dolgozat második felében három olyan intézmény, cég bemutatására került sor, amelyek a felsőfokú végzettségű munkanélküliekkel foglalkoznak és foglalkoztatási esélyeik növelését tűzték ki célul. A versenyszférából a Frissdiplomás Kft. munkáját elemeztem, amelyik a BME Karrier Irodából kinőve, profitorientált keretek között kívánja segíteni a fiatal diplomások életét. Ugyan a Frissdiplomás Kft.-hez forduló fiatalok rendelkeznek a legkeresettebb végzettségekkel (többnyire még mindig BME diákok keresik fel őket), ennek ellenére közöttük is egyre nagyobb számban vannak olyanok, akiknek a diplomázás után hosszabb ideig nem sikerül állást találniuk.

A második interjút az Általános Foglalkoztatási Szolgálat Pályakezdő és Diplomás Álláskeresők Közvetítő Irodájának vezetőjével készítettem. Az állami intézmény, amelyet a diplomás munkanélküliségi ráta 2000-es évek elején bekövetkezett megugrása után hoztak létre, hagyományos foglalkoztatáspolitikai eszközökkel (képzés, munkaerő-közvetítés, tanácsadás) orvosolja a problémát. Ezek az eszközök nem minden esetben hatékonyak a pályakezdő diplomások esetében, mivel számukra az iroda által kínált középfokú képzési lehetőségek nem jelentenek perspektívát, ám a nem pályakezdőknél gyakran az egyetlen lehetőséget a munkavállalásra egy új szakma vagy egy nyelv elsajátítása jelenti.

A harmadik intézmény Nonprofit Vállalkozásokért a Népjóléti Szférában Alapítvány, amely tizenöt évnyi működés után ez évben a Szociális Innovációs Alapítványba olvadt bele. Az alapítvány már a kilencvenes évek közepén érzékelte, hogy a jelentős leépítések, a gazdasági struktúraváltás miatt meg fog nőni a diplomás munkanélküliek száma is. Az állami szolgálatnál korábban kezdtek foglalkozni felsőfokú

* *Nonprofit-gazdálkodási szak*

** *Belső konzulens: Szegő Andrea főiskolai tanár*

végzettségű munkanélküliek segítségével. 2000-től diplomás programot is indítottak. A szokásos tanácsadáson, munkaközvetítésen kívül egyedülálló volt az alapítvány munkájában, hogy pszichológiai tanácsadást is nyújtott a hozzájuk fordulóknak, lehetővé téve, hogy az állás elvesztése miatti traumán túltegyék magukat és felkészültebben lássanak neki az álláskereséshez. Atipikus foglalkoztatási programjaikkal pedig igyekeztek hasznosítani a hozzájuk forduló diplomások szaktudását.

A szakirodalom elemzése és az interjúk készítése során igazolódni látszott a tény, hogy egyes szakokon a felsőoktatás kibocsátása valóban magas, és egyes szakok képviselői (jogász, közgazdász, különböző bölcsész szakok) nagyobb eséllyel lesznek munkanélküliek. Arra is fény derült viszont, hogy a piacképesnek gondolt mérnöki szakokon belül csak egy-két valóban keresett szakma van (főleg a gépész- és villamosmérnök), míg az egyéb pályakezdő vagy nem pályakezdő mérnökök (pl. agrármérnökök, környezetmérnökök) is küszködhetnek elhelyezkedési nehézségekkel. Kezdeti feltételezésem, hogy a pályakezdők vannak jelentős hátrányban a munkaerő-piacon, a statisztikák alapján részben beigazolódni látszott, másrészt viszont az is tény, hogy a fiatalok jóval kevesebb ideig maradnak álláskereső státuszban. Elsősorban azért, mert járadékot nem kapnak, ugyanakkor könnyebben alkalmazkodnak a feltételekhez, és szükség esetén képzettségüknek kevésbé megfelelő pozíciót is hajlandóak betölteni. Az idősebb diplomások a jelek szerint hátrányosabbak a munkaerő-piacon, mivel tudásuk gyakran elavult, vagy nehezebben vehető rá a változtatásra, új ismeretek elsajátítására. Kialakult életszínvonaluk miatt magasabb fizetési igényük van. Az országba települő, felsőfokú végzettségű szakembereket igénylő munkáltatók inkább a pályakezdők mellett döntenek.

Mihalik Zoltán*

AZ ÖNPUSZTÍTÓ FOGYASZTÓI TÁRSADALOM**

A SZELEKTÍV LAKOSSÁGI HULLADÉKGYŰJTÉS LEHETSÉGES KOMMUNIKÁCIÓS STRATÉGIÁJA

A dolgozat tárgya a szelektív lakossági hulladékgyűjtés. Azt vizsgálom, hogy miért fontos a szelektíven gyűjtött hulladék, milyen környezeti, ipari és társadalmi hatása van a hagyományos hulladéklerakásnak, valamint a szelektív gyűjtés által lehetővé váló újrahasznosításnak. A fő problémát a világszerte keletkező hulladék mérhetetlen mennyisége okozza, valamint az emberi populáció növekedésének mértéke. Az ökoszisztéma nem tud megbirkózni a keletkező mérgező anyagokkal. Az emberiség saját fennmaradását veszélyezteti, amennyiben nem hajlandó változtatni jelenlegi életmódján, társadalmi struktúráján.

Az alapvető feltételezést, miszerint a környezettudatos viselkedés kialakítható megfelelő oktatás segítségével, alátámasztotta az ÖKO-Pannon Kht részére készített közvélemény-kutatás valamint a BME Környezetgazdaságtan Tanszékének kutatási eredménye is. A dolgozat PEST-analízis segítségével mutatja be a világ, majd Európa és végezetül hazánk politikai, gazdasági, társadalmi és technológiai állapotát, a környezet- és természetvédelem szemszögéből. A PEST-analízis hangsúlyozza mindazokat a negatív és pozitív példákat is, amelyek – ha megfelelően vannak kommunikálva – képesek lennének az állampolgárokat a környezettudatos viselkedési normák felé mozdítani. Rámutat a fogyasztói társadalomban feszülő érdekellentétekre és igazságtalanságokra.

A PEST-analízist egy a kultúráról és a kommunikációról szóló áttekintés valamint a médiaeszközök és a fogyasztói magatartás részletes vizsgálata követi. A dolgozat ezen része arra keresi a választ, miként lehetne a reklámok világában jól működő eszközök segítségével változtatni a fenntartható fejlődést fenyegető attitűdökön. Konklúzióként megállapítható, hogy átfogó változás akkor várható, hogyha a nemzetek vezetői felismerik politikai és kormányzati felelősségüket, maguk az emberek pedig felismerik és elfogadják személyes döntéseik következményét.

* *Vállalkozásszervező szak, Marketing szakirány*

** *Belső konzulens: Opitz Éva főiskolai tanár, külső konzulens: Kocsis Kenéz*

Oravecz Gábor*

KÍNA AFRIKA POLITIKÁJA**

Kína egyre befolyásosabb aktorrá válik a nemzetközi gazdaságban és politikában egyaránt, aminek komoly hatásai vannak a fejlett és fejlődő országokra. Kína az előbbiekre gyakorolt pozitív és negatív hatásairól gyakran hallhatunk a nyugati médiában. Felvetődik azonban a kérdés, hogy milyen lehetőségeket és kihívásokat rejt magában „*Kína békés felemelkedése*” a világ legszegényebb kontinense, Afrika számára. A téma első hallásra marginálisnak tűnhet, az utóbbi években azonban a kapcsolatok olyan rohamos fejlődésnek indultak, amelyek mindenképpen figyelmet érdemelnek. Érdeklődésemet Kína sikerei a fekete kontinens országainak körében, valamint a kapcsolatok dinamikája keltették fel.

A dolgozat első fejezetében végigkísérjük a kapcsolatok evolúcióját a 20. század második felében, valamint a 21. század kezdetén. Történelmi áttekintésünkben láthatjuk, hogy a Kína - Afrika kapcsolatok nem tekinthetők új jelenségnek, azonban valódi lendületet az ezredforduló után kaptak, aminek köszönhetően Kína a kontinens marginális partneréből, rövid időn belül a fekete-kontinens harmadik legnagyobb kereskedelmi partnerévé nőtte ki magát. A jövőben várhatóan befolyása ennél is gyorsabban fog növekedni Afrika országaiban.

De vajon milyen eszközök segítségével sikerült Kínának ilyen elképesztően rövid idő alatt, ekkora sikereket elérnie Afrika országainak körében? A 2. fejezetben, és egyben dolgozatunk fő részében, bemutatjuk Kína eszközszerének alkotóelemeit, amelyek egytől-egyig fontos szerepet játszanak a kapcsolatok elmélyítésében. Az eszközszer első elemét a nyilvános diplomácia képezi, amelynek keretében a kapcsolatok kereteit biztosító Kína-Afrika Együttműködési Értekezlet, a magas szintű találkozók és a felek közös érdekei kerülnek bemutatásra. Kína eszközeinek második komponensét a segélypolitika képezi. Itt ismertetjük a kínai segélyek hat alkotóelemét, amelyeken belül részletesen bemutatjuk Kína Afrika országaihoz való közeledésének legvitatottabb és egyben leghatásosabb elemét: a pénzügyi segítségnyújtást Afrika államainak. Az alkalmazott eszközök harmadik elemét az Afrika infrastruktúrájába investált kínai beruházások képezik. Itt láthatjuk a kínai állami vállalatok versenyképességi előnyeit konkurenseikkel szemben, valamint rávilágítunk ezen aspektus ellentmondásaira is.

Dolgozatunk 3. fejezetében a legfontosabb együttműködési területet, a gazdasági dimenziót vizsgáljuk. Megismerhetjük a kereskedelmi kapcsolatok dinamikáját, és aszimmetriáit, valamint a növekvő kínai gazdasági jelenlét hatásait Afrika országaira. Kína negatív kereskedelmi hatásainak szemléltetésére bemutatjuk a kínai verseny hatásait Afrika textiliparára, ezt követően a tőkeáramlással foglalkozunk bővebben. A kereskedelmi kapcsolatok, és a tőkeáramlás vizsgálatából a rohamos növekedés mellett azt is láthatjuk, hogy Afrika nyersanyagforrásai, ezen belül is az olaj, képezik a kétirányú kereskedelem értékében bekövetkezett nagyarányú növekedés és a kínai tőke vonzásának kulcskategóriáját.

Az utolsó fejezetben annak megértéséhez, hogy miért képezi Afrika olajkincse a kínai közeledés kulcskategóriáját, megvizsgáljuk Kína olajfüggőségét és az energia szerepét a kínai külpolitikában, valamint Afrika jelentőségét a világ olajpiacán. Ezt követően bemutatjuk, milyen érdekeltségekkel rendelkeznek a kínai olajvállalatok Afrika olajágazatában, és milyen stratégiákat folytatnak Afrika olajának megszerzésére. Az utolsó fejezetben azt is láthatjuk, hogy milyen szerepet játszanak a 2. fejezetben megismert eszközök Kína olajvállalatainak sikerében.

* *Nemzetközi kapcsolatok szak, Külkapcsolatok szakirány*

** *Belső konzulens: Joó András főiskolai docens, külső konzulens: Szilas András*

Pálóczy Renáta*

A FŐVÁROSI ÖNKORMÁNYZATI RENDSZER

FORRÁSMEGOSZTÁS A FŐVÁROS ÉS KERÜLETEI KÖZÖTT**

Budapest a Magyar Köztársaság fővárosaként speciális helyi közigazgatási rendszerrel bír. A település nagyságából adódóan a fővárosi önkormányzati rendszer kétszintű: a fővárosi és a kerületi önkormányzatokból áll. Az országban egyedülálló módon a budapesti polgárok egyszerre két önkormányzathoz, a lakóhelyük szerinti kerületi illetve a fővárosi önkormányzathoz tartoznak. A kétszintű önkormányzati rendszer az általánostól eltérő szabályozást igényel, amit az Alkotmány és a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény rögzít. A főváros és a kerületi önkormányzatok elvileg egymással egyenrangú, azonos alapjogokkal rendelkező közigazgatási egységek. Törvényi kötelezettségük gondoskodni a közszolgáltatásokról és a közhatalom helyi feladatainak ellátásáról. Ennek körében a fővárosi és kerületi önkormányzatok között feladat- és hatáskörmegosztás érvényesül, ahol a kerületek csupán a város egy részéért felelnek. A fővárosi önkormányzat rendelkezik bizonyos többletjogosítványokkal, ami egyfelől az egységes várospolitikai és városi irányítás kialakításához szükséges, másfelől viszont ellentmondásos helyzetet teremt. Budapest működésének és fejlődésének legfőbb gátja éppen a kétszintű önkormányzati rendszer, amelyben az autonóm kerületek és a főváros mindennaposá vált vitái, ellentétei miatt nem biztosított a város hatékony, gazdaságos és eredményes működése. Az érdekütközések középpontjában a már említett feladat- és hatáskörök szabályozatlansága, valamint az ezzel szorosan összefüggő finanszírozás áll. A főváros kiemelkedő szerepet játszik az ország gazdasági életében, hiszen Budapest termeli meg a magyar GDP több mint egyharmadát. Az alapproblémát az jelenti, hogy a fővárosban éppen a pénzügyek rendszere nincsen megfelelően szabályozva.

A forrásmegosztási eljárás során a központi költségvetésből különböző jogcímenek kiutalt pénzösszeget osztja fel a Városháza saját maga és a kerületek között. A redisztribúció szabályozásában folyamatosak a kiigazítások és konfliktusok, amit részben az elégtelen működés, részben pedig a politikai erőviszonyok változása okoz. A megosztási eljárás, bár törvényileg szabályozott, de jelenleg is zajló, le nem zárt folyamat. A kialakított elosztási szisztéma figyelembe veszi a korábbi hibák kiigazítására irányuló törekvéseket, így a módszer normatív és valóban átlátható, mert mellőzi a szubjektív elemeket, egyértelmű, pontosan meghatározott mutatókon alapul. Rögzíti a főváros és a kerületek közti százalékos megosztási arányt. Külső és belső kerületi szempontokat egyaránt figyelembe vesz. A fővárosi forrásmegosztást szabályozó hatályos 2006. évi CXXXIII. törvényt azonban hibásan fogadta el az Országgyűlés, ezért a Fővárosi Közgyűlés a jogszabály felülvizsgálatát és módosítását kezdeményezte. A jogszabályt tehát a közeljövőben módosítani fogják. Addig is a Közgyűlés várhatóan arra kényszerül, hogy az ideiglenes mintegy 190 milliárd forint elosztásakor a kerületek javára sértse meg a hibás törvényt. Egyelőre csupán a leendő változtatások lehetséges irányai jelölhetők ki. Valószínűsíthető, hogy a jelenlegi jogszabály eredeti terveze, a 'kodifikációs hibák' kiigazításával elfogadott lenne. Minthogy az egyes részérdekek merőben eltérőek, egy mindenki számára egyaránt kedvező rendszer létrehozása majdhogynem lehetetlen. Mégis törekedni kell egy olyan eljárás kimunkálására, ami objektív mutatók alapján biztosítja a megfelelő minőségű önkormányzati feladatellátást és a kiegyenlítést. A jövőbeni városházi csatározások elkerüléséhez a forrásmegosztás szabályozásának egyértelműen a főváros és a kerületi önkormányzatok közötti érdemi kommunikáció és konszenzus alapján kell megszületnie.

* *Nemzetközi kapcsolatok szak, Külkapcsolatok szakirány*

** *Belső konzulens: Bilecz Endre főiskolai docens, külső konzulens: Székely Attila Kocsárd*

Pap Julianna*

ÖSZTÖNZÉSMENEDZSMENT A BELVÁROS-LIPÓTVÁROS VAGYONKEZELŐ ZRT. GYAKORLATÁBAN**

Szakdolgozatomban az ösztönzési rendszerek működésének egy konkrét példáját mutatom be a Belváros-Lipótváros Vagyonkezelő Zrt. gyakorlatában. A vizsgált szervezet a tulajdonos önkormányzat által alapított egyszemélyes részvénytársaságként működik, így több különleges vonást is magában hordoz. A piac kihívásainak meg kell, hogy feleljen, de tevékenységét közvetve és a tulajdonos önkormányzat által közvetlenül is befolyásolja a politika. A önkormányzati választások nyomán átrendeződhet az igazgatóság összetétele, és ez hatással lehet a szervezet szakmai munkájára is. Ez a négyévenkénti lehetséges „tulajdonosváltás” negatív hatást gyakorolhat a szervezetre és az ott dolgozóakra, mivel mindig magában hordozza a változás és ezzel együtt az elbocsátás veszélyét. Véleményem szerint ebben a szituációban kiemelt jelentősége van a dolgozók ösztönzésének, hiszen a szervezet csak úgy tudja magát elfogadtatni az új „tulajdonossal” ha a rábízott feladatokat magas színvonalon végzi. Ehhez pedig szükséges, a szervezet iránt elkötelezett, megfelelő képességekkel bíró és legfőképpen a szervezet céljaiért tenni akaró munkaerő. A vezető legfőbb feladata, hogy – a rendelkezésére álló eszközökkel – a munkatársakban rejlő hajtóerőt aktivizálja, különösen nagy kihívás ezt egy feszültségekkel terhelt időszakban elérni. Éppen ezért, dolgozatomban a szervezet ösztönzési rendszerének bemutatásán túl, fontosnak tartom a dolgozói motivációk körének vizsgálatát is.

A téma feldolgozásához forrásul szolgáltak az ösztönzésmenedzsment elméleti alapjaival és gyakorlatával foglalkozó szakkönyvek, folyóiratok és a szervezet humánpolitikai főmunkatársától kapott információk. A szakirodalom áttekintése, és a szervezet ösztönzési rendszerének tanulmányozása után saját felmérést folytattam a Belváros-Lipótváros Vagyonkezelő Zrt.-nél azzal a céllal, hogy megtudjam, mi motiválja az alkalmazottakat és a középvezetőket, valamint hogy a középvezetők mennyire vannak tisztában a beosztottaik motivációs profiljával. Milyen eszközökkel, és módszerekkel ösztönzik a dolgozókat a hatékonyabb munkavégzésre, valamint a jelenlegi ösztönzési rendszer milyen mértékben támogatja a magasabb teljesítmény elérését?

Az elemzéshez szükséges adatokat önkitöltős kérdőív módszerével gyűjtöttem össze. A középvezetőkkel és a humánpolitikai főmunkatárssal strukturált interjút is készítettem. Felmérésem nem tekinthető reprezentatívnak. Hat szervezeti egység teljes körű, illetve egy egység részleges lekérdezése történt meg. A megkérdezettek összetétele azonban több statisztikai kategóriában is tükrözte az alkalmazotti állomány összetételét. Az alkalmazottak motivációs profilját két oldalról vizsgáltam. Először 30 motiváló tényező hatását kellett értékelni, majd 12 tényező fontosságát sorrendbe állítását kértem a kitöltőktől. A feldolgozást követően grafikonokkal alátámasztva elemeztem a kapott adatokat, majd a strukturált interjúk eredményét összegeztem. Ezek alapján tettem meg javaslataimat.

* *Vállalkozásszervező szak, HR szakirány*

** *Belső konzulens: Nagy István főiskolai adjunktus, külső konzulens: Mezei Józsefné*

Patta Szilvia*

AZ ÖSZTÖNZÉS PARADOXONA**

Az emberi erőforrások felértékelődése az utóbbi évtized egyik meghatározó jelenségévé vált. Olyan új típusú vállalatok, úgynevezett tudásvállalatok jelentek meg, amelyek legdominánsabb vagyoneleme a munkavállalók által hordozott tudástőke. Szakdolgozatom keretében egy ilyen vállalat, a Silicon Computers Kft. ösztönzési rendszerét, annak problémáit és fejlesztési lehetőségeit ismertetem. A cég helyzetét több szempontból is példaértékűnek tartom. A multimédiás informatikai rendszerek vezető hazai fejlesztőjeként egy rendkívül tudásintenzív üzletágban tevékenykedik sikeresen, ugyanakkor azonban a mai napig is a rendszer-váltás után létrejött kisvállalkozások tipikus menedzsmentproblémáival küzd. A szervezet kis mérete és a tulajdonosokból álló cégvezetés miatt gyakorlatilag nincs lehetőség a szervezeten belüli előbbre jutásra, a karrierépítésre. Mindezek következtében a Silicon Computers Kft.-nél az ösztönzésmentedzsment stratégiai szerepe döntő fontosságú, mert úgy kell biztosítani a munkavállalók által hordozott tudástőke vállalatban belüli tartását, hogy az alkalmazottak „ elveszett ” karrierlehetőségei kompenzálásának feladata is az ösztönzési rendszerre hárul.

Témaválasztásom egy további, igen sajnálatos aktualitással is bír. Munkám megkezdése előtt két hónappal, 2006. júliusában vált nyilvánvalóvá, hogy a cég ösztönzési rendszere gyakorlatilag működésképtelen. Feltevésem szerint a 2005-ben bevezetett ösztönzési rendszer jelen állapotában nemcsak a vállalati stratégia megvalósulását nem szolgálja, de – a kereskedelmi képviselők kivételével – gyakorlatilag az elvárható teljesítményszint nyújtásában sem teszi érdekeltté az alkalmazottakat.

A problémák feltárása során kutatásaimat három területre összpontosítottam. Első lépésként a vállalati dokumentumok alapján teljes mélységében megismertem a cég ösztönzési rendszerét, annak működését és szabályozását. Ezt követően a forgalmi adatok és kimutatások elemzésével azt vizsgáltam, hogy az ösztönzési rendszer milyen összhangban áll a vállalati stratégiával, milyen mértékben szolgálja annak megvalósulását. Végül strukturált mélyinterjúk segítségével feltártam a cég alkalmazottainak az ösztönzési rendszerrel alkotott szubjektív véleményét is, annak érdekében, hogy a tényeken és adatokon alapuló összképet még pontosabbá és árnyaltabbá tegyem.

A Silicon Computers Kft. ösztönzési rendszerének átvilágítása során feltevésem helyessége bebizonyosodott. Az alapvető problémát az egyéni teljesítményértékelés hiánya jelenti. Az ösztönzési rendszer kritikus pontját a 2005-ben vállalati szinten egységesen életbe léptetett forgalomarányos mozgóbér képezi, amely:

- nem veszi figyelembe a munkamennyiség munkakörönként eltérő szezonálisitását,
- nem veszi figyelembe, hogy az egyes munkakörök milyen módon járulnak hozzá a vállalati teljesítményhez, valamint
- csak a kereskedelmi képviselők esetében kötődik az egyéni teljesítményhez.

A 2005-ben bevezetett egységes mozgóbér a menedzsment törekvésével tökéletesen ellentétes eredményre vezetett. Az alkalmazottak teljesítményének javulása helyett paradox módon annak romlását segítette elő. Ennek következtében a jelenlegi ösztönzési rendszer sem a munkáltatói, sem pedig a munkavállalói elvárásoknak nem felel meg. Nem gazdaságos és nem hatékony, az alkalmazottak túlnyomó többsége pedig igazságtalannak és méltánytalannak tartja. A munkáltatói és munkavállalói érdekek összhangjának megteremtése helyett inkább azok ellentétét mélyíti. Mindezek miatt nem képes a vállalati stratégia megvalósulását szolgálni. Egyetlen szignifikáns előnye, hogy egyfajta szabályozóként működik, amely a bérköltséget az árbevétel változásaihoz igazítja.

A cég javadalmazási rendszerében egyedül a mozgóbér képes ösztönző szerepet betölteni, hiszen az alapfizetések időbér-rendszerben vannak meghatározva, a juttatások pedig túlnyomórészt egységesek. Ezért az ösztönzési rendszer fejlesztésének kidolgozása során javaslatomban elősorban egy olyan mozgóbérrendszer kialakítására törekedtem, amely egyéni teljesítményértékelésen alapul, figyelembe veszi az egyes munkakörök vállalati teljesítményhez való hozzájárulásának eltérő módját, valamint biztosítja, hogy a vállalat képes legyen kitermelni a bérköltséget.

* *Vállalkozásszervező szak, Üzletviteli szakirány*

** *Belső konzulens: Bacsur Kálmán óraadó oktató, külső konzulens: Temesi Tibor*

Raffai Krisztina Zsuzsanna*

ÁTTÉRÉS A NEMZETKÖZI SZÁMVITELI STANDARDOKRA**

Gazdasági és jogi rendszertől függetlenül a világ minden országában a számviteli szakma bizonyos fokon szabályozott – vagy a mindenkori kormányzat vagy a szakmai egyesületek, esetleg a kettő együtt dönt az előírásokról. Ennek eredményeként szabályok, illetve szabványok komplex halmazát kapjuk.

Miután Magyarország 2004. május 1-jén csatlakozott az Európai Unióhoz, hazánkban is megnyíltak a kapuk a nemzetközi tőkepiac előtt, és első kézből tapasztalhatóvá váltak a nemzetközi tendenciák. A globalizálódás, a multinacionális cégek elterjedése és a pénzügyi piacok fokozatos összeolvadása következtében szükség van egy egységes számviteli „nyelvre” - vagyis egységes számviteli elvekre és elszámolási módokra - mely segítségével a vállalatok eltérő alapokból felépülő beszámolóit könnyen összehasonlíthatóvá válnak. Erre a problémára jelenthet megoldást a Nemzetközi Számviteli Standardok (IAS, IFRS) rendszere, melyek célja a különböző számviteli elvek és eljárások harmonizálása, az egyes országok eltérő szabványai következtében szükségessé vált összehasonlítható beszámolók elkészítéséhez igényelt erőforrások költségeinek csökkentése, és így a befektetői érdekek védelme.

Azért választottam szakdolgozatom alapjául a Nemzetközi Számviteli Standardokat, mert nagyon érdekelt, hogy a magyarországi kis- és középvállalkozások számára mennyire követhetők egyes előírásai. Ennek a szektornak fontos szerepe van a gazdaság kiegyensúlyozott működésében, azonban hazánkban legtöbbjük még tőkehiánnyal küzd. *Kezdeti hipotézisem az, hogy jelenleg Magyarországon – éppen e kisméretű cégek miatt – nem érdemes általánosan kötelezővé tenni a Nemzetközi Számviteli Standardokra történő áttérést.*

A szakdolgozat első részében elméleti áttekintést nyújtok az IAS-ek és IFRS-ek kialakulásáról, a Nemzetközi Számviteli Standard Bizottságról és működéséről, mellyel az a célom, hogy bemutassam, milyen átfogó és hosszadalmas szakértői munka révén alakultak ki a jelenleg hatályos szabványok. Ebben az elméleti részben készítek egy SWOT-analízist is, melynek során az IFRS-ek egyfajta jövőképét próbálom meg felvázolni az erősségek, gyengeségek, lehetőségek és veszélyek bemutatásán keresztül.

A következő egységben rávilágítok a nemzetközi és a hazai szabályozás közötti különbségekre, amelyeket egy gyógyszerárú-értékesítő nagyvállalat példáján keresztül a gyakorlatban is bemutatok. Ennek során megvizsgálom, milyen lépésekre van szükség ahhoz, hogy egy vállalkozás a nemzetközi előírásoknak megfelelő pénzügyi jelentést készítsen. Részletesen bemutatom az egyes szabványok vonatkozó részeit, különös tekintettel az üzleti kombinációkra és a társult vállalkozásokban történő befektetésekre. Diplomamunkám utolsó egységében bemutatom a kis- és középvállalkozások magyarországi helyzetét, a jelenleg velük szemben támasztott követelményeket és az áttérés problémáit.

A szakdolgozat elkészítésekor az volt a célom, a Nemzetközi Számviteli Standard Bizottság számára is kihívást jelentő, hazánkban jelenleg még alultőkésített, technológiailag elmaradott kis- és középvállalati szektor lehetséges számviteli jövőjét felvázoljam.

* *Vállalkozásszervező szak, Kontrolling szakirány*

** *Belső konzulens: Léderer Tamás óraadó oktató, külső konzulens: Szabadszállásiné Schuszter Anna*

Sebők Roland***EGY MAGYARORSZÁGI NAGYVÁLLALAT KONTROLLING RENDSZERE****

A szakdolgozatomban bemutatásra kerülő társaság Magyarország legnagyobb szerencsejáték-szolgáltatója. A cég a hazai szerencsejáték-piacon 50 százalékot meghaladó részesedéssel rendelkezik. A vállalat a teljes országot lefedő online értékesítési technológiát és kiterjedt kiskereskedelmi hálózatot működtet. A termékek többsége telefonon, interneten, és SMS-ben is elérhető. A Társaság jelenleg nyolc sorsorsjátékkal (Ötöslottó, Hatoslottó, Skandináv lottó, Joker, Kenó, Luxor, Puttó, Tangó), három sportfogadással (Totó, Tippmix, Góltotó) és 10-15 kaparós sorsjegyből álló kollekciónal van jelen a piacon.

A Társaság fokozott figyelmet fordít játékei biztonságára, a játékosok bizalmának megőrzésére. Az értékesítés és feldolgozás ma már kizárólag elektronikus úton történik. A rendszer biztonságát szigorú belső szabályok szolgálják. A játék tisztaságát a közjegyzői jelenlét, illetve Szerencsejáték Felügyelet általános kontrollja is biztonságossá teszi. A Társaság szolgáltatása hasznos a magyar játékedvelők és a társadalom számára. Az adókkal és az osztalékkal együtt a Társaság évek óta a legnagyobb magyarországi adózók egyike. A nyerménnyel csökkentett tiszta árbevétel jelentős része speciális adók formájában a költségvetést gazdagítja. Ebből az összegből évente több milliárd forintot címzetten a sportutánpótlás nevelésére, a szabadidős sporttevékenységre és a magyar olimpiai mozgalom támogatására használnak fel.

A Társaság korrektek, szakszerű üzletpolitikájával, folyamatos befektetéseivel arra törekszik, hogy továbbra is a legnagyobb szolgáltatóként álljon a magyarországi játékosok rendelkezésére. Folytatja játékei korszerűsítését, az elektronikus kereskedelemben rejlő lehetőségek mind jobb kihasználását, s a játékokhoz kapcsolódó szolgáltatások körének bővítését. Állandó feladatának tekinti az értékesítési hálózat arculatának korszerűsítését, és biztonságának további erősítését is.

Ahhoz, hogy a vezetők lépést tudjanak tartani a felgyorsuló gazdasággal, rájöttek arra, hogy szükség van egy olyan komplex, döntéstámogató információs rendszerre, ami a szükséges információkat a megfelelő időpontban és a megfelelő módon biztosítja a döntéshozatal számára. Ezt a hatékony rendszert nevezzük kontrolling rendszernek. A Társaság közel tíz éve hatékonyan működő, országosan elismert, színvonalas kontrolling rendszerrel rendelkezik, amely az elmúlt évek alatt fokozatosan fejlődött, korszerűsödött. A vállalat kontrolling rendszere teljes körű, naprakész információt szolgáltat a menedzsment számára. A kontrolling azonban azon szakterületek egyike, amely folyamatos változásokon megy ma is keresztül. Ezért úgy gondolom, hogy egyetlen már kiépített, jól működő kontrolling rendszert sem tekinthetünk teljesen „késznek”. A piaci környezet, a menedzsment újabb elvárásokat, követelményeket fogalmaz meg vele szemben, ezért időnként napirendre kell tűznie küldetésének, funkcióinak, feladatainak újradefiniálását.

Fontos, hogy a Társaság vezetői tisztában vannak azzal, hogy a fejlett nyugati országok állami lottótársaságai – számos tényezőt figyelembe véve – a Társaság előtt járnak, így tőlük lehet - sőt kell is - tanulni. Bár a Társaság jelenleg is jelentős befolyással bír a magyarországi szerencsejáték-piacon, nem elégszik meg ennyivel. Ez alatt nem a bevételek mindenáron való növelését értem, hanem a társadalomban betöltött szerepére gondolok. A felelős játékszervezés kérdéskörére épül a Társaság küldetése, missziója. Kiemelten kezelik a játékosokkal, a társadalommal szembeni felelősségvállalást.

* *Vállalkozásszervező szak, Controlling szakirány*

** *Belső konzulens: Böcskei Elvira főiskolai adjunktus, külső konzulens: Kánási Erika*

Sipos Veronika*

A FOGYASZTÓI TÁJÉKOZTATÁS HELYZETE MAGYARORSZÁGON**

(Összehasonlító elemzés a felnőtt lakosság körében végzett kutatás alapján)

Szakedolgozatom témája a fogyasztóvédelem és fogyasztói tájékoztatás helyzete Magyarországon. Azért e mellett döntöttem, mert úgy gondolom, hogy – mivel minden ember fogyasztónak számít- ez a kérdéskör mindenkit érint, mégsem tudunk róla eleget. Gyakran előfordul, hogy a mindennapokban vásárlóként, megfelelő és elegendő információ híján másokra kell hagyatkoznunk, még hozzá olyanokra, akiknek nem érdekük, hogy a számunkra legjobb terméket, megoldást nyújtsák – vagyis kiszolgáltatott helyzetbe kerülünk.

A jogi szabályozás, a hiánygazdaság és bizonyos ideológiai okok miatt a fogyasztóvédelem és a fogyasztói tájékoztatás Magyarországon később kezdett kialakulni, mint a nyugat-európai államokban, ennek megfelelően több szempontból elmaradottabb. Az intézményrendszerben legnagyobb szerepet az állami szervezetek kapnak, a civil szerveződések támogatottsága alacsonynak mondható. Ma már számos törvény és kormányrendelet segíti elő a fogyasztók érdekeinek védelmét: többek között a Fogyasztóvédelmi törvény és a Polgári törvénykönyv is rendelkezik a gazdasági szereplők jogairól és kötelezettségeiről. A Fogyasztóvédelmi törvény külön fejezetben tartalmazza a fogyasztói tájékoztatáshoz fűződő szabályokat – előírja a címkézéssel kapcsolatos kötelezettségeket is.

A gyártók, forgalmazók a fogyasztók minél jobb tájékoztatása érdekében teendő lépéseit tehát törvény szabályozza. Az azonban nincs előírva, hogy a fogyasztónak kötelessége elolvasni és ismerni a csomagoláson található jelzéseket. Kérdőíves kutatást végeztem, hogy megtudjam, a magyar felnőtt lakosság mennyire érti, ismeri a termékeken található címkék jelentését. Mivel elsősorban az ún. öko-címkéket (vagyis a termék környezet- és egészségkárosító hatását mutató jelek) és az élelmiszerek csomagolásán található ábrák és szövegek jelentésének ismeretét szerettem volna felmérni, a kérdőívben szerepelnek a válaszadók környezet- és egészségtudatosságát vizsgáló kérdések is. A kutatás eredménye az lett, hogy a válaszadók nagy része nem ismeri a különböző jelzéseket, bár szeretne jól tájékozott lenni. Fontosnak tartják egészségük megőrzését, mégsem tesznek érte.

Szükség van tehát a fogyasztói oktatás magasabb színvonalra emelésére, amit nagyban elősegítene a civil szervezetek a mostaninál jelentősebb támogatása, és a megvalósítás iskolai kereteken kívül helyezése.

* *Vállalkozásszervező szak, Kereskedelmi szakirány*

** *Belső konzulens: Jubászné Ábry Ilona mestertanár*

Szalontai Beatrix*

2007. MÁRCIUS 15.

EGY NEMZETI ÜNNEP MEGSZERVEZÉSE ÉS PROTOKOLLÁRIS HÁTTERE**

A protokoll az, ami minden nemzetközi kapcsolatot befolyásol, és aminek ismerete mindenki számára nélkülözhetetlen. Ezért döntöttem úgy, hogy megvizsgálom egy rendezvény háttérét protokolláris szempontból. Vizsgálatom környezetének a diplomáciai életet választottam, ezen belül is a 2007. évi március 15-i állami hivatalos ünnepség-sorozat protokolláris vizsgálatán keresztül kerestem a választ kérdéseimre.

A diplomáciai és állami protokoll elméleti háttérének vizsgálata után az állami ünnepségeken alkalmazott legfontosabb protokoll-szabályokat elemeztem, vagyis a rangsorolást, a szertartásrendet, a protokolláris vendéglátási alkalmakat – ezen belül is főleg az ültetési rendet, a kitüntetések adományozásának és a zászlóhasználat protokolláris elemeit. Ezek után rátértem a rendezvényszervezés állami sajátosságainak, protokolláris különlegességeinek tanulmányozására. Mindezt már nem csak a szakirodalom, hanem saját vizsgálódások, mélyinterjúk alapján is elemeztem, amelyeket a Külügyminisztérium protokoll-munkatársaival készítettem.

A dolgozat készítése során a főbb kérdéseim a következők voltak: mik az állami rendezvények protokolláris különlegességei, mik a protokoll feladatai a szervezés során, hogyan befolyásolja a protokoll a program összeállítását, és különböznek-e a szervezés fázisai állami rendezvény esetén egy más szférában zajló esemény szervezéséhez képest?

A 2007. évi március 15-i nemzeti ünnepen keresztül bemutattam a szakirodalomban találtakat és az interjúk során levont következtetéseket. Az állami szférában jóval összetettebb feladat egy rendezvény megszervezése, mivel eltérők a szereplők, ráadásul nem ők döntenek a körülöttük zajló eseményekről, hanem az őket körülvevő vezetők. Szintén a szereplők másságából adódik, hogy a biztonsági intézkedések sokkal erősebben érvényesülnek, mint más rendezvények szervezésekor. Az is mássá teszi az állami rendezvényeket, hogy a költségviselő jelen esetben az állami költségvetés. Az állami ünnepek lebonyolítására külön keret van, melyet kormányhatározat állapít meg minden évben. A protokoll jelentőségét és feladatait vizsgálva elmondható, hogy minden megkérdezett egyetértett abban, hogy a protokoll a felelős az előkészületektől kezdve az utómunkálatokig mindenért.

A kérdésre, hogyan befolyásolja a protokoll a program összeállítását, az általam levont következtetés, hogy tulajdonképpen a protokoll adja meg a programot magát. A kezdet kezdetén a protokoll írta a programot, ami mára kialakult, így a protokoll sem változtathat rajta, maximum praktikussági okok miatt, apróságokban. Másrészt a protokollásoknak nem is érdekük hogy a program változzon. Ennek az oka, hogy a programok egy évek óta begyakorolt forgatókönyv alapján zajlanak. Ha ebbe a forgatókönyvbe bármilyen ok miatt változtatásra kerül sor, könnyen fennáll a hiba lehetősége, mivel minden újításra új programot, vagy programrészletet kell kitalálni.

Összességében tehát elmondható, hogy az állami rendezvények szervezése nagyon összetett feladat. Nagyon sok ember elvárásának meg kell felelni. A protokollos jelenléte és szervezőmunkája nagyban befolyásolja a program megvalósulásának sikerét, annak ellenére, hogy a nemzeti ünnepek szervezése hagyományos váz alapján történik, vagyis nem igényel nagy változtatásokat.

* *Nemzetközi kapcsolatok szak, Külkapcsolatok szakirány*

** *Belső konzulens: RétaIérrné Görbe Éva főiskolai docens, külső konzulens: Ambrus Jenő*

Ujvári Márton*

VEZETŐI ÖSZTÖNZÉS ÉS MENEDZSELÉS**

Miként lehet egy sikeres vállalatnál ösztökélni a vezetőket még jobb teljesítményre? Hogyan lehet teljesítményüket, karrierjüket hosszabb távon menedzselni? Hogy lehet kialakítani hosszú távú elkötelezettségeket a vállalat iránt, a mai globális versenyhelyzetben? Hogyan lehet a vállalatoknak magához vonzania a fiatal tehetségeket? Ezen kérdéseket igyekeztem megválaszolni dolgozatomban egy általam választott, ma már nemzetközi piacon tevékenykedő nagyvállalat, a MOL Nyrt segítségével.

Először utána néztem a sajtóban, esetlegesen erről készített felmérésekben, hogyan is ítélik meg a vállalatok ezen területek hatékonyságát. Ehhez találtam a Világgazdaság című újság mellékletének hátsó oldalán egy Hewit Humán Tanácsadó által közölt felmérést. A felmérés eredményei a következők voltak:

- kritikus a belső teljesítményrendszerük,
- nem látják biztosítottnak a tehetséges munkatársak vonzását, megtartását,
- kompenzációs terület kérdése,
- elérhető karrierlehetőségek is a leggyengébb eredményű területek közé tartoznak.

Ezek után kerestem egy magyar nagyvállalatot és utánajártam ezen kérdéseknek. Szerencsémre lehetőségem nyílt átható kutatómunkát végezni a cégnél. Tudva azt, hogy a MOL évek óta sikeres nagyvállalat, nem elsősorban ezen területek apróbb hibáit kerestem, hanem sokkal inkább arra kerestem a választ, hogy miért gondolja a cégvezetés; érdemesebb náluk dolgozni, mint egy esetlegesen jobban fizető multinál, illetve hogy oldják meg a hosszú távú ösztönzés és elkötelezettség problémáját, s hogyan vonzza magához a tehetséges leendő munkatársait.

A MOL-ban működő Kompenzáció- és Kompetencia részleg működésének megismerése, s e két részleg programjainak felkutatása után megkaptam a választ a kérdéseimre. Először a kompenzáció kérdéseire kerestem a válaszokat. Egy jól működő kompenzációs rendszert találtam;

- A társaság pénzügyi javadalmazási, *kompenzációs rendszerében* nemcsak a kompenzáció összege (bérpiaci vezető szerep) kimagasló, hanem áttekinthető, kiszámítható, fejlődésre inspiráló rendszer is.

Ezután a vezetői teljesítményértékelés és hosszú távú ösztönzés témakör körül folytattam kutatómunkát és a következőket tapasztaltam:

- A kimagasló javadalmazás mellett egyre nagyobb hangsúlyt kap a továbbfejlődés lehetőségének biztosítása a jól teljesítő munkavállalók számára, melyhez megfelelő alapot biztosít *teljesítmény menedzselési rendszer*.

Majd következett az egyik legsarkalatosabb pont, a hosszú távú elkötelezettség kialakítása, a tehetséges vezetők megtartása, amit a mai globális versenyben csak pénzügyi ösztönzőkkel, juttatásokkal már lehetetlen elérni. Ezért a MOL kialakított egy karrier-menedzsment rendszert: *A karrier-menedzsment rendszer* az ehhez kapcsolódó rotációs programmal, a mai gyorsan változó világban egyre meghatározóbb tényezővé vált a stratégia megvalósításában, a kiváló munkavállalók megtartásában, a munkavállalók motiválásában.

Ennek a programnak kapcsán két interjút is készítettem a programban résztvevőkkel, illetve később a HR igazgatót kérdeztem a program esetleges változtatásáról és saját karrierjéről. Végül egy-két MOL által létrehozott programról számoltam be, mellyel a cég a tehetséges munkatársak vonzását próbálja elérni.

* *Nemzetközi kapcsolatok szak, Üzletvitel szakirány*

** *Belső konzulens: Magyar Judit főiskolai adjunktus, külső konzulens: Echter Edina*

Varga Ildikó*

KIVÁLASZTÁS, AC EGY MULTINACIONÁLIS NAGYVÁLLALATNÁL**

Témám aktualitását a napjainkban is folyamatosan fokozódó versenyhelyzet és az abban való megfelelés kényszere alapozza meg. A versenyhelyzet egyik meghatározó eleme az alkalmazott humán erőforrás minősége. A munkaerő minőségének megalapozása már a felvételt megelőző *kiválasztás* során megtörténik. Dolgozatomban a kiválasztást – azon belül is az értékelő központtal történő kiválasztást –, a humán erőforrás menedzsment egyik alapkövét vettem górcső alá.

Modernizálódó társadalmunkban a gazdasági szerkezetváltás során az ipari-mezőgazdasági termelő szervezeteket egyre inkább felváltják a szolgáltatás szektorban működő tudás-szervezetek, ahol a legfőbb érték a tudást, információt és szakértelmet hordozó ember válik. A piacon maradás és a siker feltétele a megfelelő humán erőforrás állomány birtoklása válik. Ez olyan feladatok elé állítja az emberi erőforrás menedzsmentet, amelyek megkívánják a folyamatos változás és fejlődés biztosítását, az egyre professzionálisabb HR menedzsmentet. A kiválasztás az egyik első ezen feladatok közül.

Nem elég azonban pusztán a jelöltek szakértelmét felmérni és értékelni. Egyre fontosabb tényezővé válik az, hogy a szakértelmen túl a pályázók személyisége, kompetenciái is képviseljék azokat az értékeket, melyeket a menedzsment szeretne vizsgálni a vállalat *szervezeti kultúrájában*. A megfelelő szervezeti kultúra kialakításához tudatos stratégia kialakítására és tervekre van szükség. Alakítását a kiválasztást megelőző munkakörelemzésnél el kell már kezdeni a poszt által megkívánt kompetencialista alapos meghatározásával. A megfelelő szervezeti kultúra segítségével megteremtjük a kívánt légkört, munkamorált, ami szervesen hozzájárul később a vállalat eredményességéhez és sikeréhez.

A kiválasztás másik gazdaságilag nem elhanyagolható fontossága az, hogy a megfelelő ember kiszűréseivel biztosítja az anyagi megtérülést. Így elkerülhetjük a rossz döntéseket követő anyagi károkat. Ha rosszul döntünk, akkor nemcsak a kiválasztás költségei sokszorozódnak meg, de a betanítás, különböző tréningek, az okozott anyagi kár és az esetlegesen megrongált céghírnév költségeivel is számolnunk kell.

Fontos tehát, hogy nagy hangsúlyt helyezünk a kiválasztásra, módszereit folyamatosan az aktuális piaci igényekhez igazítsuk és kövessük a technológia fejlődését is. Szerencsére a kiválasztásban is egyre fejlettebb eszközök állnak rendelkezésünkre az elmúlt évtizedek alatt kifejlesztett személyiség- és képességtesztek és különféle gyakorlatok formájában. Az egyre szofisztikáltabb igények miatt szükség is van az egyre árnyaltabb eszközök megjelenésére és kidolgozására.

A kiválasztás különféle eszközeit és gyakorlatait ötvözi az *értékelő központ*. Segítségével egyszerre több oldalról tudjuk megvizsgálni a jelölteket, tesztelve különböző képességeiket. Alkalmazásának köszönhetően a lehető legobjektívebb és legalaposabb döntést hozhatjuk a megfelelő jelölt vonatkozásában. Ezért méltán nevezhetjük a kiválasztás koronázatlan királynőjének. Mivel a legjobb döntés meghozatalát támogatja, ezért cserébe a legjobb beválást garantálja, aminek hozománya az alacsony fluktuáció. A beválás és fluktuáció ezen pozitív alakulása lehetővé teszi az erős szervezeti kultúra kialakítását, amely végső soron a vállalat sikerességéhez járul hozzá.

Vizsgálatomban egy neves nemzetközi nagyvállalat gyakorlatával ismerkedtem meg a kiválasztás és az értékelő központ szempontjából. A szakirodalommal egybevetve megállapíthattam, hogy a cég alkalmazott módszerei professzionálisan kivitelezettek, minden lehetséges innovációt magukba foglalnak. A vállalatot a hazai kiválasztási gyakorlat meghatározó szereplőjeként tarthatjuk számon. Mindennek köszönhetően magas beválási aránnyal és erős szervezeti kultúrával büszkélkedhetnek.

* Vállalkozásszervező szak, HR szakirány

** Belső konzulens: Rétallérné Görbe Éva főiskolai docens, külső konzulens Szedlák Nóra